

การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี

นายสภาวี รอดเรือง

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

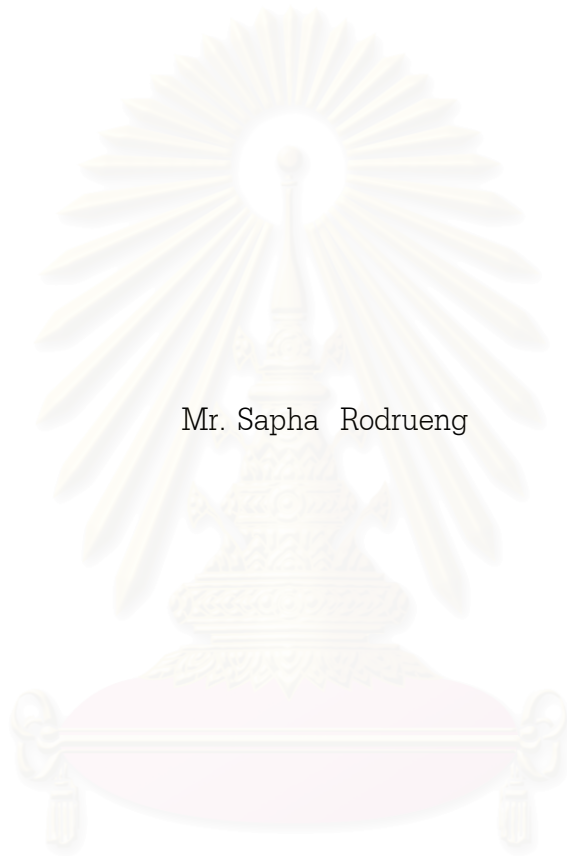
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-1699-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNITY MANAGEMENT FOR RESIDENTIAL COMMUNITY
IN WAT CHONG-NONSEE PROPERTY

Mr. Sapha Rodrueng

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development in Housing
Department of Housing

Faculty of Architecture
Chulalongkorn University

Academic year 2001

ISBN 974-03-1699-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี
โดย	นายสภาร์ รอดเรือง
สาขาวิชา	เคหการ
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.กฤษณทศพิศ พานิชภักดิ์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ปรีดี บุรณศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้มหาวิทยาลัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ มาณพ พงศทัต)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.กฤษณทศพิศ พานิชภักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ปรีดี บุรณศิริ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณโศภินธุ์ เมฆวิชัย)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ)

สารบัญ รวดเรื่อง : การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี (COMMUNITY MANAGEMENT FOR RESIDENTIAL COMMUNITY IN WAT CHONG-NONSEE PROPERTY) อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ปรีดี บุรณะศิริ, 177 หน้า, ISBN 974-03-1699-9

จากบทบาที่วัดกับชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่ในอดีต ประกอบนโยบายของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2542 ที่จะพัฒนาพื้นที่บริเวณย่านพระราม 3 ให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะเขตยานนาวาที่ถูกกำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรม ดังนั้นเมื่อเกิดความต้องการในการใช้ที่ดินเพิ่มมากขึ้น ก็อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดมีจำนวน 4 ชุมชน ซึ่งชุมชนที่อยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรีมีประชากรอาศัยอยู่จำนวนมากและเป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดในการศึกษาครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางและเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับประกอบการวางแผนพัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี หรือชุมชนในที่ดินของวัดอื่นๆที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ 2 ประการคือ ประการแรกเพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรีในอดีตจนถึงปัจจุบัน และประการที่สองเพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชน

มีกระบวนการวิจัยดังนี้ ขั้นตอนแรกได้ทำการความหมายหรือนิยามของ “การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” ซึ่งไม่สามารถสืบค้นได้พบแต่อย่างใด จึงทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 ท่าน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์การจัดการชุมชนต่อไป ขั้นตอนต่อมา ศึกษาข้อมูลชุมชนที่เป็นเอกสาร แผนที่ แผนผัง และจากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา สสำรวจสภาพชุมชน บันทึกผลข้อมูล,ถ่ายภาพ ในขั้นตอนสุดท้าย ทำการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เจ้าอาวาส กรรมการวัด กรรมการศาสนา กรรมการชุมชน ผู้อยู่อาศัยในชุมชน หน่วยงานบริการสาธารณสุขภาคและสาธารณสุขการ รวมทั้งฝ่ายต่างๆของสำนักงานเขตยานนาวา นำข้อมูลที่ได้มาทำการประมวลผลและสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีการจัดการชุมชนที่สำคัญ 3 ช่วงด้วยกันคือ

การจัดการชุมชน ก่อนปี พ.ศ.2511 เป็นการจัดการและนำทรัพย์สินที่มีอยู่มาคือที่ดิน โดยใช้ประโยชน์ร่วมกันของวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดินและผู้อยู่อาศัยในชุมชน การจัดการโดยส่วนใหญ่ของผู้อยู่อาศัยเป็นการจัดการในระดับครัวเรือนเท่านั้น แต่จากการเริ่มมีถนน,ไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้น ปัญหาและข้อจำกัดที่พบ คือปัญหาทางกายภาพ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัดและผู้อยู่อาศัยเดิม

การจัดการชุมชนช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529 การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้เกิดขึ้นวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดินเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดมีการจัดสรรที่ดินพร้อมสาธารณูปโภคสำหรับเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัด รวมทั้งการแก้ไขปัญหาให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดอย่างถูกต้องทางหนึ่ง โดยกรรมการศาสนาเป็นผู้ช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมในกิจการต่างๆของวัด ปัญหาและข้อจำกัดที่พบยังคงเป็นปัญหาทางด้านการจัดการที่ดินของวัดและผู้อยู่อาศัยเดิม

การจัดการชุมชนช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน(พ.ศ.2543) การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้ คือมีการจัดตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการขึ้น และทำให้เกิดการนำเข้าของทรัพย์สินในการจัดการด้านสวัสดิการทั้งเรื่องเงิน ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมแก่ชุมชน โดยกรรมการชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการ วางแผน ปฏิบัติ ตัดสินใจในการบริหารชุมชน ส่วนปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชน เกิดจากการสนับสนุนงบประมาณจาก สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตยานนาวาและสมาชิกสภาเขตยานนาวา มาใช้ในการปรับปรุงทางเดินในชุมชน

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า วัดเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเข้ามาอยู่อาศัย ส่วนผู้อยู่อาศัยจะดำเนินการจัดการในระดับครัวเรือนของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาหลังจากที่มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว ทำให้มีตัวแทนของชุมชนที่เป็นผู้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน กำหนดแนวทาง และเป็นผู้ประสานงานในการดำเนินการต่างๆของชุมชน

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย วัด กรรมการศาสนา สำนักงานเขตยานนาวา รวมทั้งหน่วยงานของรัฐและนักการเมือง แต่ทั้งนี้เป็นการเสริมสร้างความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเท่านั้น ส่วนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนอันจะเป็นการจัดการที่ยั่งยืนตามนโยบายการจัดตั้งกรรมการชุมชน ของกรุงเทพมหานครยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ภาควิชา.....เคหการ.....	ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....เคหการ.....	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา.....2544.....	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4174172725 : MAJOR HOUSING

KEYWORD : COMMUNITY MANAGEMENT / RESIDENTIAL COMMUNITY / WAT CHONG-NONSEE

SAPHA RODRUENG : COMMUNITY MANAGEMENT FOR RESIDENTIAL COMMUNITY IN WAT CHONG-NONSEE PROPERTY. THESIS ADVISOR : KUNDOLDIBYA PANITCHAPAKDI, Ph.D. THESIS COADVISOR : PREE BURANASIRI, 177 pp. ISBN 974-03-1699-9

Historically, Buddhist temples have played a significant role with their nearby communities. In 1999, the Bangkok Metropolitan Administration announced a policy to the area around Rama III Road as a new business sector. Currently, this area, under the jurisdiction of the Yannawa district office, is used for commercial purposes. This has led to increase in demand for land and soaring land prices, causing problems for low-income residents, especially in 4 communities residing on temple properties. The Wat Chong-Nonsee Community is the oldest of this type and has a very large population.

This research attempts to review the Wat Chong-Nonsee Community's management to develop guidelines for future planning and alleviate problems faced by temple property communities. Thus, this project focuses on two objectives, to study the development over time of the Wat Chong-Nonsee Community and secondly, to study the problems and restrictions of the community.

To begin this research, 10 experts were interviewed to provide a definition for the "Low-income or congested community management" since none has ever been set before. Community documents, maps, plans and materials of the Community Development Department, Yanawa District were examined. Surveys were also conducted to determine community conditions by gathering data, taking photographs. Finally, interviews were conducted with the temple abbot, temple directors, representatives of the Department of Religious Affairs, community directors and local residents as well as the public utilities and district officers. This data was then compiled and analyzed based on the research objectives. Results can be divided into the following three classifications:

The Wat Chong-Nonsee Community was established before 1968. At that time, there was just the barren land and it was only used by the Wat, or Buddhist temple. Families then began to settle here and with the introduction of roads, electricity and public water, land use began to change from just residential, which introduced new management problems for both the temple and residents.

Between 1968 - 1986, while the temple remained property owner, it sponsored the construction and installation of public utilities for residential, or community use and provided a land lease program. The Department of Religious Affairs supported these endeavors as well as other temple activities. The only problems then were allocation management of land plots to be subleased by current lease holders.

Then, from 1987 up to the present (2000), the community established a board to help with community management including finances. Thus, this board became very important and influential in community planning, action and administration. New problems that the community encountered included the budget allocations by the Bangkok Metropolitan Council for Yannawa and the Yannawa District Council for road and pedestrian walkway improvements.

This research showed that the temple has the primary role in allowing persons to reside on their land. For the most part, residents are living in the own individual homes. Since the establishment of the community board, the community has persons to represent them in finding solutions to their problems as well as for managing community interests.

In addition to the community board, parties involved in community management include the temple, Wat Chong Nonsee, Department of Religious Affairs, Yannawa District Office, relevant government agencies and politicians, and it is they who should be working towards further improvements of the community. Community participation is still the most important factor for sustainable development of the community, which is the direction the Bangkok Metropolitan Administration has adopted. Still, the management process and actions must be improved upon to achieve satisfactory results.

Department of.....Housing.....
 Field of study.....Housing.....
 Academic year.....2001.....

Student's signature.....
 Advisor's signature.....
 Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือและร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะคณะกรรมการผู้สอนในภาควิชาเคหการ ที่เป็นผู้ให้ความรู้ด้านเคหการซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณท่านอาจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี อาจารย์ที่ปรึกษา และท่านอาจารย์ปรีดี บุรณศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ให้คำแนะนำ, ข้อคิดเห็นต่างๆอีกทั้งได้ตรวจ แก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ รวมทั้งคณะกรรมการทุกท่านที่มีได้กล่าวถึง

ขอกราบนมัสการพระครูวิมลศีลสุนทร เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี คุณครูสวัสดิ์ ฤกษ์จรจันทร์ กรรมการวัดช่องนนทรี และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตยานนาวา รวมทั้งประธานและกรรมการชุมชน ผู้อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรีทุกท่าน ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลในการจัดทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ผู้ให้กำลังใจและสนับสนุนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ให้สำเร็จได้ด้วยดี รวมทั้งขอขอบคุณพี่ๆ น้องๆ และเพื่อนๆ ผู้ซึ่งเป็นที่รักทุกท่านที่ให้กำลังใจ กำลังกาย เอื้อเฟื้อช่วยเหลืออุปกรณ์และเครื่องมือในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตลอดมา ทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จเสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

สภาวี รอดเรือง

มีนาคม 2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ.....	ญ
สารบัญแผนผัง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา.....	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา.....	4
1.6 คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความหมายของชุมชน.....	6
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการ.....	6
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด.....	7
2.4 แนวความคิดพัฒนาชุมชนโดยทั่วไป.....	10
2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน.....	15
2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด.....	17
2.7 เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง.....	18
บทที่ 3 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 การศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี.....	22
3.2 การศึกษาจากการสำรวจภาคสนาม.....	23
3.3 การศึกษาจากการสัมภาษณ์.....	23

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา.....	29
3.5 การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ.....	30
บทที่ 4 สภาพทั่วไป และรายละเอียดของชุมชน	
4.1 ความเป็นมาของชุมชนในที่ดินของวัดช่องนนทรี.....	31
4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี.....	36
4.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน.....	53
บทที่ 5 การจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตถึงปัจจุบัน	
5.1 การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511.....	88
5.2 การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511 - พ.ศ.2529.....	97
5.3 การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530 - ปัจจุบัน.....	106
5.4 สรุปผลของกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน.....	120
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	124
6.2 อภิปรายผลการศึกษา.....	129
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	130
รายการอ้างอิง.....	132
ภาคผนวก.....	136
ภาคผนวก ก.....	137
ภาคผนวก ข.....	141
ภาคผนวก ค.....	154
ภาคผนวก ง.....	156
ภาคผนวก จ.....	167
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	177

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4-1 แสดงเขตชุมชน จำแนกตามประเภทการใช้ที่ดินของวัดช่องนนทรี.....	39
5-1 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511.....	92
5-2 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529.....	101
5-3 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน.....	113-115
5-4 แสดงตารางสรุปกระบวนการจัดการที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน.....	122

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญรภาพ

รูปภาพที่	หน้า
4-1 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2495.....	33
4-2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2510.....	33
4-3 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2517.....	34
4-4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2523.....	34
4-5 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2530.....	34
4-6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539.....	35
4-7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2542.....	35
4-8 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	39
4-9 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	40
4-10 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนปากคลองช่องนนทรี.....	40
4-11 แสดงสภาพถนนราชีวาสราชนครินทร์ซอย 30.....	41
4-12 แสดงสภาพซอยโรงข้าวสารในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	43
4-13 แสดงสภาพซอย 8 ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	43
4-14 แสดงสภาพซอยสะพานสูงในชุมชนพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	43
4-15 แสดงสภาพทางเข้าชุมชนปากคลองช่องนนทรี.....	44
4-16 แสดงการมีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะในชุมชน.....	45
4-17 แสดงการมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน.....	46
4-18 แสดงสภาพโรงเรียนวัดช่องนนทรี.....	47
4-19 แสดงสภาพบริเวณวัดช่องนนทรี.....	47
4-20 แสดงสภาพบริเวณวัดช่องนนทรี.....	49
4-21 การประกอบอาชีพในชุมชน.....	50
4-22 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดถนนในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี.....	51
4-23 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดซอยทางเดินภายในชุมชนปากคลองช่องนนทรี.....	52
4-24 แสดงที่ตั้งบ้านของคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์.....	58
4-25 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2510.....	59
4-26 แสดงสภาพบ้านคุณสุรินทร์ ดีใจ.....	70
4-27 แสดงสภาพบ้านของคุณลุงใจ นุชนนทรีย์.....	71
4-28 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2517.....	72
4-29 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2523.....	72
4-30 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2530.....	77

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่	หน้า
4-31 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2539.....	78
4-32 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ.2542.....	78
4-33 แสดงอุปกรณ์การประชาสัมพันธ์ในชุมชน.....	85
5-1 แสดงอาณาเขตที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี.....	89
5-2 แสดงที่ตั้งโรงเรียนแห่งแรกของชุมชน.....	89
5-3 แสดงที่ดินของวัดช่องนนทรีที่ขอทำการจัดสรร.....	97
5-4 แสดงอาณาเขตที่ดินที่ผู้อาศัยเดิมให้เช่าช่วง.....	99
5-5 แสดงถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4) ที่สำนักงานเขตเข้าทำการปรับปรุง ในปี พ.ศ. 2527.....	100
5-6 แสดงขอบเขตที่ตั้งชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเท็กซ์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี.....	106
5-7 แสดงถนนที่ขอทำการปรับปรุงในปี พ.ศ. 2535.....	108
5-8 แสดงขอบเขตชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีที่กำหนดขึ้นใหม่.....	109
5-9 แสดงชุมชนปากคลองช่องนนทรีที่ขอจัดตั้งใหม่.....	111

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่	หน้า
4-1 แสดงที่ตั้งชุมชนในที่ดินวัดช่องนนทรี.....	32
4-2 แสดงที่ตั้งชุมชนที่อยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรีปัจจุบัน.....	37
4-3 แสดงสภาพการใช้ที่ดินของวัดช่องนนทรีปัจจุบัน.....	38
4-4 แสดงอาณาเขตที่ธรณีสงฆ์วัดช่องนนทรี.....	56
4-5 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์.....	57
4-6 แสดงผังบริเวณที่ดินของวัดช่องนนทรีที่ขอทำการจัดสรร พ.ศ.2512.....	66
4-7 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณสุรินทร์ ดีใจ.....	69
4-8 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณใจ นุชนนทรีย์.....	70
4-9 แสดงการปรับปรุงถนนในปี พ.ศ.2530.....	74
4-10 แสดงการปรับปรุงถนนในปี พ.ศ.2535.....	80

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
5-1 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511.....	96
5-2 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529.....	105
5-3 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2529-ปัจจุบัน.....	119

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

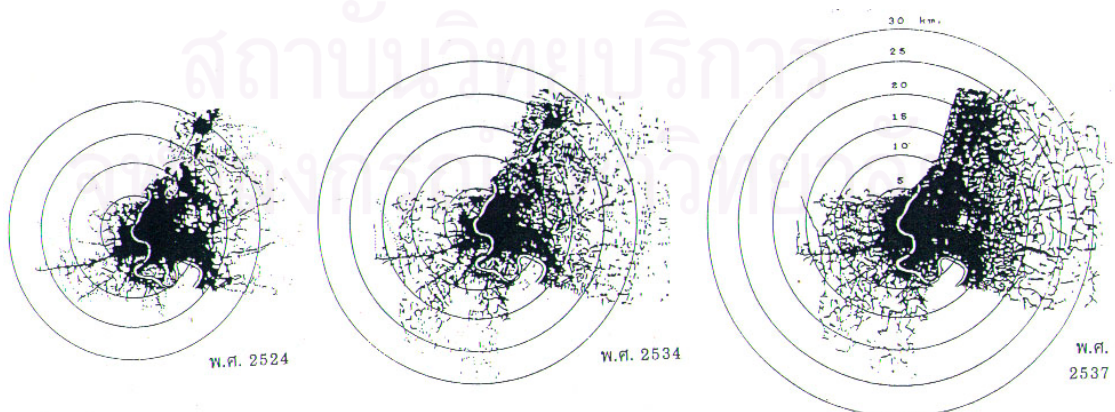
บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

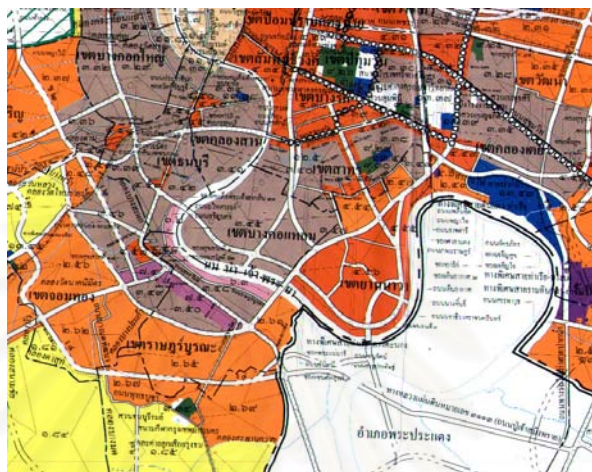
วัดเป็นสถาบันทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง พระมหากษัตริย์ไทยในทุกพระองค์จึงทรงให้ความสำคัญพระทัยในการสร้าง สถาปนา หรือบูรณปฏิสังขรณ์วัดมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนั้นประชาชนเองก็นิยมสร้างวัดในละแวกบ้านของตนด้วย (เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, 2525: 363) ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่สถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ประเพณีการสร้างวัดก็ยังคงทำสืบต่อกันมา มีการสร้างวัดในรูปของอารามหลวง และวัดราษฎร์กระจายอยู่โดยทั่วไปในกรุงเทพฯ แต่อย่างไรก็ตามผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การคมนาคม และที่สำคัญคือการเพิ่มจำนวนประชากรของกรุงเทพมหานครอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินมีมากขึ้น ทำให้วัดซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นที่กว้างขวางและตั้งอยู่ในเขตชั้นในใจกลางเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของวัดตามชุมชนข้างเคียง มีการจัดประโยชน์จากที่ดินของวัดอย่างกว้างขวางและแพร่หลายทั่วไปในแทบทุกวัดที่โอกาสจะอำนวยให้ ทั้งในรูปแบบของอาคารพาณิชย์ อุตสาหกรรม ตลาดหรือแม้แต่ร้านค้า แผงลอย ที่พักอาศัยหรือที่จอดรถ เป็นต้น(เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, 2525: 364)

ปัจจุบันจากการที่กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางในด้านการบริหารราชการ การศึกษา การค้า การบริการ และที่สำคัญคือการเป็นศูนย์กลางระบบเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้จำนวนประชากรที่อพยพจากชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว อันจะเห็นได้ชัดเจนจากการเติบโตทางกายภาพของเมือง ซึ่งได้ขยายตัวออกไปในทุกทิศทางจากเขตศูนย์กลางเมืองไปยังที่ว่างที่ยังคงเหลืออยู่ โดยเฉพาะความต้องการใช้ที่ดินในพื้นที่เขตเมืองชั้นในของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ อันได้แก่พื้นที่บริเวณสี่ลม สاهر ราชประสงค์ เพลินจิต และสุขุมวิทช่วงต้น(คลองเตย)

ภาพที่ 1-1 แสดงรูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร
ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษารูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพมหานครระหว่างปี พ.ศ.2524, 2534, 2537 ของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร(ดูภาพที่ 1-1 ประกอบ) จะเห็นได้ว่าเขตยานนาวา เป็นเขตพื้นที่ชั้นในที่ยังคงมีสภาพเป็นพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ของกรุงเทพมหานคร มีขนาดพื้นที่ 16.66 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ(กรุงเทพมหานคร,กองวางผังพัฒนาเมือง,สำนักผังเมือง,2542: 1) ประกอบกับแผนพัฒนาพื้นที่ของกรุงเทพมหานครที่กำหนดให้เขตยานนาวา สาทร บางคอแหลม เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ (พระราม 3)

ภาพที่ 1-2 แสดงแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเขตยานนาวา (สีแดง)
ที่มา : แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2542
สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของเมืองและความต้องการในการใช้ที่ดินที่มีมากขึ้น ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อชนชั้นปัญญาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆด้วย โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนใหญ่ของเขตยานนาวา(ดูภาพที่ 1-2 ประกอบ) ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพาณิชย์กรรม(กรุงเทพมหานคร,แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน,สำนักผังเมือง, 2542) และมีจำนวนชุมชนมากที่สุดใน 3 เขตนี้ รวมทั้งสิ้น 35 ชุมชน เป็นชุมชนเช่าที่เอกชน 13 ชุมชน,เช่าที่รัฐ 1 ชุมชนและเช่าที่วัด 4 ชุมชน(กรุงเทพมหานคร,สำนักพัฒนาชุมชนเมือง, 2541)

จากความสนใจของผู้วิจัยถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของศาสนสถาน ประกอบกับการกำหนดนโยบายพื้นที่เขตเศรษฐกิจใหม่ของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะพื้นที่เขตยานนาวาซึ่งมีจำนวนชุมชนเช่าที่วัด 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดคลองภูมิ ชุมชนวัดคลองใหม่ ชุมชนวัดช่องนนทรี ชุมชนวัดดอกไม้(ปัจจุบันยกเลิกสัญญาเช่า) ซึ่งชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรีนี้ มีสภาพเป็นชุมชนเช่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีการจัดประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยมานานที่สุด จึงได้เลือกเป็นกรณีศึกษา

การศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี จะทำการศึกษาทั้งในส่วนของชุมชน วัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน หน่วยงานรัฐ,เอกชน หรือบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางด้านต่างๆของชุมชน ทั้งในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางหรือข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนการจัดการของชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี และเป็นกรณีตัวอย่างประกอบการจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดอื่นๆต่อไป

1.2 วัดอุปสรรคการศึกษา

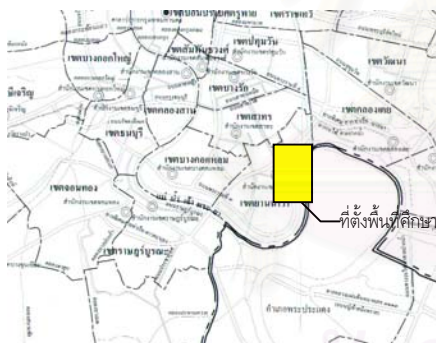
การศึกษาชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

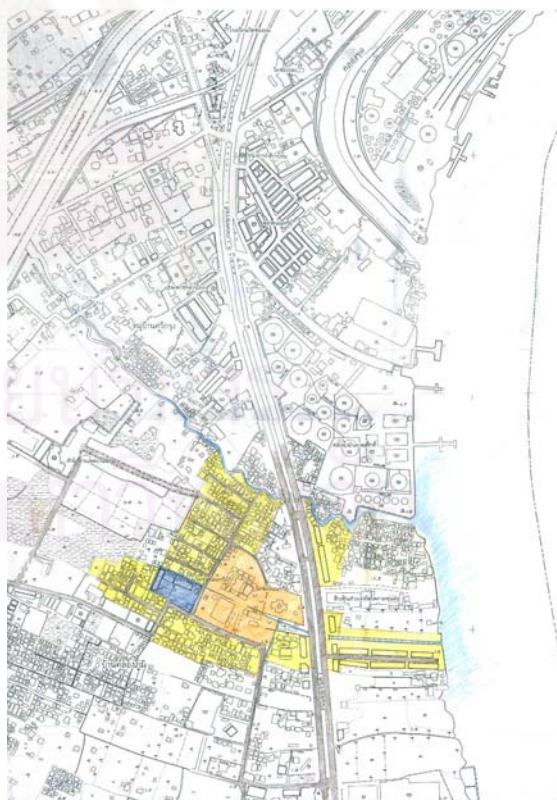
1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ด้านพื้นที่ศึกษา

เป็นการศึกษาเฉพาะชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี (ดูภาพที่ 1-3, 1-4 ประกอบ) ในที่ดินของวัดรวม 81 ไร่ แยกเป็นที่ตั้งวัด 18-1-68 ไร่ เป็นที่สำหรับจัดประโยชน์ของวัดจำนวน 63-0-14 ไร่ (จากการสำรวจของผู้วิจัย, ธันวาคม 2543) มีจำนวนบ้าน 220 หลังคาเรือน 310 ครอบครัว ประชากร 1,100 คน(กรุงเทพมหานคร, สำนักพัฒนาชุมชนเมือง, 2541)

ภาพที่ 1-3 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษาในเขตยานนาวา
ที่มา : ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2542

ภาพที่ 1-4 แสดงพื้นที่ศึกษาชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี
ที่มา : แผนที่กรุงเทพมหานคร สำนักผังเมือง ปี พ.ศ.2530

1.3.2 ด้านเนื้อหาการศึกษา

เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี โดยมีเป้าหมายที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จากการจัดการชุมชนทางด้านต่างๆที่เกิดขึ้น ตลอดจนวิธีการในการจัดการนั้นๆ ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งปัญหาหรือข้อจำกัดในการจัดการชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เกิดจากเจ้าของที่ดิน(วัด) สมาชิกในชุมชน องค์กรในชุมชน บุคคล หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ฯลฯ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการจัดการทั้งจากภายในชุมชนเองและจากภายนอกชุมชนอีกด้วย

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1. การศึกษาจากเอกสารทางวิชาการที่เป็นงานวิจัย ตำรา บทความ แผนที่ รูปภาพ ภาพถ่ายทางอากาศ และข้อมูลจากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา และข้อมูลจากสำนักพัฒนาชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร และทฤษฎี แนวความคิด ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดทางการศึกษา
2. การศึกษาจากการสำรวจภาคสนามและเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชนในพื้นที่ศึกษา โดยการสังเกตการณ์ บันทึกภาพถ่าย และข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา
3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interviewing) โดยจะใช้ลักษณะการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured interview) และทำการจดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกภาพถ่าย โดยผู้วิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
5. การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะโดยวิธีพรรณนา และสรุปในรูปของแผนที่ ตาราง แผนภูมิ

1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย

1.5.1 ข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนก่อนมีการจัดตั้งกรรมการชุมชนนั้น สามารถค้นพบได้น้อยหรือมักจะไม่ค่อยมีการบันทึกเป็นเอกสารหลักฐานจึงต้องอาศัยการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาทำการวิเคราะห์ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้ด้วยหากเป็นข้อมูลที่ขัดแย้งกัน ทำให้การวิเคราะห์ยากลำบากมากขึ้น จึงต้องอาศัยข้อมูลจากบุคคลหลายฝ่ายประกอบกันเพื่อหาความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

และจากข้อมูลต่างๆที่นำมาทำการวิเคราะห์มาจากหลายหน่วยงาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ทั้งนี้ในการศึกษาจะใช้ข้อมูลชุมชนของสำนักงานเขตยานนาวาเป็นฐานข้อมูล

ส่วนในการแปลงผลข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อวิเคราะห์จำนวนที่อยู่อาศัยของชุมชนเพื่อศึกษาความหนาแน่นของชุมชนและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เนื่องจากการความชัดเจนของสำเนาภาพถ่ายทางอากาศที่ทำการศึกษาในแต่ละช่วงปี มีขนาดมาตราส่วนที่เล็กมากเมื่อนำมาขยายให้ได้มาตราส่วนทำให้ความชัดเจนมีความลดน้อยลงด้วย

ส่วนการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น บางท่านไม่สามารถสืบหาได้พบเนื่องจากมีการปรับเปลี่ยน,โยกย้ายหน่วยงาน,ย้ายถิ่นฐานไปแล้ว,หรือบางท่านมีภาระหน้าที่มากไม่สามารถทำการนัดหมายได้

1.5.2 ระยะเวลา งบประมาณ และบุคลากร

เนื่องจากการศึกษามีขอบเขตของระยะเวลา รวมทั้งงบประมาณและกำลังของผู้วิจัย ซึ่งไม่สามารถทำการศึกษารวบรวมข้อมูลในครัวเรือนและการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนได้ทั้งหมด หรือมีจำนวนมากพอในทางสถิติจากจำนวนของครัวเรือนในชุมชนที่มีจำนวน 220 หลังคาเรือน ประกอบกับความร่วมมือในการขอความอนุเคราะห์ข้อมูลของชาวชุมชนที่ได้รับมีจำนวนน้อยมาก

1.6 คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการนิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ที่ระบุไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ว่าด้วยการดูแล รักษา และจัดการสาธารณสมบัติของวัด และระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 มีรายละเอียดความหมายของนิยามศัพท์ ดังต่อไปนี้

ที่วัด หมายถึง ที่ดินตรงที่ตั้งวัดนั่นเอง

ที่ธรณีสงฆ์ หมายถึง ที่ดินของวัดแต่อยู่นอกเขตวัดออกไป

เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด มีหน้าที่บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี และเป็นตัวแทนของวัดในกิจการทั่วไป

การจัดประโยชน์ศาสนสมบัติ หมายความว่า การจัดให้ประชาชนได้มาใช้ประโยชน์ที่ดิน หรืออาคาร ที่เป็นศาสนสมบัติของวัดโดยการให้เช่า ซึ่งเป็นไปตามกฎกระทรวงและกฎระเบียบที่กรมการศาสนา กำหนด

ผู้จัดประโยชน์ หมายความว่า ผู้ดูแลและจัดการให้เช่าที่ดินหรืออาคารซึ่งเป็นทรัพย์สินของวัด (วัดที่มีพระสงฆ์และวัดร้างรวมทั้งศาสนสมบัติกลาง) ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส กรมการศาสนา และศึกษาธิการจังหวัดหรือศึกษาธิการอำเภอ

สมาชิกชุมชน หมายความว่า ผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในชุมชนนั้น

กรรมการชุมชน หมายความว่า บุคคลที่เป็นตัวแทนสมาชิกชุมชน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาที่ได้เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบายศูนย์เศรษฐกิจแห่งใหม่ (เขตเศรษฐกิจใหม่ พระราม 3) ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัด
2. ผลการศึกษาที่ได้เพื่อเป็นแนวทางหรือข้อมูลพื้นฐานสำหรับประกอบการวางแผนพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดในเขตยานนาวา และชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

บทที่ 2

แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายของชุมชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน, ไม้ระบุปีที่พิมพ์: 1) ได้ให้ความหมายของชุมชนในการศึกษาข้อมูลชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง ชุมชนแออัด ชุมชนชานเมือง เคหะชุมชน หมู่บ้านจัดสรร และชุมชนเมืองที่กรุงเทพมหานครกำหนดขึ้น ทั้งนี้โดยทำเป็น ประกาศกรุงเทพมหานคร

1. ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่น ไร้ระเบียบและชำรุด ทรุดโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ 1 ไร่

2. ชุมชนชานเมือง หมายถึง ชุมชนที่กรุงเทพมหานครได้จัดทำเป็นประกาศกำหนดชุมชน โดยมีพื้นที่ดำเนินการด้านเกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครรอบนอกเป็นส่วนใหญ่ มีบ้านเรือนไม่แออัด แต่ขาดการวางแผนทางด้านผังชุมชน เช่น ทางระบายน้ำ ทางเดินเท้า เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาน้ำท่วมขังการสัญจรไปมาของประชาชนในชุมชน

3. ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร หมายถึง ชุมชนที่มีบ้านจัดสรร เป็นบ้านที่อยู่อาศัยและดำเนินการในภาคเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีลักษณะบ้านเป็นบ้านเดี่ยวที่มีบริเวณ ทาวน์เฮาส์ ตึกแถว หรือบ้านแฝด ซึ่งกรุงเทพมหานครพิจารณาถึงความต้องการของประชาชนและความเหมาะสมในการที่จะเข้าไปดำเนินการพัฒนา ซึ่งได้ทำเป็นประกาศกำหนดชุมชน

4. เคหะชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ได้รับการจัดตั้ง ดำเนินการและดูแลโครงการโดยการเคหะแห่งชาติ มีสภาพเป็นแฟลต

5. ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนที่มีความหนาแน่นของบ้านน้อยกว่าของชุมชนแออัด กล่าวคือน้อยกว่า 15 หลังต่อ 1 ไร่ แต่มีความหนาแน่นของจำนวนบ้านมากกว่าชุมชนเมือง

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการ

2.2.1 ความหมายของการจัดการ

ปราณี พรรณวิเชียร (2530: 15) ได้สรุปความหมายของการจัดการ จากการศึกษาความหมายและคำจำกัดความของนักวิชาการหลายท่านไว้ว่า การจัดการ หมายความว่า “การประสมประสานทรัพยากรต่างๆที่ตนมีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้”

2.2.2 องค์ประกอบของการจัดการ

สุเทพ เชาวลิต (2532: 2) ได้สรุปจากคำนิยามของนักวิชาการหลายท่านเป็นองค์ประกอบของการจัดการได้ 4 ประการ ดังนี้คือ

1. มีลักษณะเป็นกระบวนการมีขั้นตอน ซึ่งใครก็ตามที่เป็นผู้บริหารหรือหัวหน้างานจะต้องเรียนรู้กระบวนการจัดการเพื่อนำไปบริหารงานของตนเองให้ประสบความสำเร็จ กระบวนการดังกล่าวได้แก่ การวางแผน การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม

2. มีลักษณะเป็นเทคนิค มีรายละเอียด มีข้อมูล มีเหตุผล มีหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่สามารถเรียนรู้ได้ไม่ยากนัก

3. มีลักษณะเป็นเครื่องมือ สามารถที่จะนำไปใช้ประกอบการทำงานของผู้บริหารหรือหัวหน้างานได้ หมอจำเป็นต้องมีเครื่องมือผ่าตัด หัวหน้างานก็ต้องมีการจัดการเป็นเครื่องมือในการทำงานเช่นกัน

4. มีทิศทางที่ชัดเจน ทั้งนี้อาจรวมถึงมีวัตถุประสงค์ เป้าหมายหรือจุดหมายที่ชัดเจน ที่ได้ไม่มีเป้าหมาย ที่นั้นการจัดการก็ไม่เกิดขึ้นเพราะไม่รู้ว่าจะจัดการไปเพื่ออะไร

2.2.3 ทรัพยากรทางการจัดการ

ปราณี พรรณนิเชียร (2530: 15) กล่าวถึง ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโดยตรง ได้แก่ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ (Man, Money, Material and Management)

สุเทพ เชาวลิต (2532: 3) กล่าวถึง ทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญมี 4 ประการดังนี้

1. คน (Man) เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อองค์กรมากที่สุด เพราะคนมีชีวิตจิตใจ มีเลือดเนื้อ มีวิญญาณ ฉะนั้นใครก็ตามที่เป็นหัวหน้างานจะต้องจัดการเกี่ยวกับคนในองค์กรเสียก่อน โดยพยายามที่จะทำให้เขาเหล่านั้นเต็มใจที่จะทำงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ โดยการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน และการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเจ้าขององค์กร

2. เงิน (Money) เงินเป็นทรัพยากร ทางการจัดการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อใดที่ขาดเงินเมื่อนั้นความสำเร็จขององค์กรย่อมจะลดลงไป หัวหน้างานหรือผู้บริหารจะต้องรู้จักวิธีการจัดการการเงินเพื่อใช้เงินนั้นเป็นเครื่องมือในอันที่จะปฏิบัติงานขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จ

3. วัสดุ (Material) เป็นทรัพยากร ทางการจัดการอีกประการหนึ่งซึ่งรวมไปถึง วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารสถานที่ด้วยความพร้อมทางด้านวัสดุก็จะทำให้การจัดการนี้ง่ายขึ้น หัวหน้างานหรือผู้บริหารจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการวัสดุเพื่อประโยชน์ให้กับองค์กร

4. วิธีการ (Method) เป็นทรัพยากรของการจัดการชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ เทคนิคและวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการบรรลุเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ หัวหน้างานหรือผู้บริหารจึงจำเป็นต้องเป็นนักคิด นักกลยุทธ์หรือนักวางแผนด้วย

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด

จากการค้นคว้าของผู้วิจัยเพื่อหาคำนิยามหรือความหมายของ การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด ที่ไม่สามารถทำการสืบค้นพบแต่อย่างใด จึงเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดจำนวน 10 ท่าน และเพื่อนำมาประมวลหาแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด มีรายละเอียดดังนี้

อรรถัย อาจอำ (สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะเป็นในรูปของปัจเจกบุคคล, ครอบครัว/ครอบครัว, กลุ่ม, องค์กร, คณะกรรมการ ฯลฯ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด มีความตระหนักและมองเห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จนนำไปสู่การร่วมกันคิด, การร่วมกันทำ, การร่วมกันวางแผน เพื่อก่อให้เกิดการจัดการเกี่ยวกับสภาพหรือสภาวะที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ร่วมกันของชุมชนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านบุคลากร/กำลังคน/องค์กร, ด้านการเงินหรือการบริหารจัดการการเงินของชุมชน, ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนารายได้, ด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา สุขภาพอนามัย สวัสดิการ การนันทนาการ/การพักผ่อนหย่อนใจ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์, ด้านความเป็นอยู่ของประชากรวัยต่างๆ หรือกลุ่มคนที่สมควรได้รับการดูแลคุ้มครองเป็นพิเศษ อาทิ ทารก/เด็กเล็ก/เด็กก่อนวัยเรียน, เยาวชน, สตรี-สตรีที่เป็นหม้าย-หย่า-แยก, ผู้สูงอายุ, คนพิการ ฯลฯ, ด้านสิ่งแวดล้อมหรือสุขาภิบาล และ/หรือสภาพทางกายภาพ/โครงสร้างพื้นฐาน/ที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัย, ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยต่างๆ ตลอดจนจนถึงด้านการเมือง ซึ่งในที่นี้หมายถึงเฉพาะเจาะจงถึงการจัดการด้านโครงสร้างอำนาจในชุมชน หรือการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินการตัดสินใจในการดำเนินการต่างๆ ที่จำเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมร่วมกัน นอกจากนี้ การจัดการด้านข้อมูลข่าวสารและการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องที่เกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย และการได้รับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่/บทบาทต่างๆ ของการเป็นพลเมืองหรือสมาชิกของสังคมรวมทั้งข้อมูลข่าวสารด้านอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตก็เป็นการจัดการที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นเช่นเดียวกัน การจัดการในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้นก็เพื่อก่อให้เกิดการกำหนดและ/หรือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพ/สภาวะ/เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนาและสามารถตอบสนองต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้นั่นเอง

ประยูร อภิวัฒน์ชวัลย์ (สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การที่หน่วยงานใดก็ตามเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือชุมชนแออัด ในเรื่องที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การพัฒนาสังคมให้มีสภาพทัดเทียมกับคนทั่วไปมีสิทธิในการใช้บริการต่างๆของรัฐ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล การคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น ตลอดจนการป้องกันไม่ให้เกิดหรือลุกลามของชุมชนแออัด

บุญธรรม หุยประเสริฐ (สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การบริหารงานชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในชุมชนของตน ในการปรับปรุงสภาพที่ตั้งของชุมชนตนเองหรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่

สมสุข บุญญะบัญชา (สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง สมาชิกในชุมชนไม่ว่าในระดับใด มีการดำเนินการตามโครงสร้างทุกๆด้านที่เป็นองค์ประกอบ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิต ด้านสิทธิประโยชน์ต่างๆ ซึ่งการจัดการชุมชนแออัดมักประกอบด้วยการจัดการในหลายระบบรวมกัน แต่ละระบบอาจมีองค์ประกอบและปัจจัยที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันไป โดยอาจแบ่งเป็นระบบการจัดการชุมชนแออัดที่สำคัญๆ ได้เช่น การจัดการด้านที่ดิน สิทธิการครอบครองที่ดิน ด้านที่อยู่อาศัย ด้านสาธารณสุขภาค ด้านการเงิน ด้านการรวมกลุ่มและโครงสร้างอำนาจหรือผู้นำชุมชน ด้านการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เป็นต้น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การดำเนินการ การดูแล ของผู้ที่เป็นคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มตัวแทนชุมชน หรือการรวมกลุ่มจัดตั้งตัวแทนชุมชนโดยความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ, เอกชน ในการที่จะดำเนินการในทุกๆด้าน เช่นทางด้านที่อยู่อาศัย สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ให้เป็นไปได้อย่างดีจนบรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชนเองเพื่อสมาชิกของชุมชนและชุมชนดีขึ้น

ปฐมมา หรุ่นรักวิทย์ (สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การจัดการชุมชนโดยผู้มีรายได้น้อยโดยชาวชุมชนแออัด เพราะชาวชุมชนเองจะเป็นผู้ที่รู้ปัญหาดีที่สุดตั้งแต่ปัญหาขึ้นอยู่กัสถานการณ์และเวลา ลักษณะของปัญหาขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ในช่วงนั้นๆ เพราะฉะนั้นการจัดการชุมชนน่าจะเป็นการจัดการโดยหน่วยชุมชนนั้นๆ ตามแต่สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น

มานพ พงศทัต (สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การวางแผน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติ วิธีการ เพื่อความต้องการของผู้อาศัยในชุมชน ในเรื่องของปัจจัย 4 เป็นเบื้องต้นตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่ผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

อภัยยุทธ์ จันทรพา (สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การจัดระบบองค์กรชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

อดิน รพีพัฒน์ (สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อย หรือชุมชนแออัด หมายถึง การที่ชุมชนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยอาศัยการ สร้างองค์กร มาเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาเรื่องหนี้

สิน ปัญหาเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและขาดความมั่นคงในอาชีพ ปัญหาเรื่องสาธารณสุขโรค ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาเรื่องการศึกษา ฯลฯ

ประทีป อึ้งทรงธรรม (สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2543) ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง วิธีการที่ทำให้ผู้ที่มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดมีที่พัก ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม เพื่อที่จะให้การจัดการมีประสิทธิภาพควรคำนึงถึงความต้องการ และความจำเป็นของผู้อยู่อาศัย การจัดการชุมชนไม่ควรทำด้านที่อยู่อาศัยอย่างเดียวควรพิจารณาในด้านอื่นด้วย เช่น เศรษฐกิจ แหล่งงาน สถานศึกษา สถานพยาบาล การคมนาคมขนส่ง สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดทั้ง 10 ท่าน สามารถสรุปการให้ความหมายของ “การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” ได้ดังนี้คือ

การที่สมาชิกของชุมชน หน่วยงานและบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันประสมประสานทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ ให้เกิดประสิทธิผล หรือให้บรรลุความสำเร็จที่ถึงประสงค์ของชุมชน คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกชุมชน

ในการดังกล่าว สมาชิกในชุมชนทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและกลุ่มตัวแทนชุมชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ กำหนดการและวิธีการปฏิบัติในการบริหารชุมชน และร่วมกันทำ โดยการสร้างองค์กรชุมชนหรือแก้ไขปัญหา และสร้างความมั่นคงในที่ดินเดิมหรือการย้ายไปสู่สถานที่แห่งใหม่ โดยเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และเจ้าของที่ดินจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุน การปฏิบัติงานของชาวชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อให้การจัดการชุมชนในด้านต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ตามวัตถุประสงค์ หรือมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวชุมชนได้เล็งเห็นและรู้จักจัดการกับปัญหาต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งถือได้ว่าชาวชุมชนต้องเป็นผู้มีบทบาทหลักในการจัดการชุมชนแออัดของตนเอง โดยมีหน่วยงานภายนอกเป็นผู้มีบทบาทรองลงมาในการจัดการชุมชนนั้นๆ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก)

2.4 แนวความคิดการพัฒนาชุมชนโดยทั่วไป

2.4.1 การพัฒนาชุมชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรมการชุมชน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์: 1) ได้ระบุความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” คือ การเปลี่ยนแปลงในส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ กล่าวคือ เป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่างๆ ในชุมชนจากสภาพที่ไม่ถึงปรารถนาไปสู่สภาพที่ถึงปรารถนา อันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้

ดังนั้น “การพัฒนาชุมชน” จึงรวมไว้ซึ่งหลักการ ปรัชญา และวิธีการพัฒนาชุมชนที่สำคัญๆ คือ หลักในความพยายามช่วยตัวเองของประชาชน หลักการมีส่วนร่วมในโครงการของประชาชน หลักการระดม

ทรัพยากรชุมชนและหลักการได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ส่วนวิธีการพัฒนาชุมชนที่เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนก็คือ วิธีการแก้ปัญหาร่วมกันของชุมชน ดังนั้น งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งเน้นที่วิธีการแก้ปัญหาของชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขซึ่งจะเป็นการให้โอกาสประชาชนได้ฝึกหัดปฏิบัติของจริง หรือการให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ และมีประสบการณ์ตรง จนมีทักษะสามารถช่วยแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเองได้ในที่สุด

2.4.2 แนวความคิดการพัฒนาชุมชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรมการชุมชน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์: 2) ได้ระบุถึงแนวความคิดการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การดำเนินงานพัฒนาชุมชน ต้องเริ่มต้นด้วยการค้นหาปัญหาความต้องการอันแท้จริงของประชาชนโดยประชาชน โดยคำนึงถึงทรัพยากรที่สำคัญ และจำเป็นในการดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆในชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ โดยมีแนวความคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐ

ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาการวางแผนการดำเนินกิจกรรมมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตาม และการประเมินผลและการสนับสนุนของรัฐทางด้านวิชาการและวัสดุอุปกรณ์

2. การช่วยเหลือตนเอง

หมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถเข้าไปแก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวมของชุมชน โดยการระดมกำลังทั้งปวงของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือทรัพยากรเข้าสู่การปฏิบัติงาน

3. ความคิดริเริ่มของชุมชน

นอกจากจะมีขึ้นได้ด้วยแรงดลใจและความสนับสนุนจากภายนอกแล้วก็ยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ ถ้าหากชุมชนนั้นตระหนักถึงปัญหา ความต้องการและความเดือดร้อนที่ประสบอยู่จริง

4. ความต้องการของชุมชน

มักจะปรากฏออกมาในรูปของการเน้นหนักในเรื่องการบริโภค แต่ในชุมชนที่ทันสมัยและมีการติดต่อกับสังคมภายนอกตลอดเวลา ความต้องการของชุมชนจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการพัฒนา

5. ความสมดุลในการพัฒนา

จุดสำคัญของงานพัฒนาชุมชนอยู่ที่ว่าการพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม จะต้องได้สัดส่วนกัน ถึงแม้การพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาตัวคนให้มีทรรศนะ และมีขีดความสามารถจนช่วยตัวเองได้ แต่การพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อมเป็นของคู่กัน และให้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าหากมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะก็จะยังให้เกิดผลการพัฒนาผิดรูปผิดร่าง ดังนั้น งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันในอัตราที่ได้สัดส่วน

6. การศึกษาตลอดชีวิต

ความหมายว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการให้การศึกษแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัยอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตที่ดำรงอยู่โดยมีจุดมุ่งหมายที่ปรับปรุงคุณภาพมนุษย์

7. การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ

หมายความว่า ปัญหาของชุมชน หรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีการประสานงานของวิธีการหลายวิธีและหลายด้าน

2.4.3 การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541: 31-35) กล่าวถึง “หลักการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ” ไว้ดังนี้

1. หลักการช่วยกันคิด (Non-Directive Method) หมายถึงการพัฒนาที่เจ้าหน้าที่พัฒนาประชาชน และหรือหน่วยงานอื่นเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) องค์กรธุรกิจเอกชนบางประเภทที่ค้ากำไร แต่ก็ทำงานพัฒนาร่วมกับประชาชน หลักการนี้คือการสมัหวักกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการพัฒนาชุมชน หลักการนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR (Participatory Action Research)

2. หลักการ PAR (Participatory Action Research) คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัยการพัฒนาพร้อมกันไป โดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนร่วมช่วยกันดำเนินการ หลักการนี้แสดงถึงการพยายามทำงานอย่างรอบคอบ โดยที่ระหว่างทำการพัฒนาที่ช่วยกันสอดส่องความเป็นไปว่า ดำเนินงานไปตรงเป้าหมายไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้างพัฒนาไปแก้ไขไป ผลงานพัฒนาที่มีคุณภาพก็เกิดความรู้ในการพัฒนาได้

3. หลักการพึ่งตนเอง (Self Reliance) หลักการนี้เป็นหลักการใหญ่อีกอย่างหนึ่ง หลักการนี้รวมถึงหลักการใกล้เคียงกันอีกอย่างหนึ่งคือ การช่วยตนเอง(Self Help) เพราะจะทำให้ตัวเองพึ่งพาตัวเองได้ ก็จะต้องช่วยตัวเองอย่างน้อยก็ส่วนหนึ่ง การที่คนก็ดี ชุมชนก็ดี จะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีปัจจัย 5 ตัวด้วยกันเรียกว่า TERMS (Technology, Economic, Resource, Mental and Social-Cultural) นั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ ทางเทคโนโลยี คือมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น(T) มีอาชีพและรายได้พออยู่พอกิน(E) มีทรัพยากรธรรมชาติ(R) เช่นดิน น้ำ ป่าไม้ พอได้ พึ่งพาอาศัย มีจิตใจที่เข้มแข็งและแน่นอนว่าจะพึ่งตนเองได้ รวมทั้งรู้จักพอในผลของความพยายาม(M) และประการสุดท้ายคือ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม(S) คือการมีคนจำนวนหนึ่งที่สมัครสมานสามัคคี มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีค่านิยมและอุดมการณ์ส่งเสริมการพึ่งตนเอง ดังนั้นแล้วก็จะทำให้คนหรือชุมชนพึ่งตนเองได้

4. หลักการ BAN (Balance, Ability and Networking) หลักการ BAN ประกอบด้วยสาระ 3 ประการคือ

1) การรักษาสมดุล (Balance) ที่มีทั้งในคนแต่ละคนนั่นคือ สุขภาพอนามัย ถ้าไม่สมดุลคือการเจ็บป่วย ในครอบครัวคือ ครอบครัวมั่นคงถ้าครอบครัวไม่สมดุลคือ ครอบครัวแตกแยก ชุมชนสมดุลคือ ชุมชนที่เข้มแข็ง หรือชุมชนที่มีความสมัครสมานสามัคคี

2) การสร้างความสามารถ (Ability) นั่นคือความสามารถในการทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ซึ่งต้องมี 5 ด้านคือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม ที่ได้กล่าวมาแล้ว

สิ่งที่จะเสริมในส่วนนี้ก็คือ ปัจจัยการพึ่งตนเองทั้ง 5 นั้น ตั้งแต่ปัจจัยและ 5 ปัจจัยรวมกัน ในระหว่างที่เสริมสร้างความสามารถเหล่านั้นอยู่ มีความจำเป็นต้องรักษาสมดุล หรือพูดง่าย ๆ ว่า แต่ละปัจจัยต้องมีความมั่นคงเข้มแข็ง ดำเนินการเพิ่มขีดความสามารถไปเรื่อยๆ อย่างมั่นคงและขณะเดียวกัน ก็ต้องรักษาสมดุลระหว่าง 5 ปัจจัยนั้นด้วย กล่าวคือ จะต้องโตไปเท่าๆกันหรือใกล้เคียงกัน หากไม่อาจล้มครืนลงมาได้

3) การสร้างเครือข่าย (Networking) หรือการมีเพื่อน พันธมิตร การพัฒนา ซึ่งอาจเป็นบุคคล ชุมชนองค์กรหนึ่งใดก็ได้ มิตรเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของกันและกัน อาจเรียนรู้จากกันและกัน ช่วยเหลือกัน เวลามีปัญหา ช่วยเหลือกันเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า และช่วยเหลือกันป้องกันศัตรูคู่แข่งชั้น ให้หยิบยืมเทคโนโลยีหรืองบประมาณแก่กันและกัน สรุปว่าการมีเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจ มีประโยชน์หลายประการ ที่สำคัญคือ ช่วยให้เกิดการพัฒนาขึ้น

5. หลักการจัดการ (Management) การจัดการพัฒนาเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญในสังคมสมัยใหม่ การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ (Managerial Community Development) มีหลักการดังนี้

1) การรู้จักตนเอง ผู้ที่จะทำการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ หรือตัวชุมชนที่จะใช้วิธีพัฒนาชุมชนแบบจัดการ จะต้องรู้จักตนเองหรือศึกษาตนเอง - ชุมชนให้รู้ว่า สภาพของชุมชน เป็นอย่างไร มีโครงสร้างอย่างไร ประชากรเท่าไร องค์กรประกอบประชากรเป็นอย่างไร อาชีพอะไร รายได้รายจ่ายเป็นอย่างไร การศึกษาศาสนา อนามัย การเมือง กายภาพหรือทรัพยากร เป็นต้น เป็นอย่างไร มีปัญหา อะไรบ้างปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กายภาพ มีอะไรบ้าง และ ความต้องการ ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกายภาพ มีอย่างไรบ้าง จากตรงนั้นจะได้รู้ศักยภาพของตน ความสามารถของตน โอกาสของตน และปัญหาอุปสรรค การบรรลุเป้าหมายว่าอย่างไรบ้าง การวิเคราะห์ชุมชนเช่นนี้ใช้หลัก SWOT (Strength, Weakness, Opportunity, Threat) อันเป็นที่รู้จักกันดี

2) การส่งเสริมการศึกษาอบรม การจัดการที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพึ่งพาการศึกษาอบรม เรื่องนี้สืบเนื่องจากหลักการจัดการทั่วไปที่กล่าวมาแล้ว ว่าจะต้องมีการวางแผน การจัดการ การลงมือดำเนินการ และการประเมินผล ล้วนต้องการการศึกษาอบรม เพราะมิฉะนั้นจะทำให้สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ และสืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเองข้างต้น เมื่อรู้ว่าตนเองมีปัญหาอะไร หรือความต้องการอะไร ก็อาจต้องแก้ด้วยการศึกษาอบรม เช่น เรื่องอาชีพ เรื่องอนามัย เรื่องการเมือง หรือแม้แต่เรื่องทางกายภาพ

3) การสร้างกลุ่มช่วยตนเอง การจัดการจะต้องมีกลุ่มรองรับ กลุ่มนี้อาจเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย บริษัทชุมชน หรือกลุ่มอาชีพต่างๆที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยตนเอง กลุ่มเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการ เพราะจะได้มีผู้จัดการและคนทำงานประเภทอื่นๆ ที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการ

2.4.4 การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์: 3) ได้ระบุถึงการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยให้เขามีส่วนร่วมเป็นผู้ตัดสินใจลงมือทำงานที่เขาตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง

หลักการและแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความต้องการในการแก้ปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้น และประชาชนจะต้องเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. กิจกรรมการพัฒนาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน นอกจากจะเริ่มต้นจากประชาชนแล้วยังต้องมีการทำงานเป็นกลุ่มและอาศัยผู้นำชุมชนด้วย

3. การรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีการกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อการพัฒนาให้ประชาชนทั่วไปทราบ

4. แนวทางการพัฒนา ต้องพิจารณาจากขีดความสามารถของชุมชนที่ทำให้มีการดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ต้องพึ่งพาทายนอกและกิจกรรมจะต้องสอดคล้องกับความพร้อมกับชุมชน

5. ขั้นตอนการปฏิบัติ จะต้องเริ่มต้นจากการแสวงหาข้อเท็จจริง ปัญหา เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์การวางแผน และการปฏิบัติ และการติดตามผลการดำเนินการ เหล่านี้ถือเป็นภารกิจของประชาชนและชุมชน

ตัวชี้วัดในการพัฒนาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ประชาชนมีการยอมรับ
2. ประชาชนมีความผูกพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ
3. การบริการและการดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพ
4. ประชาชนได้รับประโยชน์จากโครงการ
5. ประชาชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

2.4.5 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541: 14-18) กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนาต้องมีชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้

1. เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) ชุมชนเรียนรู้คือ สมาชิกของชุมชนนั่นเองเรียนรู้ หากเป็นสมาชิกกลุ่มใหญ่หรือสมาชิกทั้งหมดของชุมชนช่วยกันเรียนรู้(ทั้งเรียนและทั้งรู้) นั้นหมายความว่า ชุมชนพัฒนาจะต้องตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้บางด้านที่จำเป็น เช่นด้านการอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง ให้กับชุมชนอย่างครอบคลุมและลึก การเรียนรู้ตรงนี้ไม่ได้หมายถึงการฟัง การอ่านแล้วก็จำซึ่งอาจไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เรียนรู้จากการลงมือทำ และทำด้วยกันหลายคนหรือทำด้วยกันเป็นกลุ่มก้อน จึงได้มีการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดความรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นความรู้จริงเป็นความรู้ชั้นสูงหรือเรียกอีกอย่างว่า "ปัญญา" ปัญญานี้จะใช้แก้ปัญหาต่างๆของชุมชน หรือสามารถสร้างการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนถาวรต่อไป เพราะปัญญาเช่นนี้จะเปลี่ยนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา

2. เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (Community Management) การจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 4 ประการ

1) การวางแผน (Planing) คือชุมชนจะต้องมีโครงการ(Project) หรือแผน(Plan)ของชุมชน ในโครงการหรือแผนจะต้องระบุว่า ชุมชนจะทำอะไร(What) ใครจะทำ(Who) ที่ไหน(Where) ทำเมื่อไร(When) และทำอย่างไร (How)

2) การจัดกระบวนการ (Organizing) คือการเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผนข้อแรก ต้องเตรียมคน เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคน จะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหน มีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือทำให้เรียบร้อย

3) การลงมือดำเนินงานตามแผน (Implementing) คือการเอาแผนหรือโครงการมาวาง แล้วปฏิบัติตามเป็นขั้นเป็นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน

4) การประเมิน (Evaluating) เมื่อการดำเนินงานเริ่มขึ้นแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไปคือ การ กำกับงาน (Monitoring) เพื่อให้แน่ใจว่างานเริ่มและดำเนินการตามเป้าหมายหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร แก้ปัญหาอุปสรรคสนับสนุนส่วนที่ดำเนินไปได้แล้วให้ดียิ่งขึ้น และตอนท้ายเมื่องานเสร็จจริง มีการประเมินผลงานอีกครั้งว่า ได้มีการดำเนินงานถูกต้องตามที่วางแผนไว้หรือไม่ สรุปปัญหาและแนวทางทั่วไปรวมทั้งบทเรียนที่ได้จากการทำงานโครงการนี้ มีข้อเสนอแนะและแนวการใช้ประโยชน์จากผลสำเร็จอันนี้ร่วมกัน

โดยปกติการจัดการชุมชนมีหน้าที่หลักอยู่ 2 อย่างคือ 1.การรักษาความมั่นคงหรือความเข้มแข็งของชุมชนเอาไว้กับ 2.การสร้างความสำเร็จก้าวหน้าให้ยิ่งขึ้นไปสำหรับชุมชน แต่ละหน้าที่นี้จะต้องทำตามแผนหรือโครงการและรายละเอียดดังกล่าวแล้ว เพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ

3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) การมีจิตวิญญาณของชุมชนอาจแสดงได้หลายอย่าง เช่น การมีสมาชิกที่มีความผูกพันรักดีกับชุมชน ห่วงเห่นชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกจะยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มีวัด มีพระ มีสุสานตระกูล มีบรรพบุรุษ หรือชีวิตในวัยเยาว์ และหรือผลประโยชน์ปัจจุบันและในอนาคตอยู่ในชุมชน สิ่งเหล่านี้หลายอย่างรวมกัน

4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) สันติภาพเป็นเหตุผลของหลายสาเหตุ เช่น คนในชุมชนมีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ความปรองดองของคนในชุมชน การรู้จักจัดการชุมชน การมีผู้นำที่ดีรวมถึงการประสานร่วมมือกันเป็นอย่างดีระหว่างกลุ่มสังคมต่างๆในชุมชน สันติภาพอาจแสดงออกได้หลายรูปแบบที่สำคัญ เช่นการเป็นชุมชนที่มีความสุข การมีความสามัคคีปรองดองกัน มีการทำงานเพื่อส่วนรวม ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานของชุมชน การมีพลังในการทำงานใหญ่ งานเพื่อส่วนรวม การมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาการขัดแย้งที่อาจมีให้ลุล่วงไปได้ รวมทั้งการสามารถปกป้องภัยอันตรายจากภายนอก และแม้จะไม่ออกไปประรานภายนอก แต่ภายนอกก็ยำเกรงพลังอำนาจของความสามัคคีของคนในชุมชน

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน

2.5.1 ผู้นำที่อยู่ในชุมชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน, ไม้ระบุปีที่พิมพ์: 6-7) ได้อธิบายถึงผู้นำที่อยู่ในชุมชนอาจมี 2 ประเภทคือ

ประเภทที่ 1 เรียกว่า ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำประเภทนี้จะมียุ่ทั่วไปในชุมชน อาจเป็นอดีตข้าราชการที่มีความรู้มีผู้นับถือ อาจเป็นผู้มีฐานะการเงินดีในชุมชนนั้นที่คนในชุมชนมักจะมากู้เงินในยามที่ขาดส่น อาจเป็นหัวหน้าคิวรถที่วิ่งรับจ้างเข้าออกระหว่างชุมชนกับถนนใหญ่ อาจเป็นผู้สูงอายุที่ช่วยช่วยเหลือเพื่อนบ้านอยู่เสมอ ซึ่งคนในชุมชนให้ความเคารพยำเกรง ผู้นำประเภทนี้เราเรียกว่า ผู้นำไม่เป็นทางการ ไม่ต้องมีหน่วยงานใดมาแต่งตั้ง แต่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ความเป็นผู้นำของบุคคลเหล่านี้จะมีอยู่ไม่มีวาระ จะเป็นผู้นำไปตลอดจนกว่าเพื่อนบ้านจะเลิกนับถือเอง

ประเภทที่ 2 เรียกว่า ผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำในลักษณะที่ว่าเป็นผู้ที่ถูกทางราชการ ทางรัฐวิสาหกิจ สมาคม หน่วยงานต่างๆได้แต่งตั้งและมอบหมายให้เป็นผู้นำชุมชน เพื่อทำงานต่างๆที่รับมอบหมายตามกำหนดเวลา เช่น ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้งจากคนในชุมชนโดยให้อยู่ในวาระได้ครั้งละ 2 ปี อาสาสมัครสาธารณสุขแต่งตั้งโดยสำนักอนามัย หรืออาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย และอาสาสมัครอื่นๆอีกมากมาย

2.5.2 กรรมการชุมชน

สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร (คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์: 6) ได้อธิบายถึงรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร ก็คือ “กรรมการชุมชน”

เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของชุมชนโดยส่วนรวมให้ดีขึ้นโดยการใช้กระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และท้องถิ่นของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม การให้ประชาชนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แสดงความคิดเห็นย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก และไม่สะดวกในการดำเนินงาน ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีการคัดเลือก สรรหาตัวแทนของประชาชนทั้งหมดหรือกลุ่ม เพื่อมาเป็นแกนนำผู้ประสานงานติดตามงาน ระดมความคิดเห็นของชาวชุมชนและดำเนินการอื่นใดในนามของประชาชนในชุมชน ซึ่งผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนของประชาชนที่ว่าเป็นในรูปแบบของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร ก็คือ กรรมการชุมชน

ดังนั้น กรรมการชุมชนก็คือตัวแทนของประชาชนในชุมชน ซึ่งมาจากการคัดเลือกสรรหาของประชาชนในชุมชน ซึ่งในกรุงเทพมหานครได้กำหนดวิธีการคัดเลือกและคุณสมบัติกรรมการชุมชนไว้ระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกรรมการชุมชน

2.5.3 ปัญหาและข้อจำกัดขององค์กรชุมชน

โสภณ พรโชคชัย (2528: 145) อภิปรายถึงปัญหาและข้อจำกัดขององค์กรชุมชนว่า

1. ผู้นำ “ลอยตัว” หมายถึง ผู้นำทำตัวเหินห่างจากชาวบ้าน ไม่พูดคุย ไม่ไปมาหาสู่ ไม่ปรึกษา เพราะความที่ผู้นำไม่รู้หน้าที่ของตนเองหรืออาจเป็นเพราะเข้าใจว่าตนเองอยู่เหนือชาวชุมชนคนอื่นๆ
2. ผู้นำได้กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ใหม่ และในหลายกรณีผู้นำคือผู้ที่มีผลประโยชน์ในชุมชนอยู่แล้ว เช่น เจ้าของที่ดิน เจ้าของบ้านเช่ารายใหญ่ ผู้ผูกขาดขายน้ำ และไฟฟ้าในชุมชน ผู้ออกเงินกู้ หัวหน้าวงแชร์ นายทุนนายหน้า ซึ่งมี 2 แบบ คือรับเหมางานมาจ้างต่อ ตัวนายหน้าเองไม่ต้องทำงาน และอีกแบบหนึ่งคือ เป็นทั้งผู้รับงานที่ทำงานเองด้วยและหาแรงงานมาเพิ่มเติม ผู้นำบางคนเป็นนักเลงใหญ่ในชุมชน

3. องค์การชุมชนเกิดจากแรงผลักดันขององค์การภายนอก เพื่อให้องค์การภายนอกสามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามแผนงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย บางหน่วยงานแรงผลักดันให้ตั้งกลุ่มโดยที่ชุมชนยังไม่เข้าใจเรื่องนี้ดีพอ

4. องค์การที่ผลักดันให้เกิดกลุ่มในชุมชน ไม่สามารถคุมสภาพผู้นำและชาวบ้านได้เนื่องจากความสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างผิวเผิน

5. องค์การชุมชนเป็นแบบจำลองของสังคมไทย มีผู้มีอิทธิพล มีการหาเสียงแบบ “น้ำเน่า” มีการคอร์รัปชัน และ “คนดี ๆ” ไม่อยากเข้าไปยุ่งด้วย

2.6 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัด

เนตรนิกิต นาควัชรและคณะ (2523: 111-112) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของวัดว่า บทบาทของวัดมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน และสภาพแวดล้อมของวัดทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของวัดต่อสังคมจึงมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน และสภาพแวดล้อมของวัดด้วย

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นสมบัติร่วมกันของคนในหมู่บ้าน ดังนั้น การสร้างวัดจึงถือว่าเป็นมหากุศล

บทบาทของวัดในอดีตไม่ว่าจะเป็นในกรุงเทพฯ หรือตามชนบทไม่แตกต่างกัน โดยที่อาจสรุปได้ว่า บทบาทของวัดนอกจากจะเป็นที่อบรมสั่งสอนศีลธรรมและเล่าเรียนวิทยาการต่างๆ เป็นสถานสงเคราะห์สำหรับผู้ยากจน เป็นสถานพยาบาลรับผู้เจ็บป่วย เป็นที่พักเดินทาง เป็นสโมสรของชาวบ้าน เป็นสถานบันเทิงในคราวันกษัตริย์ เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

เมื่อความเจริญแบบตะวันตกได้เข้ามาในระยะประมาณร้อยปีที่ผ่านมานี้ โดยเริ่มจากกรุงเทพฯ และขยายไปสู่สังคมเมืองอื่นๆ บทบาทของวัดได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ การที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น เนื่องจากมีสถาบันหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรงได้มารับหน้าที่แทนวัด เช่น โรงเรียนตามระบบการศึกษาของชาติ โรงพยาบาล โรงแรม สโมสร และโรงแรมหรู สถานเริงรมย์ต่างๆ ตลอดจนระบบการศาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บทบาทเดิมบางอย่างคงเหลืออยู่ รวมทั้งบทบาทใหม่เกิดขึ้น อันเนื่องจากการปรับให้เข้ากับลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนไปโดยยึดเอาหลักการเดิม ดังจากผลของการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรมศาสนาของวัดทั้ง 394 วัด ในกรุงเทพฯ พบว่าบทบาทที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่

1. บทบาททางการศึกษา แบ่งเป็นบทบาททางการศึกษาของสงฆ์ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุและสามเณร ส่วนบทบาททางการศึกษาของฆราวาสเปลี่ยนเป็นในรูปที่วัดให้ใช้ที่ดินของ

วัดเพื่อกิจกรรมนี้ แต่พระภิกษุไม่ได้มีหน้าที่สอนโดยตรง นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาทยาลัย เพื่อสอนพุทธศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ของพุทธศาสนาแก่ฆราวาส

2. บทบาทด้านการสงเคราะห์ที่สำคัญ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การฃาปนกิจ สถานสงเคราะห์ ศูนย์สาธารณสุข และสถานพักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น

3. บทบาทอื่นๆ เช่น เป็นที่ประกอบพิธีกรรมแบบต่างๆทางศาสนาและใช้เป็นที่พักผ่อน อดิเรกทำรถ ของชุมชนบริการข้างเคียง กิจกรรมทางด้านการศึกษา เช่นอาคารพักอาศัย อาคารพาณิชย์ อุตสาหกรรม ฯลฯ

ดังนั้น จะเห็นว่าวัดได้พยายามปรับบทบาทของวัดให้เท่าเทียมกับในอดีตอย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวไม่ค่อยได้ผลดีนัก เพราะสถาบันสงฆ์ไม่ได้รับความไว้วางใจ และเชื่อถือดังในอดีต ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนห่างเหินกันมากขึ้นทุกที

2.7 เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 ปัจจัยที่ทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป

มานพ พงศทัต (2527: 2-9) ได้กล่าวถึง ปัจจัยหลักที่สำคัญซึ่งจะทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตไว้ 4 ประการ คือ

1. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จะทำให้มีความต้องการพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย สถานที่พักผ่อน แหล่งทำงานมากขึ้น ประชากรที่เพิ่มขึ้นใหม่นี้ก็จะก่อให้เกิดกิจกรรมหลัก คือ การใช้ที่ดินเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย แหล่งงาน และการส่งเสริมที่เพิ่มขึ้นตามความเจริญของสังคมเศรษฐกิจที่ยังไม่เคยเกิดมาก่อนในอดีต เช่น สนามกอล์ฟ แม้การใช้การที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยก็มีจำนวนมาก ในพื้นที่เมืองเริ่มมีการใช้ที่ดินในรูปแบบที่ทันสมัย เช่น คอนโดมิเนียม ในลักษณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นนี้ก็จะมีการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น และจะมีกิจกรรมประเภทใหม่ๆเกิดขึ้นตามมา

2. การให้บริการคมนาคมและการเข้าถึง การให้บริการด้านคมนาคม ถ้าพื้นที่ดินมีการติดต่อทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ มีรูปแบบของการขนส่งหลายแบบ ที่ดินนั้นจะมีระดับของการเข้าถึงได้สูง ทำให้ที่ดินผืนนั้นเป็นที่ซึ่งมีเส้นทางคมนาคมขนาดใหญ่มากระจุกอยู่กันเป็นจุดรวม สถานที่นั้นจะเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมและในกรณีนี้ที่กิจกรรมนั้นอยู่กลางใจเมือง มีการขนส่งมากแบบก็จะเป็นศูนย์กลางการค้าบริการ และ ณ จุดนี้เองที่เกิดเป็นศูนย์กลางเมืองเกิดขึ้น

3. การส่งเสริมและควบคุมของภาครัฐ การที่มีการส่งเสริมและควบคุมการใช้ที่ดินของรัฐ ในประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีการจัดทำผังเมืองรวม คือเป็นแผนแม่บทของการใช้ที่ดินในเมืองทั้งหมด และมี "ผังเฉพาะ" เป็นผังรายละเอียดบอกถึงลักษณะการใช้ที่ดินที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในกรณีการใช้ที่ดินมีขอบเขตจำกัด โดยรัฐจะเป็นผู้วางแนวทางการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับทิศทางความต้องการของภาคเอกชน เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้มีความเป็นไปได้ในเชิงธุรกิจ มีการส่งเสริมและมาตรการควบคุมการใช้ที่ดินที่เหมาะสมควบคู่กันไป

4. ราคาที่ดิน ในสภาพของตลาดการค้าแบบเสรีประชาธิปไตย เป็นปัจจัยการผลิตเบื้องต้นคือที่ดินก็จะเป็นตัวกำหนดการใช้ที่ดินในอนาคต ราคาที่ดินสูง ย่อมจะใช้ในประเภทธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนสูง ใน

ด้านราคาที่ดินต่ำจะใช้ในประเภทธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนต่ำ ดังนั้นราคาที่ดินมักจะเป็นทิศทางตรงข้ามกับระยะทางที่ห่างจากจุดศูนย์กลาง พื้นที่ในชนบทจะใช้ในภาคเกษตรกรรมเนื่องจากมีราคาที่ดินต่ำ ส่วนที่ดินแถบชานเมืองจะใช้เพื่อที่อยู่อาศัย ที่ดินกลางใจเมืองที่มีราคาสูงจะใช้เพื่อการด้านพาณิชย์ ราคาที่ดินจะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการระบุถึงกิจกรรมที่จะใช้ในอนาคตอีกด้วย

ซ้ำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2525: 188) จากการศึกษาปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับ การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ถึงสาเหตุในการใช้ที่วัดจัดประโยชน์ โดยการแบ่งที่ดินวัดและที่ธรณีสงฆ์ของวัดออกให้เช่าเพื่อเก็บผลประโยชน์มาบำรุงวัดและพระภิกษุสามเณรตลอดจนดำเนินการของวัด มีเหตุที่มาอยู่ 2 ประการ คือ

1. ภาวะของสังคมปัจจุบันชาวบ้านไม่มีเวลาและมีเงินทองน้อย ไม่เพียงพอที่จะมาทำบุญ บริจาคเพื่อทำนุบำรุงวัด ก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมตามกาลสมัย และแม้แต่จะจัดภัตตาหารใส่บาตรหรือมาจัดการถวายที่วัดให้พระภิกษุสามเณรมีความเป็นอยู่พอจะดำรงเพศบรรพชิตศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้เป็นปรกติ วัดจะต้องพึ่งตนเองบ้างทั้งในด้านการดูแลรักษา ซ่อมแซมหรือก่อสร้างเสนาสนะ เลี้ยงดูพระภิกษุสามเณรในวัดและการดำเนินศาสนกิจของสาธุชนประโยชน์ ก็จะได้กันที่ส่วนหนึ่ง ออกให้เช่าปลูกอาคารเป็นการจัดประโยชน์หารายได้มาจุนเจือใช้ในกิจการของวัดดังกล่าวแล้ว การที่ออกจัดประโยชน์ด้วยเหตุนี้ มีทั้งวัดในเมืองและวัดในชนบทที่มีที่วัดและที่ธรณีสงฆ์ ในเมืองอาจจัดเป็นที่ปลูกตึกแถวอาคารร้านค้าให้เช่า ในชนบทอาจจัดให้ประชาชนเช่าถือทำสวน ทำไร่ ทำนา เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้คนมีอาชีพสุจริตอีกทางหนึ่งด้วย

2. ปัจจุบันที่ดินในเมืองหายากและมีราคาแพงมาก คนจำนวนมากไม่มีที่ดินที่จะปลูกบ้านพักอาศัยหรือที่ประกอบอาชีพ วัดส่วนใหญ่แม้อยู่ในเมืองที่สร้างและตั้งมาแต่สมัยก่อนมักมีที่ดินมาก เพราะที่ดินในสมัยแล้วๆ มาไม่มีใครใจบาปหยาบเข้ามาบุกรุกเป็นของตน ทางวัดจึงหาทางอนุเคราะห์ให้คนที่มีส่วนเป็นเจ้าของวัดหรือทายาททายิกาแห่งวัดนั้น ได้มีที่ดินสำหรับปลูกสร้างที่อยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยหรือศีลธรรมอันดีงาม จึงได้กันที่วัดหรือจัดที่ธรณีสงฆ์ของวัดให้เช่าปลูกบ้านอยู่อาศัย หรือเป็นอาคาร ร้านค้าในอัตราค่าเช่าต่ำเป็นการสงเคราะห์มากกว่าจะหาผลประโยชน์เป็นกอบเป็นกำ และที่ต้องให้เช่าก็เพราะต้องการให้มีกฎหมายคุ้มครองที่ดินวัดกันการมีปัญหาค้างมาในสมัยนี้การประกอบอาชีพต่างๆ มีการแข่งขันกันมาก ค่าก่อสร้างราคาแพง ค่าเช่าที่ดินทั่วไปก็แพง และมีที่วัดจำนวนมาก มีผู้บุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยโดยพลการ ทำความสกปรกรุกรังเป็นแหล่งเสื่อมโทรมให้บ้านเมือง

2.7.2 ปัญหาการพัฒนาชุมชนที่มีผลต่องานปรับปรุงชุมชนแออัด

ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ (2526) ได้ทำการศึกษา "ผลกระทบของการพัฒนากับปัญหาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในเขตยานนาวา และความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา" โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนาชุมชน ที่ชี้ให้เห็นประเด็นที่สำคัญ ในงานปรับปรุงชุมชนแออัด อันที่จริงเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง และงานพัฒนาชุมชนที่ถูกต้อง จะต้องมุ่งหมายที่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการต่างๆ เป็นสำคัญรวมทั้งการรับรู้สิทธิพื้นฐานใน

การมีส่วนร่วม ตัดสินใจ จัดการ ต่อกระบวนการในสังคมอื่นๆ ในปัจจุบันแนวทางการแก้ปัญหาและดำเนินการ ได้แยกการมองเป็นส่วนๆ มิได้สอดคล้องต่อเนื่องกัน เป็นระบบเดียวกัน การแก้ปัญหาแบบแยกส่วนนี้จะไม่ สามารถทำให้การแก้ปัญหาส่วนใดประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ได้ทั้งการปรับปรุงชุมชนแออัด การพัฒนา ชุมชน และการสร้างสำนึกทางสิทธิและการเมืองให้ประชาชน อาจสามารถประดังปัญหาหรือแก้ได้เพียงแต่ผิว ผืนชั่วคราวเท่านั้น

2.7.3 รูปแบบหรือพัฒนาการของชุมชนแออัด ที่เชื่อมโยงกับความเป็นไปของเมือง

บุญเยี่ยม เหลาสะอาด (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการ พัฒนาเมือง ในพื้นที่เขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา เขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม” ที่ชี้ให้เห็นถึง “รูปแบบหรือพัฒนาการของชุมชนแออัด ที่เชื่อมโยงกับความเป็นไปของเมือง” โดยเฉพาะในการพัฒนา พื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการใช้ที่ดินย่านพระราม 3 มาโดยตลอด โดยเฉพาะเมื่อเริ่มมีระบบ การคมนาคมทางบก ประกอบกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมของภาคเอกชน ทำให้กลุ่มการตั้งถิ่นฐาน อยู่ก่อนเริ่มมีความหนาแน่นของชุมชนที่เพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของระบบการคมนาคมทั้งในระดับพื้นที่และใน ระดับเมืองทำให้ย่านพระราม 3 กลายเป็นแหล่งที่มีความพร้อมของระบบบริการขั้นพื้นฐาน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเห็นได้จากการเกิดอาคารพักอาศัยในรูปแบบอาคารสูง อาคารสำนักงานขนาดใหญ่ ในขณะที่ที่อยู่อาศัย ของคนจนในเมืองมีความหนาแน่นแออัดชัดเจนยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะและความหนาแน่นของชุมชนนั้นมาจาก ลักษณะการถือครองที่ดิน ขนาดแปลงที่ดิน รูปแบบและวิธีการจัดการการบริหารพื้นที่ โดยสามารถแบ่งประเภทชุมชนตามลักษณะการ เกิดชุมชนในพื้นที่เป็น 2 ลักษณะคือ 1) แบบค่อยเป็นค่อยไป ชุมชนในลักษณะนี้เป็นชุมชนที่เปลี่ยนแปลงจาก ชุมชนเกษตรเป็นชุมชนแออัด ได้แก่ ชุมชนในที่ดินของตนเอง และชุมชนเช่าที่ปลูกบ้านส่วนใหญ่เกิดจากการ ขยายตัวของเมืองเข้าครอบทับการใช้พื้นที่แบบเดิม ลักษณะของความแออัดจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ตาม จำนวนของสมาชิกที่เพิ่มขึ้น สภาพทางกายภาพของชุมชนขึ้นอยู่กับการจัดการของเจ้าของที่ดิน จึงพบว่าชุมชน ประเภทนี้มักจะเป็นชุมชนที่มีสภาพไม่เสื่อมโทรม 2) แบบทันทีทันใด ชุมชนในลักษณะนี้เป็นชุมชนบุกรุกที่ดิน ผู้อื่น จะมีความแออัด ทั้งนี้เนื่องมาจากการเข้าจับจองปลูกที่พักอาศัยโดยไม่ได้มีการกำหนดขนาดพื้นที่ รูปทรง ของสิ่งปลูกสร้าง จึงทำให้มีลักษณะที่ไม่เป็นระเบียบ และมีสภาพเสื่อมโทรม และที่ตั้งของชุมชนมักจะมีที่ตั้งซึ่ง อยู่ใกล้กับแหล่งงานของคนในชุมชน

ทางด้านเศรษฐกิจของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีสภาพเสื่อมโทรมส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ต่ำกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่ไม่เสื่อมโทรม ส่วนทางด้านสังคมของชุมชนที่มีสภาพเสื่อมโทรมจะ มีความสัมพันธ์ในชุมชนค่อนข้างแน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่างๆ มักมาจากภูมิลำเนาเดียวกัน มีการ พึ่งพาอาศัยกัน และยังคงจะต้องอาศัยพลังของกลุ่มในการผลักดันหรือการแก้ไขปัญหา ในขณะที่กลุ่มชุมชนไม่ เสื่อมโทรมจะมีขอบเขตความสัมพันธ์ที่เข้มข้นในหมู่ของตนเอง ดังนั้นความเข้มแข็งของชุมชนประเภทนี้จึงขึ้น อยู่กับคนกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานในชุมชน

2.7.4 การพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

อรรถัย อาจอำ,ดร.โรเซ่ ซีกาล(Dr. Roger Chical) (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง กรณีชุมชนวัดช่องลม” ซึ่งให้เห็นว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง” นั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆจากองค์กรภายนอกยังคงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ประเด็นสำคัญยิ่งก็คือ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบ และเนื้อหาของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรจากภายนอกกับประชาชนหรือผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้นๆ องค์กรจากภายนอกจะต้องมีบทบาทเป็นเพียงแค่ “ผู้สนับสนุน” หรือ “ผู้อำนวยความสะดวก” ในขณะที่ประชาชนต้องเป็น “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้ริเริ่ม”

นอกจากนี้ ปัจจัยและองค์ประกอบซึ่งเป็นเหมือนเสาหลักที่สำคัญสามประการ ที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนายั่งยืนได้ ก็จะต้องได้รับการจัดตั้งขึ้น ปัจจัยหรือองค์ประกอบเหล่านั้นคือ 1)องค์กรของชุมชน ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินการต่างๆ 2) กำลังคน ซึ่งอาจจะเป็นในรูปแบบของปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรืออาสาสมัครก็ได้ 3) การจัดการด้านการเงิน ซึ่งอาจจะเป็นในรูปแบบของสหกรณ์, กลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนหมุนเวียน ฯลฯ

ความรู้สึกรับผิดชอบ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นรวมทั้งความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ประกอบกับปัจจัยและองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังกล่าว จะทำให้ชุมชนวัดช่องลมสามารถพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานของครัวเรือนและชุมชนได้สำเร็จ ซึ่งก็หมายถึงว่าประชาชนในชุมชนนี้บรรลุสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว

บทที่ 3

ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี” ในพื้นที่ของเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร มีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้น ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งได้มาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และบทความต่างๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา โดยประเด็นสำคัญหลักที่ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

1. ข้อมูลของสำนักพัฒนาชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร
  - ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (โครงการพระราม 3)
  - ศึกษาเกี่ยวกับจำนวนชุมชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินวัดช่องนนทรี ของเขตยานนาวา (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก)
2. ข้อมูลของกรมการศาสนา
  - ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของที่ตั้ง วัดช่องนนทรีและชุมชน โดยเฉพาะเรื่องที่ดินของวัด
  - ศึกษาเกี่ยวกับระเบียบ,ข้อกำหนด หรือกฎหมายที่ใช้ในการจัดประโยชน์ที่ดินของวัด (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)
  - ศึกษาเกี่ยวกับการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดช่องนนทรีวัด,สัญญาเช่า,ทะเบียนสัญญาเช่า
  - ผังบริเวณที่ทำการขอเช่าจัดสรรของวัดช่องนนทรี(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค)
3. ข้อมูลของฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา
  - ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการจัดตั้งชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี
  - ข้อมูลชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรี
  - ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการระหว่างฝ่ายพัฒนาชุมชน กับชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรี
4. แผนที่เขตยานนาวา และบริเวณที่ตั้งพื้นที่ศึกษาของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร
  - ศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้ง
  - ศึกษาแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเขตยานนาวา ปี พ.ศ.2542 ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง
5. ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษาของกรมแผนที่ทหาร
  - ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของที่ตั้งที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

(ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2495,2510,2517,2523,2530,2539,2542 มาตรฐาน 1:2500)

6. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด

(ดังรายละเอียดในบทที่ 2)

- จากการค้นคว้าของผู้วิจัย เพื่อหาคำนิยามหรือความหมายของ “การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” ไม่สามารถทำการสืบค้นพบแต่อย่างใด ที่ค้นพบเป็นเพียงความหมายของ “การจัดการ” และ “การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ” ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการศึกษาได้เพียงส่วนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดจำนวน 10 ท่าน เพื่อนำมาประมวลหาแนวนิยามหรือความหมายของ “การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” รวมทั้ง “ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด”

(ดูรายละเอียดเพิ่มในข้อ 3.3)

7. เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง (ดังรายละเอียดในบทที่ 2)

- ศึกษาถึงแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยทั่วไป
- ศึกษาถึงความเป็นมาและปัญหาของชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตยานนาวา
- ศึกษาถึงการพัฒนายั่งยืนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

โดยนำข้อมูลที่ได้มาทำความเข้าใจ เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา รายละเอียดของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับการดำเนินการวางแผนการศึกษาในลำดับต่อไป

3.2 การศึกษาจากการสำรวจภาคสนาม

เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งการสำรวจ สังเกตปัญหาทางกายภาพของที่อยู่อาศัย และปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อจะได้นำมาใช้ประกอบร่วมกับผลการศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี และผลของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ประเด็นหลักที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญด้วยวิธีการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อสอบวัดสภาพทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ด้วยการบันทึกภาพถ่าย และการสังเกตการณ์

โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุป ถึงสาเหตุของการจัดการสภาพทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบัน เช่น การมีเลขที่บ้าน การมีไฟฟ้า, น้ำประปา การมีถนนและทางระบายน้ำ การมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย ฯลฯ ว่ามีกระบวนการจัดการเหล่านี้ในแต่ละเรื่องอย่างไร รวมทั้งปัญหาและสาเหตุที่สำคัญ อันนำไปสู่กระบวนการจัดการของชุมชน

3.3 การศึกษาจากการสัมภาษณ์

ในการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ เกี่ยวกับชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด จากหน่วยงานต่างๆถึง “คำนิยามหรือความหมายของการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด”

และ “ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” จำนวน 5 ท่าน แต่เนื่องจากความอนุเคราะห์ของท่านผู้ให้สัมภาษณ์ที่แนะนำผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น จึงได้ขยายผลการขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมเป็นจำนวน 10 ท่าน ดังนี้

- 1) รศ. ดร. ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ มุลินธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
- 2) คุณสมสุข บุญญาบัญชา กรรมการผู้จัดการ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง
- 3) คุณประทีป อึ้งทรงธรรม เลขาธิการมูลนิธิดวงประทีป
- 4) คุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- 5) คุณประยูร อภิวัฒน์ชวัลย์ ผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด
การเคหะแห่งชาติ
- 6) คุณบุญธรรม หุยประเสริฐ หัวหน้าฝ่ายประสานงานและพัฒนา
กองการพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชน
กรุงเทพมหานคร
- 7) รศ. มานพ พงศทัต อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิประจำภาควิชาเคหะการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 8) ผศ. อรทัย อาจอ่า อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล
- 9) คุณปฐมา หรุ่นรักวิทย์ สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญด้านชุมชน
มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR.)
- 10) คุณอภัยยุทธ์ จันทรพา กลุ่มเพื่อนรวมงาน (องค์กรพัฒนาเอกชน)

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เริ่มจากการติดต่อทางโทรศัพท์เพื่อแนะนำตัว และขอชี้แจงกำหนดการของผู้เชี่ยวชาญท่านต่าง ๆ ล่วงหน้า เพื่อทำการนัดหมายวันและเวลาในการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ แล้วจึงส่งประเด็นคำถามที่จะทำการสัมภาษณ์เป็นจดหมายทางโทรสาร เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงเข้าทำการสัมภาษณ์บันทึกเทปเสียง และการจดบันทึกโดยผู้วิจัย สมบูรณ์เสร็จสิ้น โดยใช้เวลาประมาณ 1 เดือน จากนั้นจึงนำมาประมวลผลตามความมุ่งหมาย (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง)

2. การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายนอกชุมชน

โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบหยั่งลึก (depth interview) ซึ่งเป็นการถามให้อธิบาย และยังเป็นคำถามถึงเหตุผลด้วย เพื่อที่จะสามารถใช้ตัดสินว่าคำตอบนั้นถูกต้อง ชัดเจน หรือเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไหน เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจน และรายละเอียดที่ต่างประเด็นออกไปจากการใช้แบบสอบถาม(สวัสดี สุคนธรังษี, 2525: 194-196) โดยจะใช้ลักษณะการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง(Semi-structured) ที่ประกอบ

ด้วยคำถามต่างๆในแบบสอบถามแต่สามารถที่จะปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความชัดเจนของคำตอบได้ (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543: 102) มีรายละเอียดของการดำเนินการสัมภาษณ์ดังนี้

1) ผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน

- กรรมการศาสนา

การเข้าพบและแนะนำตัว โดยใช้หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลและรายละเอียดต่างๆจากภาควิชา ถึงผู้อำนวยการสำนักงานศาสนสมบัติ ซึ่งผู้อำนวยการฯ ได้มอบหมายให้คุณพงษ์ธรรม ชาญปัทม์ หัวหน้าฝ่ายทะเบียนและสัญญา เป็นผู้แทนในการอนุเคราะห์ข้อมูลแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยจึงได้เริ่มทำการสอบถาม ในประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดประโยชน์ของวัดช่องนนทรี การดำเนินการจัดประโยชน์ของกรรมการศาสนา การกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินของวัด และการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่ดินของวัดช่องนนทรีโดยกรรมการศาสนา หรือในกรณีที่ผู้อาศัยอยู่เดิมละเมิดสิทธิการเช่าที่ดินวัด ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือหรือคำแนะนำของกรรมการศาสนาแก่วัดช่องนนทรีที่ผ่านมา รวมทั้งปัญหาและข้อจำกัดการดำเนินการจัดประโยชน์ที่ดินวัดช่องนนทรีของกรรมการศาสนา

- เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี(ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน)

ผู้วิจัยได้ทราบนมัสการและแนะนำตัว ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีในปัจจุบันคือ พระครูวิมลศีลสุนทร โดยการสนทนาพูดคุย เกี่ยวกับที่ดินของวัด ความเป็นมาของวัดในอดีต และการจัดประโยชน์ของวัดในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำการจดบันทึกโดย ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 10 นาที ต่อมาจึงได้เข้าพบเป็นครั้งที่ 2 ผู้วิจัยได้มีเตรียมการสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) และการใช้ผังบริเวณที่ทำการขอจัดสรรที่ได้มาจากกรรมการศาสนาประกอบการสัมภาษณ์ด้วย ทำการจดบันทึกโดยผู้วิจัย ใช้เวลาประมาณ 30 นาทีจึงเสร็จสิ้น

- กรรมการอาวุโสของวัดช่องนนทรี

จากการสอบถามกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนถึงบุคคลที่ช่วยดูแลกิจการของวัด จึงได้ทราบว่าคุณครูสวัสดิ์ ภูญชรจันทร์ เป็นกรรมการวัด และเป็นผู้ช่วยเหลือในกิจการของวัดต่างๆมาแต่ครั้งอดีต ประกอบกับสมัยก่อนที่เคยเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดช่องนนทรีมาก่อน ชาวบ้านในชุมชนจึงรู้จักกันโดยทั่วไปและช่วยบอกตำแหน่งบ้านให้ด้วย จึงการเข้าพบและแนะนำตัวที่บ้านพักของคุณครูสวัสดิ์ และได้เริ่มทำการสัมภาษณ์โดยการสนทนาพูดคุย เกี่ยวกับที่ดินของวัด ความเป็นมาของวัดในอดีต และการจัดประโยชน์ของวัดในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำการจดบันทึกโดย ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 30 นาที จากนั้นจึงทำการนัดหมายล่วงหน้าเพื่อเข้าทำการสัมภาษณ์รายละเอียดในเชิงลึกต่อไป ซึ่งการสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 ได้มีการเตรียมแบบสัมภาษณ์ โดยการกำหนดประเด็นคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) และการใช้ผังบริเวณที่ทำการขอจัดสรรที่ได้มาจากกรรมการศาสนาประกอบการสัมภาษณ์ด้วย รวมทั้งซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ ทำการจดบันทึกโดยผู้วิจัย ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงจึงเสร็จสิ้น

- *กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี*

จากข้อมูลที่ได้จากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา ทำให้ทราบข้อมูลของ กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีที่มีคุณเฉลิมศรี แดงเกิด เป็นประธานชุมชน และยังทราบว่าก่อนที่จะ เป็นประธานชุมชนเคยเป็นเลขานุการกรรมการชุมชนมาตั้งแต่ช่วงแรกๆ จนกระทั่งเป็นประธานกรรมการชุมชน ในชุดปัจจุบัน จึงเดินทางเข้าพบที่บ้านพักโดยไม่ได้นัดหมายล่วงหน้า แต่เนื่องจากประธานชุมชนได้เดินทางไป ต่างจังหวัดจึงไม่ได้ทำการอย่างไร ต่อมาจึงได้ติดต่อแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาของผู้วิจัย ทางโทรศัพท์ และทำการนัดหมายวันและเวลาขอเข้าพบเพื่อทำการสัมภาษณ์ต่อไป

ในการเข้าสัมภาษณ์เข้าทำการสัมภาษณ์มีคุณเฉลิมศรี แดงเกิด ประธานชุมชน และ คุณหวน เณรปัญญา กรรมการชุมชน(ฝ่ายสาธารณะสุข) ครั้งนี้ผู้วิจัยได้เตรียมแบบสัมภาษณ์ โดยการกำหนด โครงสร้างประเด็นคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) ประกอบกับการใช้ผังบริเวณชุมชนที่ ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นประกอบการสัมภาษณ์ด้วย รวมทั้งซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ ทำ การจดบันทึกโดยผู้วิจัย ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงจึงเสร็จสิ้น

- *กรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี*

จากข้อมูลที่ได้จากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา ทำให้ทราบข้อมูลของ กรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรีที่มี พ.จ.อ.ทลภ คำทองสุข เป็นประธานชุมชน ประกอบกับคำแนะนำจาก คุณครูสวัสดิ์กรรมการวัดช่องนนทรีที่ได้เล่าถึงความเป็นมาของชุมชนในอดีต จึงทำให้ทราบว่าเป็นผู้อาศัยอยู่ เดิมและมีอาวุโสที่สุดในชุมชน จึงได้เข้าพบเพื่อแนะนำตัวและทำการสัมภาษณ์โดยการสนทนาพูดคุย ใน ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ดินของวัด และความเป็นมาของชุม ชนในอดีต การมีสาธารณูปโภคใช้ในชุมชนได้แก่ ทางเดิน เลขที่บ้าน ไฟฟ้า น้ำประปาใช้ และการรวมกลุ่มทำ กิจกรรมต่างๆที่มีขึ้นในชุมชน จากนั้นจึงทำการนัดหมายล่วงหน้าเพื่อเข้าทำการสัมภาษณ์รายละเอียดในเชิงลึก ต่อไป ซึ่งการสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 ได้มีการเตรียมแบบสัมภาษณ์ โดยการกำหนดประเด็นคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) รวมทั้งซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ ทำการจดบันทึก โดยผู้วิจัย ใช้เวลาประมาณ 40 นาทีจึงเสร็จสิ้น

2) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายนอกชุมชน

เป็นการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในการให้บริการชุมชน โดยกำหนดหัวข้อที่จะทำ การสัมภาษณ์ดังนี้ 1)หลักเกณฑ์ในการให้บริการของหน่วยงานที่ผ่านมาจนปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร โดยเฉพาะการให้บริการแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน 2)โครงการพิเศษอื่นๆของหน่วยงานที่ให้ บริการชุมชนที่ผ่านมา ในอดีตจนปัจจุบัน

- ฝ่ายต่างๆของสำนักงานเขตยานนาวา ได้แก่ ฝ่ายพัฒนาชุมชน ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายรักษา ความสะอาด

- หน่วยงานบริการด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ การไฟฟ้าเขตยานนาวา การประปาสาขาทุ่ง มหาเมฆ องค์การโทรศัพท์พื้นที่ 4(ชุดลม)

- หน่วยงานบริการด้านสาธารณูปการ ได้แก่ โรงเรียนวัดช่องนนทรี สาธารณะสุข 55
สถานีตำรวจบางโพธิ์

หลังจากที่ได้ทราบการจัดการด้านต่างๆของชุมชนแล้ว และเพื่อต้องการทราบถึงการจัดการที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการด้านต่างๆ จึงทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนของผู้อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรีโดยการสัมภาษณ์ แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลาผู้วิจัยจึงทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างบ้านที่น่าสนใจจากพื้นที่ศึกษาตามหลักเกณฑ์ดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้เป็นเจ้าของบ้านหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะต้องเป็นผู้เช่าที่ดินหรือเป็นผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ดินของวัดเท่านั้น
2. ทำการแบ่งพื้นที่การศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ตามขอบเขตชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินของวัด
  - 1) บ้านส่วนที่ตั้งอยู่ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
  - 2) บ้านส่วนที่ตั้งอยู่ในชุมชนปากคลองช่องนนทรี
3. เลือกตัวอย่างบ้านที่จะทำการสัมภาษณ์ โดยจำแนกตามลักษณะสภาพภายนอกของบ้านที่สามารถสอบวัดด้วยการมองเห็น ตามลักษณะความสูงของตัวบ้านและวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างบ้าน ดังนี้
  - 1) บ้านพักอาศัยชั้นเดียว
    - เป็นบ้านไม้ทั้งหลัง
    - เป็นบ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง
  - 2) บ้านพักอาศัย 2 ชั้น
    - เป็นบ้านไม้ทั้งหลัง
    - เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้
    - เป็นบ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง
4. กระจายการเลือกกลุ่มตัวอย่างของบ้านที่ตั้งอยู่ตามซอยต่างๆ

จากหลักเกณฑ์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถแสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านที่ทำการสัมภาษณ์ (ดูแผนผังที่ 3-1 ประกอบ) และจำแนกตัวอย่างที่ได้ทำการสัมภาษณ์ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 ส่วน ได้ดังนี้

สถานีวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผังที่ 3-1 แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านที่ทำการสัมภาระ

- ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
  - 1) บ้านพักอาศัยชั้นเดียว
    - บ้านไม้ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง
    - บ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง (ตัวอย่างที่พบเป็นบ้านเช่าจึงไม่ได้ทำการเก็บข้อมูล)
  - 2) บ้านพักอาศัย 2 ชั้น
    - บ้านไม้ทั้งหลัง จำนวน 3 หลัง
    - บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ จำนวน 6 หลัง
    - บ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง
- ชุมชนปากคลองช่องนนทรี
  - 1) บ้านพักอาศัยชั้นเดียว
    - บ้านไม้ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง
    - บ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง
  - 2) บ้านพักอาศัย 2 ชั้น
    - บ้านไม้ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง
    - บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ จำนวน 1 หลัง
    - บ้าน ค.ส.ล ทั้งหลัง จำนวน 1 หลัง

เป็นการสัมภาษณ์ที่ละหัวข้อตามที่กำหนดไว้ของแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยจะทำการสอบถามและจดบันทึกด้วยตนเอง ประกอบกับการซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติมหากเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) รวมเป็นจำนวนตัวอย่างบ้านที่ทำการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 16 หลังคาเรือน (ดูรายละเอียดสภาพที่อยู่อาศัยในภาคผนวก จ)

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ก่อนทำการวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชน ผู้วิจัยได้ประมวลผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยนำข้อมูลเฉพาะที่ได้จากเอกสารจากการสำรวจภาคสนาม และจากการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง มาแสดงรายละเอียดการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนทางด้านต่างๆ

แต่เนื่องจากรายละเอียดที่มีมาก จึงต้องทำการแบ่งช่วงการนำเสนอ โดยอาศัยปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการชุมชนเป็นเครื่องมือทำการแบ่งช่วงการศึกษาออกได้เป็น 3 ช่วงดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511
(เป็นช่วงที่ก่อนมีการออกกฎกระทรวง ว่าด้วยการจัดประโยชน์ที่ดินของวัด)
2. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529
(เป็นช่วงที่หลังจากมีการใช้กฎกระทรวง ว่าด้วยการจัดประโยชน์ที่ดินของวัด)
3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน(พ.ศ.2544)
(เป็นช่วงที่มีการจัดตั้งการมีกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการ)

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำมาประมวลผลเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นตามลำดับของในแต่ละช่วง ดังนี้

1. การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511
2. การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529
3. การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน(พ.ศ.2544)

โดยในแต่ละช่วงจะทำการวิเคราะห์ถึงกระบวนการจัดการชุมชน ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง และสรุปผลกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

3.5 การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาสรุปการศึกษาถึงประเด็นต่างๆดังนี้

1. พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี
2. ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี
3. แนวทางและกระบวนการจัดการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี

นำเสนอผลการศึกษาในเชิงพรรณนา รูปภาพ แผนภูมิ และตารางประกอบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สภาพทั่วไปและรายละเอียดของชุมชน

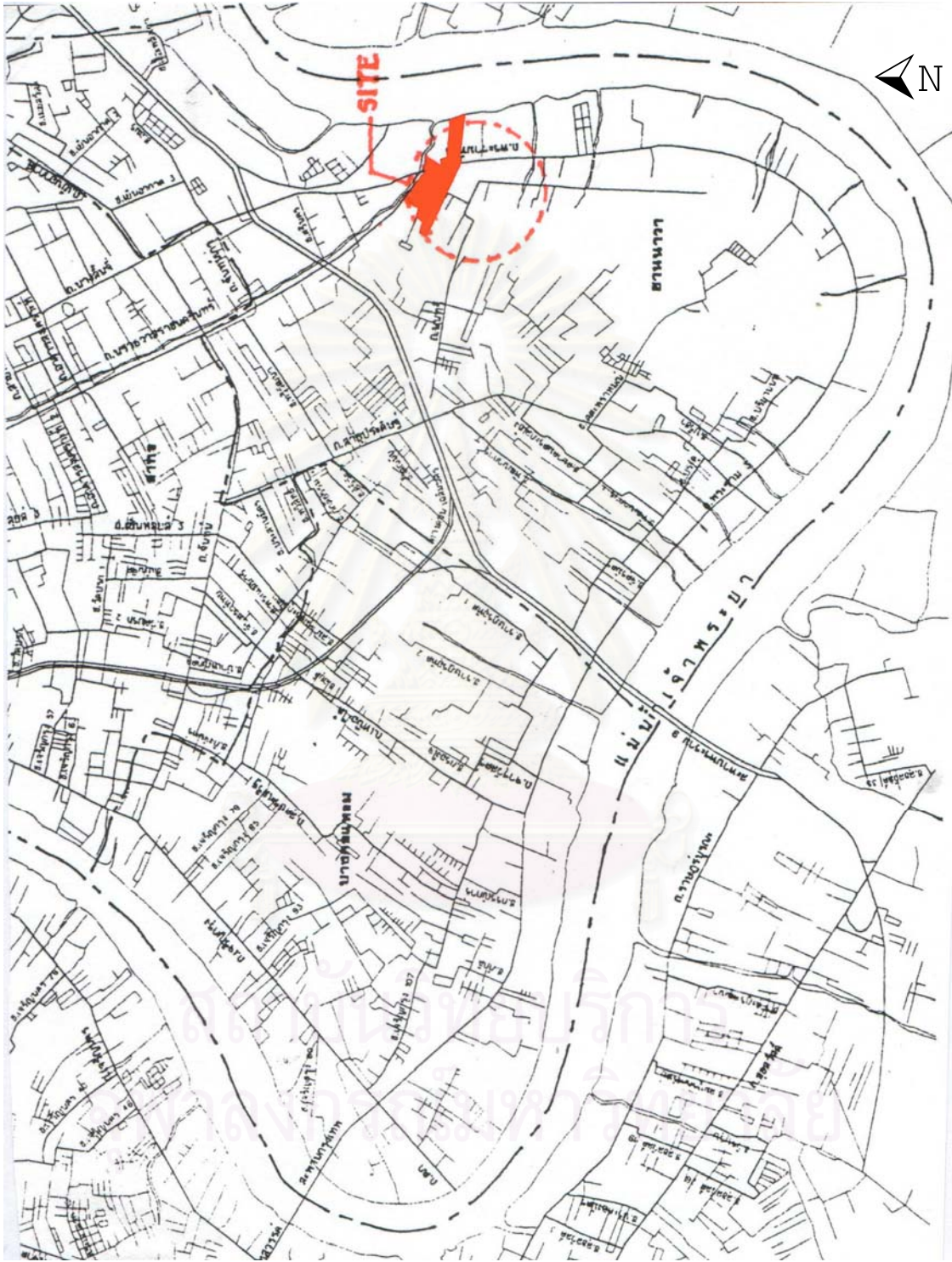
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญในเขตยานนาวา คือการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม กระจายตามความยาวของเส้นทางคมนาคม ในอดีตได้อาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก(ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ, 2526: 2-7)กลุ่มคนดั้งเดิมในพื้นที่ มีการตั้งชุมชนกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในรูปของชุมชนวัด ซึ่งตั้งอยู่ตลอดแนวตามริมแม่น้ำ เช่น วัดช่องนนทรี วัดคลองภูมิ วัดदान วัดปริวาส วัดพระยาไกร และวัดคอกกระบือหรือวัดยานนาวาในปัจจุบัน โดยที่วัดส่วนใหญ่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา(บุญเยี่ยม เหลาสะอาด, 2542: 64)

4.1 ความเป็นมาของชุมชนในที่ดินของวัดช่องนนทรี

ชุมชนวัดช่องนนทรีนี้แต่เดิมมีสภาพเป็นส่วน เส้นทางสัญจรที่ใช้เป็นประจำคือ คลองช่องนนทรีที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาไปตัดกับคลองสาครและจรดกับถนนสี่พระยา ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านสวนปลูกกระจายกันอยู่โดยรอบวัดช่องนนทรี ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 มีการเชื่อมต่อถนนสาทรประดิษฐ์มาสุดปลายถนนที่เขตที่ดินของวัด ระยะนี้เริ่มมีการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากรจากแหล่งงาน, แหล่งการค้ารอบๆพื้นที่(บุญเยี่ยม เหลาสะอาด, 2542: 71) เช่น มาจากแพตาท้วม สะพานปลา โรงเหล็ก โรงสี คลังน้ำมัน ฯลฯ และเข้ามาอยู่เรื่อยๆตามความเจริญของพื้นที่เมื่อมีถนน โดยเฉพาะบริเวณส่วนปลายสุดของถนนสาทรประดิษฐ์ในที่ดินสงฆ์ของวัดช่องนนทรีที่มีผู้เช่าเดิมเช่าทำสวนอยู่ก่อน ประกอบกับการทำสวนไม่ค่อยได้ผลกำไรมากนัก จึงเปลี่ยนมาเป็นการแบ่งที่ดินให้เช่าปลูกบ้านแทน

ในปี พ.ศ.2511 กรมการศาสนาในฐานะเป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่วัดได้จัดทำคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ต่อมาในปี พ.ศ.2512 เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีจึงได้จัดให้มีการเช่าปรับปรุงที่ดินของวัด มีการตัดถนนและแบ่งที่ดินเป็นแปลงจัดสรรให้เช่าพร้อมสาธารณูปโภค ทำให้มีผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ดินแปลงจัดสรรของวัดมากขึ้น และมาจากหลายๆแหล่ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้รับจ้างรอบๆพื้นที่ เช่นมาจากคลังน้ำมัน เซลล์ สะพานคลองเตย โรงงานทำถังแก๊ส ฯลฯ

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2516 มีการตัดถนนสายเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา(ถนนพระราม 3) จากแยกพระราม 4 จนถึงแขวงบางโคล่ ซึ่งมีส่วนทำให้โรงงานต่างๆ รวมทั้งห้องเย็นและโกดังพีซีไร ฯลฯ มาตั้งเพิ่มขึ้น เป็นผลให้มีผู้ย้ายมาจากต่างจังหวัดมากขึ้น โดยเฉพาะจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อมารับจ้างตามโรงงานเหล่านี้ ทำให้มีบ้านและบ้านเช่าเกิดขึ้นและเริ่มหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ และที่สำคัญของการตัดถนนสายนี้ได้เวนคืนที่ดินของวัดประมาณ 6 ไร่ด้วย ทำให้ที่ดินของวัดถูกแยกออกเป็น 3 ส่วน ซึ่งที่ดินโดยส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีและที่ตั้งของวัดช่องนนทรี โดยที่ดินอีกส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนปากคลองช่องนนทรี และที่ตั้งของอาคารพาณิชย์กรรมอีกส่วนหนึ่ง (ดูแผนผังที่ 4-1 แสดงที่ตั้งชุมชน)

แผนผังที่ 4-1 แสดงที่ตั้งชุมชนในที่ดินวัดช่องนนทรี
ที่มา : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2537

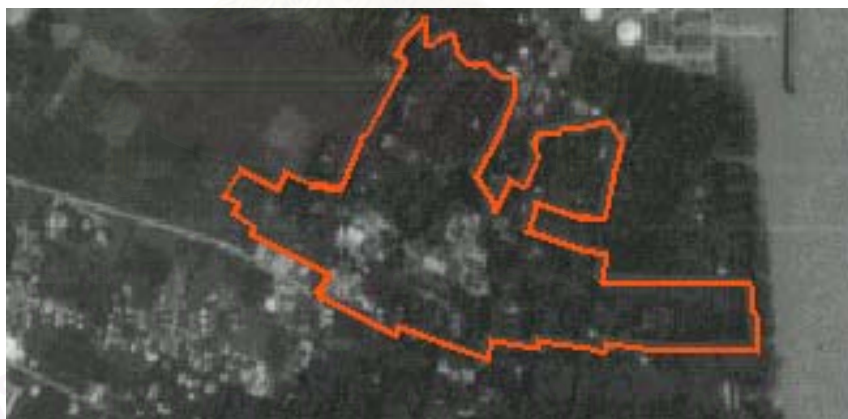
กระทั่งในปี พ.ศ.2530 นักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวาได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของชุมชนโดยส่วนรวมให้ดีขึ้น โดยการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และท้องถิ่นของตนเอง ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจึงได้มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนขึ้น ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 และทำให้มีการจัดตั้งชุมชนขึ้นถึง 2 ชุมชน คือชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเท็กซ์(ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี) และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ซึ่งปัจจุบันประชากรของทั้ง 2 ชุมชนดังกล่าว ก็อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรีอีกด้วย (ดูภาพที่ 4-1 ถึง 4-7 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2455-2542)

ภาพที่ 4-1 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2495

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ.2495

ภาพที่ 4-2 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2510

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ.2510

ภาพที่ 4-3 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2517

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2517

ภาพที่ 4-4 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2523

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2523

ภาพที่ 4-5 แสดงเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2530

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2530

ภาพที่ 4-6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2539

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2539

ภาพที่ 4-7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2542

มาตราส่วน 1:10,000

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ. 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี

4.2.1 สภาพทางกายภาพ

พื้นที่ตั้งชุมชน

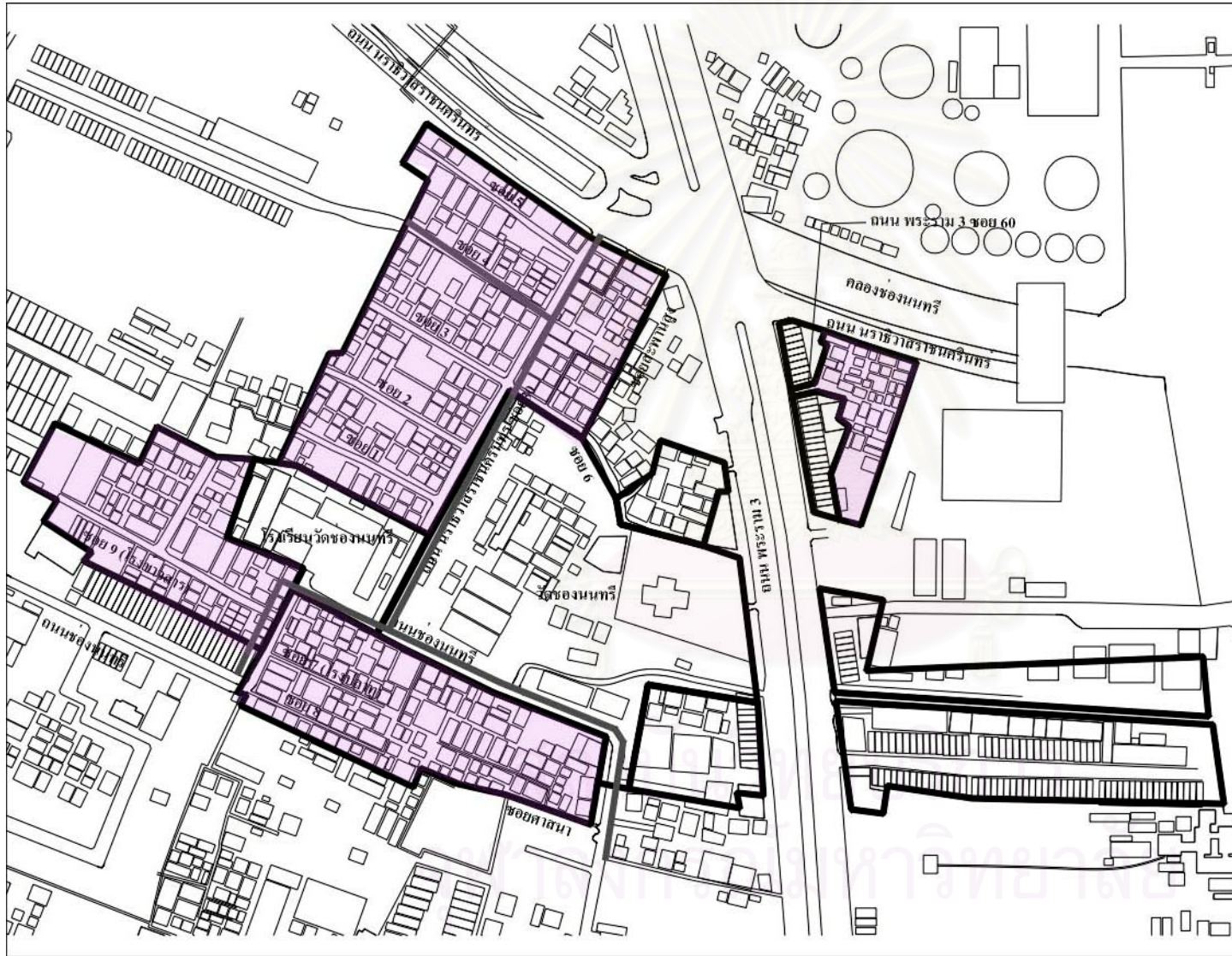
ชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี ปัจจุบันประกอบด้วย 2 ชุมชนคือ ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี มีจำนวนบ้าน 200 หลัง 280 ครอบครัว ประชากรประมาณ 1,000 คน (สำนักพัฒนาชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร, เอกสารโรเนียว, 2541) ที่ตั้งของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีอยู่ติดกับบริเวณวัดช่องนนทรี คิดเป็นพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 35 ไร่ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีจำนวนบ้าน 30 หลัง 95 ครอบครัว ประชากรประมาณ 315 คน (ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา, เอกสารโรเนียว, 2542) ที่ตั้งของชุมชนปากคลองช่องนนทรีอยู่ระหว่างด้านหลังของอาคารพาณิชย์สูง 4 ชั้นริมถนนพระราม 3 กับอาคารโรงบำบัดน้ำเสียรวมกรุงเทพมหานคร คิดเป็นพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 6 ไร่ ซึ่งทั้งสองชุมชนตั้งอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี แขวงช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ถนนนราธิวาสราชนครินทร์
ทิศตะวันออก	จด	ถนนพระราม 3, โรงบำบัดน้ำเสียรวมกรุงเทพมหานคร และบางส่วนติดแม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศตะวันตก	จด	ที่ดินเอกชนและถนนช่องนนทรีที่ไปเชื่อมต่อกับถนนสาธุประดิษฐ์
ทิศใต้	จด	ที่ดินเอกชน และถนนช่องนนทรีที่ไปเชื่อมต่อกับถนนพระราม 3

เป็นที่ดินวัดรวมทั้งสิ้นประมาณ 81 ไร่ และเป็นที่ดินที่ธรณีสงฆ์รวมทั้งสิ้นประมาณ 78 ไร่ ครอบคลุมส่วนที่เป็นบ้านพักอาศัยของชุมชน อาคารพาณิชย์ โรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม และที่ตั้งของวัดช่องนนทรี (ดูแผนผังที่ 4-2 แสดงที่ตั้งชุมชนที่อยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน)

สภาพการใช้ที่ดินในปัจจุบัน

อาณาเขตที่ดินของวัดช่องนนทรี มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 81-1-92 ไร่ และจากสภาพการใช้ที่ดินของวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน สามารถแบ่งการใช้ที่ดินออกเป็น 6 เขต ตามประเภทการใช้ที่ดิน (ดูแผนผังที่ 4-3 แสดงสภาพการใช้ที่ดินของวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-1

**การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดิน
ของ วัดชองนงนทรี**

สัญลักษณ์

แสดงที่ตั้งชุมชน

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2531

แผนผังที่ 4-2 แสดงที่ตั้งชุมชนที่อยู่ในที่ดิน
ของวัดชองนงนทรีในปัจจุบัน

มาตราส่วน
0 10 50 100

ภาควิชาเลกการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-1 แสดงเขตชุมชนจำแนกตามประเภทของการใช้ที่ดินของวัดช่องนนทรี

เขตชุมชน	จำนวนเนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)	คิดเป็นร้อยละ
1. เขตที่เป็นที่ตั้งวัด	18-1-68	23
2. เขตที่เป็นที่ตั้งของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี	34-9-16	43
3. เขตที่เป็นที่ตั้งของชุมชนปากคลองช่องนนทรี	2-2-24	3.5
4. เขตที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม	16-5-46	22
5. เขตที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดช่องนนทรี	4-2-36	6
6. เขตที่เป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัยบางส่วน	1-3-2	2.5
รวม	81-1-92	100.00

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย (ธันวาคม 2543)

อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

-อาคารที่พักอาศัย

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี อาคารที่พักอาศัย หรือบ้านในชุมชน จากการสำรวจของผู้วิจัย (ธันวาคม 2543) โดยทั่วไปมีอายุประมาณ 25-30 ปี วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างบ้านส่วนใหญ่เป็นไม้สูง 2 ชั้น และบ้านชั้นเดียวบางส่วน หรือเป็นบ้าน 2 ชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ ระดับพื้นของบ้านชั้นล่างส่วนใหญ่จะต่ำกว่าระดับถนนประมาณ 0.20-0.50 เมตร บ้านส่วนใหญ่ได้มีการต่อเติมเพื่อขยายเนื้อที่ชั้นล่างโดยปลูกชิดแนวเขตที่ดิน สำหรับการค้า การให้บริการ การอยู่อาศัย ฯลฯ เป็นต้น สำหรับบ้านที่ปลูกสร้างใหม่จะปลูกสูง 2 ชั้น หรือปลูกเป็นอาคาร 3 ชั้น วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นคอนกรีต อายุเฉลี่ยประมาณ 3-5 ปีเท่านั้น (ดูภาพที่ 4-8 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาช่องนนทรี)

ภาพที่ 4-8 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาช่องนนทรี

ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม พ.ศ. 2543

ภาพที่ 4-9 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม พ.ศ. 2543

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี อาคารที่พักอาศัย หรือ บ้านในชุมชนจากการสำรวจของผู้วิจัย (ธันวาคม 2543) โดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นบ้านที่ปลูกสร้างใหม่อายุประมาณ 3-4 ปี วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นคอนกรีต ระดับพื้นชั้นล่างจะสูงกว่าระดับทางเดินในชุมชนประมาณ 0.10-0.20 เมตร และมีบ้านเก่าบางส่วนอายุประมาณ 15-20 ปีวัสดุที่ใช้ปลูกสร้างบ้านเป็นไม้สูง 2 ชั้น และบ้านไม้ชั้นเดียวปลูกปะปนกัน (ดูภาพที่ 4-10 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนปากคลองช่องนนทรี)

ภาพที่ 4-10 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยชุมชนปากคลองช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม พ.ศ. 2543

-ความหนาแน่น

การคำนวณความหนาแน่นของชุมชนแยกออกตามลักษณะที่ตั้งได้ดังนี้
ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

จำนวนอาคารในเขตชุมชน	200	หลังคาเรือน
จำนวนครัวเรือน	280	ครัวเรือน
จำนวนคน(โดยเฉลี่ย)	3.5	คน/ครัวเรือน
จำนวนประชากร	1,000	คน
ขนาดของที่ดินในเขตชุมชน	35	ไร่
ความหนาแน่นสุทธิ	$= 1,000/35$	$= 29$ คน/ไร่

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี

จำนวนอาคารในเขตชุมชน	30	หลังคาเรือน
จำนวนครัวเรือน	95	ครัวเรือน
จำนวนคน(โดยเฉลี่ย)	3.3	คน/ครัวเรือน
จำนวนประชากร	315	คน
ขนาดของที่ดินในเขตชุมชน	6	ไร่
ความหนาแน่นสุทธิ	$= 315/6$	$= 52$ คน/ไร่

-ถนนและทางเท้าในชุมชน

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) ถนนและทางเท้าที่ใช้สัญจรของชุมชนฯ มีดังนี้

-ถนนช่องนนทรี : เป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 8.00 เมตร มีที่ระบายน้ำสองข้าง และทางเดินเท้ากว้างข้างละ 1.00 เมตรบางช่วง เป็นถนนที่เชื่อมออกไปยังถนนสาธุประดิษฐ์ทางด้านทิศตะวันตก และออกไปยังถนนพระราม 3 ทางด้านทิศตะวันออก

-ถนนนราธิวาสราชนครินทร์ซอย 30 : เป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 8.00 เมตร มีที่ระบายน้ำสองข้าง ไม่มีทางเดินเท้า เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนนราธิวาสราชนครินทร์กับถนนช่องนนทรี ระดับความสูงของผิวถนนจะต่ำกว่าถนนนราธิวาสราชนครินทร์ประมาณ 0.30 เมตร แต่อีกด้านผิวถนนจะเสมอกับถนนช่องนนทรี (ดูภาพที่ 4-11 แสดงสภาพถนนนราธิวาสราชนครินทร์ซอย 30)

ภาพที่ 4-11 แสดงสภาพถนนนราธิวาสราชนครินทร์ซอย 30
 ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

ถนนซอยย่อยภายในชุมชน มีชื่อที่ชุมชนใช้เรียกกันเองโดยทั่วไป ประกอบด้วย

-ถนน ซอย 1, ซอย 2, ซอย 3, ซอย 4, ซอย 5, ซอย 6 : เป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 6.00 เมตร มีท่อระบายน้ำ ไม่มีทางเดินเท้า เป็นถนนซอยที่แยกจากถนนราชมรรคาสาครินทร์ ซอย 30 ระดับความสูงของผิวซอยเสมอกับถนนราชมรรคาสาครินทร์ ซอย 30

แต่เฉพาะซอย 4 เท่านั้นที่เป็นทางเข้า-ออกสำนักงานเขตยานนาวาได้ทางหนึ่ง และซอย 6 ที่เชื่อมต่อกับซอยสะพานสูง ส่วนซอยที่เหลือทั้งหมดจะเป็นซอยปลายตัน

-ถนนซอย 9 (ซอยโรงข้าวสาร) : เป็นถนนแอสฟัลต์ ผิวการจราจรกว้างประมาณ 6.00 เมตร มีท่อระบายน้ำสองข้าง ไม่มีทางเดินเท้า เป็นถนนซอยที่แยกมาจากถนนช่องนนทรี ระดับความสูงของผิวซอยเสมอกับถนนช่องนนทรี และเป็นซอยปลายตัน (ดูภาพที่ 4-12 แสดงสภาพซอยภายในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี)

ซอยทางเดินเท้าภายในชุมชน มีชื่อที่ชุมชนใช้เรียกกันเองโดยทั่วไป ประกอบไปด้วย

-ซอย 7 (ซอยโรงปลาทุ) : เป็นคอนกรีตผิวทางกว้างประมาณ 3.00 เมตร มีท่อระบายน้ำสองข้างที่แยกมาจากถนนช่องนนทรี ระดับความสูงของผิวซอยเสมอกับถนนช่องนนทรี และเป็นซอยปลายตัน

-ซอย 8 : เป็นคอนกรีตผิวทางกว้างประมาณ 1.50 เมตร มีท่อระบายน้ำริมทางเดินด้านเดียว เป็นซอยทางเดินที่แยกมาจากถนนช่องนนทรี ระดับความสูงของผิวซอยจะต่ำกว่าถนนช่องนนทรีอยู่ประมาณ 0.30 เมตร และเป็นซอยปลายตัน (ดูภาพที่ 4-13 แสดงสภาพซอย 8 ภายในชุมชนพัฒนาวัดช่องนนทรี)

-ซอยศาสนา : เป็นแอสฟัลต์ ผิวทางกว้างประมาณ 3.00 เมตร ยาวประมาณ 62.00 เมตร ไม่มีท่อระบายน้ำ และมีทางเดินแยกย่อยภายในมาเชื่อมต่อกับถนนคอนกรีตกว้าง 1.00-1.50 เมตร มีร่องระบายน้ำด้านข้างที่เชื่อมกับลำรางเก่า เป็นซอยทางเดินที่แยกมาจากถนนช่องนนทรี ระดับความสูงของผิวซอยเสมอกับถนนช่องนนทรี

-ซอยสะพานสูง : เป็นคอนกรีต ผิวทางกว้างประมาณ 1.50 เมตร มีท่อระบายน้ำแค่ช่วงต้นซอยที่เชื่อมกับท่อระบายน้ำของถนนราชมรรคาสาครินทร์ แต่ระดับความสูงของผิวซอยจะอยู่ต่ำกว่าถนนราชมรรคาสาครินทร์ประมาณ 1.00 เมตร เป็นซอยเชื่อมระหว่างซอย 6 กับถนนราชมรรคาสาครินทร์ ที่ตัดกับถนนพระราม 3 (ดูภาพที่ 4-14 แสดงสภาพซอยภายในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี)

-ซอยทางเดินอื่นๆโดยทั่วไป : เป็นซอยที่แยกย่อยมาจากถนนช่องนนทรี เป็นคอนกรีตกว้างประมาณ 1.00-1.50 เมตร มีท่อระบายน้ำช่วงกลางทางเดิน ระดับความสูงของทางเดินเสมอกับถนนช่องนนทรี

ภาพที่ 4-12 แสดงสภาพซอยโรงข้าวสารในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกภาพเมื่อ ธันวาคม 2543

ภาพที่ 4-13 แสดงสภาพซอย 8 ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกภาพเมื่อ ธันวาคม 2543

ภาพที่ 4-14 แสดงสภาพซอยสะพานสูงในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกภาพเมื่อ ธันวาคม 2543

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) ถนนและทางเท้าที่ใช้สัญจรของชุมชนฯ มีดังนี้

-ถนนพระราม 3 ซอย 60 : เป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 4.00 เมตร มีท่อระบายน้ำ ยาวประมาณ 300 เมตร จนไปบรรจบกับทางเดินเท้าในชุมชน

-ซอยทางเดินโดยทั่วไป : เป็นซอยทางเดินผิวคอนกรีตกว้าง 1.00-1.50 เมตร มีรางระบายน้ำด้านข้างทางเดินที่เชื่อมออกไปสู่ท่อระบายน้ำด้านถนนนราธิวาสราชนครินทร์ แต่ระดับความสูงของผิวซอยจะต่ำกว่าถนนนราธิวาสราชนครินทร์อยู่ประมาณ 1.00 เมตร (ดูภาพที่ 4-15 แสดงสภาพทางเข้าชุมชนปากคลองช่องนนทรี ด้านถนนพระราม 3)

ภาพที่ 4-15 แสดงสภาพทางเข้าชุมชนปากคลองช่องนนทรี
ด้านถนนพระราม 3 ซอย 60
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

สาธารณูปโภค

-เลขที่บ้าน

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และ ชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีเลขที่บ้านแล้วทั้งหมด ซึ่งการให้บริการจดทะเบียนเลขที่บ้านอยู่ในพื้นที่การปกครองของฝ่ายทะเบียน สำนักงานเขตยานนาวา

-ไฟฟ้า

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และ ชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีไฟฟ้าใช้แล้วทั้งหมด ซึ่งการให้บริการใช้ไฟฟ้าอยู่ในพื้นที่การให้บริการของการไฟฟ้านครหลวง เขตยานนาวา

-ประปา

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และ ชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีน้ำประปาใช้แล้วทั้งหมด ซึ่งการให้บริการใช้น้ำประปาอยู่ในพื้นที่การให้บริการของสำนักงานประปา สาขาทุ่งมหาเมฆ

-โทรศัพท์

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และ ชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีสายโทรศัพท์พาดผ่านในชุมชน และสามารถให้บริการการใช้โทรศัพท์ได้เพียงพอ

-โทรศัพท์สาธารณะในชุมชน

จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) ปัจจุบันองค์การโทรศัพท์ฯ ได้ติดตั้งตู้บริการโทรศัพท์สาธารณะในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี (ตั้งอยู่หน้าโรงเรียนและหน้าวัดช่องนนทรี) จำนวน 4 ตู้ และบริเวณปากทางเข้าออกด้านถนนนราธิวาสฯ ซอย 30 จำนวน 1 ตู้ สำหรับชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีติดตั้งตู้บริการโทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่บริเวณริมถนนพระราม 3 ปากทางเข้าออกชุมชน จำนวน 1 ตู้ (ดูภาพที่ 4-16 แสดงการมีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะในชุมชน)

ภาพที่ 4-16 แสดงการมีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะในชุมชน
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

-การกำจัดขยะ

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี การกำจัดและจัดเก็บขยะของแต่ละครัวเรือนในชุมชนมีการจัดเก็บที่แตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ ถึงการกำจัดเก็บขยะ พบว่า การจัดเก็บขยะในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่จัดเก็บขยะแต่ละบ้านกันเองแล้วนำมาทิ้งรวมกันในถังรับขยะที่ตั้งไว้ในชุมชนจะไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด และกลุ่มที่มีถังขยะหน้าบ้านก็จะมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาด ของสำนักงานเขตยานนาวามาจัดเก็บให้ถึงบ้าน โดยต้องจ่ายค่าบริการให้กับเจ้าหน้าที่จำนวน 10 บาท/เดือน จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า มีจุดตั้งถังรับขยะกระจายอยู่ตามถนนซอยช่องนนทรี, ถนนซอยนราธิวาสฯ ซอย 30, และซอยย่อยต่างๆ มีขนาดความจุ 200 ลิตร จำนวนตั้งแต่ 1-4 ใบ

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ ถึงการกำจัดเก็บขยะ พบว่า การกำจัดและจัดเก็บขยะแต่ละบ้านจะจัดเก็บกันเองแล้วนำมาทิ้งในถังรับขยะที่ตั้งอยู่บริเวณปากซอยโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า มีจุดตั้งถังรับขยะบริเวณปากซอยด้านถนนพระราม 3 มีขนาดความจุ 200 ลิตร จำนวน 5 ใบ

ส่วนขยะจากถังรับขยะของชุมชนฯ จะมีรถเก็บขยะของฝ่ายรักษาความสะอาด สำนักงานเขตยานนาวามาเก็บไปทิ้งอีกทอดหนึ่ง

-แสงสว่างสาธารณะ

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า จะมีแสงสว่างจากโคมแสงจันทร์ กระจายตลอดความยาวของถนนช่องนนทรี และถนนนราธิวาสฯ ที่ผ่านในชุมชน

โดยทั่วไปไม่มีแสงสว่างที่เป็นบริการสาธารณะ อาศัยแสงสว่างจากบ้านในชุมชนเท่านั้น เฉพาะเพียงซอย 9 (ซอยโรงข้าวสาร) เท่านั้นที่มีแสงสว่างจากโคมหลอดฟลูออเรสเซนต์ตลอดซอย

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า โดยทั่วไปไม่มีแสงสว่างที่เป็นบริการสาธารณะ จะอาศัยแสงสว่างจากบ้านในชุมชนเท่านั้น

-การป้องกันอัคคีภัย

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี มีอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย ประกอบด้วย ถังดับเพลิงชนิดเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์ และจุดหัวจ่ายน้ำดับเพลิง ของการประปานครหลวง ตั้งอยู่ริมถนนจำนวน 4 แห่ง

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี มีอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย ประกอบด้วย ถังดับเพลิงชนิดเคมีแห้ง ขนาด 15 ปอนด์

โดยชุมชนทั้งสองตั้งอยู่ในพื้นที่ภายใต้การดูแลของสำนักงานตำรวจดับเพลิงทุ่งมหาเมฆ (ดูภาพที่ 4-17 แสดงการมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน)

ภาพที่ 4-17 แสดงการมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน

ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

-การระบายน้ำและการป้องกันน้ำท่วม

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า สภาพโดยทั่วไปไม่มีปัญหาน้ำท่วมขัง เนื่องจากมีการปรับปรุงสภาพของท่อระบายน้ำและการระบายน้ำแล้ว แต่จะพบปัญหาในซอยสะพานสูง เนื่องจากผิวทางเดินมีระดับต่ำกว่าถนนนราธิวาสฯ อยู่ประมาณ 1.00 เมตร และจุดเชื่อมต่อท่อระบายน้ำมีเพียงจุดเดียว เมื่อมีฝนตกจะมีปัญหาการระบายน้ำทำให้เกิดมีน้ำท่วมขังเป็นประจำ ประมาณ 2-3 ชั่วโมงก็จะระบายไปเอง ระดับน้ำที่ท่วมขังสูงสุดประมาณ 0.50 เมตร และปัญหาในซอยคาสนาเมื่อมีฝนตกจะมีน้ำท่วมขัง ประมาณ 1-2 ชั่วโมงก็จะระบายไปเอง ระดับน้ำที่ท่วมขังสูงสุดประมาณ 0.10-0.20 เมตร

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า สภาพโดยทั่วไปไม่มีปัญหาน้ำท่วม แต่จะเกิดปัญหาการระบายน้ำเมื่อมีฝนตก เนื่องจากมีรางระบายน้ำข้างทางเดินที่มีขนาดกว้างประมาณ 0.15 เมตร ลึก ประมาณ 0.10-0.15 เมตรเท่านั้นทำให้ความสามารถในการระบายน้ำทำได้ช้า จึงมีน้ำขังตามทางเดินบ้างแต่ก็จะระบายไปเอง

สาธารณูปการ

-โรงเรียนวัดช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) มีโรงเรียนที่ตั้งอยู่บนที่ดินของวัด และอยู่ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี เปิดสอนระดับอนุบาล-ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดของกรุงเทพมหานคร จำนวน 1 แห่ง (ดูภาพที่ 4-18 โรงเรียนวัดช่องนนทรี)

ภาพที่ 4-18 โรงเรียนวัดช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

-วัดช่องนนทรี สร้างและได้รับวิสุงคามสีมาประมาณเมื่อปี พ.ศ.2119 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น(ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง)(กรมการศาสนา, 2526: 60) จำนวน 1 แห่ง (ดูภาพที่ 4-19 วัดช่องนนทรี)

ภาพที่ 4-19 แสดงสภาพวัดช่องนนทรี
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

-**ศูนย์สุขภาพชุมชน** จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า มีศูนย์สุขภาพชุมชนที่ตั้งอยู่ในชุมชนปากคลองช่องนนทรี โดยการสนับสนุนจากสำนักงานอนามัย กรุงเทพมหานคร

4.2.2 สภาพทางสังคม

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี แต่เดิมนั้นมีประชากรไม่มากนัก ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ประกอบการขยายตัวของแหล่งงานในพื้นที่ เป็นเหตุให้ประชากรอพยพเข้าไปอยู่กันเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนฯมีจำนวน 1,000 คน มีบ้านจำนวน 200 หลัง ของ 280 ครอบครัว(สำนักพัฒนาชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร, เอกสารโรเนียว, 2541) ซึ่งสามารถแบ่งประชากรออกได้เป็น 3 กลุ่มประเภท ดังนี้

1. กลุ่มประชากรที่อยู่เดิม อาศัยอยู่มานาน 30-40 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้เป็นผู้เช่าที่ดินวัดอยู่เดิมเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพทำสวน แต่เดิมเป็นผู้ครอบครองที่ดินที่เช่าจากวัดขนาดใหญ่ ต่อมาหลังจากที่วัดจัดให้มีการเช่าปรับปรุง-จัดสรรแล้วมอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์ที่ดินให้แล้ว ในปัจจุบันก็ยังคงอาศัยอยู่ในที่จัดสรรของวัด
2. กลุ่มประชากรที่เข้ามาซื้อสิทธิ์หน้าดินจากผู้เช่าเดิม หรือการเช่าที่ปลูกบ้าน(เช่าช่วง) กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นประชากรที่ย้ายมาจากพื้นที่ละแวกใกล้เคียง ประชากรส่วนนี้จะเข้ามาซื้อสิทธิ์ที่ดินจากกลุ่มประชากรที่อยู่เดิม โดยจ่ายเงินเป็นค่าหน้าดินให้ผู้เช่าเดิม และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ พบว่าประชากรกลุ่มนี้ ส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวที่แยกมาจากผู้เช่าอยู่เดิมมาจากย่านหรือแหล่งงานต่างๆในละแวกใกล้เคียงชุมชน
3. กลุ่มประชากรที่เข้ามาเช่าที่ดินหลังจากที่วัดจัดให้มีการจัดสรรที่ดิน สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ ถึงการเข้ามาเช่าที่ดินและปลูกบ้านอยู่อาศัยในชุมชน พบว่า ส่วนหนึ่งมาจากชุมชนที่ถูกไล่หรือมาจากบ้านพักคนงานของคลังน้ำมันเชลล์ที่ถูกขับเพื่อสร้างสะพานคลองเตยและมีการแนะนำกันให้มาเช่าอยู่ หรือย้ายมาจากหลายๆแหล่ง เช่น จังหวัดนครปฐม สมุทรปราการนนทบุรี อยุธยา อ่างทอง ฯลฯ

ลักษณะสังคมของประชากรในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีนี้ เป็นแบบสังคมเมือง คือต่างคนต่างอยู่รู้จักกันโดยทั่วไป มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้าง หรือไปทำบุญกันที่วัดบ้างในวันสำคัญๆทางพระพุทธศาสนา การประกอบกิจกรรมมักจัดเฉพาะบางกลุ่มซอยบ้าน เช่น เทศกาลปีใหม่ วันเด็ก เป็นต้น

ปัจจุบันมีการจัดตั้งชุมชนและกรรมการชุมชน ตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร โดยมีคณะกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนชุมชนเป็นเวลากว่า 14 ปีที่ผ่านมา

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี แต่เดิมนั้นมีประชากรไม่มากนัก ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนและการไล่หรือชุมชนบริเวณคลังน้ำมันศาลเท็กซ์ เป็นเหตุให้ประชากรอพยพเข้าไปอยู่กันมากขึ้น ในปัจจุบันประชากรที่

อาศัยอยู่ในชุมชนฯ มีจำนวน 315 คน มีบ้านจำนวน 30 หลัง ของ 95 ครอบครัว(ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา,เอกสารโรเนียว,2542) สามารถแบ่งกลุ่มประชากรออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. กลุ่มประชากรที่อยู่เดิม อาศัยอยู่มานาน 40 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้เป็นผู้เช่าที่ดินวัดอยู่เดิมเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพทำสวน เป็นผู้ครอบครองที่ดินที่เช่าจากวัดขนาดใหญ่ ซึ่งมีอยู่จำนวนไม่มากนัก
2. กลุ่มประชากรที่ย้ายเข้ามาอยู่หลังจากที่มีการไล่รื้อชุมชนฯ จากโครงการก่อสร้างโรงพยาบาลน้ำเสียวรวม กรุงเทพมหานคร โดยเข้ามาอยู่ประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา และยังมีกลุ่มประชากรที่มาเช่าห้อง,เช่าบ้านบ้างแต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก

ลักษณะสังคมของประชากรในชุมชนปากคลองช่องนนทรีนี้ มีความเป็นกลุ่มเดียวกัน มีผู้อาวุโสและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมเป็นผู้นำชุมชน และเป็นผู้ครอบครองที่ดินที่เช่าอยู่เดิมอีกด้วย เกือบทั้งหมดจะรู้จักกันดี มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เทศกาลปีใหม่ วันเด็ก ทำความสะอาดชุมชน เป็นต้น

ปัจจุบันมีการจัดตั้งชุมชนและกรรมการชุมชนขึ้นใหม่อีกครั้ง ตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร หลังจากที่ได้ยุบเลิกความเป็นชุมชนและกรรมการชุมชนไป เนื่องจากการไล่รื้อประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนที่อยู่บริเวณสถานที่ก่อสร้างโรงพยาบาลน้ำเสียวรวม กรุงเทพมหานคร โดยมีคณะกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนชุมชนเป็นเวลากว่า 4 ปีที่ผ่านมา

ประชากรของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรีเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และมีการนับถือศาสนาอื่นบ้าง เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ แต่ไม่มากนัก

มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือชุมชนฯกับวัดช่องนนทรี ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันมีความสัมพันธ์กันดีพอสมควร ในด้านกิจกรรมทางศาสนาจะเห็นได้จากการมาทำบุญในงานเทศกาลสำคัญๆ หรือการอุปถัมภ์ที่วัด (ดูภาพที่ 4-20 บริเวณวัดช่องนนทรี)

ภาพที่ 4-20 แสดงสภาพบริเวณวัดช่องนนทรี

ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

4.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

จากแบบประมวลข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร(พช.กท.4) ของชุมชนร่วมพัฒนา วัดช่องนนทรี(ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา, 2542) ระบุว่า โดยส่วนใหญ่มีรายได้ของครอบครัวอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาทต่อเดือน และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ ถึงความสมดุลย์ของรายรับและรายจ่ายในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่รายได้จะมีเพียงพอกับค่าใช้จ่ายเดือนต่อเดือน มีเหลือเก็บเป็นเงินออมบ้างเป็นส่วนน้อย เพื่อเป็นเงินสำรองยามฉุกเฉิน,เพื่อการศึกษาลูก หรือเพื่อรักษาพยาบาลบ้าง แต่ก็ยังเป็นจำนวนเงินไม่มากนัก

ส่วนทางด้านอาชีพของประชากรในชุมชนพอจะแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

- 1) กลุ่มที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ โดยมากจะเป็นพนักงานบริษัท ห้างร้าน ฯลฯ และคนงานก่อสร้าง
- 2) กลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขาย และประกอบกิจการส่วนตัว ซึ่งจากการสำรวจสภาพชุมชนฯ ของผู้วิจัย พบว่า มีแหล่งงานในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ประกอบด้วยร้านค้า ร้านอาหาร ตู้ซ่อมสีและตัวถังรถยนต์ โรงพิมพ์ ร้านตัดเย็บรองเท้า ร้านซ่อมอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านเสริมสวย ร้านตัดผม ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ หรือบางบ้านทำกิจการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อยู่ที่บ้าน และยังพบว่า มีบ้านเช่าและห้องเช่าอยู่ด้วย (ดูภาพที่ 4-21 แสดงการประกอบอาชีพในชุมชน)
- 3) กลุ่มที่ประกอบอาชีพรับราชการ, รัฐวิสาหกิจ และกลุ่มแม่บ้าน

ภาพที่ 4-21 แสดงการประกอบอาชีพในชุมชน
ที่มา : บ้านтикเมื่อ ธันวาคม 2543

และจากแบบประมวลข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร(พช.กท.4) ของชุมชนปากคลองช่องนนทรี (ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา, 2542) ระบุว่า โดยส่วนใหญ่มีรายได้ของครอบครัวอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาทต่อเดือน และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ ถึงความสมดุลย์ของรายรับและรายจ่ายในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่รายได้จะมีเพียงพอกับค่าใช้จ่ายเพียงเดือนต่อเดือน

ส่วนทางด้านอาชีพของประชากรในชุมชนพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

- 1) กลุ่มที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนฯ โดยมากจะเป็นพนักงานบริษัท ห้างร้าน ฯลฯ และคนงานก่อสร้าง
- 2) กลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขาย,ประกอบกิจการส่วนตัว และกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งจากการสำรวจสภาพชุมชนฯของผู้วิจัยพบว่า มีเพียงแผงขายอาหาร หรือค้าขายเล็กๆน้อยๆอยู่กับบ้าน และมีห้องเช่าอยู่จำนวนหนึ่งด้วย

4.2.4 สภาพทางสิ่งแวดล้อม

ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า โดยส่วนใหญ่จะไม่พบปัญหาเรื่องกลิ่น อันเนื่องมาจากสภาพโดยรอบมีอาคารที่สูงไม่มากนัก และภายในชุมชนเองมีอาคารที่สูงชั้นเดียวหรือสองชั้นเป็นส่วนใหญ่ สามารถระบายอากาศด้วยกระแสลมตามธรรมชาติ แต่จะพบว่ามีปัญหากลิ่นเหม็นของน้ำเสียและขยะที่ทับถมอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านในบริเวณซอยสะพานสูง ซอยศาสนาเท่านั้น

เสียงดัง มาจากการสัญจรของรถยนต์,รถจักรยานยนต์ตามถนนช่องนนทรีตลอดทั้งช่วงเวลากลางวันและกลางคืน และเสียงดังจากโรงเรียนวัดช่องนนทรีในช่วงที่มีการเรียนการสอนหรือทำกิจกรรมบริเวณลานด้านหน้าโรงเรียนช่วงเวลากลางวันเท่านั้น

ส่วนการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณถนนช่องนนทรี และถนนราธิวาสราชนครินทร์ ซอย 30 จะมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาด สำนักงานเขตบางยานนาวาที่มากับกวาดขยะให้ทุกวัน (ดูภาพที่ 4-22 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดถนนในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี) ส่วนซอยทางเดินต่างๆภายในชุมชนฯ จะดูแลรักษาความสะอาดกันเอง

ภาพที่ 4-22 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดถนนในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

ชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสำรวจของผู้วิจัย(ธันวาคม 2543) พบว่า ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในเรื่องของกลิ่นบ้าง เนื่องจากความหนาแน่นของตัวบ้านทำให้มีการระบายอากาศตามธรรมชาติไม่ดีพอ และกลิ่นจากการบำบัดน้ำเสียของโรงงานบำบัดน้ำเสียบ้างแต่ไม่มากนัก

เสียงดัง มาจากการสัญจรของรถยนต์,รถจักรยานยนต์ตลอดทั้งกลางวัน และกลางคืนตามถนนพระราม 3 บ้างแต่เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนอยู่ด้านหลังอาคารพาณิชย์จึงไม่ก่อให้เกิดความรำคาญมากนัก และยังมีเสียงดังจากของเครื่องจักรของโรงงานบำบัดน้ำเสียบ้างแต่ก็ดังไม่มากนัก

ส่วนการรักษาความสะอาดบริเวณถนน,ซอยทางเดินในชุมชนฯ จะดูแลรักษาความสะอาดกันเอง (ดูภาพที่ 4-23 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดซอยทางเดินภายในชุมชน)

ภาพที่ 4-23 แสดงสภาพการดูแลรักษาความสะอาดซอยทางเดินในชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากความเป็นมาและสภาพของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ที่ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี ตามที่ได้นำเสนอมานั้น สามารถแบ่งพัฒนาการที่เกิดขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ช่วงได้แก่

- 1) การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511
- 2) การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529
- 3) การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน (พ.ศ.2543)

ผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บข้อมูลที่เป็นเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อศึกษาให้ทราบถึงพัฒนาการของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในแต่ละช่วงจะแสดงรายละเอียดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี รวมถึงปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511(ช่วงการจัดสิทธิในที่ดิน)

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

ด้านที่ดินและการเข้าอยู่ของประชากร

ที่ดินของวัดใดวัดหนึ่งถือเป็นศาสนสมบัติของวัดนั้น ที่ดินของวัดมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. ที่วัด ได้แก่ที่ดินซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น ซึ่งแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส ประกอบด้วย โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์ พระธาตุ และมณฑป เป็นต้น และเขตสังฆาวาสซึ่งประกอบด้วย กุฏิ ศาลาการเปรียญ เสนาสนะสงฆ์ หอฉัน หอไตร และฌาปนสถาน เป็นต้น
2. ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ดินซึ่งได้รับโอนเป็นสมบัติของวัดสำหรับเป็นที่ทำประโยชน์ใช้เป็นผลประโยชน์บำรุงวัด เช่นเป็นที่สวน ไร่ ฯลฯ
3. ที่กัลปนา คือ ที่ดินซึ่งเก็บผลประโยชน์ให้แก่วัด เพื่อใช้บำรุงวัด แต่เจ้าของที่ดินยังคงสงวนสิทธิกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตน

จากหลักฐานพบว่าไม่ปรากฏการซื้อขายที่ดินวัดแต่ที่วัดเป็นที่ซึ่งได้รับจากการอุทิศ ดังจะเห็นได้จากในสมัยสุโขทัย อยุธยา ที่พระมหากษัตริย์หรือผู้มีใจบุญอุทิศที่ดินให้แก่วัด ตั้งแต่สมัยพุทธกาลวัดเป็นสถาบันที่มีที่ดินมากตามประเพณีนิยมในการอุทิศที่ดินให้วัดในสมัยอยุธยา(เนตรนิกิต นาควัชรและคณะ, 2525: 299)

เมื่อพิจารณาตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ บริเวณพื้นที่กรุงเทพฯ จากแผนที่ซึ่งชาวฝรั่งเศสทำขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใต้ระบุถึงสภาพภูมิประเทศที่มีแม่น้ำลำคลองมาก การคมนาคมในสมัยก่อนจึงใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางการจราจรที่สำคัญ(เนตรนิกิต นาควัชรและคณะ, 2523: 23) และจากการศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ย่านพระราม 3 และกิจกรรมการใช้ที่ดิน(บุญเยี่ยม เหลาสอาด, 2542: 63) พบว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของสิ่งปลูกสร้างและแผน

ที่การใช้ที่ดิน ทำให้สันนิษฐานได้ว่ากลุ่มคนดั้งเดิมในพื้นที่มีการตั้งชุมชนกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในรูปของชุมชนวัด ซึ่งตั้งอยู่ตลอดแนวตามริมแม่น้ำ เช่น วัดช่องนนทรี วัดคลองภูมิ วัดदान วัดปริวาส วัดพระยาไกร และวัดคอกกระบือหรือวัดยานนาวาในปัจจุบัน โดยที่วัดส่วนใหญ่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา กลุ่มคนดั้งเดิมบางส่วนตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่นาและเรือกสวน

สำหรับที่ตั้งของที่อยู่อาศัยบริเวณติดกับเขตวัดหรือใกล้กับเขตวัดช่องนนทรีในอดีต มีสภาพเป็นที่นาและสวนผลไม้ เส้นทางสัญจรที่ใช้เป็นประจำคือ คลองช่องนนทรี ที่ซึ่งเป็นคลองขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาไปติดกับคลองสาทรและจรดกับถนนสี่พระยา คลองจึงเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางติดต่อค้าขายขนส่ง และไปมาหาสู่กันของคนในพื้นที่

เกี่ยวกับการอุทิศที่ดินให้วัดช่องนนทรี จากการสัมภาษณ์คุณสุรินทร์ ดีใจ(28 มกราคม 2544) ถึงกรณีการอุทิศที่ดินเป็นที่ธรณีสงฆ์แปลงหนึ่งได้ความว่า แต่เดิมตาชมเป็นผู้ครอบครองที่ดิน ประกอบอาชีพทำสวนมะนาว, ส้มเขียวหวาน ภายหลังตาชมได้ยกที่ดินให้แก่วัดช่องนนทรี หรืออีกกรณีหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์คุณเกษร เทพรส(28 มกราคม 2544) ถึงการอุทิศที่ดินให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดได้ความว่า แต่เดิมอาศัยที่ดินสำหรับประกอบอาชีพทำสวนและปลูกเรืออยู่อาศัย ช่วงที่มีการออกหนังสือกรรมสิทธิ์ที่ดินชนิดต่างๆเช่น โฉนดสวน ใบตราจอง ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงวัดจึงยกกรรมสิทธิ์ที่ดินให้กับวัดช่องนนทรีเป็นที่ธรณีสงฆ์ โดยได้ขอยุอาศัยและใช้ประโยชน์บนที่ดินต่อไป อีกทั้งได้รับการยกเว้นค่าอากรอีกด้วย ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวน่าจะใกล้เคียงความจริงในสมัยนั้น เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ พบว่า สมัยก่อนนั้นถือการทำประโยชน์ที่ดิน(ไม่น้อยกว่า 3 ใน 4)เป็นหลักจึงจะถือว่าเป็นผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินผืนนั้น(วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย, 2528: 32) ส่วนสาเหตุสำคัญเกี่ยวกับการอุทิศที่ดินให้วัดเป็นที่ธรณีสงฆ์ในอดีตพอจะสรุปได้ดังนี้

ประการแรกอันเนื่องมาจาก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ประชากรยังอยู่กันอย่างเบาบาง ไม่มีปัญหาที่ดินทำกิน ที่ดินยังไม่มีราคา การอุทิศที่ดินจึงทำได้โดยง่าย รวมทั้งเนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีระเบียบและกฎหมายในการจัดการที่ดิน ผู้มีจิตศรัทธาจึงมักใช้การอุทิศที่ดินถวายวัดโดยไม่อาจมีหลักฐานกำหนดขอบเขตที่ดินที่แน่นอนลงไป(เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, 2525: 301) ประการต่อมาเกี่ยวกับการเรียกเก็บค่าอากรต่างๆซึ่งแต่เดิมรัฐบาลจะประเมินอากรสวนราชการละครั้ง(อากรสวนส่วนใหญ่จำพวกไม้ยืนต้น เช่น ทุเรียนต้นละ 1 บาท อากรสมปัดสรจำพวกไม้ล้มลุก เช่น ผักหอม กระเทียม ไร่ละสลึงเฟื้อง) แม้ในสมัยรัชกาลที่ 5 จะเปลี่ยนเป็นประเมิน 5 ปีครั้ง แต่การเก็บอากรหุยมหิมทำให้ราษฎรไม่มีเงินจะชำระค่าอากร(วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย, 2528: 39) และประการสุดท้ายเกี่ยวกับการจัดการผลประโยชน์จากที่ธรณีสงฆ์หรือที่กัลปนา ก็ไม่ได้มีการทำกันอย่างจริงจังทุกวัด หรือโดยที่บางวัดเองก็ไม่ได้เก็บผลประโยชน์ เหตุที่เป็นดังนี้เพราะตามธรรมเนียม พระภิกษุสามเณรอยู่ได้ด้วยความช่วยเหลือของชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะบำรุงวัดด้วยการใส่บาตร หรือทำบุญในคราวเทศกาลต่างๆ แม้แต่วัดจะต้องการสิ่งใด ชาวบ้านในเขตใกล้เคียงวัดก็จะมีจิตศรัทธาบริจาคให้ ฉะนั้นวัดจะไม่ทำรุนแรงกับชาวบ้าน เพราะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน(เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, 2523: 28)

อย่างไรก็ดี ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถือว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในพระราชอาณาจักร ดังนั้นที่ดินจึงมิได้มีราคาเป็นเงิน แต่ผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นกลับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่า ปัญหาในช่วงเวลานั้นมิใช่ปัญหาการขาดแคลนที่ดินที่ทำกินหรือที่อยู่อาศัย เนื่องจากที่ดินมีอยู่มากมาย แต่เป็นปัญหาความต้องการแรงงานสำหรับสร้างผลผลิตบนที่ดินนั้นมากกว่า สภาพเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปในระยะหลังเมื่ออิทธิพลของประเทศตะวันตกสูงขึ้น จนกระทั่งถึงขั้นทำสัญญาบาวริง (Bowring) ในปี พ.ศ.2398 ระบบการค้าเสรีที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความต้องการขยายพื้นที่เพื่อการเกษตรและการลงทุนทางการค้า ยังผลทำให้ที่ดินเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเกิดความต้องการความมั่นคงในการครอบครองที่ดินและกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินนั้นๆ เพื่อที่จะปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองให้สามารถรับกับระบบการค้าเสรีและอำนาจของกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอันมีเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งปรับระบบการจัดการที่ดินให้ทันสมัยและคล่องตัวขึ้น รัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้มีการสำรวจที่ดินและออกโฉนดที่ดินในปี พ.ศ.2444 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการมีกรรมสิทธิ์ถือครองส่วนบุคคลในที่ดินต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร และมีการแบ่งความเป็นเจ้าของระหว่างเอกชน, ราชการ, วัด และพระคลังข้างที่ (วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย, 2528: 31)

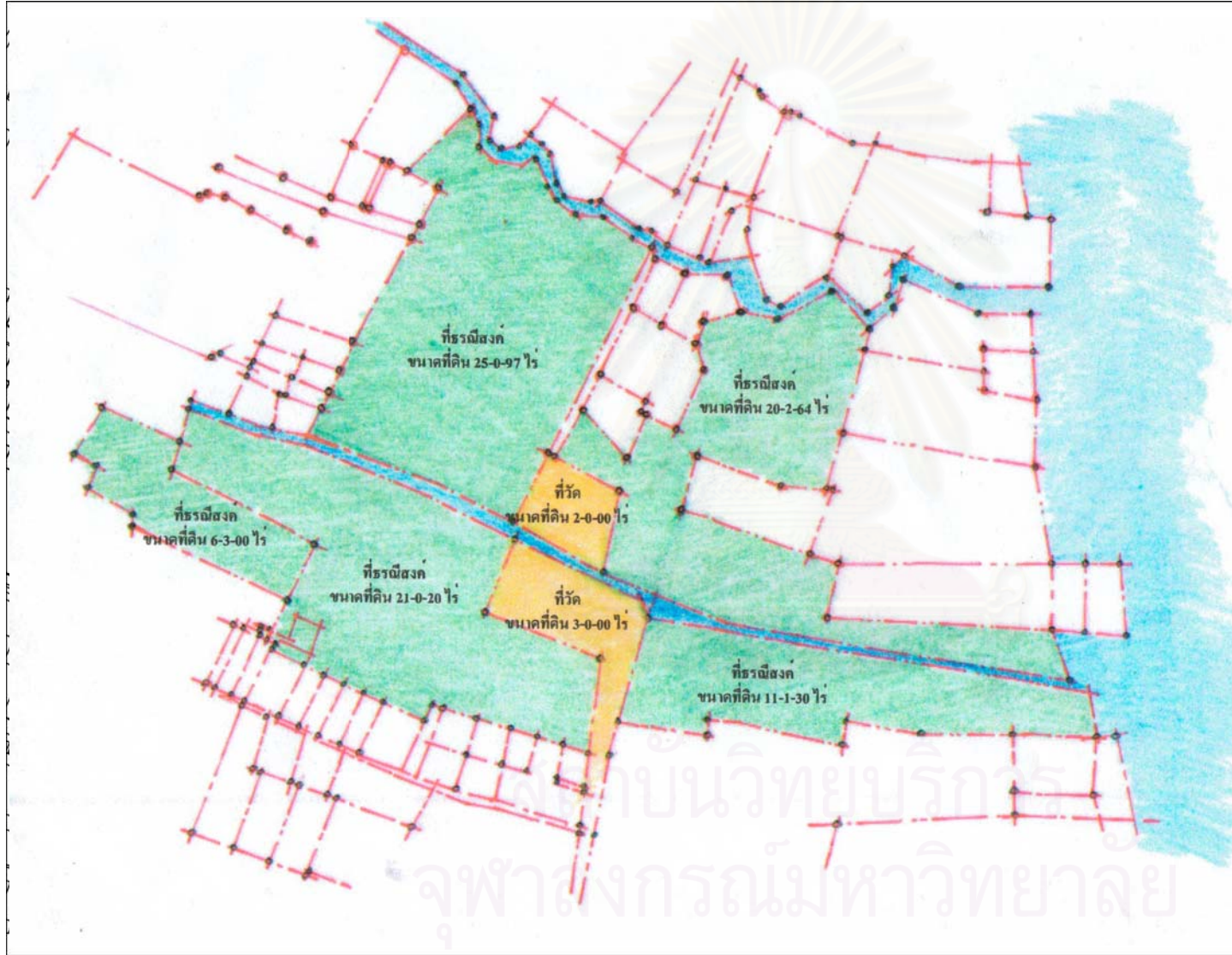
ต่อมา ในปีรัตนโกสินทร์ศกร้อยยี่สิบสาม (พ.ศ.2447) ศาสนสมบัติของวัดช่องนนทรีเฉพาะที่เป็นที่ดินกรมทะเบียนที่ดิน (กรมที่ดินในปัจจุบัน) ได้จดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่ไวยาวัจกรวัดช่องนนทรี จำนวนทั้งสิ้น 4 ฉบับ (หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน, กรมการศาสนา, โฉนดที่ดินของวัดช่องนนทรี) โดยในทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินดังกล่าวระบุว่าเป็นที่ธรณีสงฆ์ทั้งหมด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- โฉนดที่ 3735 ขนาดที่ตามหนังสือสำคัญคิดเป็นเนื้อที่ 20 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา
  - โฉนดที่ 3735 ขนาดที่ตามหนังสือสำคัญคิดเป็นเนื้อที่ 20 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา
  - โฉนดที่ 3745 ขนาดที่ตามหนังสือสำคัญคิดเป็นเนื้อที่ 21 ไร่ 0 งาน 20 ตารางวา
  - โฉนดที่ 3753 ขนาดที่ตามหนังสือสำคัญคิดเป็นเนื้อที่ 11 ไร่ 1 งาน 30 ตารางวา
- รวมเป็นเนื้อที่ทั้งสิ้น จำนวน 78-1-11 ไร่

และในปีรัตนโกสินทร์ศกร้อยยี่สิบเจ็ด (พ.ศ.2451) กรมทะเบียนที่ดินได้จดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่กระทรวงธรรมการ โดยในทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินดังกล่าว ระบุว่าเป็นที่ธรณีสงฆ์จำนวน 1 ฉบับ (หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน, กรมการศาสนา, โฉนดที่ดินของวัดช่องนนทรี) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- โฉนดที่ 5310 ขนาดที่ตามหนังสือสำคัญคิดเป็นเนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 00 ตารางวา

รวมเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรีทั้งหมดจำนวนทั้งสิ้น 85-0-11 ไร่ ซึ่งที่ธรณีสงฆ์ดังกล่าวอยู่ติดกับที่ดินวัดหรืออยู่ใกล้ที่ดินวัดอีกด้วย (แผนผังที่ 4-5 แสดงอาณาเขตที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี)

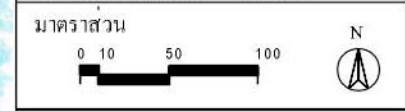
**การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดิน
ของ วัดชองนงนทร์**

สัญลักษณ์

อาณาเขตที่ธรณีสงฆ์ของ
วัดชองนงนทร์

ที่มา : คัดลอกจากสำเนาโฉนดที่ดิน
กรมที่ดิน พ.ศ.2543 เขียนโดยผู้วิจัย

**แผนผังที่ 4-4 แสดงอาณาเขตที่ธรณีสงฆ์
ของวัดชองนงนทร์**

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกี่ยวกับการจัดการผลประโยชน์บนที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถึงการอุทิศที่ดินให้กับวัดดังที่กล่าวมาแล้ว พอจะสันนิษฐานได้ว่า ในอดีตการจัดการผลประโยชน์จากที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี วัดเองก็ไม่ได้เก็บผลประโยชน์ เพราะตามธรรมเนียมพระภิกษุสามเณรอยู่ได้ด้วย การช่วยเหลือของชาวบ้าน แต่ต่อมาภายหลังมีการเรียกเก็บผลประโยชน์บนที่ธรณีสงฆ์ของวัด (ไม่มีข้อมูลที่บ้านที่ก่อราคาเช่าในสมัยนั้น) จากการสัมภาษณ์พระครูวิมลศีลสุนทร(10 มิถุนายน 2543) เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี ได้กล่าวว่า ทางวัดได้ปฏิบัติตามระเบียบเกี่ยวกับการเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินของวัดมาตั้งแต่อดีต โดยทางวัดให้กรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวน่าจะใกล้เคียงความจริงในสมัยนั้น เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี พบว่า มีการทำสัญญาเช่าที่ดิน และจ่ายค่าเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรีเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 เป็นต้นมา(ฝ่ายกับทะเบียนสัญญาเช่า สำนักงาน ศาสนสมมติ กรมการศาสนา, ทะเบียนต่อสัญญาเงินประกันการเช่า)

ที่อยู่อาศัยหรือสิ่งปลูกสร้าง

ที่อยู่อาศัยหรือสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่า บ้าน ของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ในอดีต จากการสำรวจได้พบบ้านที่ปลูกสร้างในอดีต และยังคงสภาพในปัจจุบัน เป็นบ้านของคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์ เลขที่ 451 ตั้งอยู่ใกล้คลองวัดช่องนนทรีบริเวณด้านหลังโรงเรียนวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน จึงได้ศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างของบ้านที่ปลูกสร้างในอดีต (แผนผังที่ 4-5 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์)

แผนผังที่ 4-5 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์

และจากการสัมภาษณ์คุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์(28 มกราคม 2544) ได้ความว่า บ้านหลังนี้ พ่อ-แม่ได้ปลูกสร้างเมื่อก่อนปี พ.ศ.2500 และยกให้ตนได้อยู่ตอนแยกครอบครัวออกไป ดำเนินการปลูกสร้างเองและจ้างช่างมาช่วยด้วยบางส่วน (ไม่สามารถระบุงบประมาณหรือเงินที่ใช้ในการปลูกสร้างบ้านสมัยนั้นได้) และได้ใช้อ้อยอาศัยกับครอบครัวของตนมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจของผู้วิจัย(28 มกราคม 2544) ลักษณะบ้านที่ปลูกเป็นบ้านไม้สองชั้นเดียวได้ ฤๅนสูงจากพื้นดินประมาณ 1.00-1.20 เมตร อายุประมาณกว่า 50 ปี วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้ หลังคา มุงด้วยเหล็กสังกะสี มีขนาดพื้นที่ของบ้านประมาณ 45 ตารางเมตร ยังคงสภาพที่ดีพอสมควร มีการต่อเติมบ้านบางส่วน แต่ยังคงพบเห็นสภาพดั้งเดิมของบ้านได้(ดูภาพที่ 4-24 แสดงสภาพบ้านคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์)

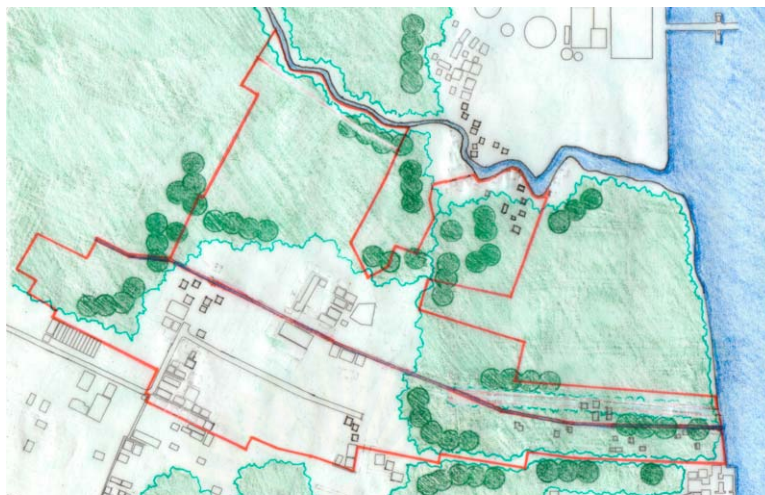

ภาพที่ 4-24 แสดงสภาพบ้านคุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์

จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่นของชุมชน

จำนวนครัวเรือนของชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ และจัดทำเป็นแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2510 และทำการนับจำนวนบ้านที่ปรากฏให้เห็น

จากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2510 ที่ทำการศึกษา พบว่า มีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 30 หลังคาเรือน ต่อที่ธรณีสงฆ์ของวัดจำนวน 85 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ไม่ถึง 1 หลังคาเรือนต่อไร่ และยังพบว่าจะมีบ้านปลูกกระจายอยู่รอบวัด จะพบเป็นกลุ่มบ้านในบริเวณปลายสุดของถนนที่เข้ามาในที่ดินของวัดเท่านั้น (ดูภาพที่ 4-25 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชนที่คัดลอกจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2510)

ภาพที่ 4-25 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชนที่คัดลอกจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2510
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

สาธารณูปโภค

-การมีทางเดินเข้าออกในชุมชน

ทางเข้าออกของคนในชุมชนนอกจากจะใช้การสัญจรทางน้ำในอดีตดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังประกอบด้วยทางเดินเท้าที่แต่เดิมคนในชุมชนใช้เป็นทางสัญจรทางหนึ่ง จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คุณละออ เสมิตร(16 ธันวาคม 2543) ได้ความว่า ทางเดินเท้าที่ชุมชนมักใช้สัญจรในช่วงนั้นเป็นทางเดินดินคันนาที่ไปต่อเชื่อมกับถนนสาธุประดิษฐ์ และออกไปยังตลาดน้ำแพตาท้วมซึ่งเป็นย่านการค้าหลักที่สำคัญในอดีต (ตลาดรุ่งเจริญในปัจจุบัน) คนในชุมชนจึงมักใช้เป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญสายหนึ่ง และจากการสัมภาษณ์คุณเกสร เทพรส(28 มกราคม 2544) ได้ความว่า ทางเดินเท้าที่ชุมชนใช้ในชว่งนั้นเรียกว่าซอยสะพานสูง มีสภาพทางเดินที่เป็นคันดินไปเชื่อมต่อกับสะพานไม้ที่ข้ามคลองช่องนนทรีซึ่งสามารถเดินออกสู่ถนนเชื้อเพลิงได้

จากข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ดังกล่าวน่าจะเป็นความจริง เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2495(กรมแผนที่ทหาร, 2495) พบว่า บริเวณที่ตั้งชุมชนในอดีตใกล้กับแหล่งสำคัญ เช่นด้านตะวันตกของที่ตั้งชุมชนใกล้กับส่วนปลายของถนนสาธุประดิษฐ์ ซึ่งน่าจะสามารถใช้การเดินเท้าออกสู่ถนนสายนี้ได้ ส่วนด้านทิศเหนือของที่ตั้งชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้กับคลองน้ำมันศาลเทึกซ์ซึ่งก็น่าจะใช้การเดินเท้าออกสู่ถนนเชื้อเพลิงอีกทางหนึ่งได้เช่นกัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2500 มีการเชื่อมต่อถนนสายช่องนนทรีเข้ามาในที่ดินของวัดช่องนนทรีด้วย จากการสัมภาษณ์ครูสวัสดิ์ กุญชรจันทร์(10 มิถุนายน 2543) ได้ความว่า ภายหลังจากทางเทศบาลอำเภอยานนาวาได้เชื่อมต่อถนนมาจนสุดที่แนวเขตที่ดินวัดแล้วนั้น ทางเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีเห็นควรว่าน่าจะมีการต่อถนนสายนี้เข้ามาจนถึงวัด เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงโรงเรียนและวัดด้วย จึงได้มอบหมายให้ตนเจรจากับชาวบ้านในการที่จะขอทำถนนผ่านในที่ดินของชาวบ้าน และขอแรงชาวบ้านช่วยทางวัดจัดทำถนนด้วย และเมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2510 (กรมแผนที่ทหาร, 2510) พบว่า มีถนนที่เชื่อมต่อมา

จากถนนสาธุประดิษฐ์ถึงเขตที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี บริเวณด้านทิศตะวันออกใกล้ที่ตั้งของโรงเรียนวัดช่องนนทรีปรากฏให้เห็น อิทธิพลจากตัดถนนสายช่องนนทรีนี้ทำให้เกิดการแบ่งที่ธรณีสงฆ์ของวัดจากรูปที่ดินเดิมแต่ถูกแยกออกเป็น 2 ส่วน

-การมีเลขที่บ้าน

จากการสัมภาษณ์คุณบุญยงค์ นุชนนทรีย์(23 ธันวาคม 2543) ถึงการมีเลขที่บ้านเมื่อในอดีต ได้ความว่า บิดาของตนเป็นผู้ไปขอเลขที่บ้านให้ ซึ่งสมัยก่อนการออกเลขที่บ้านจะไปแจ้งขอกับทางอำเภอ โดยเจ้าหน้าที่ของอำเภอจะมาตรวจบ้าน และสอบถามจากเจ้าอาวาสวัดในการรับรองการอยู่อาศัยในที่ดินวัด หลังจากนั้นจึงออกเลขที่บ้านให้ โดยครั้งแรกได้ใช้เลขที่ 146 ต่อมาทางเทศบาลได้ขอเปลี่ยนให้มาใช้เลขที่ 451 แทนมาจนในปัจจุบัน และจากการสัมภาษณ์คุณละออ เสมิตร(16 ธันวาคม 2543) ถึงการมีเลขที่บ้านเมื่อในอดีต ได้ความว่า บ้านของตนและบ้านผู้ที่เช่าที่คนอื่น ๆ ในที่ของนางบุญพลอดยังไม่มีเลขที่บ้านโดยขออาศัยใช้เลขบ้านของนางบุญพลอดไปก่อน และจากการสัมภาษณ์คุณพรณี สวัสดิ์มงคล(25 มกราคม 2544) ได้ความว่า สมัยก่อนการขอเลขที่บ้าน หากเป็นที่ดินเช่าจะต้องมีสัญญาเช่า ส่วนในกรณีที่เป็นที่วัดจะต้องได้รับการยินยอมจากเจ้าอาวาสวัดก่อน จึงจะจดทะเบียนเลขที่บ้านให้

-การมีไฟฟ้าใช้ และน้ำประปาใช้

ที่ตั้งชุมชนในอดีต เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำสวนโดยส่วนใหญ่ และการพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐที่ยังเข้าไม่ถึง ต่อมารัฐได้มีการทำถนนมาถึงเขตที่ดินของวัด จึงมีไฟฟ้าและประปามาตามถนนสายนี้ และจากการค้นคว้าของผู้วิจัยพบว่า ในปี พ.ศ.2509 และปี พ.ศ.2510 เริ่มมีการขอใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาของโรงเรียนวัดช่องนนทรีตามลำดับ(สุจิตต์นิทรศการวิชาการ, โรงเรียนวัดช่องนนทรี, 2542) สันนิษฐานได้ว่า จากการศึกษาที่ต้องการที่จะจัดหาสาธารณูปโภคไฟฟ้าและน้ำประปาให้กับโรงเรียน ทำให้บ้านในชุมชนที่มีเลขที่บ้านแล้วที่ตั้งอยู่ใกล้ถนนและอยู่ใกล้โรงเรียนจึงเริ่มขอใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาด้วย

ด้านสาธารณูปการ

-ศาสนสถาน

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล วัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นสมบัติร่วมกันของคนในหมู่บ้าน ดังนั้นการสร้างวัดถือเป็นมหากุศล(เนตรนิกิต นาควัชระและคณะ, 2523: 111)

จากการศึกษาของผู้วิจัยในการสร้างวัด พบว่า วัดช่องนนทรี สร้างและได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2519 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 12 ไร่ 1 งาน 88 ตารางวา(กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2526: 60)

-การจัดตั้งโรงเรียน

จากการศึกษาถึงบทบาทของวัดในการเริ่มจัดการศึกษา พบว่า วัดมีบทบาทในการเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษามาตั้งแต่โบราณและได้มีวิวัฒนาการอย่างเห็นได้ชัดในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษามีการเริ่มจัดการศึกษาให้ประชาชนที่ยากจนได้มีโอกาสรับการศึกษาเช่นเดียวกับเจ้านายหรือข้าราชการ และได้ใช้ที่วัดเพราะทุนค่าใช้จ่ายในการตั้งโรงเรียน การใช้ที่ดินของวัดเพื่อการศึกษาของมรวาสนี้ ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ของวัด ประกอบกับวัดมักอยู่ในเขตชุมชน จึงเป็นการสะดวกยิ่งขึ้นที่จะชักจูงให้เด็กมาเรียนที่วัด (เนตรนิกิต นาควัชระและคณะ, 2525: 281)

เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานใดที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติโดยตรง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นในปี พ.ศ.2430 เพื่อควบคุมดูแลและจัดการศึกษาทั่วประเทศ แม้ในพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ก็ได้กำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป จนถึงระดับสูงสุดไว้ประการหนึ่งว่า ต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างรัฐกับวัดในการที่จะขยายการศึกษา(เนตรนิกิต นาควัชระและคณะ, 2525: 282)

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ในปี พ.ศ.2475 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรี ซึ่งแต่เดิมเป็นโรงเรียนประชาบาลสังกัดกรมสามัญศึกษา ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2475 (โรงเรียนวัดช่องนนทรี, สัจจิบัตรนิทรรศการวิชาการ, 2542) ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา โดยมีคุณครูสวัสดิ์ กุญชรจันทร์ เป็นครูใหญ่ในช่วงนั้นและเปิดรับนักเรียนที่อยู่ในบริเวณนี้และบริเวณใกล้เคียง(สมถวิล ทองอุทิศ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2543)

ต่อมาจำนวนนักเรียนได้เพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ.2503 เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีได้อนุญาตให้เทศบาลจัดสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ขึ้น(ที่ตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน) ในที่ธรณีสงฆ์ของวัดจำนวน 3 ไร่ (พระครูวิมลศีลสุนทร,เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม พ.ศ.2543) และตั้งชื่อว่า “โรงเรียนเทศบาลช่องนนทรี” เปิดสอนเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2504 (สัจจิบัตรนิทรรศการวิชาการ, โรงเรียนวัดช่องนนทรี, 2542) โดยความยินยอมจากเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีซึ่งกำหนดเงื่อนไขต่อทางเทศบาลกรุงเทพฯ ที่จะต้องให้ค่าเช่าที่ดินกับทางวัดเพื่อเป็นหลักประกันในกรรมสิทธิ์ที่ดินและเป็นเงินบำรุงวัดในอัตรา 100 บาท/ปี ด้วย (สมถวิล ทองอุทิศ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2543)

ในปี พ.ศ.2507 เทศบาลกรุงเทพฯ ได้ขอรับโอนโรงเรียนวัดช่องนนทรีจากเจ้าอาวาสวัดมารวมกัน(สัจจิบัตรนิทรรศการวิชาการ, โรงเรียนวัดช่องนนทรี, 2542) และคงเหลือเพียงโรงเรียนเทศบาลวัดช่องนนทรี

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

แต่เดิมมีผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณโดยรอบวัดไม่มากนัก ลักษณะสังคมของประชากรเป็นแบบสังคมชนบท ประกอบอาชีพทำนา,ทำสวน โดยมากมักรู้จักกันและมีความสัมพันธ์กัน และนิยมทำบุญกับวัดที่ผ่านมาจะเห็นได้จากการอุทิศที่ดินให้วัด

ต่อมาเมื่อมีการจัดทำทะเบียนที่ดินวัด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมจากผู้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินมาเป็นผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบ้างที่ผู้อยู่เดิมให้เช่าที่แก่ผู้มาอยู่ใหม่(เช่าช่วง)เกิดขึ้น

3) การแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

ในอดีตที่ผ่านมาทางด้านเศรษฐกิจจะเป็นเพียงการหารายได้จากการประกอบอาชีพทำสวนของผู้อยู่อาศัย การใช้จ่ายจะเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น

ต่อมาเมื่อมีการแก้ปัญหาทางด้านภาษีที่ดินที่เกิดขึ้นจากการจัดการโดยรัฐ ทำให้มีการอุทิตที่ให้วัดเกิดขึ้น เพื่อจะได้ยกเว้นการเก็บภาษีของรัฐ ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบ้างโดยที่ผู้อยู่เดิมให้เช่าที่แก่ผู้มาอยู่ใหม่(เช่าช่วง)เพื่อเก็บผลประโยชน์จากค่าเช่าที่ดินในครอบครองของตน หรือการแบ่งที่เก็บค่าหน้าดินเกิดขึ้นบ้าง

4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม

จากการที่ตั้งของชุมชนแต่เดิมที่เป็นที่สวนและมีคลองในชุมชน และชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในคลองในการประกอบอาชีพทำสวน จะมีปัญหาในเรื่องระดับของน้ำขึ้น-ลงตามธรรมชาติและน้ำท่วมขังบ้าง เห็นได้จากบ้านที่ปลูกในสมัยก่อนมักจะยกเรือนชั้นล่างให้สูง

4.3.2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529 (ช่วงการจัดประโยชน์ที่ดิน)

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

ที่ดิน และการเข้าอยู่ของประชากร

จากการที่รัฐได้อำนาจตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ที่ระบุว่า การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดทั่วพระราชอาณาจักร ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทุกส่วนทุกระดับจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎกระทรวงฉบับนี้ โดยที่ข้อ 8 แห่งกฎกระทรวงดังกล่าว บัญญัติให้กรมการศาสนา กำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้(โรงพิมพ์การศาสนา, 2541: 65)

กรมการศาสนาจึงได้จัดทำ “คำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505” โดยเนื้อหาในคำชี้แจงของสำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินและการจัดประโยชน์ของวัดที่สำคัญตอนหนึ่งระบุว่า

ศาสนสมบัติของวัดต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นที่ดิน มักจะมีปัญหาอยู่บ่อยๆอันเนื่องมาจากการให้เช่าที่เพื่อนำไปจัดประโยชน์ ที่ดินบางแปลงที่มีผู้อาศัยอยู่ก่อน เมื่อวัดให้บุคคลใดคนหนึ่งเช่าที่ดินแปลงนั้นทิ้งแปลง เพื่อให้จัดประโยชน์จะโดยปลูกสร้างเป็นอาคารพาณิชย์หรืออาคารที่ปลูกสร้างหาประโยชน์อื่นใด ผู้

อาศัยอยู่ก่อนก็จำเป็นจะต้องรื้อย้ายบ้านเรือนออกไป เพื่อที่จะให้ผู้เช่าปรับปรุงซึ่งได้ทำสัญญากับวัดไว้แล้ว ดำเนินการปรับปรุงได้บางครั้งต้องฟ้องร้องถึงศาลเพื่อขับไล่ผู้อาศัยเก่า ทำให้เกิดเรื่องร้องเรียนอยู่เนืองๆ

การจัดประโยชน์มีทั้งผลดี คือวัดได้รับประโยชน์มาทำนุบำรุงวัดให้พัฒนายิ่งขึ้น แต่ทางตรงกันข้ามหากการจัดประโยชน์นั้นทำให้ผู้ที่เคยได้อาศัยที่ดินของวัดเป็นที่อยู่อาศัยต้องได้รับความเดือดร้อน ก็ทำให้วัดถูกเพ่งเล็งจากบุคคลภายนอกไปในทางไม่ดี เช่นถูกหาว่าวัดหวังแต่ประโยชน์ไม่เห็นใจคนยากคนจนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือบางคนได้อาศัยเช่าที่ดินของวัดปลูกสร้างบ้านอาศัยอยู่มาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายายก็จะขออาศัยอยู่ต่อไปอีก ทั้งๆที่ทำเลบริเวณนั้นควรพัฒนาให้เจริญกว่าเก่าแล้ว แต่ผู้อยู่เดิมก็ไม่ยินยอมที่จะให้วัดได้ปรับปรุงหรือพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้น

ฉะนั้น สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่วัดในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ จึงได้จัดทำคำแนะนำเพื่อให้วัด ได้ทราบว่า การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติรวมทั้งการปฏิบัติเกี่ยวกับการรับ-จ่าย การฝากเงิน-ถอนเงิน และการจัดทำบัญชีการเงินของวัด ควรดำเนินการอย่างไร และมีขั้นตอนอย่างไร จึงขอให้ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด ได้ศึกษากฎกระทรวงและคำแนะนำนี้แล้วถือเป็นหลักในการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติวัดสืบไป เชื่อว่าคำแนะนำนี้จะเป็นประโยชน์แก่วัดตามสมควร(โรงพิมพ์การศาสนา, คำแนะนำของกรมการศาสนา, ไม่ระบุปีที่พิมพ์: 2)

ต่อมาเมื่อมีการเริ่มจัดประโยชน์ที่ดินของวัดช่องนนทรี จากการสัมภาษณ์พระครูวิมลศีลสุนทร เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี(6 สิงหาคม 2543) ถึงสาเหตุของการเริ่มจัดประโยชน์ที่ดินของวัด ได้ความว่า ในปี พ.ศ.2512 เห็นควรที่น่าจะพัฒนาที่ดินของวัดให้เจริญกว่าเก่าจึงได้เริ่มมีการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดช่องนนทรี และดำเนินการตามคำแนะนำของกรมการศาสนาในการพัฒนาที่ดินของวัด อาศัยอำนาจตามกฎกระทรวงฯ จึงได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งแล้วแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นผู้จัดประโยชน์

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) พบว่า คำแนะนำของกรมการศาสนา ข้อ 3 ว่าด้วยการตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัด ถึงการพิจารณาวิธีดำเนินการ ใน (4) ที่ระบุว่า การตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งแล้วแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นผู้จัดประโยชน์ ซึ่งตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อีกด้วย

การดำเนินการจัดประโยชน์ของวัดช่องนนทรี จากการสัมภาษณ์คุณครูสวัสดิ์ ฤกษ์จรินทร์ (กรรมการวัดช่องนนทรี, 10 มิถุนายน 2543) ถึงการเริ่มการจัดประโยชน์ของวัด ได้ความว่า ได้ดำเนินการตามกฎกระทรวงฯโดยเจ้าอาวาสได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งแล้วแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นผู้จัดประโยชน์ ซึ่งในขณะนั้นคณะกรรมการจัดประโยชน์ประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

1. พระครูวิมลศีลสุนทร	เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี	เป็นประธาน
2. นายสวัสดิ์ ฤกษ์จรินทร์	ผู้อาศัยอยู่เดิม	เป็นกรรมการ
3. นายประชุม (ไม่ทราบชื่อสกุล)	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเศวตฉัตร	เป็นกรรมการ
4. นายจิว ดีใจ	ผู้อาศัยอยู่เดิม	เป็นกรรมการ

โดยที่คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดช่องนนทรีได้กำหนดเงื่อนไขหลักต่อการดำเนินการของผู้เช่าปรับปรุงที่ดิน และจัดสรร 3 ประการคือ

1. เจรจากับผู้อาศัยอยู่ก่อนโดยสันติวิธีจะมีการฟ้องร้องมิได้
2. จ่ายค่าชดเชยการย้ายออกและค่ารื้อถอนของผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนตามที่ร้องขอ
3. ให้สิทธิ์การเลือกที่ดินจัดสรรแก่ผู้อาศัยอยู่ก่อนหากมีความประสงค์ที่จะขอเช่าอยู่ต่อไป

สำหรับการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดช่องนนทรี มีผู้เสนอขอดำเนินการเช่าปรับปรุงที่ดินและจัดสรรจำนวน 2 รายคือ นายบัว พันสุข และนางกรรณิกา ชูระเจน โดยนางกรรณิกาได้นำคณะกรรมการวัดช่องนนทรีไปดูผลงานบริเวณข้างวัดดาวคณงเนื้อที่ดินหลายสิบไร่ที่เคยจัดสรรมาก่อน ด้วยเหตุนี้จึงได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการวัดช่องนนทรีให้เป็นผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดิน

ระหว่างที่ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรเจรจากับผู้อยู่อาศัยเดิมนั้น ในปี พ.ศ.2514 มีการออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 23 ประกาศ ณ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2514 กำหนดพระราชกฤษฎีกาเวนคืนอสังหาริมทรัพย์แนวถนนสายรัชดาภิเษกและแนวถนนโครงการสายเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา (ประกาศของคณะปฏิวัติ, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, 2514: 3) โดยได้เวนคืนที่ดินส่วนหนึ่งของวัดช่องนนทรี ซึ่งเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดประมาณ 6 ไร่ จากการเวนคืนที่ดินเพื่อตัดถนนเป็นผลทำให้ที่ธรณีสงฆ์ของวัดถูกแยกออกเป็น 3 ส่วน

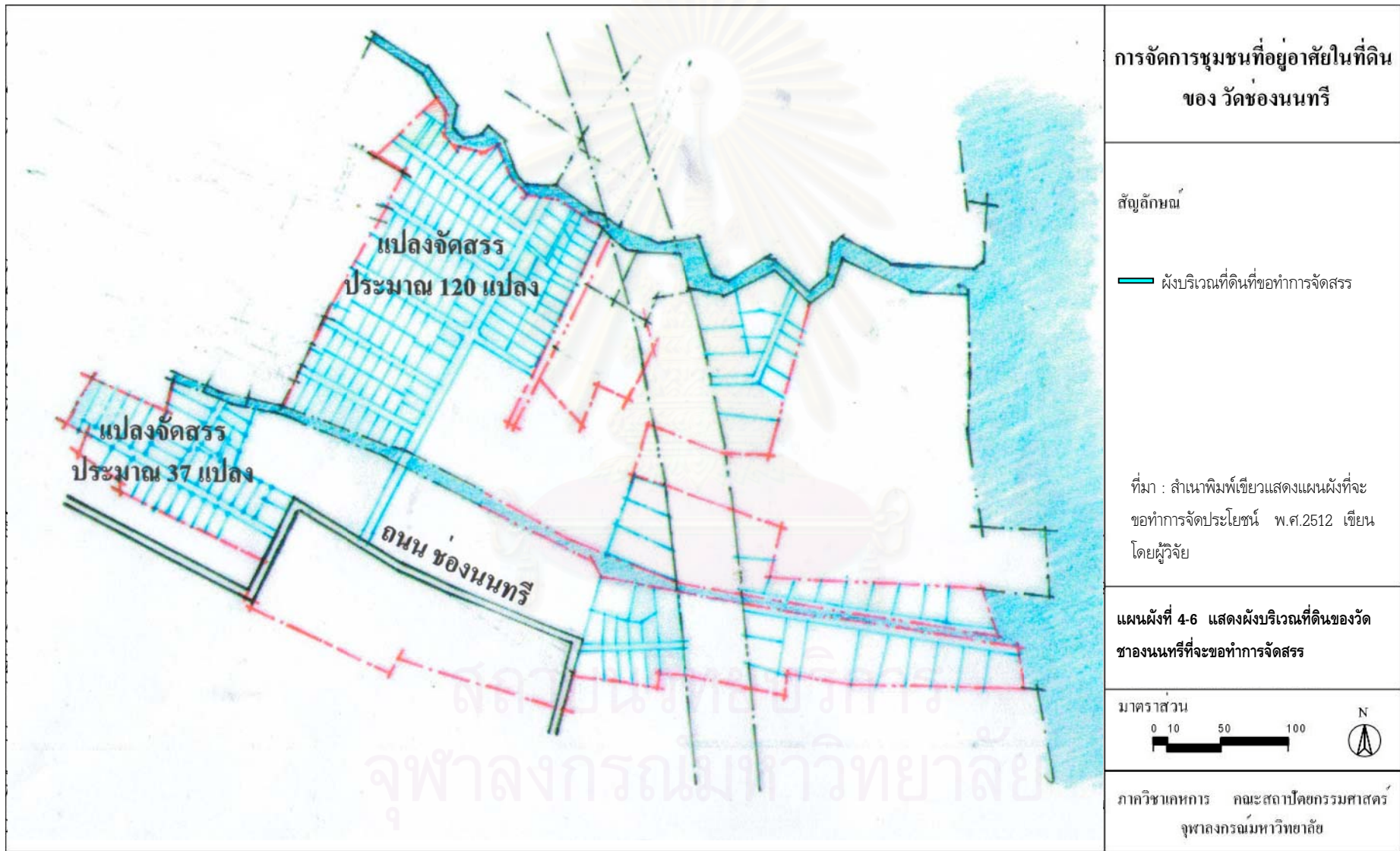
การเริ่มการดำเนินการของผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดิน ผู้วิจัยไม่สามารถติดต่อฝ่ายผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินได้ จึงใช้การสัมภาษณ์จากคุณครูสวัสดิ์ ภูมิพรจันทร์ (กรรมการวัดช่องนนทรี, 10 มิถุนายน 2543) ที่เป็นคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดแทน ได้ความว่า ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินได้เริ่มทำการเจรจากับผู้อยู่อาศัยเดิมในที่ธรณีสงฆ์ของวัดทั้ง 5 แปลง ในเบื้องต้นสามารถเจรจากับผู้อยู่อาศัยเดิมในที่ธรณีสงฆ์ได้เพียง 4 แปลง ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรจึงได้ดำเนินการออกแบบผังบริเวณที่จะทำการจัดสรรที่ดินขนาดตั้งแต่ 50,60,70,100 ตารางวา จนถึง 1 ไร่ แล้วจึงนำผังบริเวณส่วนที่จะทำการจัดสรรเสนอต่อคณะกรรมการวัดช่องนนทรี และกรมการศาสนาเพื่อขออนุมัติการดำเนินตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงฯ ตลอดจนทำสัญญารับสิทธิเป็นผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัดกับคณะกรรมการวัด และจ่ายค่าเช่าหน้าดินที่จะทำการจัดสรรให้กับทางวัดช่องนนทรีจำนวนหนึ่งสำหรับเป็นเงินบำรุงวัดด้วย จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เมื่อนำมาพิจารณาพร้อมกับแผนที่บริเวณที่ตั้งวัดและที่ธรณีสงฆ์วัดช่องนนทรี (สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา, สำเนาแบบพิมพ์เขียวแสดงแผนที่บริเวณที่ตั้งวัดและที่ธรณีสงฆ์วัดช่องนนทรี, ไม่ระบุปี) พบว่า มีการจัดสรรที่ดินเป็นแปลงย่อยขนาดต่างๆกันตั้งแต่ 50,60,70,100 ตารางวา จนถึงขนาด 1 ไร่ และถนนทางเข้าออกแปลงที่ดินขนาดกว้างประมาณ 8 เมตร ในที่ธรณีสงฆ์ของวัด รวมเป็นแปลงที่ดินที่จะจัดสรรทั้งสิ้นจำนวน 157 แปลง โดยเป็นการจัดรูปที่ดินใหม่(Land Readjustment) รวมเนื้อที่ดินที่ทำจัดสรรทั้งหมดประมาณ 81 ไร่ มีการขยายเขตที่ตั้งวัดจากเดิมรวมเป็นจำนวน 12 ไร่ และขยายเขตโรงเรียนจากเดิมอีก 2 ไร่ เป็น 5 ไร่ด้วย(ดูรายละเอียดในเรื่องสาธาณูปการ) (แผนผังที่ 4-6 แสดงผังบริเวณที่ดินของวัดช่องนนทรีที่จะขอทำการจัดสรร)

จากการสัมภาษณ์คุณสวัสดิ์ ภูษรจันทร์(กรรมการวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม 2543) ถึงสาเหตุที่มีที่ดินส่วนหนึ่งขนาดประมาณ 12 ไร่ ที่ไม่ได้มีการออกแบบเพื่อที่จะแบ่งเป็นแปลงจัดสรรของผู้เช่าจัดสรร ได้ความว่า แต่เดิมที่ดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของครอบครัวของลุงสอน และป้าบุญปลอด แยมเพื่อน กับครอบครัวลุงนาและป้าศาลา แดงเกิด โดยได้อ้างถึงสิทธิที่เป็นผู้เช่าที่ดินมาตั้งแต่ดั้งเดิมและไม่ยินยอมให้ที่ดินในความครอบครองของตนแก่ผู้เช่าจัดสรร ทำให้ไม่สามารถเจรจาตกลงกันได้ อีกทั้งเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น ทางคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดเองก็ได้พยายามช่วยเจรจาให้แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ผู้เช่าจัดสรรจึงไม่สามารถทำการจัดสรรในที่ดินแปลงนี้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มานั้นผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาร่วมกับ คำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พบว่า เมื่อวัดให้บุคคลใดคนหนึ่งเช่าที่ดินแปลงนั้นทั้งแปลง เพื่อให้จัดประโยชน์อื่นใด ผู้อาศัยอยู่ก่อนก็จำเป็นต้องรื้อย้ายบ้านเรือนออกไป เพื่อที่จะให้ผู้เช่าปรับปรุงซึ่งได้ทำสัญญากับวัดไว้แล้วดำเนินการปรับปรุงได้ บางครั้งต้องฟ้องร้องถึงศาลเพื่อขับไล่ผู้อาศัยเก่าเกิดขึ้น แต่เมื่อได้พิจารณาร่วมกับข้อกำหนดที่เป็นเงื่อนไขหลักต่อการจัดสรรที่ดินของคณะกรรมการจัดประโยชน์ พบว่า คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดต้องการให้เจรจากันโดยสันติวิธีระหว่างผู้เช่าจัดสรรกับผู้อยู่เดิม โดยไม่ให้เกิดการฟ้องร้องเป็นคดีความกันขึ้น จึงเป็นสาเหตุที่ไม่ได้ทำการจัดสรรที่ดินของผู้เช่าจัดสรร

ส่วนการเริ่มพัฒนาที่ดินเป็นแปลงจัดสรรของผู้เช่าจัดสรร จากการสัมภาษณ์คุณครูสวัสดิ์ ภูษรจันทร์(กรรมการวัดช่องนนทรี, 10 มิถุนายน 2543) ได้ความว่า ผู้เช่าจัดสรรได้เจรจาทกลงกับผู้เช่าอยู่เดิมในที่ดินส่วนที่ใกล้กับปลายถนนช่องนนทรี(ด้านทิศเหนือ)ใกล้ที่ตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรีก่อน และได้จ่ายเงินชดเชยค่าหน้าดินให้ ต่อมาจึงเริ่มทำถนนเชื่อมต่อกับถนนช่องนนทรี(ปัจจุบันคือถนนราชมรรคาสาขานครินทร์ซอย 30) และถนนซอยแยกย่อยต่างๆเป็นดินลูกรังบดอัด ขนาดถนนกว้าง 8.00 เมตร จัดสรรที่ดินเป็นแปลงย่อยขนาดตั้งแต่ 50,60,70,100 ตารางวา บั๊กเสาพาดสายไฟฟ้า,วางท่อน้ำประปาภายในโครงการ ต่อมาได้จัดสรรเพิ่มอีกบริเวณที่ดินด้านที่ติดกับโรงเรียนวัดช่องนนทรี

จากการสัมภาษณ์ คุณบุญยืน เลิศลักษณ์(23 ธันวาคม 2543) ซึ่งเป็นผู้เช่าอยู่เดิม ถึงช่วงที่มีการพัฒนาที่ดินเป็นแปลงจัดสรรของผู้เช่าจัดสรร ได้ความว่า ครอบครัวของสามีมียศมาตั้งแต่ดั้งเดิมได้เช่าที่ดินจากวัดประมาณ 2 ไร่ อยู่อาศัยและประกอบอาชีพทำสวน ต่อมาเมื่อทางวัดให้มีการจัดสรร จึงขอคืนที่ดินส่วนที่ใช้ทำสวนของตน โดยผู้เช่าจัดสรรได้ให้เงินชดเชยค่าหน้าดินเป็นเงินประมาณ 5,000 บาท และได้แบ่งที่ดินที่ตั้งบ้านอยู่เดิมกับบริเวณบ้านให้(ขนาด 61 ตร.ว. เป็นที่ตั้งของบ้านในปัจจุบัน) โดยไม่ต้องจ่ายค่าหน้าดินแก่ผู้จัดสรร ภายหลังจึงได้ไปทำสัญญาเช่าที่ดินกับกรมการศาสนา โดยกรมการศาสนากำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินในราคา 0.25 บาท/ตร.ว./เดือน และต้องไปชำระค่าเช่าเป็นประจำทุกปีที่กรมการศาสนา

**การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดิน
ของ วัดชองนงทรี**

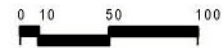
สัญลักษณ์

— ผังบริเวณที่ดินที่จะขอทำการจัดสรร

ที่มา : สำเนาพิมพ์เขียวแสดงแผนผังที่จะ
ขอทำการจัดประโยชน์ พ.ศ.2512 เขียน
โดยผู้วิจัย

แผนผังที่ 4-6 แสดงผังบริเวณที่ดินของวัด
ชองนงทรีที่จะขอทำการจัดสรร

มาตราส่วน

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และจากการสัมภาษณ์คุณสุรินทร์ ดีใจ (28 มกราคม 2544) ได้ความว่า ในอดีตก่อนที่มีการจัดสรร สามีตนาได้เช่าที่ดินจากวัดประมาณ 1 ไร่ อยู่อาศัยและประกอบอาชีพทำสวนบริเวณชายแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาเมื่อทางวัดได้ให้มีการจัดสรร ผู้จัดสรรจึงได้มาเจรจาขอคืนที่ดินที่เช่าจากวัดอยู่เดิม ได้ให้ค่าชดเชยค่าหน้าดินให้เป็นเงินประมาณ 40,000 บาท กับค่ารั้วถอนอีกจำนวน 9,000 บาท และได้ขอสิทธิเป็นผู้เช่าที่ดินจัดสรรแปลงหนึ่ง (ขนาด 46 ตร.ว. เป็นที่ตั้งของบ้านในปัจจุบัน) โดยไม่ต้องจ่ายค่าหน้าดินแก่ผู้จัดสรรภายหลังจึงได้ไปทำสัญญาเช่าที่ดินกับกรมการศาสนา โดยกรมการศาสนากำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินในราคา 0.25 บาท/ตร.ว./เดือน และต้องไปชำระค่าเช่าเป็นประจำทุกปีที่กรมการศาสนา

เมื่อพิจารณาจากผังบริเวณแสดงที่ดินของวัดช่องนนทรีที่จะขอทำการจัดสรร ถึงการพัฒนาที่ดินเป็นแปลงจัดสรรของผู้เช่าจัดสรรช่วงนี้ พบว่า มีการจัดสรรที่ดินเป็นแปลงย่อยขนาดตั้งแต่ 50 ตร.ว. ขึ้นไปจนถึง 100 ตร.ว โดยมีถนนที่เชื่อมต่อมาจากปลายถนนช่องนนทรีด้านทิศตะวันตก ผ่านหน้าที่ตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรีไปจรดชายคลองช่องนนทรีด้านทิศเหนือ มีถนนแยกย่อยเป็นทางเข้าออกในแปลงจัดสรร และมีการแบ่งเป็นแปลงจัดสรรจำนวน 120 แปลง อีกทั้งมีการจัดสรรที่ดินส่วนที่ติดกับที่ตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรีไปจรดที่ดินเอกชนด้านทิศตะวันตก มีการแบ่งเป็นแปลงจัดสรรอีกจำนวน 37 แปลง ซึ่งผังบริเวณแสดงที่ดินของวัดช่องนนทรีที่ขอจัดสรรดังกล่าวใกล้เคียงกับการครอบครองที่ดินของผู้เช่าในปัจจุบัน

การเริ่มให้เช่าที่จัดสรรของผู้จัดสรร จากการสัมภาษณ์คุณสวัสดิ์ ภูมิจรจันท์ (กรมการวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม 2543) ได้ความว่า ผู้ประสงค์ที่จะขอเช่าที่ดินในแปลงจัดสรร จะต้องจ่ายค่าหน้าดินให้แก่ผู้เช่าจัดสรรเสียก่อนในราคา 200-300 บาท/ตร.ว. (เป็นราคาที่ผู้จัดสรรเริ่มเปิดให้จองโดยกำหนดราคาจากทำเลที่ตั้งของแปลงจัดสรรในขณะนั้น) หรือในกรณีที่ เป็นผู้เช่าเดิมที่จะขออยู่ต่อไปในที่แปลงจัดสรรและได้เจรจาทำความตกลงเรื่องค่าหน้าดินกับผู้จัดสรรแล้ว คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดโดยท่านเจ้าอาวาสจะออกหนังสือรับรองรับสิทธิ์เป็นผู้เช่าที่ดินให้ เพื่อที่จะไปขอทำสัญญาเช่ากับกรมการศาสนาต่อไป

จากการสัมภาษณ์คุณกมล เกษมเกียรติสันติ(16 ธันวาคม 2543) ถึงช่วงที่มีการเริ่มให้เช่าที่จัดสรรของผู้จัดสรร ได้ความว่า ในปี พ.ศ.2512 ได้เข้ามาจองเช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัดขนาดที่ดิน 64 ตร.ว. โดยผู้จัดสรรคิดค่าหน้าดินในราคา 200 บาท/ตร.ว. รวมเป็นเงิน 12,800 บาท ภายหลังที่ได้จ่ายค่าหน้าดินให้แก่ผู้จัดสรรแล้ว จึงได้ไปทำสัญญาเช่าที่ดินกับกรมการศาสนา โดยกรมการศาสนากำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินในราคา 0.25บาท/ตร.ว./เดือน และจะต้องไปชำระค่าเช่าเป็นประจำทุกปี ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ช่วงที่เริ่มมีการจัดสรรที่ดินของคุณสุรินทร์ ดีใจ, คุณบุญยืน เลิศลักษณ์ ที่ผู้จัดสรรได้ให้สิทธิ์ที่ดินในแปลงจัดสรรโดยไม่ต้องจ่ายค่าหน้าดิน แล้วจึงไปทำสัญญาเช่าที่ดินกับกรมการศาสนาต่อไป

ส่วนการออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดิน และการกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินของฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา จากการสัมภาษณ์คุณธีรวิทย์ วัฒนพงศ์(หัวหน้าฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา, 29 สิงหาคม 2543) ได้ความว่า ทางวัดช่องนนทรีได้มอบให้กรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์ในที่จัดสรรแล้ว ทางกรมการศาสนาก็จะปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้

ในกฎกระทรวงฯ โดยจะทำการสำรวจ รั้ววัดขนาดที่ดิน และกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดิน แล้วเสร็จจึงขอความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสอีกทีหนึ่ง ต่อเมื่อทางเจ้าอาวาสเห็นชอบ กรมการศาสนาจึงออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดินให้แก่ผู้เช่า

และเมื่อพิจารณาจากทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา(สมุดทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี)พบว่า กรมการศาสนาเป็นผู้ออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดินให้แก่ผู้เช่าที่ดิน โดยสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี ระบุเป็นสัญญาที่เป็นข้อผูกพันกันเพียงชั่วปีเดียว(สัญญาปี/ปี) และกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินในช่วงแรกนี้ราคา 0.25 บาท/ตร.ว./เดือน โดยที่ผู้เช่าที่ดินจะต้องชำระค่าเช่าและต่อสัญญาเช่าที่กรมการศาสนาเป็นประจำทุกปี

แต่จากการที่ที่ดินแปลงหน้าวัดที่ผู้เช่าอยู่เดิมนั้นมีการให้เช่าช่วง และทางวัดไม่สามารถให้มีการจัดสรรได้ จากการสัมภาษณ์คุณป้าละออ เสมิตร(16 ธันวาคม 2543) ถึงความเป็นมาของที่ดินแปลงนี้ ได้ความว่า แต่เดิมเป็นที่ดินผืนนี้เป็นที่สวนของนางบุญพลอดส่วนหนึ่งและของป้าศาลาอีกส่วนส่วนหนึ่ง ประมาณปี พ.ศ.2500 ตนและมารดาที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยและรับจ้างดูแลสวนให้นางบุญพลอด ต่อมาหลังจากการที่วัดจัดสรรที่ จึงมีคนเข้ามาขอเช่าที่ปลูกบ้านด้วย นางบุญพลอดจึงมีการแบ่งที่ให้เช่า(เช่าช่วง)

ต่อมาในปี พ.ศ.2518 นางบุญพลอดจึงได้แบ่งที่ดินในกรรมสิทธิ์การเช่าของตนให้แก่มารดาของคุณละออในเนื้อที่ประมาณ 40 ตร.ว. คิดค่าน้ำดินในราคา 100 บาท/ตร.ว. รวมเป็นจำนวนเงิน 4,000 บาท อีกทั้งมีการแบ่งที่ดินให้แก่ผู้มาอยู่ใหม่ในรายอื่นๆด้วย และคิดค่าน้ำดินต่อตารางวาในราคาเดียวกัน โดยได้ทำทางเดินเป็นดินถมกว้างประมาณ 1.00 เมตร ใช้สำหรับเป็นทางเดินเข้า-ออกในที่ดินแปลงย่อยที่ได้จัดแบ่งไว้ และได้พาไปทำสัญญาเช่ากับกรมการศาสนา

และจากการสัมภาษณ์พระครูวิมลศีลสุนทร(เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม 2543) ถึงการดำเนินการในที่ดินที่ไม่สามารถทำการจัดสรร ได้ความว่า เนื่องจากผู้เช่าไม่ยอมที่จะย้ายออกไป และยังมี การแบ่งที่ดินในกรรมสิทธิ์การเช่าของตนให้เช่าช่วงอีกทีหนึ่ง จึงให้กรมการวัดแจ้งกับผู้อยู่เดิมถึงการที่วัดจะมอบให้กรมการศาสนาเข้ามาจัดประโยชน์ที่ดินให้ถูกต้องต่อไป

จากข้อมูลที่ได้เมื่อนำมาพิจารณาถึงการดำเนินการของกรมการศาสนา พบว่า ในปี พ.ศ.2518 มีการออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดินให้แก่ผู้เช่าในที่ดินผืนนี้ ระบุเป็นสัญญาที่เป็นข้อผูกพันกันเพียงชั่วปีเดียว(สัญญาปี/ปี) และกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินในช่วงแรกนี้ราคา 0.25 บาท/ตร.ว./เดือน

ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง

ที่อยู่อาศัยของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้ จากการสำรวจได้พบตัวบ้านที่น่าสนใจที่เคยเป็นผู้อยู่เดิมในอดีตที่ได้ย้ายมาตั้งอยู่บริเวณจัดสรรของวัด เป็นบ้านของคุณป้าสุรินทร์ ดีใจ เลขที่ 461/8 ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนวัดช่องนนทรี และบ้านอีกหลังหนึ่งที่เข้ามาอยู่ภายหลังที่ทำการจัดสรรที่ดินแล้ว ซึ่งตั้งอยู่

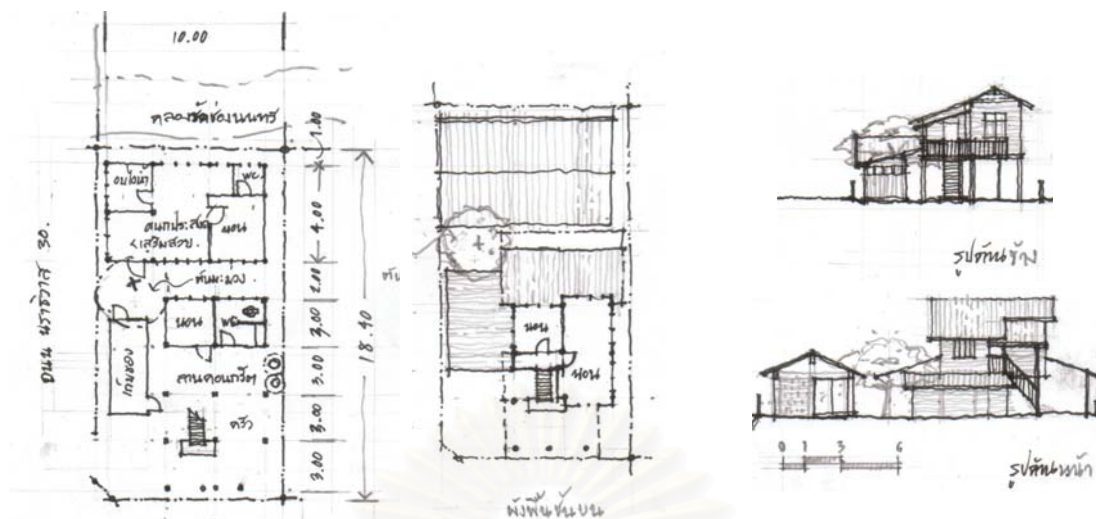
บริเวณซอย 1 เป็นบ้านของ คุณใจ นุชนนทรีย์ เลขที่ 511/2 จึงได้ศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างของที่อยู่อาศัยในช่วงนี้(แผนผังที่ 4-7 แสดงที่ตั้งบ้านของคุณสุรินทร์ ดีใจ)

แผนผังที่ 4-7 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณสุรินทร์ ดีใจ

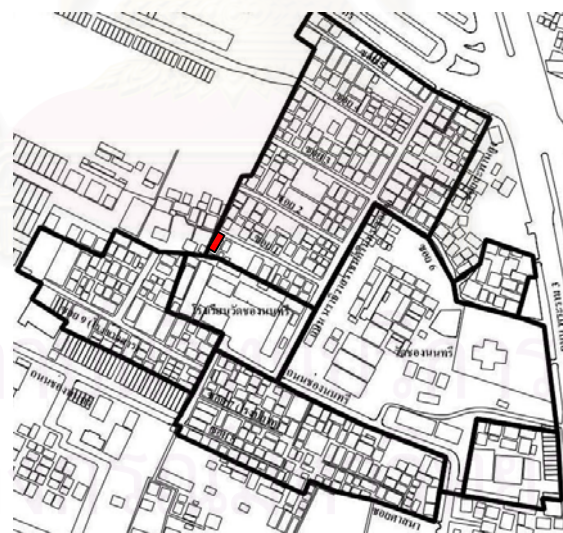
จากการสัมภาษณ์ คุณสุรินทร์ ดีใจ (28 มกราคม 2543) ได้ความว่า ตนเคยเป็นผู้อยู่เดิมในที่ดินวัดบริเวณที่ดินขายน้ำของปากคลองวัดช่องนนทรีมีที่ดินทำสวนอยู่ประมาณ 1 ไร่ ต่อมาทางวัดได้ให้ผู้จัดสรรมาเจรจาขอที่ดินคืนเพื่อจะทำจัดสรร โดยได้ให้ค่าหน้าดินจำนวน 40,000 บาทและค่ารั้วถอนอีก 9,000 บาทด้วย และให้ที่ดินที่ตั้งบ้านอยู่ในปัจจุบันแปลงหนึ่งด้วย ซึ่งมีขนาดที่ดิน 46 ตร.ว. ต่อมาตนได้เข้ามาทำการปลูกบ้าน โดยเข้ามาทำการถมดิน 12 คันรถและถมทรายอีก 2 คันรถ แล้วจึงเริ่มปลูกบ้านโดยอาศัยแรงงานของพรรคพวกกันมาช่วยปลูกบ้านให้ และใช้วัสดุส่วนหนึ่งที่รื้อมาจากบ้านเดิมหมดเงินที่ใช้ไปประมาณหนึ่งหมื่นกว่าบาท ต่อมาหลังจากปลูกบ้านได้ 3 ปี(ประมาณปี พ.ศ.2515) จึงทำการต่อเติมโดยเพนุขึ้นชั้นล่างเป็นลานคอนกรีต,ต่อเพิงจอดรถโดยจ้างช่างมาดำเนินการให้ ต่อมาได้ปลูกบ้านของลูกชายกับลูกสะใภ้(ประมาณปี พ.ศ.2517) เป็นที่อยู่อาศัยและร้านเสริมสวย โดยจ้างผู้รับเหมามาทำให้หมดเงินไปประมาณ 80,000 กว่าบาท ซึ่งเป็นเงินของลูกสะใภ้เอง

จากการสำรวจของผู้วิจัย(28 มกราคม 2543) ของสภาพบ้านของคุณสุรินทร์ ดีใจ มีลักษณะบ้านที่ปลูกเป็นบ้านไม้สูงสองชั้น อายุประมาณกว่า 30 กว่าปี วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้ หลังคามุงด้วยเหล็กสังกะสี มีขนาดพื้นที่ของบ้านประมาณ 110 ตร.ม. ยังคงสภาพที่ดีพอสมควร มีการต่อเติมทำหลังคา,เพนุขึ้นชั้นล่าง ส่วนบ้านของลูกชายคุณเปี้ยววัสดุที่ใช้เป็นคอนกรีต หลังคามุงกระเบื้อง มีขนาดพื้นที่ประมาณ 40 ตร.ม. (ดูภาพที่ 4-26 แสดงสภาพบ้านคุณสุรินทร์ ดีใจ)

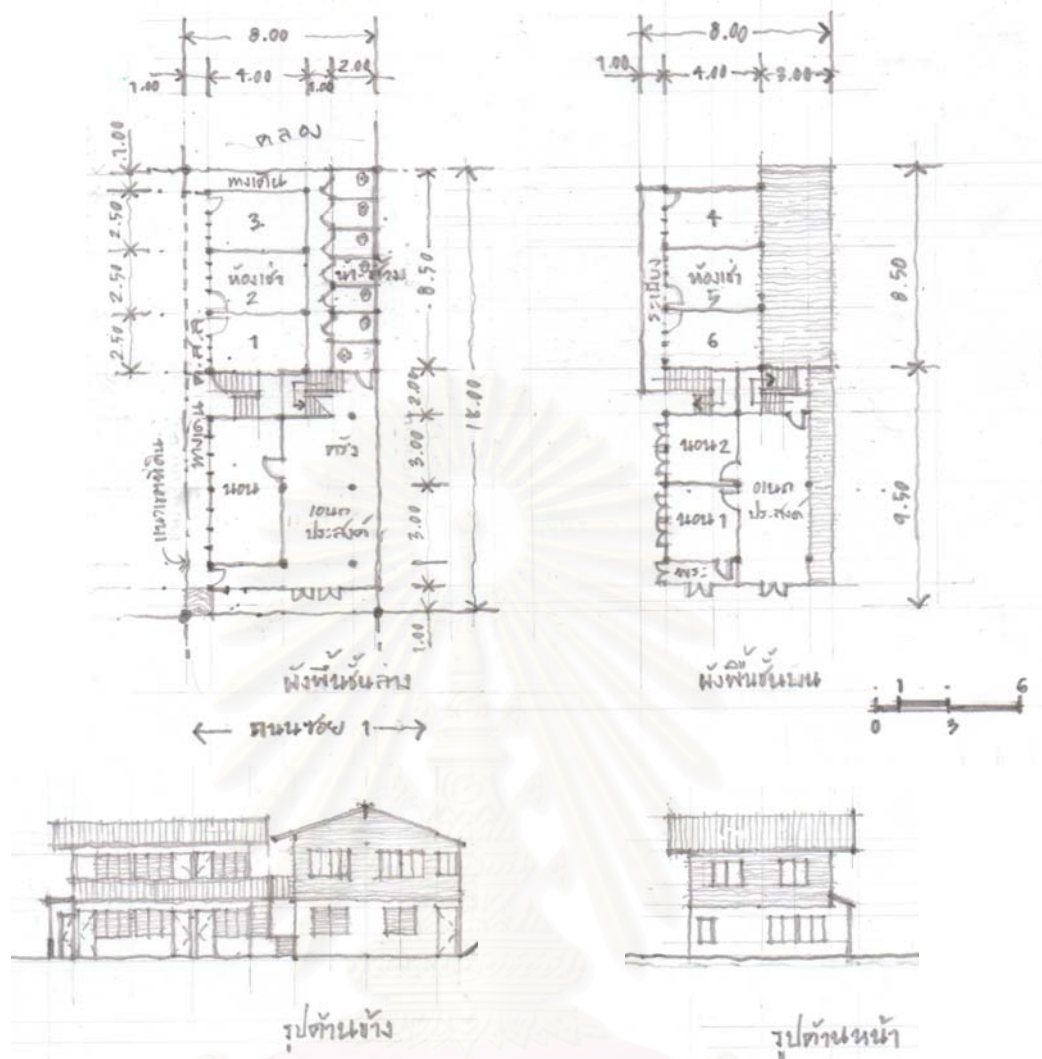
ภาพที่ 4-26 แสดงสภาพบ้านคุณสุรินทร์ ดีใจ
ที่มา : เขียนโดยผู้วิจัย

และจากการสัมภาษณ์ คุณใจ นุชนนทรีย์(16 ธันวาคม 2543) ได้ความว่า ที่ดินที่ตนเช่าอยู่มีขนาด 32 ตร.ว. โดยต้องจ่ายค่าหน้าดินให้แก่ผู้จัดสรรจำนวน 250 บาท/ตร.ว.(เป็นเงินประมาณ 8,000 บาท) ต่อมาจึงเริ่มปลูกบ้าน โดยจ้างผู้รับเหมามาทำให้ใช้เงินไปประมาณ 10,000 บาท ต่อมามีการต่อเติมและปรับปรุงผนังชั้นล่างเป็นคอนกรีต หมดเงินไปประมาณ 80,000 กว่าบาท และมีการซ่อมแซมบ้างโดยเปลี่ยนหลังคา, เปลี่ยนเสาที่ผุและเทคอนกรีตที่หน้าบ้าน(แผนผังที่ 4-8 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณใจ นุชนนทรีย์)

แผนผังที่ 4-8 แสดงที่ตั้งของบ้านคุณใจ นุชนนทรีย์

จากการสำรวจของผู้วิจัย(16 ธันวาคม 2543) ของสภาพบ้านของ คุณใจ นุชนนทรีย์ พบว่า บ้านที่ปลูกเป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้สูงสองชั้น อายุประมาณ 30 กว่าปี มีขนาดพื้นที่ของบ้านประมาณ 98 ตร.ม. และมีบ้านเช่า 1 หลัง จำนวน 6 ห้องขนาด 10 ตร.ม. ต่อห้อง เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ตั้งอยู่ด้วย (ดูภาพที่ 4-27 แสดงสภาพบ้านคุณใจ นุชนนทรีย์)

ภาพที่ 4-27 แสดงสภาพบ้านคุณใจ นุชนนทรีย์
ที่มา : เขียนโดยผู้วิจัย

จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่นของชุมชน

จำนวนครัวเรือนของชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ และจัดทำเป็นแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2517, พ.ศ.2523 และทำการนับจำนวนบ้านที่ปรากฏให้เห็น

จากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2517 ที่ทำการศึกษา พบว่า มีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 266 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษาจำนวน 39 ไร่ มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 7 หลังคาเรือนต่อไร่ โดยพบว่า มีบ้านปลูกขึ้นกระจายในพื้นที่จัดสรรของวัด และมีการขยายตัวของบ้านที่อยู่โดยรอบวัดช่องนนทรี (ภาพที่ 4-28 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชนปี พ.ศ. 2517)

ภาพที่ 4-28 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2517
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

และจากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2523 ที่ทำการศึกษา พบว่ามีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 384 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษาจำนวน 39 ไร่ มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 10 หลังคาเรือนต่อไร่ โดยพบว่าเป็นบ้านปลูกขึ้นในพื้นที่จัดสรรของวัด และมีการขยายตัวของบ้านที่อยู่โดยรอบวัดมากขึ้น (ภาพที่ 4-29 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2523)

จากการเปรียบเทียบแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2517 และปี พ.ศ.2523 พบว่า มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ของชุมชนที่เพิ่มขึ้นด้วย

ภาพที่ 4-29 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2523
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

สาธารณูปโภค

-การมีถนนและทางเท้าในชุมชน

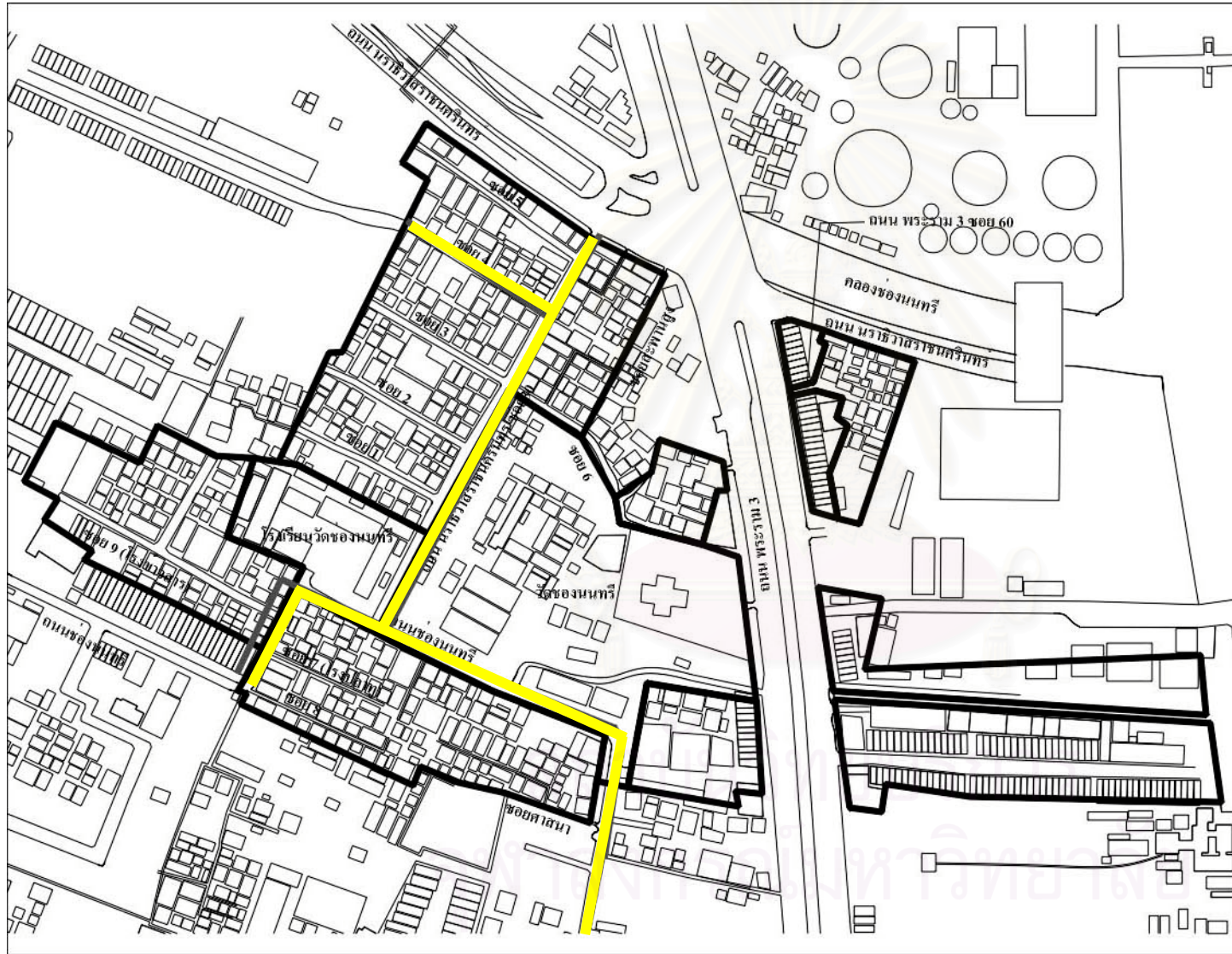
จากการที่ผู้เช่าจัดสรรได้ดำเนินการพัฒนาที่ดินเป็นแปลงจัดสรร(ตามที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องที่ดินและการเข้าอยู่ของประชากร) ในปี พ.ศ.2512 จึงมีกำหนดขนาดทางกว้าง 8.00 เมตร และถนนซอยขนาดทางกว้าง 6.00 เมตร เป็นถนนดินลูกรังบดอัดเกิดขึ้นในที่จัดสรร

ในปี พ.ศ.2514 มีการออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 23 ประกาศ ณ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2514 กำหนดพระราชกฤษฎีกาเวนคืนอสังหาริมทรัพย์แนวถนนสายรัชดาภิเษก และแนวถนนโครงการสายเสียบแม่น้ำเจ้าพระยา(ประกาศของคณะปฏิวัติ, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, 2514: 3) ซึ่งได้เวนคืนที่ดินส่วนที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรีประมาณ 6 ไร่ เป็นผลทำให้ที่ธรณีสงฆ์ของวัดถูกแยกออกเป็น 3 ส่วน

และจากการสัมภาษณ์คุณสวัสดิ์ กุญชรจันทร์ (กรรมการวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม 2543) ถึงที่มาของสภาพถนนช่องนนทรีในปัจจุบัน ได้ความว่า ประมาณช่วงปี พ.ศ.2527 จากการที่สำนักงานเขตยานนาวาจะย้ายมาตั้ง ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ที่ดินเป็นที่บดอัดไม่มีทางเข้าออกทางสำนักงานเขตยานนาวาจึงได้ขอให้คุณครูสวัสดิ์เป็นผู้ประสานงานในการขออนุญาตจากเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี ขอใช้ซอยในที่จัดสรรเป็นทางที่เชื่อมสำหรับเข้า-ออกสำนักงานเขต และจะทำการปรับปรุงถนนช่องนนทรีด้วย ต่อมาเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีจึงได้อนุญาตให้สำนักงานเขตเข้าปรับปรุงถนนดังกล่าวนี้ จากสภาพเดิมครั้งที่ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรทำไว้เป็นถนนดินลูกรังบดอัดไม่มีที่ระบายน้ำ มาเป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 8.00 เมตร มีที่ระบายน้ำ (ปัจจุบันใช้ชื่อถนนนราธิวาสฯซอย 30) และถนนซอยย่อยอีกจำนวน 1 ซอย(ถนนซอย 4) เป็นถนนคอนกรีตผิวการจราจรกว้างประมาณ 6.00 เมตร มีที่ระบายน้ำ สำหรับใช้เป็นถนนซอยทางเข้า-ออกของสำนักงานเขต (แผนผังที่ 4-9 แสดงถนนที่สำนักงานเขตยานนาวาขอทำการปรับปรุงในปี พ.ศ.2530)

-การมีเลขที่บ้าน

สำหรับการขอเลขที่บ้านของผู้ที่อยู่ในแปลงจัดสรรของวัดหลังจากได้รับสัญญาเช่าที่ดินจากกรมการศาสนาแล้วก็สามารถขอเลขบ้านได้ จากการสัมภาษณ์คุณลุงกลม เกษมเกียรติสันติ(16 ธันวาคม 2543) ถึงช่วงที่มีการขอเลขที่บ้าน ได้ความว่า ในปี พ.ศ.2512 หลังจากที่ได้ทำสัญญาเช่าและรับสัญญาเช่าจากกรมการศาสนาแล้วจึงไปขอเลขที่บ้านเองที่อำเภอ(สำนักงานเขตยานนาวา) และจากการสัมภาษณ์คุณพระณี สวัสดิ์มงคล(เจ้าพนักงานปกครอง 7 หัวหน้าฝ่ายทะเบียน, สำนักงานเขตยานนาวา, 25 มกราคม 2544) ถึงการออกทะเบียนบ้านของสำนักงานเขต ได้ความว่า สำหรับการขอเลขที่บ้านนั้นจะต้องนำหลักฐานและสัญญาเช่าที่ดินไปยื่นกับทางสำนักงานเขตยานนาวา เมื่อทางสำนักงานเขตฯได้ตรวจสอบหลักฐานที่แจ้งถูกต้องเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงออกเลขประจำบ้านและทะเบียนบ้านให้

**การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดิน
ของ วัดชองนงนทร์**

สัญลักษณ์

■ แสดงถนนที่ทำการปรับปรุง
ในปี พ.ศ.2530

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2531
เขียนโดยผู้วิจัย

แผนผังที่ 4-9 แสดงถนนที่สำนักงานเขต
ยานนาวาขอทำการปรับปรุงในปี พ.ศ.2530

มาตราส่วน

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

-การมีไฟฟ้าและน้ำประปา

จากการที่ผู้เช่าจัดสรรได้ดำเนินการพัฒนาที่ดินเป็นแปลงจัดสรร(ตามที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องที่ดินและการเข้าอยู่ของประชากร) ในปี พ.ศ.2512 จึงมีการปักเสาพาดสายไฟฟ้า และวางท่อน้ำประปาไว้ให้ในแปลงจัดสรรแล้ว ผู้ที่อยู่ในแปลงจัดสรรสามารถดำเนินการขอใช้ไฟฟ้าและน้ำประปากันเองต่อไป

สำหรับการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้านั้น จากการสัมภาษณ์คุณวีระศักดิ์ จันทระภัย(หัวหน้าแผนกบริการ การไฟฟ้านครหลวง เขตยานนาวา, 26 มกราคม 2544) ผู้ขอต้องมีทะเบียนบ้าน และค่าประกันการใช้ไฟฟ้าไปยื่นต่อการไฟฟ้าฯ ภายหลังจากที่ตรวจสอบหลักฐานเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็จะดำเนินการติดตั้งมิเตอร์จำหน่ายไฟฟ้าให้ และสำหรับการขอรับบริการการใช้ประปานั้น จากการสัมภาษณ์ คุณสมพงษ์ โกศลรอด (นายตรวจ 3 สำนักงานประปาสาขาทุ่งมหาเมฆ, 24 มกราคม 2544) ผู้ขอต้องมีทะเบียนบ้าน และค่าประกันการใช้น้ำประปาไปยื่นต่อสำนักงานประปาสาขาทุ่งมหาเมฆ ภายหลังจากที่ตรวจสอบหลักฐานเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็จะดำเนินการต่อท่อแยกและติดตั้งมาตรวัดน้ำจำหน่ายน้ำประปาให้

-การมีหัวจ่ายน้ำดับเพลิงในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

จากการสัมภาษณ์คุณสมพงษ์ โกศลรอด(นายตรวจ 3 สำนักงานประปาสาขาทุ่งมหาเมฆ, 24 มกราคม 2544) ถึงการมีหัวจ่ายน้ำดับเพลิงในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ได้ความว่า เป็นการให้บริการส่วนหนึ่งของหน่วยงานรัฐ เนื่องจากเป็นเขตที่มีผู้อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก และเมื่อดูจากแผนผังแนวท่อจ่ายน้ำประปา(สำเนาแบบพิมพ์เขียว, สำนักงานประปาสาขาทุ่งมหาเมฆ) พบว่า มีการติดตั้งหัวจ่ายน้ำดับเพลิงในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีเมื่อปี พ.ศ.2527 จำนวน 4 แห่งกระจายอยู่ตามถนนในชุมชน

สาธารณูปการ

-การขยายขอบเขตที่ตั้งวัด

จากการศึกษาในเรื่องที่ดินในช่วงที่มีการดำเนินการออกแบบผังจัดสรร มีการขยายขอบเขตที่ตั้งวัดจากเดิม จากการสัมภาษณ์คุณครูสวัสดิ์ ฤกษ์จันทร์(กรรมการวัดช่องนนทรี, 10 มิถุนายน 2543) ถึงการขยายขอบเขตที่ตั้งวัด ได้ความว่า คณะกรรมการวัดเห็นควรที่จะกันที่ดินส่วนหนึ่งเอาไว้เพื่อเป็นพื้นที่ประกอบกิจการศาสนา และจะได้ห่างจากที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน

-การขยายที่ดินโรงเรียนวัดช่องนนทรี

จากการศึกษาในเรื่องที่ดินในช่วงการเริ่มดำเนินการจัดสรร ที่มีการขยายที่ดินโรงเรียนด้วย จากการสัมภาษณ์คุณครูสวัสดิ์ ฤกษ์จันทร์(กรรมการวัดช่องนนทรี, 10 มิถุนายน 2543) ได้ความว่า ทางโรงเรียนเทศบาลเห็นว่าเพื่อเป็นรองรับการขยายตัวโรงเรียนในอนาคต จึงได้ขอความอนุเคราะห์จากเจ้าอาวาสวัด ซึ่งในช่วงนั้นทางเจ้าอาวาสก็ไม่ขัดข้องแต่อย่างใด จึงให้คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดแจ้งไปยังผู้เช่าจัดสรรให้แบ่งที่ดินให้กับทางโรงเรียนจำนวน 2 ไร่ด้วย

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

จากการที่ให้มีการปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด ทำให้ประชากรย้ายเข้ามาอยู่กันมากขึ้น และมาจากหลายๆที่ ทำให้เป็นแบบสังคมเมืองที่ต่างคนต่างอยู่ถึงแม้จะรู้จักกันทั่วไป นอกจากความสัมพันธ์กันทางผลประโยชน์ เช่น ผู้เช่าอยู่เดิมกับผู้เช่าช่วง หรือผู้ให้เช่าบ้าน,เช่าห้อง เป็นต้น และในช่วงนี้ยังไม่มีมารวมกลุ่มกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยังไม่มียุทธศาสตร์ที่รุนแรงและส่งผลต่อชุมชนมากนัก

3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

จากการที่ให้มีการปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด ประชากรที่เข้ามาอยู่มีความหลากหลายของกลุ่มอาชีพ ส่วนใหญ่ของกลุ่มที่เช่าที่จัดสรรของวัดจะเป็นกลุ่มที่มีฐานะดีหรือค่อนข้างดี เห็นได้จากสภาพที่อยู่อาศัยที่ใช้วัสดุที่มีความมั่นคงและมีการดูแลรักษา ส่วนกลุ่มผู้อยู่ในที่แบ่งที่ดินให้เช่าช่วงส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางหรือค่อนข้างต่ำสภาพที่อยู่อาศัยใช้วัสดุที่ไม่ค่อยมั่นคงขาดการดูแลรักษาหรือซ่อมแซม อีกทั้งสภาพที่อยู่ค่อนข้างแออัด

4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม

จากการที่ให้มีการปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด สภาพที่เปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นได้คือจากการใช้น้ำในคลองในอดีต เพื่อการอุปโภคหรือบริโภคแต่ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นคลองระบายน้ำของชุมชนแทน

4.3.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

(ช่วงการจัดให้มีการพัฒนาความเป็นอยู่และท้องถิ่นของชุมชน หรือการมีกรรมการชุมชน)

1) การจัดการชุมชนทางด้านกายภาพ

ที่ดิน

จากการพิจารณาจากทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา (สมุดทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี) พบว่าในปี พ.ศ.2538 มีการทำสัญญาเช่าที่ดินมากถึง 36 ราย จึงได้สัมภาษณ์พระครูวิมลศีลสุนทร (เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม 2543) เพื่อขอทราบถึงสาเหตุที่มีการทำสัญญาเช่าในช่วงนี้ ได้ความว่า ที่ดินบางส่วนที่ผู้เช่าอยู่เดิมก่อนนั้นมีขนาดใหญ่และมีการให้เช่าช่วง และเกิดปัญหาเรื่องสิทธิในการครอบครองเป็นที่ทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เนื่องๆ สมควรที่จะมีการดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินให้ถูกต้อง จึงได้ขอให้กรรมการวัดช่วยแจ้งต่อผู้เช่าเดิมให้ดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินที่กรมการศาสนาให้ถูกต้อง และให้สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนาดำเนินการแบ่งแยกกรรมสิทธิ์ในที่ดินและทำสัญญาเช่าให้แก่ผู้เช่าอยู่ทั้งหมด

และจากทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา(สมุดทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี) พบว่า ได้ดำเนินการออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดินให้ในบริเวณดังกล่าว เป็นสัญญาธรรมดาผูกพันต่อกันเพียงชั่วปีเดียว กำหนดอัตราเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินสำหรับการปลูกเรือนอยู่อาศัยตารางวาละ 3 บาท/เดือน และกำหนดอัตราเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินสำหรับประกอบ

การพาณิชย์,อุตสาหกรรม หรือห้องเช่าตารางวาละ 5 บาท/เดือน ซึ่งผู้เช่าจะต้องนำเงินไปชำระค่าเช่าที่ดิน และต่อสัญญาเช่าที่ดินประจำปีที่ฝ่ายจัดประโยชน์ สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา

อย่างไรก็ดี สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนาไม่มีออกหนังสือสัญญาเช่าที่ดินมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ปัจจุบันมีสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรีจำนวนทั้งสิ้น 337 ราย

จากการสัมภาษณ์พระครูวิมลศีลสุนทร (เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี, 6 สิงหาคม พ.ศ.2543) ในฐานะที่เป็นเจ้าของที่ดิน ได้ความว่า ปัจจุบันยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นอื่นนอกจากเป็นที่อยู่อาศัยตามเดิมต่อไป และจากการสัมภาษณ์คุณพงษ์ธรรม ชันธุปัติย์ (เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ ฝ่ายทะเบียนและสัญญา กรมการศาสนา, 22 สิงหาคม พ.ศ.2543) ในฐานะที่เป็นผู้จัดผลประโยชน์ให้แก่วัด ได้ความว่า ปัจจุบันกรมการศาสนาได้ดำเนินการตามความประสงค์ของเจ้าอาวาส โดยการดำเนินใด ๆ นั้นต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกฎกระทรวงว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พ.ศ.2511 แต่สามารถให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ทางเจ้าอาวาสได้

ที่อยู่อาศัยและความหนาแน่นของชุมชน

จำนวนครัวเรือนของชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ และจัดทำเป็นแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2530, พ.ศ.2539, พ.ศ.2542 และทำการนับจำนวนบ้านที่ปรากฏให้เห็น

จากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2530 ที่ทำการศึกษา พบว่า มีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 434 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษามีจำนวน 39 ไร่ มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ พบว่า มีบ้านปลูกขึ้นบ้างในพื้นที่โดยทั่วไป (ภาพที่ 4-30 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2530)

ภาพที่ 4-30 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2530

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

จากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2539 ที่ทำการศึกษ พบว่า มีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 461 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษจำนวน 39 ไร่ มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ พบว่า บ้านปลูกจำนวนเพิ่มน้อยมาก(ภาพที่ 4-31 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2539)

ภาพที่ 4-31 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2539
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

และจากแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2542 ที่ทำการศึกษ พบว่า มีจำนวนบ้านทั้งสิ้นประมาณ 457 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษจำนวน 39 ไร่ มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ พบว่า มีการลดจำนวนลงของจำนวนบ้านบริเวณชุมชนปากคลองช่องนนทรีอันเนื่องจากการถูกเวนคืนที่ดินส่วนหนึ่งของวัดไป (ภาพที่ 4-32 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2542)

ภาพที่ 4-32 แสดงจำนวนหลังคาเรือนในชุมชน ปี พ.ศ. 2542
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

จากการเปรียบเทียบแผนผังชุมชนในขอบเขตที่ดินของวัดช่องนนทรีปี พ.ศ.2517 และปี พ.ศ.2523 พบว่า มีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ของชุมชนในช่วงนี้ไม่เปลี่ยนแปลง

ถนนและทางเท้า

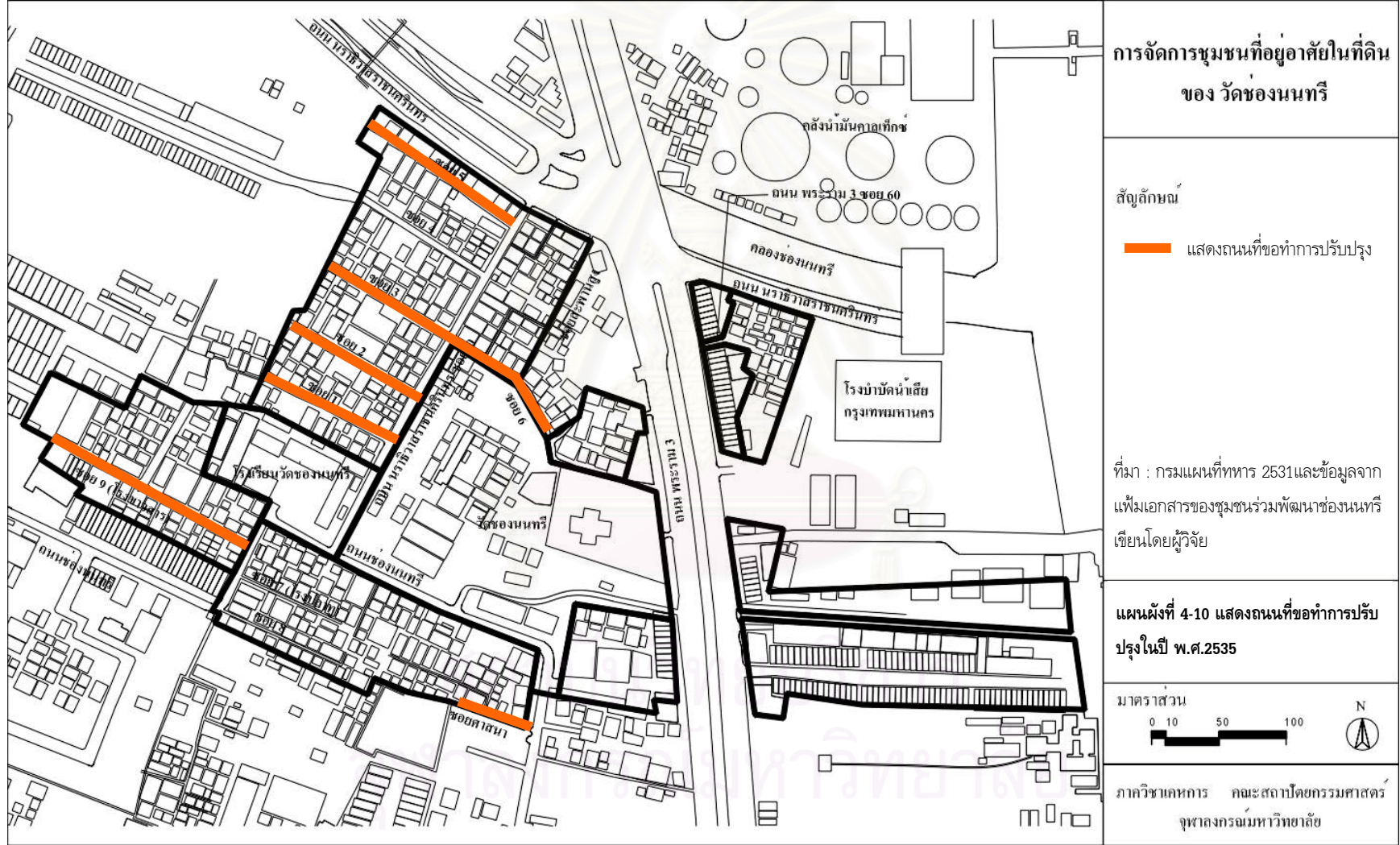
จากข้อมูลของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี (ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา, เพิ่มเอกสารของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี) พบว่า ในช่วงปี พ.ศ.2535 กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี(หมู่บ้านศาลเที๊จ) ซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้าน ได้ร้องขอไปทางสำนักงานเขตยานนาวา ให้ช่วยแก้ปัญหาที่ท่วมขังและไม่มีท่อระบายน้ำ อันก่อให้เกิดความลำบากในการสัญจรของชาวบ้าน สำนักงานเขตพิจารณาเห็นสมควรทำการปรับปรุงโดยของบประมาณจากกรุงเทพมหานคร เพื่อจัดซื้อท่อระบายน้ำและวัสดุสำหรับปรับปรุงทางเท้าโดยให้ชาวชุมชนทำการปรับปรุงด้วยแรงงานของชาวชุมชน จำนวน 6 ซอย ประกอบด้วยถนนซอย 1,2,3,6,9(ซอยโรงข้าวสาร)และซอยศาสนา (แผนผังที่ 4-11 แสดงถนนที่ขอทำการปรับปรุงในปี พ.ศ.2535) ทางสำนักงานเขตจึงได้ออกหนังสือเรียนอธิบดีกรมการศาสนา เพื่อขออนุญาตเข้าปรับปรุงทางเดินเท้า ต่อมาเจ้าอาวาสจึงได้ออกหนังสือยินยอมให้ดำเนินการปรับปรุงถนนดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์คุณทวณ เณรปัญหา(กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการดำเนินการปรับปรุงซอยดังกล่าว ได้ความว่า ได้เริ่มปรับปรุงซอย 9(ซอยโรงข้าวสาร) ก่อน โดยชาวบ้านในซอยได้เรียใคร่เงินลงทุนสำหรับจ้างผู้รับเหมามาดำเนินการให้ ส่วนท่อระบายน้ำและวัสดุได้มาจากสำนักงานเขต และบริษัท C.P.garage ได้ออกเงินทุนส่วนหนึ่งให้ในการติดตั้งโคมไฟถนนให้ด้วย

จากการสำรวจของผู้วิจัย(สำรวจ, 24 ธันวาคม 2544) พบว่า ถนนซอยที่ทำการปรับปรุงดังกล่าวยังคงสภาพและใช้งานมาจนปัจจุบัน

และจากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการดำเนินการปรับปรุงซอยดังกล่าวได้ความว่า ต่อมาสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สภ.)เขตยานนาวา ได้เข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินการปรับปรุงซอย 1,2,3,5,6 เนื่องจากในการปรับปรุงถนนนั้นจะต้องอาศัยแรงงานและเงินทุนเป็นจำนวนมาก โดยได้แปรญัตติของงบประมาณจากทางกรุงเทพมหานครเพื่อจัดจ้างผู้รับเหมามาดำเนินการให้ โดยให้ชาวบ้านแต่ละหลังที่อยู่ในซอยเตรียมการจัดหาท่อระบายน้ำที่จะมาขอต่อเชื่อมกับท่อระบายน้ำใหม่ให้แก่ผู้รับเหมาเองด้วย

จากการสำรวจของผู้วิจัย(24 ธันวาคม 2544)พบว่า ถนนซอยที่ทำการปรับปรุงดังกล่าวยังคงสภาพและใช้งานมาจนปัจจุบัน

ส่วนการปรับปรุงถนนซอย 7 (ซอยโรงปลาทุ) และซอยทางเดินบางส่วนในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงความเป็นมาของถนนซอย 7 และซอยทางเดินบางส่วนในชุมชน ได้ความว่า จากประสบการณ์ความสำเร็จในการปรับปรุงถนนซอยต่างๆในชุมชน กรรมการชุมชนจึงได้ประสานกับทางสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สท.) หรือสมาชิกสภาเขตยานนาวา(สข.) ให้ช่วยของบประมาณจากทางกรุงเทพมหานคร หรือเขตยานนาวา จัดจ้างผู้รับเหมามาดำเนินการให้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาสด้วย

จากการสำรวจของผู้วิจัย(24 ธันวาคม 2543) พบว่า ถนนซอยที่ทำการปรับปรุงดังกล่าวยังคงสภาพและใช้งานมาจนปัจจุบัน

สาธารณูปโภค

-แสงสว่างสาธารณะในชุมชน

จากการสัมภาษณ์คุณทวน เณรปัญญา(กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการมีโคมไฟถนนในซอย 9 ได้ความว่า ในปี พ.ศ.2530 ช่วงที่มีการปรับปรุงถนนซอยนั้น บริษัท C.P.garage ได้ออกเงินทุนส่วนหนึ่งให้ในการติดตั้งโคมไฟถนนและเงินเรียไรจากชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งทางบริษัท C.P.garage จะเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องค่ากระแสไฟฟ้าที่ใช้ และควบคุมเวลาเปิด-ปิดให้ โดยให้บ้านที่มีโคมไฟถนนตั้งอยู่คอยดูแลบำรุงรักษา เช่นการทำความสะอาด หรือเปลี่ยนหลอดไฟ

-การมีโทรศัพท์ประจำบ้านในชุมชน

จากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการมีโทรศัพท์ในชุมชน ได้ความว่า ช่วงก่อนปี พ.ศ.2531 ภายในชุมชนยังไม่มีบริการให้บริการโทรศัพท์แต่อย่างใด กระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2532 องค์การโทรศัพท์ฯเริ่มให้บริการของคนในชุมชน โดยการปักเสาสายโทรศัพท์ผ่านถนนช่องนนทรี และสองฝั่งถนนพระราม 3 ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี เริ่มมีการขอรับบริการให้บริการโทรศัพท์กัน ส่วนการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะในชุมชนมีเมื่อประมาณปี พ.ศ.2540 ตั้งอยู่บริเวณหน้าโรงเรียนวัดช่องนนทรีจำนวน 2 เครื่อง ต่อมาภายหลังมีการติดตั้งตู้บริการโทรศัพท์สาธารณะบริเวณหน้าวัดช่องนนทรีอีก 2 เครื่อง

จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ.ทลาบ คำทองสุข(ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ถึงการมีโทรศัพท์ในชุมชนได้ความว่า ประมาณปี พ.ศ.2532 มีการปักเสาสายโทรศัพท์ผ่านหน้าถนนพระราม 3 และมีการเริ่มเริ่มให้บริการติดตั้งโทรศัพท์ แต่ทั้งนี้ก็แล้วแต่ความต้องการของแต่ละบ้าน หลังปี พ.ศ.2537 เริ่มมีการขอโทรศัพท์กันมากขึ้น ส่วนการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะในชุมชนมีเมื่อประมาณปี พ.ศ.2540 ตั้งอยู่หน้าปากทางเข้าชุมชนด้านถนนพระราม 3

-การมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน

จากข้อมูลบัญชีครุภัณฑ์ประจำชุมชน(ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา) พบว่า ในปี พ.ศ.2532 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร เขตยานนาวาได้แปรญัตติของงบประมาณในการจัดซื้อถังดับเพลิงเคมีจำนวน 10 ถัง,เครื่องสูบน้ำจำนวน 1 เครื่อง,เครื่องขยายเสียงชนิดมือถือ(โทรโข่ง) จำนวน 1 เครื่อง,และครุภัณฑ์ประจำชุมชน มอบให้แก่กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี(หมู่บ้านศาลเที๊ยกซ์) และกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ต่อมาในปี พ.ศ.2533 ทางกรุงเทพมหานครได้จัดซื้อถังดับเพลิงเคมีจำนวน 20 ถัง, เครื่องขยายเสียงขนาด 500 วัตต์จำนวน 1 เครื่อง,อุปกรณ์สำนักงานประจำชุมชน มอบให้แก่กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี(หมู่บ้านศาลเที๊ยกซ์) และแก่กรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี โดยได้เพิ่มเครื่องสูบน้ำดับเพลิงชนิดทาบหามจำนวน 1 เครื่องให้ชุมชนปากคลองช่องนนทรีอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงได้รับมอบอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย ได้ความว่า เมื่อได้รับมอบถังดับเพลิงมาแล้วกรรมการชุมชนได้กระจายไว้ตามบ้านต่างๆ ให้ครอบครัวทุกชุมชน และทางสำนักงานเขตยานนาวาได้อบรมการป้องกันอัคคีภัยและมอบคู่มือให้ด้วย ส่วนถังดับเพลิงที่ใช้แล้วหรือหมดอายุการใช้งานให้ส่งไปที่สำนักงานเขตยานนาวาเพื่อดำเนินการบรรจุสารเคมีให้ใหม่แล้วจะส่งกลับคืนชุมชนต่อไป

จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ.หลาบ คำทองสุข(ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ถึงได้รับมอบอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย ได้ความว่า เมื่อได้รับมอบถังดับเพลิงมาแล้ว กรรมการชุมชนได้กระจายไว้ตามบ้านต่างๆ ให้ครอบครัวทุกชุมชน และทางสำนักงานเขตยานนาวาได้อบรมการป้องกันอัคคีภัยและมอบคู่มือให้ด้วย ส่วนถังดับเพลิงที่ใช้แล้วหรือหมดอายุการใช้งานให้ส่งไปที่สำนักงานเขตยานนาวา เพื่อดำเนินการบรรจุสารเคมีให้ใหม่แล้วจะส่งกลับคืนชุมชนต่อไป

จากการสำรวจของผู้วิจัย(24 ธันวาคม 2543)ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี พบว่า มีการกระจายถังดับเพลิงตามบ้านในชุมชน และจากการสำรวจของผู้วิจัย(17 มิถุนายน 2543)ในชุมชนปากคลองช่องนนทรี พบว่า ปัจจุบันแต่ละบ้านในชุมชนจะมีถังดับเพลิงทุกบ้าน

สาธารณสุข

-การจัดให้มีสาธารณสุขในชุมชน

ด้านการให้การรักษาพยาบาลของประชากรของเขตยานนาวาในอดีต จากการสัมภาษณ์คุณทวน เณรปัญหา(กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ได้ความว่า ผู้ป่วยจะต้องเดินทางไปรักษาพยาบาลที่ศูนย์สาธารณสุข 7 หรือที่โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2537 ทางศูนย์สาธารณสุข 7 ได้ประสานงานกับคณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีในการที่จะส่งตัวแทนชุมชนเข้ารับการอบรมโครงการอาสาสมัครสาธารณสุข(อสส.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้นหรือให้คำแนะนำทางด้านสาธารณสุขแก่คนในชุมชน ประกอบกับการช่วยประสานงานในการติดตามผลการรักษาของศูนย์ฯ โดยผู้เข้ารับการอบรมเป็นกรรมการชุมชน 3 คน

ต่อมาในปี พ.ศ.2542 การให้บริการคนในชุมชนได้เปลี่ยนจากศูนย์สาธารณสุข 7 มาขึ้นตรงต่อศูนย์สาธารณสุข 55 หรือสาขาที่เป็นศูนย์ย่อยของศูนย์สาธารณสุข 55 (ศูนย์กลางนา) ปัจจุบันศูนย์สาธารณสุข 55 ได้มีการเข้ามาให้การดูแล จัดกิจกรรม อบรม พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว และติดตามผลการรักษาให้แก่คนในชุมชนร่วมพัฒนา วัดช่องนนทรี

สำหรับการมีศูนย์สุขภาพชุมชนในชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ. หลาบ คำทองสุข (ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ได้กล่าวว่า ศูนย์สาธารณสุข 55 (ศูนย์กลางนา) ได้เข้ามาจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชน และจัดยาสามัญประจำบ้านแก่ชุมชนปากคลองช่องนนทรีโดยใช้บ้านของ พ.จ.อ. หลาบ คำทองสุข เป็นสถานที่ทำการ ซึ่งในปัจจุบันศูนย์สาธารณสุข 55 ได้มีการเข้ามาให้การดูแล จัดกิจกรรม อบรม พาผู้สูงอายุไปท่องเที่ยว และติดตามผลการรักษาให้แก่คนในชุมชนปากคลองช่องนนทรีให้ด้วย

จากการสำรวจของผู้วิจัย (17 มิถุนายน 2543) พบว่า ปัจจุบันที่ตั้งของศูนย์สุขภาพชุมชนใช้บ้านของ พ.จ.อ. หลาบ คำทองสุข เป็นสถานที่ทำการ

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

การจัดตั้งชุมชนและกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

ภายหลังจากการที่กรุงเทพมหานครได้ออกระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 จากแฟ้มเอกสารข้อมูลชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี (ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา) พบว่าในปี พ.ศ.2530 ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือในการจัดตั้งชุมชนคือ นักพัฒนาชุมชน 3 งานปกครอง เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จัดตั้งกรรมการชุมชนเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2530 ใช้ชื่อชุมชนว่า “ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี (หมู่บ้านศาลเที๊กซ์)” พื้นที่ของชุมชนตั้งแต่บริเวณชุมชนที่ตั้งอยู่หน้าคั้งน้ำมันศาลเที๊กซ์ถึงชุมชนที่ตั้งอยู่ในฝั่งวัดตามถนนช่องนนทรี และมีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 ขึ้นเป็นครั้งแรกมีคณะกรรมการชุมชนจำนวน 17 คน ผู้เป็นประธานกลุ่มชุมชนเป็นผู้อาวุโสที่สุด (อายุ 64 ปี)

ต่อมาในปี พ.ศ.2536 ได้มีการเปลี่ยนชื่อและขนาดของชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี (หมู่บ้านศาลเที๊กซ์) เนื่องจากคณะกรรมการชุมชนได้หมดวาระลง และทางชุมชนด้านคั้งน้ำมันศาลเที๊กซ์บางส่วนถูกไถ่หรือตามโครงการสร้างโรงบำบัดน้ำเสียของกรุงเทพมหานคร ส่วนที่เหลืออยู่ไม่มีตัวแทนทำหน้าที่กรรมการชุมชน ที่ประชุมจึงมีมติให้ยุบเลิกไป คงเหลือไว้เฉพาะด้านฝั่งวัดช่องนนทรีจึงเปลี่ยนชื่อชุมชนเป็น “ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี” รวมทั้งได้มีการกำหนดพื้นที่ของชุมชนเสียใหม่ และให้มีการสำรวจผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อกำหนดจำนวนกรรมการชุมชนที่จะมีการเลือกตั้งใหม่ด้วย ซึ่งในปี พ.ศ.2537 ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนชื่อชุมชนแล้วและได้มีการเลือกตั้งใหม่ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 ทำให้จำนวนของคณะกรรมการชุมชนมีเพียง 9 คน

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีมีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนผ่านมาแล้ว 6 สมัย การเลือกตั้งกรรมการชุมชนที่ผ่านมามีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชนได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการ

ชุมชนโดยไม่ต้องทำการลงคะแนนเลือกตั้งแต่อย่างใด และในปี พ.ศ.2544 จะทำการเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ แทนกรรมการชุมชนปัจจุบันที่ได้หมดวาระอีกด้วย

การจัดตั้งชุมชนและกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี

จากแฟ้มเอกสารข้อมูลชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี(ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา) พบว่าในปี พ.ศ.2531 ได้จัดตั้งกรรมการชุมชนอีกชุดหนึ่งเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2531 ใช้ชื่อชุมชนว่า “ชุมชนปากคลองช่องนนทรี” พื้นที่ของชุมชนตั้งอยู่บริเวณปากคลองช่องนนทรีในที่ตั้ง(ของทางหลวงเทศบาล)และบางส่วนของที่ดินของวัด และมีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร นครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 ขึ้นเป็นครั้งแรกมีคณะกรรมการชุมชนจำนวน 14 คน ผู้เป็นประธานกลุ่มชุมชนเป็นผู้อาวุโสที่สุด(อายุ 71 ปี)

ในปี พ.ศ.2534 คณะกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรีได้ดำรงตำแหน่งมาจนครบวาระแล้ว แต่เนื่องจากชุมชนนี้จะต้องรื้อย้ายไป เพื่อใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าวเป็นที่ก่อสร้างโรงพยาบาลน้ำเสียของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2535 ทางสำนักงานเขตยานนาวาจึงให้คณะกรรมการชุมชนวิชาการในตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรีต่อไปตั้งแต่วันที่ครบวาระ

ในปี พ.ศ.2542 ลืบเนื่องจากชาวชุมชนปากคลองช่องนนทรีส่วนใหญ่ได้ถูกรื้อย้ายไป และส่วนที่เหลือของชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินวัดประมาณ 30 หลังคาเรือน ทางชุมชนได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าชั่วคราว แต่ยังไม่ถูกต้องตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร พ.จ.อ.หลาบ คำทองสุข ผู้นำชุมชนปากคลองช่องนนทรี จึงได้ทำหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตยานนาวา ขอให้ทางสำนักงานเขตช่วยจัดตั้งชุมชนเป็นชุมชนถูกต้องตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร และต่อมาทางกรุงเทพมหานครได้ออกประกาศเรื่อง กำหนดชุมชนเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 ให้แก่ชุมชนปากคลองช่องนนทรีแล้วในปี พ.ศ.2542 และมีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชนจำนวน 7 คน ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชนโดยไม่ต้องทำการลงคะแนนเลือกตั้งและจะครบวาระในปี พ.ศ.2544

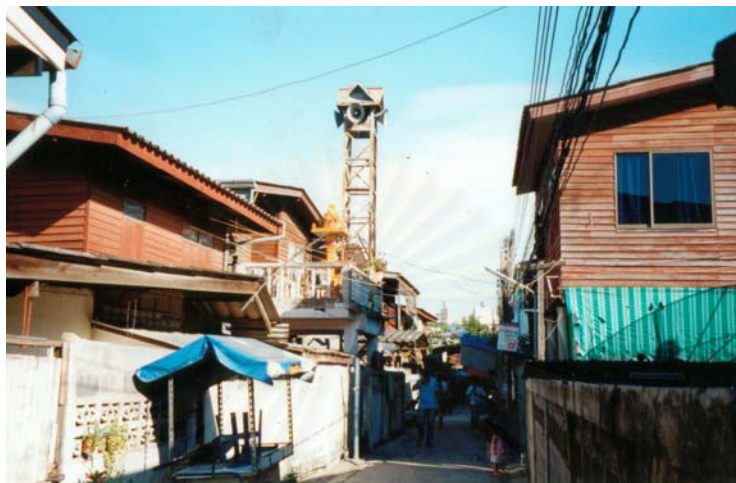
การประชาสัมพันธ์ในชุมชน

จากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร เขตยานนาวา(สส.) ที่ได้แปรญัตติของงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ให้แก่ชุมชน (กล่าวไว้ในเรื่องอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน) ซึ่งในปี พ.ศ.2532 ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี(หมู่บ้านศาลเทีร์กซ์) และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ได้รับเครื่องขยายเสียงชนิดมือถือจำนวน 1 เครื่อง/ชุมชน(ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา, บัญชีครุภัณฑ์ประจำชุมชน)

และจากข้อมูลบัญชีครุภัณฑ์ประจำชุมชน (ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา) พบว่า ในปี พ.ศ.2533 กรุงเทพมหานคร ได้สนับสนุนการจัดสร้างหอกระจายเสียงและเครื่องขยายเสียงให้แก่ชุมชน

จากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการประชาสัมพันธ์ในชุมชน ได้ความว่า จากการได้รับเครื่องขยายเสียงชนิดมือถือ จาก

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานครแล้วนั้นทางชุมชนเอาไว้ใช้ในเวลากิจกรรมต่างๆของชุมชน แต่ปัจจุบันจะใช้หอกระจายเสียงและเครื่องขยายเสียงมากกว่า ที่ผ่านมาก็มีการประชาสัมพันธ์งานต่างๆของชุมชน (ดูภาพที่ 4-33 แสดงอุปกรณ์การประชาสัมพันธ์ในชุมชน)

ภาพที่ 4-33 แสดงอุปกรณ์การประชาสัมพันธ์ในชุมชน
ที่มา : บันทึกเมื่อ ธันวาคม 2543

จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ.ทลภ คำทองสุข(ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ถึงการประชาสัมพันธ์ในชุมชน ได้ความว่า จากการได้รับเครื่องขยายเสียงชนิดมือถือ จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานครแล้วนั้นทางชุมชนเอาไว้ใช้แจ้งยามมีเหตุฉุกเฉิน เช่น เกิดเพลิงไหม้ฯ แต่ทั้งนี้ยังไม่เห็นเหตุดังกล่าวก่อเกิดขึ้น มีแต่อุบัติเหตุจากโครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียฯ ทำให้ใช้หอกระจายเสียงและเครื่องขยายเสียงเสียหายไปด้วย ปัจจุบันจึงไม่มีหอกระจายเสียงของชุมชน จะใช้เพียงการบอกต่อกันเท่านั้น

จากการสำรวจของผู้วิจัย(24 ธันวาคม 2543) จะมีหอกระจายเสียงของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีเท่านั้น ยังคงสภาพและใช้มางานจนปัจจุบัน

3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

จากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน ในปี พ.ศ.2542 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ได้เข้ามาให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และการประสานกับกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนใกล้เคียงรวม 5 กลุ่ม ร่วมจัดตั้งเครือข่ายเขตยานนาวาขึ้น โดยให้กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีเป็นศูนย์กลางและใช้เป็นที่ทำการเครือข่ายเขตยานนาวา กลุ่มออมทรัพย์ ช่องนนทรี ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 438/6 ถนนช่องนนทรี(ซึ่งเป็นบ้านของประธานชุมชน)

เครือข่ายองค์กรชุมชนชนานนาหวา ประกอบไปด้วยกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน 6 ชุมชนดังนี้

- 1) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี
- 2) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบัวหลวง
- 3) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนสามัคคีรวมใจ
- 4) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนศาลเทือกข์
- 5) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนปรีชา(วัดปริวาส)
- 6) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนคลองภูมิ

ภายหลังจากจัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนชนานนาหวา กรรมการชุมชนได้รับการสนับสนุนทางการเงินภายใต้โครงการ SIF-MANU 5 จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) และวางข้อกำหนดโครงการของกลุ่มออมทรัพย์อันประกอบไปด้วย

1) โครงการสวัสดิการผู้สูงอายุ : สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะได้รับเงินยังชีพจำนวน 500 บาท/เดือน แต่จะหักเข้าบัญชีออมทรัพย์จำนวน 100 บาท/เดือน และกองทุนอุปถัมภ์ 50 บาท/เดือน

2) โครงการทุนการศึกษา : สำหรับเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนในชุมชนที่มีฐานะยากจน โดยมีข้อบังคับที่ผู้รับทุนการศึกษาจะต้องมีการออมเงินโดยเข้าบัญชีออมทรัพย์อย่างน้อยจำนวน 50 บาท/ทุกๆ เดือน

3) โครงการทุนประกอบอาชีพ : สำหรับเป็นทุนประกอบอาชีพในวงเงินตั้งแต่ 10,000-30,000 บาท โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน

การดำเนินการจะบริหารกันเองในคณะกรรมการชุมชน โดยเริ่มประชาสัมพันธ์โครงการและรับสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ ต่อมาคณะกรรมการชุมชนก็จะทำคัดเลือกผู้สมัคร ปัจจุบันมีการดำเนินโครงการมาแล้ว 1 ปี เป็นโครงการสวัสดิการผู้สูงอายุจำนวน 143 ราย, โครงการทุนการศึกษาจำนวน 76 ราย, และโครงการทุนประกอบอาชีพจำนวน 16 ราย

4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม

การมีเครื่องสูบน้ำใช้ของชุมชน

จากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร เขตยานนาวา(สส.) ที่ได้แปรญัตติของงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ให้แก่ชุมชน (กล่าวไว้ในเรื่องอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยในชุมชน) ซึ่งในปี พ.ศ.2532 ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี(หมู่บ้านศาลเทือกข์) และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ได้รับเครื่องสูบน้ำจำนวน 1 เครื่อง/ชุมชนแล้วนั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2533 ได้รับเครื่องสูบน้ำเพิ่มอีกจากกรุงเทพมหานคร จำนวน 1 เครื่อง/ชุมชน(ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา,บัญชีครุภัณฑ์ประจำชุมชน)

จากการสัมภาษณ์คุณเฉลิมศรี แดงเกิด(ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี, 24 ธันวาคม 2543) ถึงการใช้งานเครื่องสูบน้ำที่ได้รับมอบมา นั้น ได้ความว่า ปัจจุบันมีการปรับปรุงถนนและท่อระบายน้ำส่วนใหญ่ในชุมชนแล้ว จะมีปัญหาของน้ำท่วมขังตามซอยศาสนา, ซอย 8 และซอยสะพานสูงเท่านั้น

เนื่องจากขอยอยู่ในระดับต่ำกว่าถนน โดยมักจะเกิดปัญหาช่วงฤดูฝนหรือในกรณีที่มีฝนตกหนัก และหากมีน้ำท่วมขัง กรรมการชุมชนก็จะนำเครื่องสูบน้ำประจำชุมชนเข้าช่วยเหลือซึ่งใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมงก็จะระบายได้หมด

จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ.ทลภ คำทองสุข(ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ถึงการใช้งานเครื่องสูบน้ำที่ได้รับมอบมา นั้น ได้กล่าวว่า แต่เดิมชุมชนจะมีปัญหาน้ำท่วมขังที่เกิดขึ้นจากคลองช่องนนทรีกับช่วงฤดูฝน และเมื่อมีน้ำท่วมขังกรรมการชุมชนจะนำเครื่องสูบน้ำออกใช้ แต่ในปัจจุบันไม่มีเครื่องสูบน้ำแล้วเนื่องจากอุบัติเหตุเมื่อปี พ.ศ.2540 ประกอบกับในชุมชนได้รับการปรับปรุงถนนและท่อระบายน้ำให้แล้วจึงไม่มีปัญหาน้ำท่วมขัง

การเกิดอุบัติเหตุในชุมชนปากคลองช่องนนทรี

จากการที่บริษัทผู้รับเหมาโครงการโรงบำบัดน้ำเสียกรุงเทพมหานคร ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียในขั้นตอนโครงสร้างชั้นใต้ดิน กระทั่งเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2540 ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญ อันเนื่องมาจากโครงสร้างผนังกันดินของโครงการโรงบำบัดน้ำเสียไม่สามารถรับแรงเคลื่อนตัวของดินด้านชุมชนได้ทำให้เกิดการทรุดตัวของดินในชุมชน บ้านที่ประสบภัยจากโครงการบำบัดน้ำเสีย ถนนพระราม 3 จำนวนบ้านทั้งหมด 26 หลัง 79 ครอบครัว จำนวน 248 คน บ้านเสียหายทั้งหมด 12 หลัง เสียหายบางส่วนแต่ต้องรื้อ 1 หลัง เสียหายบางส่วน 12 หลัง ไม่เสียหาย 1 หลัง (ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตยานนาวา, เพิ่มเอกสารของชุมชนปากคลองช่องนนทรี)

จากการสัมภาษณ์ พ.จ.อ.ทลภ คำทองสุข(ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี, 17 มิถุนายน 2543) ภายหลังจากอุบัติเหตุดังกล่าว ทางบริษัทผู้รับเหมาโครงการฯ ได้ชดเชยค่าเสียหายและตกลงในการที่จะปลูกสร้าง,ซ่อมแซมบ้านในชุมชน,ดำเนินการประสานงานติดตั้งไฟฟ้า,ประปา,โทรศัพท์ที่มีอยู่เดิมของคนในชุมชนและปรับสภาพทางเดินทั้งหมดเป็นคอนกรีต มีวางระบายน้ำด้านข้างทางเดินพร้อมทั้งวางท่อระบายน้ำของชุมชนทางด้านที่ติดโรงบำบัดน้ำเสียให้ด้วย โดยค่าใช้จ่ายและการก่อสร้างนั้นทางบริษัทผู้รับเหมาโครงการโรงบำบัดน้ำเสียเป็นผู้รับภาระในการดำเนินการให้ทั้ง

จากการสำรวจของผู้วิจัย(17 มิถุนายน 2543) พบว่า ปัจจุบันสภาพตัวบ้านส่วนใหญ่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่ วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นคอนกรีตเป็นบ้านสูง 2 ชั้น มีทางเท้าเป็นคอนกรีตและมีรางและท่อระบายน้ำ รวมทั้งมีไฟฟ้า,น้ำประปา,โทรศัพท์ในชุมชนแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาความหมายของการจัดการชุมชน และสภาพทั่วไปของชุมชนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ที่ได้ทำการศึกษามาแล้วนั้น นำมาจัดลำดับของการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรีทั้ง 3 ช่วงได้ดังนี้

1. การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511
2. การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529
3. การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ในแต่ละช่วงจะทำการวิเคราะห์ถึงกระบวนการจัดการชุมชน ปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชน และประมวผลของการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงดังกล่าว รวมทั้งสรุปผลของกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

5.1.1 กระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้น

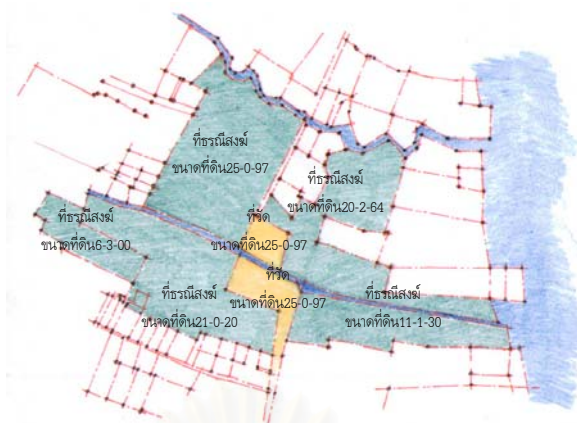
-การครอบครองที่ดินโดยการเข้าทำประโยชน์

ในอดีต ประชากรหรือผู้ตั้งถิ่นฐานเดิม มีความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ในที่ดินที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสมัยนั้นได้ใช้หลักการจับจองการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินจึงจะเป็นผู้ครอบครองที่ดินผืนนั้น สัญนิษฐานได้ว่ากลุ่มคนดั้งเดิมในพื้นที่มีการตั้งชุมชนกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในรูปของชุมชนวัด

ต่อมา จากการที่รัฐได้มีการจัดการด้านที่ดินในปี พ.ศ.2444 กรมทะเบียนที่ดินได้เริ่มมีการสำรวจและออกโฉนดที่ดิน เพื่อประโยชน์การเก็บภาษีของรัฐ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการแบ่งความเป็นเจ้าของที่ดินขึ้นตามกฎหมาย

-การออกโฉนดที่ดินของวัดช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2447 ไวยาวัจกรวัดช่องนนทรี(ตัวแทนเจ้าอาวาสวัด) เป็นผู้จดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ได้รับจากการอุทิศให้วัดกับกรมทะเบียนที่ดิน(กรมที่ดิน) จึงได้มีการออกโฉนดที่ดินให้กับวัดช่องนนทรีจำนวนทั้งสิ้น 4 ฉบับ โดยในโฉนดดังกล่าวระบุว่าเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี รวมเป็นขนาดที่ดินจำนวนทั้งสิ้น 78-1-11 ไร่ และในปี พ.ศ.2451 มีการจดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดเพิ่มอีกโดยกระทรวงธรรมการ(ผู้เป็นตัวแทนเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี)เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรีจำนวน 6-3-00 ไร่ จากการออกโฉนดที่ดินของวัดช่องนนทรีดังกล่าว เป็นผลทำให้วัดช่องนนทรีมีสถานะเป็นเจ้าของที่ดินโดยถูกต้องตามกฎหมาย

ภาพที่ 5-1 แสดงอาณาเขตที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี
ที่มา : คัดลอกจากสำเนาโฉนดที่ดิน กรมที่ดิน พ.ศ.2543

จากการศึกษาถึงสาเหตุของการอุทิศที่ดินให้วัด พอที่จะสรุปสาเหตุสำคัญได้ 2 ประการคือ ประการแรกมาจากประเพณีนิยมของผู้มีจิตศรัทธาที่มักใช้การอุทิศที่ดินถวายวัด ประการต่อมาเป็นผลมาจากการสำรวจและการเริ่มออกโฉนดที่ดินของรัฐ เพื่อการเรียกเก็บค่าอากรที่นา, ที่สวน ราษฎรไม่มีเงินที่จะชำระค่าอากร เพื่อที่จะได้รับการยกเว้นค่าอากรจึงมีการอุทิศที่ดินถวายวัด โดยถือเอาว่าเป็นผู้ครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินต่อไป

-การมีโรงเรียนวัดเป็นแห่งแรก

ในปี พ.ศ.2475 เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี เป็นผู้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลสังกัดกรมสามัญศึกษาขึ้นในที่ดินของวัด โดยอาศัยทรัพย์ากรที่มีอยู่ของวัด เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีโรงเรียนวัดซึ่งเป็นสาธารณูปการที่ใช้เกิดขึ้นในชุมชนเป็นแห่งแรก

ภาพที่ 5-2 แสดงที่ตั้งโรงเรียนแห่งแรกของชุมชน
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

-การมีถนนในชุมชนครั้งแรก

ในปี พ.ศ.2500 จากการที่เทศบาลได้มีการเชื่อมต่อถนนที่มาจากถนนสาธุประดิษฐ์ถึงเขตที่ดินของวัด ทำให้การคมนาคมทางถนนเริ่มมีความสะดวกขึ้น

ต่อมา เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีเห็นควรที่จะมีการเชื่อมต่อถนนเข้ามาอยู่ที่ตั้งวัด จึงได้มอบหมายให้กรรมการวัดช่วยเจรจาในการทำถนนผ่านที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิม และขอแรงจากชาวบ้านมาช่วยกันทำถนนเข้ามาอยู่ที่ตั้งวัด โดยทำการขุดและนำดินในแปลงสวนมาถมเป็นถนนเชื่อมต่อจากถนนที่เทศบาลทำไว้มาอยู่ที่ตั้งของวัดช่องนนทรี โดยใช้ทรัพยากรทางด้านที่ดินและแรงงานของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เป็นการสนับสนุนของวัด ที่ทำให้มีถนนสายแรกที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างวัดและชาวบ้านและเป็นที่มาแนวถนนช่องนนทรีในปัจจุบัน

-การเริ่มมีการให้เช่าช่วงที่ดิน

จากการจัดการให้มีถนนของทางเทศบาล และถนนเข้ามาอยู่ที่ตั้งวัดโดยวัดและชาวบ้านที่ผ่านมานั้น เป็นเหมือนแรงจูงใจในการให้เข้ามาอยู่ ทำให้ผู้ตั้งถิ่นฐานแต่เดิมในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่แต่เดิมใช้ที่ดินเพียงประกอบอาชีพทำสวนมาทำการแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงหรือแบ่งที่ดินออกขายเพื่อเก็บค่าหน้าดินส่งผลทำให้มีกลุ่มบ้านเรือนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดมีจำนวนเพิ่มขึ้น

-การเริ่มขอมีเลขที่บ้าน

ประมาณปี พ.ศ.2500 การเริ่มขอจดทะเบียนเลขที่บ้านของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ได้ปลูกบ้านในที่ดินของวัดช่องนนทรีนั้น แต่ละบ้านในชุมชนที่ต้องการจะขอทะเบียนเลขที่บ้านจะต้องได้รับการยินยอม และรับรองสิทธิการอยู่อาศัยในที่ดินของวัดจากเจ้าอาวาสเสียก่อน จึงจะสามารถไปขอจดทะเบียนเลขที่บ้านกับทางเทศบาลได้ ซึ่งเป็นการจัดการของแต่ละครัวเรือนของผู้อาศัยอยู่เดิมในชุมชนโดยการช่วยเหลือของเจ้าอาวาส

-การมีโรงเรียนเทศบาล

ต่อมาจำนวนเด็กนักเรียนมีเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ.2503 ทางเทศบาลจึงได้ร่วมมือกับเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี ในการที่จะให้มีการจัดสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ โดยเจ้าอาวาสวัดได้กำหนดให้ใช้ที่ดินของวัดจำนวน 3 ไร่ เป็นที่ตั้งโรงเรียน(ที่ตั้งโรงเรียนวัดช่องนนทรีในปัจจุบัน) อาศัยงบประมาณในการจัดสร้างโรงเรียนและการจัดการศึกษาของทางเทศบาลฯ แต่เจ้าอาวาสได้กำหนดเงื่อนไขต่อทางเทศบาลฯ ที่จะต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินให้กับทางวัด เพื่อเป็นหลักฐานของการเช่าที่ดินวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียนจำนวน 100 บาท/ปีด้วย และเริ่มเปิดทำการสอนเมื่อปี พ.ศ.2504 โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนเทศบาลช่องนนทรี”

-การมอบการจัดประโยชน์แทนวัด(การเริ่มมีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัด)

จากการจดทะเบียนสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี ในปี พ.ศ.2507 ของกรมการศาสนาทำให้สันนิษฐานได้ว่า ทางวัดได้จัดให้มีการเริ่มทำสัญญาเช่าที่ดินของช่องนนทรีเกิดขึ้น โดยเจ้าอาวาสได้มอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์แทนวัด

จากการมอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์แทนวัดนั้น กรมการศาสนาจะดำเนินการตามระเบียบของกรมการศาสนา โดยจะเป็นผู้สำรวจ รั้งวัดที่ดิน กำหนดราคาค่าเช่าที่ดินต่อตารางวา จัดทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี (เป็นชนิดสัญญาเช่าที่ดินธรรมดาครบเป็นสัญญาที่ผูกพันกันเพียงชั่วปีเดียว) รวมทั้งเป็นผู้เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินเช่าทุกปี หรือการต่อสัญญาเช่าด้วย ทั้งนี้ก่อนที่กรมการศาสนาจะทำการจ่ายสัญญาเช่าให้แก่ผู้เช่ารายใด หรือการต่อสัญญาเช่าจะต้องได้รับความเห็นชอบจากทางเจ้าอาวาสวัดก่อนทุกครั้ง

ผู้อาศัยอยู่เดิมนั้นเมื่อได้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดกับกรมการศาสนาแล้ว เป็นผลที่ทำให้มีสถานะเป็นผู้เช่าที่ดินของวัดตามกฎหมาย อีกทั้งการจัดการให้มีการทำสัญญาเช่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการขอเลขที่บ้านด้วย โดยที่ผู้เช่าสามารถนำสัญญาเช่าที่ดินมาใช้ประกอบการยื่นขอจดทะเบียนเลขที่บ้านกับทางสำนักงานเขตยานนาวาได้

-การยุบเลิกโรงเรียนวัด

ในปี พ.ศ.2507 ทางเทศบาลได้ขอรับโอนโรงเรียนวัดจากเจ้าอาวาสมารวมกัน และคงเหลือเพียงโรงเรียนเทศบาลช่องนนทรี (ภายหลังจากที่รับโอนโรงเรียนมาแล้วได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “โรงเรียนวัดช่องนนทรี”) จึงเป็นสาเหตุของการยุบเลิกโรงเรียนวัดเดิม

ปัจจุบันโรงเรียนวัดช่องนนทรีเป็นโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ให้การศึกษาในระดับชั้นอนุบาล 1-2 และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 (ป.1-ป.6)

-การเริ่มมีไฟฟ้า และน้ำประปาใช้

จากการจัดการให้มีถนนของทางเทศบาลที่เข้ามาถึงนั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2509,พ.ศ.2510 ได้เริ่มมีการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาของรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยได้มีสาธารณูปโภคใช้ โดยผู้อาศัยอยู่เดิมที่มีเลขที่บ้านแล้ว เริ่มมีการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งผู้อาศัยเดิมที่มีการขอเลขที่บ้านแล้ว สามารถใช้เลขที่บ้านประกอบการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้า น้ำประปาตามระเบียบของหน่วยงานรัฐกันเองได้

แต่จากการมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้นี้เอง ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้อาศัยอยู่เดิมที่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้แล้วนั้น เริ่มมีการให้พ่อและขายไฟฟ้าและน้ำประปาแก่ผู้เช่าช่วง หรือบ้านที่ไม่มีเลขที่บ้านเกิดขึ้นด้วย

จากการกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถนำมาแสดงให้เห็นถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน และทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการนั้นๆ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นในรูปของตารางที่ 5-1 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5-1 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2511

ปี พ.ศ.	ความต้องการ/วัตถุประสงค์การจัดการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้	ผลที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการ
ก่อนปี 2444	-จับจองเข้าทำประโยชน์ที่ดิน เพื่อประกอบอาชีพ	-ประชากร/ผู้ตั้งถิ่นฐาน	-ที่ดิน	-เป็นผู้ครอบครองที่ดิน	-รัฐออกกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2444
2447,2451	-ทำทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด(ที่ธรณีสงฆ์)	-เจ้าอาวาสวัด -กรมทะเบียนที่ดิน -ตัวแทนผู้รับมอบอำนาจ	-ที่ดินที่ได้จากการอุทิศให้วัด	-โฉนดที่ธรณีสงฆ์ของวัดของนนทบุรีจำนวน 5 ฉบับ	
2475	-จัดตั้งโรงเรียนวัด	-เจ้าอาวาสวัด -คณะกรรมการวัด	-ที่ดินของวัด	-มีโรงเรียนวัดแห่งแรก	-เทศบาลมีการตัดถนนถึงเขตที่ดินวัด -มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน
2500	-มีการเชื่อมต่อนโยบายที่ตั้งวัด เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชน	-เจ้าอาวาส -ผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด	-ที่ดินของวัดที่ผู้อยู่อาศัยเดิมครอบครอง -แรงงานของชาวบ้าน	-มีถนนผ่านที่ดินวัด -เป็นแนวถนนของนนทบุรีปัจจุบัน	
2500	-มีการแบ่งที่ดินให้เช่าช่วง หรือแบ่งที่ดินออกขายเพื่อเก็บค่าหน้าดิน	-ผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด	-ที่ดินของวัดที่ผู้อยู่อาศัยเดิมครอบครอง	-มีการเก็บค่าเช่า,ค่าหน้าดิน (ผู้เช่าช่วง) -มีบ้าน และผู้อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น	
ประมาณ 2500	-การมีเลขที่บ้าน	-ผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด -เจ้าอาวาส -เทศบาล	-การยินยอมหรือการรับรองสิทธิ์จาก เจ้าอาวาสวัดในการอยู่อาศัยในที่ดินวัด -ระเบียบของทางเทศบาล	-มีการออกทะเบียนเลขที่บ้านให้	
2503	-มีการจัดตั้งโรงเรียนเทศบาล	-เจ้าอาวาส -เทศบาล	-ที่ดินของวัดจำนวน 3 ไร่ -งบประมาณในการก่อสร้างโรงเรียนและ การจัดการเรียน-การสอนของทางเทศบาล	-มีโรงเรียนเทศบาลของนนทบุรีเกิดขึ้น	
2507	-ให้มีการจัดทำสัญญาเช่า	-เจ้าอาวาส -กรมการศาสนา	-การมอบการจัดประโยชน์แทนวัด -ระเบียบของกรมฯ	-เริ่มมีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัด	
2507	-มีการโอนโรงเรียนวัด	-เจ้าอาวาส -เทศบาล	-การขอรับโอนโรงเรียนจากเจ้าอาวาสฯ	-การยุบเลิกโรงเรียนวัด	-มีสาธารณูปโภคไฟฟ้า, น้ำประปาเข้าถึง
2509,2510	-มีสาธารณูปโภคไฟฟ้า, น้ำประปาใช้	-ผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด ที่มี การจัดการขอเลขที่บ้านแล้ว -การไฟฟ้า,การประปา	-การจัดการของแต่ละครัวเรือน	-มีไฟฟ้า,น้ำประปาใช้ -มีการให้พ่วงและขายไฟฟ้า,น้ำประปา แก่ผู้เช่าช่วง	

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.1.2 ปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาถึงกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้น พบปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นดังนี้

-ข้อจำกัดในการใช้ที่ดินหลังจากการออกโฉนดเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี

จากการจัดการให้มีการออกโฉนดที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี ในปี พ.ศ.2447,2451 ข้อจำกัดหลังจากการออกโฉนดที่ธรณีสงฆ์ของวัดช่องนนทรี เกิดจากการที่วัดเองได้รับที่ดินที่มีผู้อุทิศให้วัดเป็นจำนวนถึง 85 ไร่ ซึ่งทางวัดเองไม่สามารถที่จะดูแลได้ทั่วถึง หากปล่อยทิ้งไว้หรือไม่ทำประโยชน์อื่นใดก็จะเป็นที่รกร้าง เกิดปัญหาทำให้วัดสกปรกรุงรังและทรุดโทรม ต้องคอยแก้ไขจนเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นของวัดเองได้ ประกอบกับในที่ดินมีผู้อาศัยอยู่แต่เดิมและใช้ที่ดินในการประกอบอาชีพทำสวนอยู่เก่าก่อน ทางวัดจึงให้มีการอยู่อาศัยและทำสวนเช่นเดิมต่อไป

-ข้อจำกัดในการจัดการให้มีถนนในชุมชนครั้งแรก

จากการจัดการของเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่ต้องการให้มีการเชื่อมต่อกถนนเข้ามาอยู่ที่ตั้งวัดในปี พ.ศ.2500 ข้อจำกัดในการจัดการเกิดจากการที่วัดไม่สามารถทำการกำหนดแนวของถนนสายนี้(ถนนช่องนนทรี) ต้องให้กรรมการวัดช่วยเจรจาในการทำถนนผ่านในที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมก่อน และข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในการจัดการให้มีถนนนั้น เกิดจากการที่วัดเองต้องอาศัยแรงงานของชาวบ้านที่อาศัยอยู่นั้นมาช่วยทำถนนสายนี้

-ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการของวัดที่ผู้อาศัยอยู่เดิมเริ่มมีการให้เช่าช่วง

จากการจัดการของเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่ต้องการให้มีการเชื่อมต่อกถนนเข้ามาอยู่ที่ตั้งวัดในปี พ.ศ.2500 ปัญหาทางด้านการจัดการเกิดจากการที่ผู้อาศัยอยู่เดิมเริ่มมีการให้เช่าช่วงที่ดินขึ้นทางวัด(ผู้เป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมาย)ไม่สามารถควบคุมได้ เนื่องจากช่วงนั้นยังไม่มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัด และผู้อาศัยอยู่เดิมถือเอาว่าเป็นผู้ครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบกับอาชีพในการทำสวนซึ่งมีที่ดินในครอบครองอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อหาประโยชน์จากที่ดินจึงเริ่มมีการให้เช่าช่วงที่ดินเกิดขึ้น

ส่วนข้อจำกัดในการจัดการ เป็นเพราะวัดเองก็ต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้านในการบำรุงวัด ฉะนั้นวัดจะไม่ทำรุนแรงกับชาวบ้าน เพราะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

-ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการขอเลขที่บ้านของผู้อาศัย

จากการจัดการของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ต้องการจะขอมีเลขที่บ้าน ประมาณปี พ.ศ.2500 นั้น มีข้อจำกัดของทางเทศบาลที่กำหนดให้ผู้ขอเลขที่บ้านซึ่งอยู่ในที่ดินของวัดจะต้องได้รับการยินยอมและการรับรองสิทธิในการอยู่อาศัยในที่ดินของวัดจากเจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดินเสียก่อน จึงจะสามารถขอจดทะเบียนบ้านกับทางเทศบาลได้

ส่วนปัญหาในการมีเลขที่บ้านของผู้เช่าช่วงที่ดิน ที่ไม่สามารถขอเลขที่บ้านเองได้จะต้องอาศัยเลขที่บ้านของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ผ่านกระบวนการจัดการในขอเลขที่บ้านแล้วร่วมใช้ไปก่อน

-ปัญหาในการจัดการขอไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ของผู้เช่าช่วงที่ดิน

ปัญหาในการจัดการขอไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ของผู้เช่าช่วงที่ดิน เกิดจากการจัดการของผู้อยู่อาศัยเดิมที่ให้เช่าช่วงที่ดิน ทำให้ผู้เช่าช่วงไม่สามารถจดทะเบียนเลขที่บ้านได้ และต้องใช้การต่อพ่วงจากบ้านของผู้อยู่อาศัยเดิม ที่ผ่านกระบวนการจัดการขอไฟฟ้าและน้ำประปาแล้วร่วมใช้ไปก่อนด้วย

5.1.3 ประมวลผลการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

การจัดการด้านที่ดิน

ในการจัดการด้านที่ดินของชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี เริ่มจากสภาพที่ตั้งภูมิประเทศในอดีตที่เหมาะสมแก่การทำเกษตร ผู้ตั้งถิ่นฐานเดิมเริ่มจับจองเข้าและทำประโยชน์ในที่ดิน โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานบริเวณรอบๆวัดช่องนนทรีที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา(บุญเยี่ยม เหลาสะอาด, 2542: 63)

ต่อมาในปี พ.ศ.2447 และปี พ.ศ.2451 ตัวแทนผู้รับมอบอำนาจเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีได้ทำการจดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งเป็นที่ธรณีสงฆ์ที่ได้มาจากการอุทิศที่ดินให้วัดนั้น สามารถสันนิษฐานถึงสาเหตุสำคัญของการอุทิศที่ดินให้วัดได้ 2 ประการคือ เกิดจากผู้มีจิตศรัทธาต้องการทำบุญโดยการอุทิศที่ดินให้วัด และจากการที่รัฐได้มีการเริ่มออกโฉนดที่ดินในปี พ.ศ.2444 เพื่อประโยชน์ในการเก็บภาษีทำให้ชาวบ้านที่ครอบครองที่ดินไม่มีเงินที่จะเสียภาษีจึงได้อุทิศที่ดินให้วัด และวัดเองก็ไม่ได้เก็บผลประโยชน์อื่นใด ชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์ในที่ดินเช่นเดิมทั้งนี้เพราะตามธรรมเนียมพระภิกษุและสามเณร อยู่ได้ด้วยช่วยเหลือของชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะบำรุงด้วยการใส่บาตรหรือทำบุญในคราวเทศกาลต่างๆ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (เนตรนภิศ นาควัชระและคณะ, 2523: 28)

อย่างไรก็ดี จากการตัดถนนโดยเทศบาลมาถึงเขตที่ดินวัด ทำให้วัดเองมีความต้องการที่จะเชื่อมต่อกับถนนเข้ามายังที่ตั้งวัดจึงมีการจัดการให้มีถนนในที่ดินของวัดขึ้น และเข้าถึงในที่ดินวัดจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของผู้อยู่อาศัยเดิมเริ่มมีการให้เช่าช่วง หรือการจัดแบ่งที่ดินเกิดขึ้น ภายหลังเจ้าอาวาสจึงได้มอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินแทนวัดขึ้น ซึ่งเป็นการเริ่มมีสัญญาเช่าและการเก็บประโยชน์จากค่าเช่าที่ดินของวัดอีกด้วย ประกอบกับการเริ่มมีบริการไฟฟ้า,น้ำประปาของรัฐที่เข้าถึง

การจัดการด้านที่อยู่อาศัย จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่นของชุมชน

จากการศึกษาตัวอย่างของที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างในช่วงนี้ มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี มีความมั่นคงแข็งแรงในระดับหนึ่ง รูปแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อนและมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ซึ่งน่าจะเป็นเพราะข้อจำกัดของไม้ที่เป็นวัสดุที่ใช้ปลูกสร้าง และในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยเป็นการใช้ทรัพยากรตามความสามารถของแต่ละครัวเรือนนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2510 ของจำนวนที่อยู่อาศัยในชุมชนจะเห็นได้ว่ามีบ้านอยู่ในที่ธรณีสงฆ์และกระจายอยู่โดยรอบวัด โดยเฉพาะมีกลุ่มบ้านที่เห็นได้ในบริเวณปลายสุดของถนนที่เชื่อมต่อกับถนนในที่ดินของวัด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า จากการที่มีถนน,และการมีไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึงทำให้เริ่มมีการเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินของวัด และจากนับจำนวนของที่อยู่อาศัยที่ปรากฏในการ

วิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศมีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 30 หลังคาเรือน ต่อจำนวนที่ธรณีสงฆ์ของวัด จำนวน 85 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ไม่ถึง 1 หลังต่อไร่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า ในช่วงนี้วัดยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อื่นใดในที่ดิน เป็นแต่เพียงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดและผู้อาศัยอยู่เดิม

การจัดการด้านสาธารณูปโภค

แต่เดิมในอดีต ผู้อาศัยเดิมในที่ดินของวัดยังไม่มีถนน, น้ำประปาหรือไฟฟ้าใช้ อาศัยเพียงทางเดินที่เป็นคันดิน ส่วนแหล่งน้ำสำหรับจากอุปโภค, บริโภคจากคลองวัดช่องนนทรีและคลองช่องนนทรี และแสงสว่างจากตะเกียงของแต่ละบ้านที่ทำการจัดทำกันเอง ต่อมาจากการมีถนนที่เข้ามาถึงวัดและเจ้าอาวาสเองก็ได้สนับสนุนให้มีการตัดถนนเข้ามาถึงที่ตั้งวัดเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของวัดและชาวบ้าน โดยขอใช้ที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมบางส่วนเป็นทางถนน และแรงจากชาวบ้านที่มาช่วยกันทำถนน(แนวถนนช่องนนทรีในปัจจุบัน)

สำหรับการขอมีเลขที่บ้านนั้น เริ่มจากการที่รัฐได้ออกพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร เมื่อปี พ.ศ.2499 ทำให้สันนิษฐานได้ว่าหลังจากที่มีการออกกฎหมายนี้ จึงเริ่มมีการขอมีเลขที่บ้านของแต่ละครัวเรือนกันขึ้น ซึ่งการออกทะเบียนเลขที่บ้านให้ผู้อยู่อาศัยในที่ดินวัดนั้นจะถือว่าเป็นที่เช่า และต้องได้รับการยินยอมหรือรับรองสิทธิการอยู่อาศัยในที่ดินของวัดจากเจ้าอาวาสวัดก่อน จึงขอจดทะเบียนเลขที่บ้านกับทางเทศบาลได้ ซึ่งหากเจ้าอาวาสไม่รับรองสิทธิให้ก็ไม่สามารถขอเลขที่บ้านได้

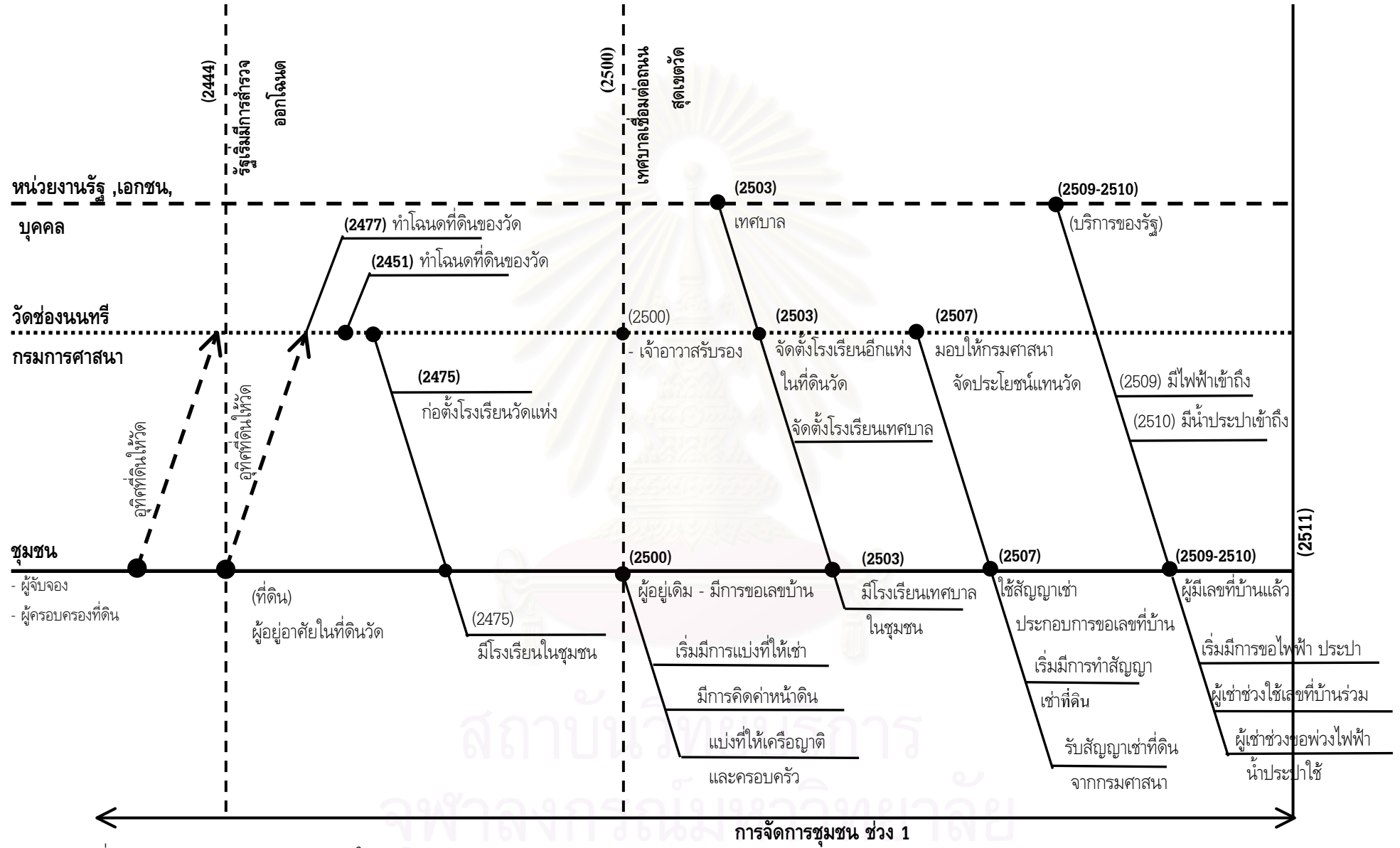
ต่อมาจากการที่เจ้าอาวาสได้มอบให้กรมการศาสนาจัดประโชยชน์แทนวัด และมีการจัดทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดนั้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เช่าสามารถขอมีเลขที่บ้านทางหนึ่ง และขอไฟฟ้า, น้ำประปาใช้อีกทางหนึ่งด้วย และจากการจัดการให้มีถนนของวัดจึงเริ่มมีไฟฟ้าและน้ำประปาของรัฐที่เข้าถึง จึงเป็นการสนับสนุนทางหนึ่งที่ทำให้ทำให้ผู้อยู่อาศัยที่มีการขอเลขที่บ้านแล้วเริ่มขอไฟฟ้าและน้ำประปาใช้กันขึ้น ส่วนผู้อยู่อาศัยที่เช่าช่วงที่ดินหรือยังไม่มีเลขที่บ้านจึงยังไม่สามารถขอไฟฟ้าและน้ำประปาได้โดยตรง ก็จะอาศัยการต่อพ่วงจากบ้านที่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้กันเอง

การจัดการด้านสาธารณูปการ

ในปี พ.ศ.2475 เจ้าอาวาสได้มีการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาล สังกัดกรมสามัญศึกษาขึ้นในที่ดินของวัด และมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาแก่เด็กในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งนับว่าเป็นการศึกษาสงเคราะห์ เพราะเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและประชาชนเพื่อให้เป็นดีมีศีลธรรม สามารถนำมาประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน เป็นกำลังของสังคมและประเทศชาติต่อไป (ชาเลียง วุฒิจันทร์, 2525: 130)

ต่อมา จำนวนเด็กนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยความช่วยเหลือของเจ้าอาวาสวัดที่ให้ใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียน โดยทางเทศบาลที่สนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างโรงเรียนและการจัดการเรียนการสอน ทำให้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นอีกแห่ง ภายหลังทางเทศบาลได้ขอรับโอนโรงเรียนวัดมารวมกันทำให้มีการยุบเลิกโรงเรียนวัดเดิมคงเหลือเพียงโรงเรียนเทศบาลจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนวัดช่องนนทรี” ในปัจจุบัน

จากการประมวลผลการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถจำแนกให้เห็นบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชนโดยลำดับ และผลการจัดการที่เกิดขึ้น รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการชุมชนในรูปแบบของแผนภูมิที่ 5-1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 5-1 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชนช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.2 การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

5.2.1 กระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้น

-การจัดการให้มี การเข้าปรับปรุงจัดสรรที่ดิน และการจัดประโยชน์แทนวัด

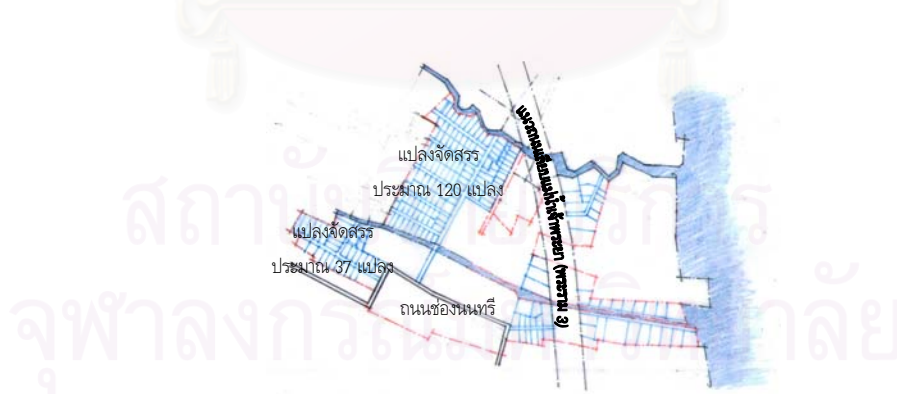
จากการที่รัฐอัยการอำนาจตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด และการที่กรมการศาสนาได้จัดทำ "คำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด"

ในปี พ.ศ.2512 เพื่อเป็นการหารายได้มาบำรุงวัดและพัฒนาที่ดินของวัด เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีได้อาศัยคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามกฎกระทรวงข้อที่ 3 ว่าด้วยการตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัด โดยเลือกพิจารณาดำเนินการตามข้อ (4) ที่ระบุว่าตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง แล้วแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นผู้จัดประโยชน์

คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดช่องนนทรี ประกอบด้วยคณะบุคคลจำนวน 4 ท่าน โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นประธาน ทำการพิจารณาเลือกผู้ขอเช่าจัดสรรที่ดินของวัด และกำหนดเงื่อนไขในการเงินการของผู้เช่า 3 ข้อ ซึ่งมีข้อที่สำคัญประการหนึ่งที่กำหนดให้ทำการโดยสันติวิธีจะมีการฟ้องร้องมิได้ รวมทั้งอำนวยความสะดวก ในการดำเนินงานของผู้เช่าจัดสรรด้วย

ผู้เช่าจัดสรรได้เริ่มเจรจากับผู้อาศัยอยู่เดิมก่อน ตามเงื่อนไขของคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัด ต่อมาได้จัดทำแผนผังการแบ่งแปลงที่ดินจัดสรรเสนอต่อคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัด แล้วจึงดำเนินการจัดทำสัญญาเป็นผู้เช่าจัดสรรที่ดินของวัด และจ่ายค่าเช่าที่ดินให้กับทางวัดเป็นเงินจำนวนหนึ่ง

ต่อมาผู้เช่าจัดสรรได้ดำเนินการถมดินและทำถนนเชื่อมต่อกับถนนเดิมของวัด เป็นถนนดินลูกรังบดอัด ขนาดถนนกว้าง 8.00 เมตร และถนนซอยกว้าง 6.00 เมตร จัดจ้างการไฟฟ้าปักเสา พาดสาย และประปา วางท่อจ่ายน้ำประปา ตามถนนในแปลงจัดสรร

ภาพที่ 5-3 แสดงที่ดินของวัดช่องนนทรีที่ขอทำการจัดสรร

ที่มา : คัดลอกจากสำเนาพิมพ์เขียว แสดงแผนผังที่จะขอทำการ

จัดสรร กรมการศาสนา พ.ศ.2512

ส่วนกระบวนการให้เช่าที่ดินของผู้จัดสรรนั้น จะเริ่มเปิดให้จองแปลงที่จัดสรรก่อนต่อมาจึงเริ่มเก็บค่าหน้าดินเอาจากผู้เช่าที่จัดสรรแล้วจึงแจ้งต่อคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดทราบ จากนั้นคณะ

กรรมการจัดประโยชน์ของวัดทำการแจ้งและรับรองการเช่าของผู้เช่าที่จัดสรรต่อกรรมการศาสนาให้ช่วยจัดประโยชน์แทนวัดต่อไป

ส่วนกรรมการศาสนา จะเป็นผู้รับมอบการจัดประโยชน์แทนวัด หลังจากมีผู้เช่าที่แปลงจัดสรรของวัดแล้ว กรรมการศาสนาจะดำเนินการตามระเบียบของกรรมการศาสนา โดยจะเป็นผู้สำรวจ รั้งวัดที่ดิน กำหนดราคาเช่าที่ดินต่อตารางวา จัดทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี (เป็นชนิดสัญญาเช่าที่ดินธรรมดา ระบุเป็นสัญญาที่ผูกพันกันเพียงชั่วปีเดียว) รวมทั้งเป็นผู้เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินเช่าทุกปี หรือการให้ต่อสัญญาเช่าด้วย ทั้งนี้ก่อนที่กรรมการศาสนาจะทำการจ่ายสัญญาเช่าให้แก่ผู้เช่ารายใด จะต้องได้รับความเห็นชอบจากทางเจ้าอาวาสวัดก่อนทุกครั้ง

ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด เมื่อจ่ายค่าหน้าดินให้กับผู้จัดสรรที่ดินแล้ว ก็จะดำเนินการทำสัญญาเช่าที่ดินกับกรรมการศาสนา และเมื่อได้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดกับกรรมการศาสนาแล้ว เป็นผลทำให้มีสถานะเป็นผู้เช่าที่ดินของวัดตามกฎหมาย อีกทั้งการจัดการให้มีการทำสัญญาเช่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการขอเลขที่บ้านด้วย โดยที่ผู้เช่าสามารถนำสัญญาเช่าที่ดินมาใช้ประกอบการยื่นขอจดทะเบียนเลขที่บ้านได้ จากนั้นจึงดำเนินการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้า และน้ำประปาตนเองได้ภายหลัง

จากการจัดการให้มีการจัดสรรที่ดินเช่าของวัดช่องนนทรีนี้ เป็นปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในที่ดินของวัดจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้นอีกด้วย และการมอบให้กรรมการศาสนาจัดประโยชน์แทนวัด เป็นปัจจัยที่ใช้ในการจัดการของวัดเพื่อลดความยุ่งยากและปัญหาที่อาจเกิดจากการให้เช่าที่ดินของวัดอีกด้วย

-การขยายขอบเขตที่ตั้งของวัด

การขยายขอบเขตที่ตั้งของวัดเกิดขึ้นในช่วงที่มีการเช่าปรับปรุงที่ดินและจัดสรรของวัด โดยกรรมการจัดประโยชน์ของวัด ซึ่งได้ให้ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินขยายเขตที่ดินที่ตั้งวัดจากเดิมออกไป โดยมีขนาดพื้นที่ตั้งของวัดเป็นจำนวน 12-1-88 ไร่ จนถึงปัจจุบัน

-การขยายที่ดินโรงเรียนวัดช่องนนทรี

การจัดการเกิดขึ้นในช่วงที่มีการให้มีการเช่าปรับปรุงที่ดินและจัดสรร โดยทางโรงเรียนได้ขอความอนุเคราะห์จากเจ้าอาวาสในการขอขยายที่ดินโรงเรียน ซึ่งทางเจ้าอาวาสได้ให้ผู้เช่าปรับปรุงและจัดสรรของวัดแบ่งที่ดินจัดสรรสำหรับขยายที่ดินโรงเรียนออกไปอีกจำนวน 2 ไร่ ทำให้มีขนาดพื้นที่ตั้งของโรงเรียนเป็นจำนวน 5 ไร่ จนถึงปัจจุบัน

-การตัดถนนสายเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา

การตัดถนนสายเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาเกิดจากการที่รัฐได้ออกพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างถนนสายเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา(ถนนพระราม 3) ซึ่งได้เวนคืนที่ดินของวัดช่องนนทรีไปประมาณ 6 ไร่ด้วย และเป็นผลทำให้ที่ดินของวัดถูกแยกเป็น 3 ส่วน จนถึงปัจจุบัน

-การแก้ปัญหาที่ดินที่ผู้อยู่เดิมให้เช่าช่วง (บริเวณที่ไม่สามารถจัดให้มีการเช่าจัดสรร)

เป็นการจัดการโดยเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่ดินที่ผู้เช่าอยู่เดิมแบ่งที่ให้เช่าช่วง และการเก็บผลประโยชน์จากค่าเช่าที่ควรได้ของวัดจากผู้เช่าอยู่จริง อาศัยระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด ให้กรรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการ

ภาพที่ 5-4 แสดงอาณาเขตที่ดินที่ผู้อยู่เดิมให้เช่าช่วง

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

กรรมการศาสนา เมื่อได้รับมอบให้จัดประโยชน์ที่ดินแปลงดังกล่าวแทนวัดแล้ว ก็จะดำเนินการตามระเบียบของกรรมการศาสนา โดยจะเป็นผู้สำรวจ รั้งวัดที่ดิน กำหนดราคาเช่าที่ดินต่อตารางวา จัดทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดช่องนนทรี (เป็นชนิดสัญญาเช่าที่ดินธรรมดาระบุเป็นสัญญาที่ผูกพันกันเพียงชั่วปีเดียว) รวมทั้งเป็นผู้เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินเช่าทุกปี หรือการให้ต่อสัญญาเช่าด้วย ทั้งนี้ก่อนที่กรรมการศาสนาจะทำการจ่ายสัญญาเช่าให้แก่ผู้เช่ารายใด จะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสวัดก่อนทุกครั้ง

จากการที่วัดได้มอบให้กรรมการศาสนาเข้าทำการจัดประโยชน์ที่ดินแปลงดังกล่าวแทนวัดนั้น มีการแก้ปัญหาที่สำคัญคือการแบ่งที่ดินของผู้อยู่เดิมที่ให้เช่าช่วง ให้ทำการให้แบ่งแยกกรรมสิทธิ์ที่ดินของผู้อยู่อาศัยเดิมกับผู้เช่าช่วงให้เป็นผู้เช่าที่ถูกต้อง และการแก้ปัญหาความกว้างของซอยทางเดินซึ่งมีขนาดเพียง 1.00 เมตร เป็นขนาดความกว้าง 1.50 เมตรด้วย

จากการจัดการที่เกิดขึ้นจากเจ้าอาวาสวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน โดยให้กรรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว เป็นผลทำให้ผู้อยู่อาศัยที่เช่าช่วงเปลี่ยนสถานะจากผู้ละเมิดสิทธิในการเช่าที่ดินของวัด ให้เป็นผู้เช่าที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายและมีสัญญาเช่าที่ถูกต้อง เป็นการช่วยเหลือ และสนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยสามารถได้รับการสาธารณูปโภค(เลขที่บ้าน, ไฟฟ้า, น้ำประปา)ของรัฐกันเองได้ทางหนึ่ง ประกอบกับการช่วยให้มีสภาพทางเดินในชุมชนที่มีความสะดวกขึ้นอีกด้วย

-การปรับปรุงถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4)

ในปี พ.ศ.2527 จากการที่สำนักงานเขตยานนาวาจะย้ายสถานที่ทำการของสำนักงานเขตมาตั้งในที่ดินบริเวณใกล้วัดช่องนนทรี(ที่ตั้งสำนักงานเขตในปัจจุบัน) แต่เนื่องจากแปลงที่ดินที่ตั้งของสำนักงานเขตไม่มีทางเข้า-ออก จึงได้ประสานกับกรรมการวัดช่องนนทรี โดยขอให้เป็นผู้ช่วยประสานงานเพื่อขออนุญาตจากเจ้าอาวาสที่ต้องการใช้ถนนช่องนนทรีเป็นทางเข้า-ออกของสำนักงานเขตฯ และจะทำการปรับปรุงถนนช่องนนทรีให้ด้วย ซึ่งเจ้าอาวาสก็ได้ยินยอมให้ทางสำนักเขตฯทำการดังกล่าว จึงได้มีการดำเนินการปรับปรุงถนน

ช่องนนทรี และถนนซอยย่อยในแปลงจัดสรรของวัดเป็นถนนคอนกรีตและมีที่ระบายน้ำ (เฉพาะซอย 4) เพื่อที่จะใช้เป็นทางเข้า-ออกสำนักงานเขตยานนาวา มีสภาพและใช้งานถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 5-5 แสดงถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4) ที่สำนักงานเขตเข้าทำการปรับปรุง ในปี พ.ศ.2527
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

จากการปรับปรุงถนนสายช่องนนทรีและถนนซอย(เฉพาะซอย 4)ของสำนักงานเขตยานนาวา จึงมีส่วนช่วยในการสนับสนุน และส่งเสริมให้ในชุมชนมีสาธารณูปโภคและการระบายน้ำที่มีสภาพที่ดีขึ้น

-การมีแสงสว่างของถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4)

ในปี พ.ศ.2527 จากการที่มีการจัดการปรับปรุงถนน(ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี) ของสำนักงานเขตยานนาวา ต่อมาทางการไฟฟ้า เขตยานนาวา จึงได้ติดตั้งโคมแสงสว่างกระจายตามแนวถนนช่องนนทรีด้วย ซึ่งเป็นการประสานกันระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ โดยการไฟฟ้าและสำนักงานเขตยานนาวา

ทั้งนี้ค่าอุปกรณ์,ค่าใช้จ่ายในการติดตั้ง,ค่ากระแสไฟฟ้า,การดูแลบำรุงรักษา,การควบคุมการเปิด-ปิด เป็นหน้าที่ของการไฟฟ้าเขตยานนาวา และให้บริการจนในปัจจุบัน

จากการจัดการให้มีแสงสว่างตามทางถนนช่องนนทรี ทำให้ผู้อยู่อาศัย(ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี)ได้อาศัยแสงสว่างจากไฟถนน และรู้สึกมีความปลอดภัยขึ้นในเวลากลางคืน

-การมีหัวจ่ายน้ำดับเพลิงตามถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4)

ในปี พ.ศ.2527 สำนักงานประปาทุ่งมหาเมฆ ได้ดำเนินการติดตั้งหัวจ่ายน้ำดับเพลิงตามถนนช่องนนทรี และถนนซอย 4 (ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี)

จากการจัดการให้มีหัวจ่ายน้ำดับเพลิง เป็นการสนับสนุนแหล่งน้ำสำหรับการระงับอัคคีภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย

จากการกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถนำมาแสดงให้เห็นถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน และทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการนั้นๆ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นในรูปของตารางที่ 5-2 ดังนี้

ตารางที่ 5-2 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

ปี พ.ศ.	ความต้องการ/วัตถุประสงค์การจัดการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้	ผลที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการ
2512	-หารายได้บำรุงวัด และพัฒนาที่ดินของวัด	-เจ้าอาวาส -คณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัด -ผู้เช่าปรับปรุงที่ดินเพื่อจัดสรร -กรมการศาสนา -ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรร	-ที่ดินของวัด -คำแนะนำของกรมศาสนา -ระเบียบกรมศาสนา	-ให้เช่าที่ดินเพื่อจัดสรรของวัด -ค่าเช่าที่ดินจากผู้เช่าปรับปรุง-จัดสรร -มีถนนทางเข้า-ออกแปลงจัดสรร(ดินลูกรังบดอัด) -จัดเตรียมไฟฟ้า ประปาในแปลงจัดสรร -มีการขยายเขตที่ตั้งวัด(เขตวัดในปัจจุบัน) -มีสัญญาเช่าที่ถูกต้อง -สามารถขอเลขที่บ้าน, ไฟฟ้า, ประปาได้ภายหลัง -ค่าเช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด -ปริมาณการเช่าอยู่อาศัยในที่ดินของวัดเพิ่มมากขึ้น	-คำแนะนำกรมการศาสนา ว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด
2513	-ขยายเขตที่ตั้งที่ดินโรงเรียน	-เจ้าอาวาส -เทศบาลฯ -ผู้เช่าจัดสรร	-บริเวณที่ดินที่ทำการจัดสรรของวัด	-มีการขยายที่ดินโรงเรียนเพิ่มจำนวน 2 ไร่	
2514	-การเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างถนน	-เจ้าอาวาส -กรุงเทพมหานคร	-ที่ดินวัดบางส่วน -พระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดิน	-ถนนสายเลียบบนแม่น้ำเจ้าพระยา (พระราม 3)	
2518	-การแก้ปัญหาที่ดินบริเวณหน้าวัดที่ไม่ได้จัดสรร และแก้ปัญหาการให้เช่าช่วงของผู้อาศัยอยู่เดิม	-เจ้าอาวาส -กรมการศาสนา	-ที่ดินวัด -ระเบียบกรมการศาสนาฯ	-แบ่งแยกแปลงที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมและผู้เช่าช่วง -มีการทำสัญญาเช่าที่ดินที่ถูกต้องทั้งหมด	-เริ่มตัดถนนเลียบบนแม่น้ำเจ้าพระยา (ถนนพระราม3) พ.ศ.2517
2527	-การปรับปรุงถนนสายช่องนนทรีและถนนซอย 4 เพื่อเป็นทางเข้า-ออก ของสำนักงานเขตฯ	-สำนักงานเขตฯ -เจ้าอาวาส	-ประสานกับทางวัดขอความยินยอม -ระเบียบและงบประมาณหน่วยงาน -ยินยอมให้มีการปรับปรุงถนน	-ถนนคอนกรีตและมีท่อระบายน้ำ -ทางเข้า-ออกสำนักงานเขตยานนาวา -เป็นทางสัญจรสาธารณะ	
2527	-แสงสว่างตามถนนสายช่องนนทรี	-สำนักงานเขตฯ -การไฟฟ้าเขต	-ประสานและรับรองว่าเป็นทางสาธารณะ -ระเบียบและงบประมาณของหน่วยงาน	-มีโคมไฟแสงสว่างตามถนนสายช่องนนทรี	
2527	-การมีแหล่งน้ำสำหรับรับเหตุอุทกภัย	-การประปาทุ่งมหาเมฆ	-ระเบียบและงบประมาณของหน่วยงาน	-มีหัวจ่ายดับเพลิงของการประปา	

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.2.2 ปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาถึงกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้น พบปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นดังนี้

-ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดให้มีการเช่าปรับปรุงจัดสรรที่ดิน และการจัดประโยชน์แทนวัด

จากการจัดการให้มีถนนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ทำให้เกิดปัญหาโดยผู้อาศัยอยู่เดิมมีการให้เช่าช่วงที่ดินขึ้นกันเอง(เป็นการละเมิดสิทธิในที่ดินของวัดตามกฎหมาย) ซึ่งเป็นการหาประโยชน์ในที่ดินที่ครอบครองของผู้อาศัยอยู่เดิม

ปัญหาในการเจรจาขอคืนที่ดินเพื่อทางวัดจะได้ทำการให้เช่าจัดสรร จากการจัดการให้มีการเช่าปรับปรุงจัดสรรที่ดิน ในปี พ.ศ.2512 โดยผู้ขอเช่าปรับปรุงจัดสรรกับผู้อาศัยอยู่เดิมบางส่วน ไม่ยอมรับเงื่อนไขตามที่ทางคณะกรรมการจัดประโยชน์ของวัดกำหนดไว้ จึงทำให้ให้วัดช่องนนทรีไม่สามารถจัดให้มีการเช่าปรับปรุงจัดสรรที่ดินที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดได้ทั้งหมด

และจากการจัดการให้มีการเช่าปรับปรุงจัดสรรที่ดินของวัด ทำให้เกิดปัญหาที่ผู้อาศัยอยู่เดิมในที่ดินที่วัดไม่ได้จัดสรรส่วนนี้ มีการแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

ปัญหาในด้านการควบคุมสิ่งปลูกสร้าง อันเนื่องมาจากการจัดการตัวบ้านของแต่ละครัวเรือน ทางวัดไม่สามารถควบคุมจำนวนและขนาดของที่อยู่อาศัยได้ แต่สาเหตุของการขยายจำนวนและขนาดที่อยู่อาศัยที่พบมาจากการที่ผู้เช่าต้องการหารายได้ จึงมีการปลูกสร้างบ้านเช่า หรือปรับปรุงสภาพเป็นบ้านเช่า

ส่วนข้อจำกัดในการจัดการ เป็นการที่คณะกรรมการการจัดประโยชน์ของวัด ไม่ต้องการให้เกิดมีการฟ้องร้องเป็นคดีความกันขึ้น และข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่ระบุไว้ในคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511)ซึ่งระบุไว้ในกฎกระทรวง ข้อที่ 7 ว่าด้วยเรื่องการฟ้องร้อง ซึ่งหากเป็นคดีแพ่งวัดจะต้องว่าจ้างทนายว่าคดีเอง และออกค่าใช้จ่ายเองทั้งสิ้น

-ปัญหาและข้อจำกัดในการแก้ปัญหาที่ดินที่ผู้อยู่อาศัยเดิมให้เช่าช่วง

จากการจัดการให้มีการแก้ปัญหาการให้เช่าช่วงของเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี โดยให้กรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการจัดการ ในปี พ.ศ.2518 นั้น พบข้อจำกัดในการจัดการ เป็นการที่ผู้อยู่อาศัยเดิมมีการเก็บค่าหน้าดินจากผู้เช่าช่วง ก่อนที่จะทำการแบ่งแยกแปลงที่ดินให้แก่ผู้เช่าช่วง(เป็นการสมยอมกันระหว่างผู้อาศัยอยู่เดิมและผู้เช่าช่วง)

และข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในการจัดการอันเนื่องมาจากอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนาที่มีเพียงรับมอบการจัดประโยชน์แทนวัดเท่านั้น ส่วนการจัดการสภาพทางกายภาพ เช่นสภาพซอยทางเดินในที่ดินหรือสาธารณูปการ เช่น การขอเลขที่บ้าน ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นการจัดการของผู้อยู่อาศัยกันเอง

-ปัญหาจากการปรับปรุงถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4)

จากการจัดการให้มีการปรับปรุงถนนสายช่องนนทรี และถนนซอย(เฉพาะซอย 4) โดยสำนักงานเขตยานนาวา ในปี พ.ศ.2527 ทำให้เกิดปัญหาที่ระดับความสูงของถนนอยู่สูงกว่าระดับพื้นชั้นล่างของบ้านผู้อยู่อาศัยจึงต้องมีการจัดการปรับระดับ หรือยกระดับพื้นบ้านของแต่ละครัวเรือนกันเองด้วย

-ข้อจำกัดในการให้บริการแสงสว่างของถนนสายช่องนนทรี

จากการจัดการให้มีแสงสว่างตามทางถนนสายช่องนนทรี ในปี พ.ศ.2527 พบข้อจำกัดในการให้บริการแสงสว่างสาธารณะที่มีรัศมีการส่องสว่างเพียงถนนและผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงเท่านั้น ส่วนผู้อยู่อาศัยในซอยที่อยู่ลึกเข้าไป แสงสว่างไม่สามารถส่องถึงนั้นจะอาศัยเพียงแสงสว่างของแต่ละบ้านที่อาศัยอยู่ในซอยเท่านั้น ที่พบและเห็นได้ชัดเช่น ซอยศาสนา เป็นต้น

5.2.3 ประมวลผลการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

การจัดการด้านที่ดิน

ในการจัดการด้านที่ดินของวัดช่องนนทรีช่วงนี้ เป็นการจัดการที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัดมากที่สุด เริ่มจากการที่กรมการศาสนาที่ได้จัดทำ “คำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด” เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการด้านที่ดินของวัด เพื่อเป็นการหารายได้มาบำรุงวัด เจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดิน(ที่ธรณีสงฆ์)อาศัยคำแนะนำของกรมการศาสนาดังกล่าวจึงได้จัดให้มีการเช่าที่ดินของวัดเพื่อทำการจัดสรรขึ้น ซึ่งในระหว่างการจัดให้มีการจัดสรรที่ดินของวัดได้จัดการให้มีการขยายที่ดินที่ตั้งวัดและขยายที่ดินโรงเรียนไปพร้อมกัน ภายหลังจากที่ผู้ขอเช่าที่จัดสรรได้จ่ายค่าหน้าดินให้ผู้จัดสรรแล้ว ทางวัดก็จะให้กรมการศาสนาทำหน้าที่เป็นผู้จัดประโยชน์ที่ดินในแปลงจัดสรรของวัดต่อไป

แต่ระหว่างการจัดการให้มีการเช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยเดิมที่ครอบครองที่ดิน(ที่ไม่สามารถขอคืนที่ดินมาเพื่อให้เช่าปรับปรุงและจัดสรร) ได้มีการจัดแบ่งที่ดินและให้เช่าช่วงที่ดินด้วยเรื่อยมา ต่อมาเจ้าอาวาสเห็นควรที่จะมีการแก้ปัญหาผู้อยู่อาศัยเดิมแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงและสมควรที่จะมีการทำสัญญาเช่าให้ถูกต้อง จึงให้กรมการศาสนาดำเนินการจัดประโยชน์ในที่ดินแทนวัดด้วย

ส่วนกรมการศาสนา เมื่อได้รับมอบให้ทำการจัดประโยชน์ในที่ดินจัดสรรและจัดประโยชน์ในที่ดินที่มีการให้เช่าช่วงแทนวัด กรมการศาสนาจะดำเนินการตามระเบียบฯ โดยจัดให้มีการทำสัญญาเช่าและออกสัญญาเช่าที่ดินให้แก่ผู้เช่า รวมทั้งการกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินและเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินแทนวัด

การจัดการด้านที่อยู่อาศัย จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่นของชุมชน

จากการศึกษาตัวอย่างของที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างในช่วงนี้ มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างส่วนใหญ่ยังคงเป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี มีความมั่นคงแข็งแรงในระดับหนึ่ง รูปแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อนและมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ต่อมามีการปรับปรุง ต่อเติม และซ่อมแซมบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะมีการต่อเติมพื้นที่ชั้นล่างเพื่อใช้สอย มีการนำวัสดุที่เป็นคอนกรีตมาใช้ทำให้ลักษณะของบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไป

จากเดิมที่เป็นบ้านชั้นเดียวได้ถูกสูงมาเป็นบ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ หรือการปรับปรุงเป็นบ้านเช่าหรือกันห้องให้เช่า ซึ่งในการจัดสร้าง ปรับปรุง ต่อเติม หรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเป็นการใช้ทรัพยากรตามความสามารถของแต่ละครัวเรือนนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2517 ของจำนวนที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่ามีจำนวนบ้านที่อยู่ในที่ดินของวัดเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และจากการนับจำนวนที่อยู่อาศัยที่ปรากฏในการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ มีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 266 หลังคาเรือน ต่อจำนวนพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษาค่าจำนวน 39 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่จำนวน 7 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า จากการจัดการในช่วงนี้ของเจ้าอาวาสที่ให้มีการเช่าที่ดินเพื่อจัดสรรพร้อมสาธารณูปโภค จึงเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเข้ามาอยู่ในที่ดินของวัด ในการใช้ทรัพยากรที่สำคัญโดยเฉพาะด้านที่ดินและวิธีปฏิบัติตามคำแนะนำของกรมการศาสนา

และจากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2523 มีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 384 หลังคาเรือน ต่อจำนวนพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษาค่าจำนวน 39 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่จำนวน 10 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งเป็นการเพิ่มต่อเนื้อของจำนวนที่อยู่อาศัยและความหนาแน่นของชุมชน

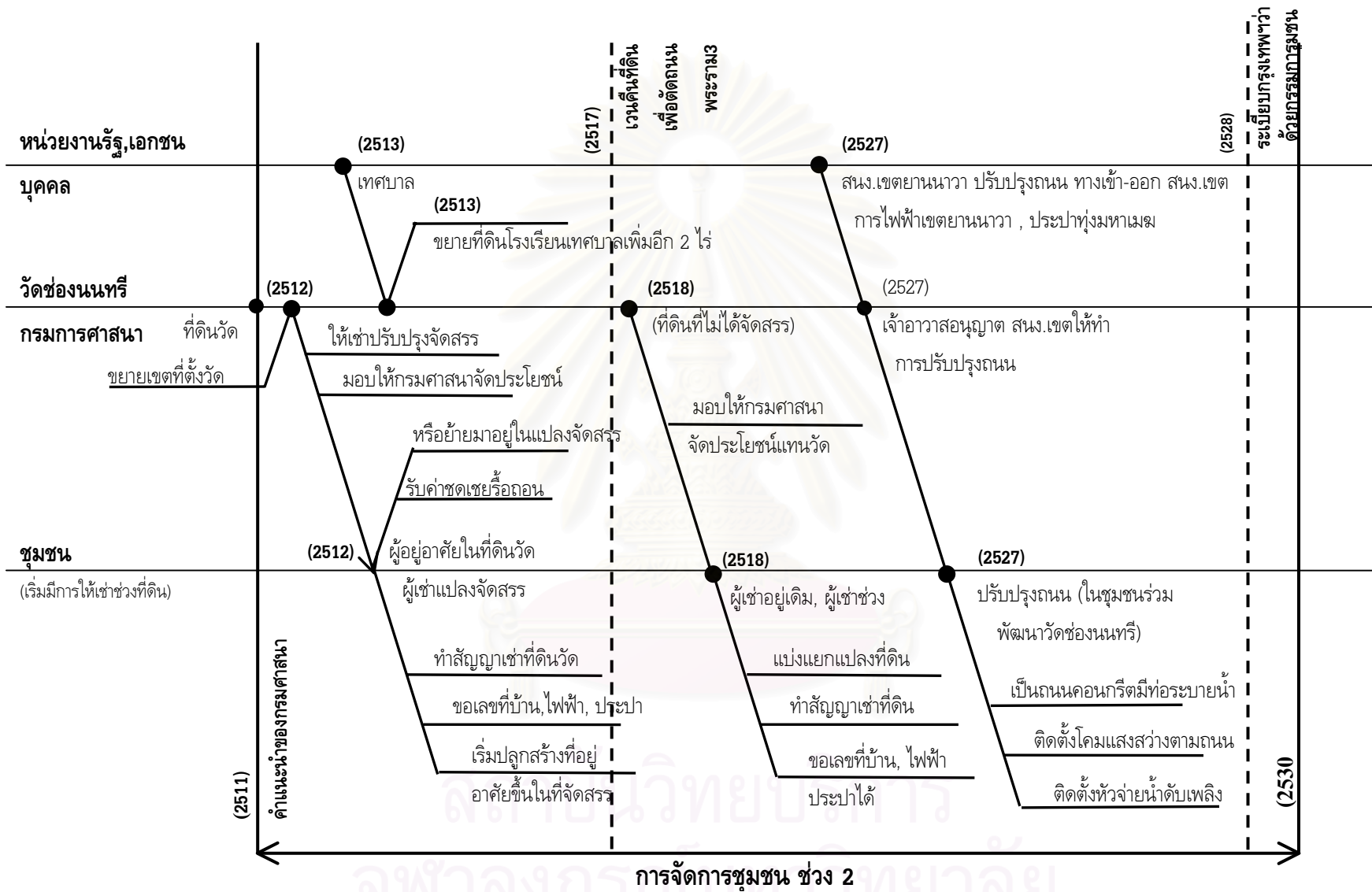
การจัดการด้านสาธารณูปโภค

จากการที่วัดได้ให้มีการจัดสรรที่ดิน ประกอบกับการมีถนน, ไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึง ผู้เช่าจัดสรรจึงได้ทำการเชื่อมต่อถนนและตัดถนนเพิ่มในที่แปลงจัดสรร และจัดเตรียมไฟฟ้า, น้ำประปา สำหรับให้ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรดำเนินการกันเองภายหลัง และระหว่างการจัดการให้มีการเช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยเดิมมีการจัดแบ่งที่ดินและให้เช่าช่วงที่ดิน ทำให้ผู้เช่าช่วงจึงไม่มีเลขบ้านและไม่สามารถขอรับบริการไฟฟ้า, ประปาของรัฐได้ ต่อมาเจ้าอาวาสเห็นควรที่จะมีการแก้ปัญหาผู้อยู่อาศัยอยู่เดิมแบ่งที่ดินให้เช่าช่วง จึงให้กรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการจัดประโยชน์ในที่ดินที่มีการให้เช่าช่วงแทนวัด

ส่วนกรมการศาสนาเมื่อได้รับมอบให้ทำการจัดประโยชน์ในที่ดินที่จัดสรร และในที่ดินที่ผู้อยู่เดิมให้เช่าช่วง เมื่อทำการออกสัญญาเช่าให้แล้ว ผู้เช่าที่ดินสามารถใช้สัญญาเช่าที่ดินประกอบการยื่นขอจดทะเบียนเลขที่บ้านได้ จากนั้นจึงดำเนินการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้า และน้ำประปากันเองได้ภายหลัง

ต่อมาในปี พ.ศ.2527 ได้มีการปรับปรุงถนนของวัดขึ้นโดยสำนักงานเขตยานนาวาที่ต้องการขอใช้ถนนเป็นทางเข้า-ออกของสำนักงานเขต จึงได้ขออนุญาตจากเจ้าอาวาสเพื่อขอใช้ถนนและจะทำการปรับปรุงถนนเป็นถนนผิวคอนกรีตมีท่อระบายน้ำสองข้าง ภายหลังจากทำการปรับปรุงถนนแล้วทางสำนักงานเขตฯ ได้ประสานกับการไฟฟ้าเขตยานนาวา ในการได้ติดตั้งโคมแสงสว่างสาธารณะตามแนวถนน ประกอบกับการที่สำนักงานประปา สาขาทุ่งมหาเมฆ ได้ดำเนินการติดตั้งหัวจ่ายน้ำดับเพลิงตามถนนช่องนนทรีให้อีกด้วย

จากการประมวลผลการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถจำแนกให้เห็นบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชนโดยลำดับ และผลการจัดการที่เกิดขึ้นรวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการชุมชนในรูปแบบของแผนภูมิที่ 5-2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 5-2 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.3 การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

5.3.1 กระบวนการจัดการที่เกิดขึ้น

-การจัดตั้งชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเทีเกีร์

จากการที่กรุงเทพมหานคร ได้ออกระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 ต่อมาในปี พ.ศ.2530 นักพัฒนาชุมชน 3 งานปกครอง สำนักงานเขตยานนาวา ได้เข้ามาประสานกับผู้อาวุโสในชุมชน และช่วยเหลือให้มีการจัดตั้งชุมชนขึ้น ใช้ชื่อชุมชนว่า “ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเทีเกีร์” ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 ขึ้นเป็นครั้งแรก พื้นที่ของชุมชนตั้งแต่บริเวณชุมชนที่ตั้งอยู่หน้าคลังน้ำมันศาลเทีเกีร์ถึงชุมชนที่ตั้งอยู่ในฝั่งวัดตามถนนช่องนนทรี มีตัวแทนของคนในชุมชนเป็นคณะกรรมการชุมชนจำนวน 17 คน โดยมีผู้อาวุโสที่สุดเป็นประธานชุมชน(อายุ 64 ปี)

ภาพที่ 5-6 แสดงขอบเขตที่ตั้งชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเทีเกีร์

และชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหารปี พ.ศ.2530 เขียนโดยผู้วิจัย

-การจัดตั้งกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2531 นักพัฒนาชุมชน 3 งานปกครอง สำนักงานเขตยานนาวา ได้เข้ามาประสานกับผู้อาวุโสในชุมชน และช่วยเหลือให้มีการจัดตั้งชุมชนขึ้นอีกแห่ง ใช้ชื่อชุมชนว่า “ชุมชนปากคลองช่องนนทรี” พื้นที่ของชุมชนตั้งแต่บริเวณปากคลองช่องนนทรีในที่รัฐของทางหลวงเทศบาลและบางส่วนของที่ดินของวัด มีตัวแทนของคนในชุมชนเป็นคณะกรรมการชุมชนจำนวน 14 คน โดยมีผู้อาวุโสที่สุดเป็นประธานชุมชน (อายุ 71 ปี)

-การมีโทรศัพท์ประจำบ้านในชุมชน

ในปี พ.ศ.2532 จากการที่มีการวางเครือข่ายสายโทรศัพท์ผ่านในชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเทีเกีร์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถติดต่อขอรับบริการให้บริการโทรศัพท์ โดยการขอรับบริการขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบ้าน โดยการขอรับบริการต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขขององค์การโทรศัพท์ เป็นที่มาของการเริ่มมีโทรศัพท์ประจำบ้านในชุมชน

แต่เนื่องจากกระยะแรกของการขอติดตั้งโทรศัพท์จะมีเงินประกันและค่าติดตั้งที่เป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากเลขหมายโทรศัพท์ที่ยังมีจำกัด แต่ต่อประมาณปี พ.ศ.2537 มีการขยายเลขหมายในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ประกอบกับราคาค่าติดตั้งโทรศัพท์ที่มีแนวโน้มที่ถูกลงเรื่อยมา ทำให้คนในชุมชนขอรับบริการโทรศัพท์กันมากขึ้น

-การมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย,เครื่องสูบน้ำ,เครื่องขยายเสียงชนิดมือถือของชุมชน

ในปี พ.ศ.2532 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตยานนาวา(สส.) เป็นผู้สนับสนุนจัดซื้อถังดับเพลิงเคมีจำนวน 10 ถัง,เครื่องสูบน้ำจำนวน 1 เครื่องและเครื่องขยายเสียงชนิดมือถือ(โทรโข่ง)จำนวน 1 เครื่อง โดยใช้เงินงบประมาณของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สำหรับใช้ป้องกันอัคคีภัย และการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังในชุมชนมอบให้แก่ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี

-การมีถังดับเพลิงเคมี,เครื่องสูบน้ำเพิ่มอีก และการมีเครื่องสูบน้ำดับเพลิงของชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2533 กรุงเทพมหานคร เป็นผู้สนับสนุนจัดซื้อถังดับเพลิงเคมีจำนวน 20 ถังและเครื่องสูบน้ำอีกจำนวน 1 เครื่อง โดยใช้เงินงบประมาณของกรุงเทพมหานคร สำหรับใช้ป้องกันอัคคีภัยและการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังในชุมชนให้แก่ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี พร้อมกันนี้ยังได้มอบเครื่องสูบน้ำดับเพลิงชนิดหาลามจำนวน 1 เครื่องให้แก่ชุมชนปากคลองช่องนนทรีเพิ่มเติมอีกด้วย

กรรมการชุมชนซึ่งเป็นผู้รับมอบแทนถังดับเพลิงชาวชุมชน ได้กระจายไว้ตามบ้านให้ครอบครัวละหนึ่งถังของชุมชน ประกอบกับทางสำนักงานเขตยานนาวาได้จัดอบรมการป้องกันอัคคีภัย และการใช้ถังดับเพลิงเคมีพร้อมทั้งการมอบวุฒิบัตรแก่ผู้เข้ารับการอบรมอีกด้วย ส่วนถังดับเพลิงที่ใช้แล้วหรือหมดอายุการใช้งานให้ส่งไปที่สำนักงานเขตฯ เพื่อดำเนินการบรรจุสารเคมีให้ใหม่แล้วจะส่งกลับคืนชุมชนต่อไป

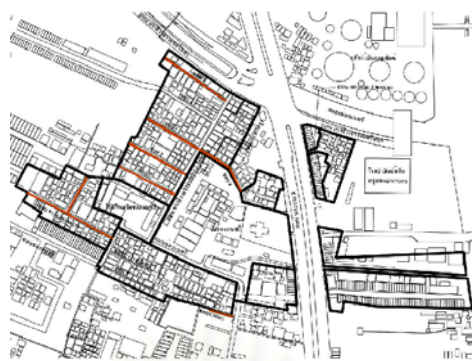
-การมีหอกระจายเสียงและเครื่องกระจายเสียงในชุมชน

ในปี พ.ศ.2533 กรุงเทพมหานคร เป็นผู้สนับสนุนในการจัดสร้างหอกระจายเสียงและเครื่องขยายเสียงให้ชุมชน โดยใช้เงินงบประมาณของกรุงเทพมหานคร สำหรับใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูล,ข่าวสารแก่ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี

-การปรับปรุงถนนซอยครั้งแรก ในชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์

ในปี พ.ศ.2535 ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนตามซอยถนนจัดสรรได้ร้องขอให้กรรมการชุมชนช่วยเป็นตัวแทนในการขอให้สำนักงานเขตฯช่วยเหลือ ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังตามซอยต่างๆ กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ จึงเป็นผู้ประสานไปยังสำนักงานเขตยานนาวาขอปรับปรุงทางระบายน้ำตามถนนซอย 1,2,3,5,6,9 ซึ่งทางสำนักงานเขตฯเห็นควรที่ให้ความช่วยเหลือ โดยการสนับสนุนจัดหาท่อระบายน้ำและวัสดุปรับปรุงทางเท้าให้ โดยให้ชาวชุมชนทำการปรับปรุงด้วยแรงงานของชาวชุมชน และทางสำนักงานเขตฯจึงได้แจ้งให้กรรมการศาสนาทราบ เพื่อขออนุญาตในการทำการปรับปรุงถนน และกรรมการศาสนาจึงแจ้งให้เจ้าอาวาสทราบ ซึ่งทางเจ้าอาวาสก็ได้ทำหนังสือยินยอมให้มีดำเนินการปรับปรุงถนนดังกล่าวได้

ภาพที่ 5-7 แสดงถนนที่ขอทำการปรับปรุง ในปี พ.ศ.2535

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร และข้อมูลจากแฟ้มเอกสารชุมชนร่วม

พัฒนาวัดช่องนนทรี เขียนโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้ได้มีการเริ่มดำเนินการในซอย 9 ก่อน จากการที่สำนักงานเขตยานนาวาสันนิษฐานจัดหาท่อระบายน้ำและวัสดุให้ส่วนหนึ่ง ผู้อาศัยในซอยจึงได้จัดผ้าป่าเรียไร่เงินทุนสำหรับทำถนนกันเองขึ้นมา และอาศัยแรงงานของชาวบ้านในซอยร่วมมือกันทำถนนและท่อระบายน้ำ เป็นการร่วมมือกันเองของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในซอย 9 ที่ได้ทำการปรับปรุงสภาพถนนเดิมครั้งที่ผู้จัดสรรทำไว้จากถนนดินลูกรังไม่มีท่อระบายน้ำ มาเป็นถนนแอสฟัลต์และมีท่อระบายน้ำของซอย 9 (ซอยโรงข้าวสาร) มีสภาพและใช้งานมาจนปัจจุบัน

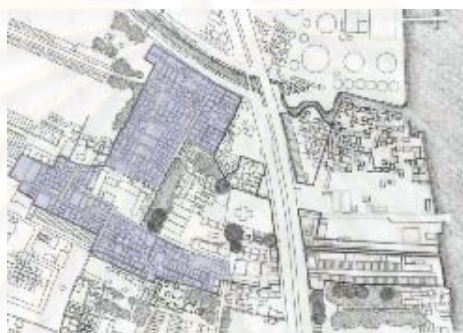
แต่ต่อมาในการปรับปรุงถนนซอยที่เหลือ(ซอย 1,2,3,5,6) สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สท.) เขตยานนาวา เห็นว่าในการปรับปรุงซอยดังกล่าวจะต้องอาศัยเงินทุนและแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงได้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือในการทำถนนและท่อระบายน้ำให้ โดยได้แปรญัตติของบประมาณจากกรุงเทพมหานคร เพื่อจัดจ้างผู้รับเหมามาดำเนินการแทนชาวบ้าน และให้ชาวบ้านแต่ละหลังที่อยู่ในซอยเตรียมการจัดหาท่อระบายน้ำที่จะมาขอต่อเชื่อมกับท่อระบายน้ำใหม่ให้แก่ผู้รับเหมาด้วย จึงได้มีการปรับปรุงสภาพถนนเดิมครั้งที่ผู้จัดสรรทำไว้จากถนนดินลูกรังไม่มีท่อระบายน้ำ มาเป็นถนนคอนกรีตและมีท่อระบายน้ำของซอย 1,2,3,5,6 มีสภาพและใช้งานมาจนปัจจุบัน

-การยุบเลิกชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2534 คณะกรรมการชุมชนได้ดำรงตำแหน่งมาจนครบวาระแล้ว แต่เนื่องจากผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในชุมชนต้องรื้อย้ายไป เพื่อใช้สถานที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียรวมของกรุงเทพมหานคร ทางสำนักงานเขตยานนาวาจึงให้คณะกรรมการรักษาการในตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนต่อไปก่อน จึงไม่มีการแต่งตั้งกรรมการชุมชนชุดใหม่ตามวาระ มีผลทำให้ยุบเลิกความเป็นชุมชนของชุมชนปากคลองช่องนนทรีในปี พ.ศ.2535 นี้เอง

-การเปลี่ยนชื่อและขอบเขตของชุมชนร่วมพัฒนาวัดหลังช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์

ในปี พ.ศ.2536 เนื่องจากคณะกรรมการชุมชนได้หมดวาระลง และผู้อยู่อาศัยในชุมชนด้าน คลังน้ำมันศาลเที๊กซ์ถูกไล่ออกเพื่อใช้สถานที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียรวมของกรุงเทพมหานคร จึงไม่มีตัวแทนทำ หน้าที่ในคณะกรรมการชุมชน ที่ประชุมจึงมีมติให้เปลี่ยนชื่อชุมชนเป็น “ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี” มีการ กำหนดขอบเขตชุมชนที่คงเหลือเพียงผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี และให้มีการสำรวจจำนวนผู้อยู่อาศัย ในชุมชนเพื่อกำหนดจำนวนกรรมการชุมชนที่จะมีการเลือกตั้งใหม่ด้วยตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วย คณะกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 และแจ้งมติของที่ประชุมดังกล่าวให้สำนักงานเขตราชบพิธ ต่อมาในปี พ.ศ.2537 จึงได้มีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนมีจำนวน 9 คน ขึ้นทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนา วัดช่องนนทรี

ภาพที่ 5-8 แสดงขอบเขตชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีที่กำหนดขึ้นใหม่
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ.2530 เขียนโดยผู้วิจัย

ที่ผ่านมาได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนตามวาระมาแล้ว 6 สมัย และมีผู้สมัครเป็น กรรมการชุมชนมีจำนวนเท่าที่ระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยคณะกรรมการชุมชนกำหนดไว้ ที่ผ่านมาก็ได้ รับการแต่งตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยคณะกรรมการชุมชนโดยไม่ต้องทำการเลือกตั้งแต่อย่างใด

ปัจจุบันชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี มีคณะกรรมการชุมชนจำนวน 9 คน มีคุณเฉลิมศรี แดงเกิด ทำหน้าที่เป็นประธานชุมชน

-การมีอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2537 ศูนย์สาธารณสุข 7 ได้ประสานงานกับคณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัด ช่องนนทรีในการขออาสาสมัครเป็นตัวแทนของคนในชุมชน เข้ารับการอบรมตามโครงการอาสาสมัครสาธารณสุข (อสส.) ซึ่งกรรมการชุมชนได้จัดตัวแทนเข้ารับการอบรมจำนวน 3 คน(เป็นกรรมการชุมชนในขณะนั้น) เพื่อให้ การปฐมพยาบาลเบื้องต้นและให้คำแนะนำทางด้านสาธารณสุขแก่คนในชุมชน ประกอบกับการช่วยประสาน งานในการติดตามผลการรักษาของศูนย์ฯ ทำให้ในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีมีตัวแทนทำหน้าที่อาสาสมัคร สาธารณสุข(อสส.)ของชุมชน จนถึงปัจจุบัน

-การปรับปรุงซอยและทางเดินบางส่วนเพิ่มเติมในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2538 จากประสบการณ์ของกรรมการชุมชนในการปรับปรุงถนน ประธานชุมชนจึงเริ่มประสานการขอความช่วยเหลือจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สภ.)เขตยานนาวา,สมาชิกสภาเขตยานนาวา (สข.) ในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อ จัดจ้าง และการขออนุญาตจากเจ้าอาวาสวัด ปรับปรุงถนนซอย 7(ซอยโรงปลาหู) จากสภาพเดิมมาเป็นซอยทางเดินคอนกรีตและมีท่อระบายน้ำ ดังสภาพและใช้งานในปัจจุบัน

ซึ่งต่อมาอีกอาศัยกระบวนการจัดการในลักษณะเดียวกันนี้ ดำเนินการปรับปรุงซอยทางเดินจำนวนหนึ่งในชุมชนให้เป็นคอนกรีตและมีท่อระบายน้ำ ดังสภาพและใช้งานในปัจจุบัน

-การให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดกับผู้อยู่อาศัยให้ถูกต้องทั้งหมด

จากการที่มีแปลงที่ดินบางส่วนที่ไม่สามารถดำเนินการจัดสรรที่ดินได้ และผู้เช่าอยู่เดิมมีการให้เช่าช่วง หรือการเก็บค่าหน้าดินซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิการเช่าที่ดินของวัด ทำให้ทางวัดไม่สามารถเก็บผลประโยชน์ที่ถูกต้องจากผู้อยู่อาศัยจริง ต่อมาในปี พ.ศ.2538 เป็นการจัดการโดยเจ้าอาวาสวัดช่องนนทรีที่จะให้มีการจัดทำสัญญาเช่าของผู้อยู่ในแปลงที่ดินของวัดส่วนที่เหลือทั้งหมด(บริเวณที่ตั้งชุมชนปากคลองช่องนนทรี) จึงให้กรรมการวัดช่วยแจ้งกับผู้เช่าอยู่เดิมและผู้อยู่อาศัยในที่ดินให้ไปทำสัญญาเช่าใหม่กับกรรมการศาสนาซึ่งเป็นผู้รับมอบการจัดประโยชน์แทนวัด

กรรมการศาสนา เมื่อได้รับมอบให้จัดประโยชน์ที่ดินแปลงดังกล่าวแทนวัดแล้ว ก็จะดำเนินการจัดประโยชน์แทนวัดตามระเบียบของกรรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดประโยชน์แทนวัด พ.ศ.2514 จากการจัดการให้กรรมการศาสนาเข้าทำการจัดประโยชน์ที่ดินแปลงดังกล่าวแทนวัดนั้น มีการแก้ปัญหาที่สำคัญคือการแบ่งที่ดินของผู้เช่าอยู่เดิมที่ให้เช่าช่วง ให้ทำการให้แบ่งแยกกรรมสิทธิ์ที่ดินของผู้อยู่อาศัยเดิมกับผู้เช่าช่วงให้เป็นผู้เช่าที่ถูกต้อง และการกำหนดค่าเช่าที่ดินขึ้นใหม่เป็นอัตรา 3 บาท/ตารางวา/เดือนอีกด้วย

จากการจัดการที่เกิดขึ้นจากเจ้าอาวาสวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน โดยให้กรรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว เป็นผลที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยที่เช่าช่วงเปลี่ยนสถานะจากผู้ละเมิดสิทธิในการเช่าที่ดินของวัด ให้เป็นผู้เช่าที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายและมีสัญญาเช่าที่ถูกต้อง เป็นการช่วยเหลือให้ผู้อยู่อาศัยสามารถได้รับการสาธารณูปโภค(เลขที่บ้าน, ไฟฟ้า, น้ำประปา)ของรัฐอีกด้วย

-การมีโทรศัพท์สาธารณะใช้ในชุมชน

ในปี พ.ศ.2540 จากการที่มีการวางเครือข่ายสายโทรศัพท์ผ่านในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และชุมชนปากคลองช่องนนทรี หน่วยงานบริการโทรศัพท์สาธารณะจึงได้ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะให้บริการในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และหน้าทางเข้าชุมชนปากคลองช่องนนทรีด้านถนนพระราม 3 ซึ่งให้บริการจนในปัจจุบัน

-การเกิดอุบัติเหตุของชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2540 จากการที่บริษัทผู้รับเหมาโครงการโรงบำบัดน้ำเสียกรุงเทพมหานคร ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียในขั้นตอนโครงสร้างชั้นใต้ดิน ได้เกิดการทรุดตัวของดินในชุมชนทำให้บ้านที่

ตั้งอยู่ในชุมชนปากคลองช่องนนทรีจากจำนวนบ้านทั้งหมด 26 หลัง บ้านเสียหายทั้งหมด 12 หลัง เสียหายบางส่วนแต่ต้องรื้อ 1 หลัง เสียหายบางส่วน 12 หลัง ไม่เสียหาย 1 หลัง

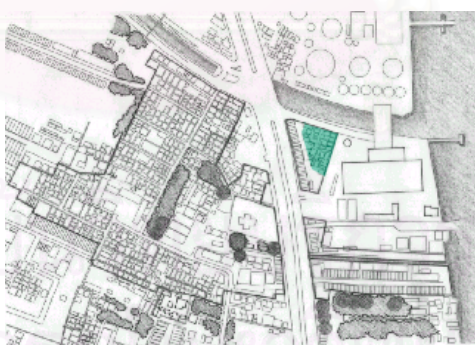
ภายหลังจากอุบัติภัยดังกล่าว ทางบริษัทผู้รับเหมาโครงการฯ ได้ชดเชยค่าเสียหายและตกลงในการที่จะปลูกสร้าง,ซ่อมแซมบ้านในชุมชน,ดำเนินการประสานงานติดตั้งไฟฟ้า,ประปา,โทรศัพท์ที่มีอยู่เดิมของคนในชุมชนและปรับสภาพทางเดินทั้งหมดเป็นคอนกรีต มีรายละเอียดน้ำด้านข้างทางเดินพร้อมทั้งวางท่อระบายน้ำของชุมชนทางด้านที่ติดโรงบำบัดน้ำเสียให้ด้วย โดยค่าใช้จ่ายและการก่อสร้างนั้นทางบริษัทผู้รับเหมาโครงการโรงบำบัดน้ำเสียเป็นผู้รับภาระในการดำเนินการให้ทั้งหมด

ปัจจุบันสภาพตัวบ้านส่วนใหญ่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่ วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นคอนกรีตเป็นบ้านสูง 2 ชั้น มีทางเท้าเป็นคอนกรีตมีรางและท่อระบายน้ำ รวมทั้งมีไฟฟ้า,น้ำประปา,โทรศัพท์ในชุมชน ส่วนเครื่องสูบน้ำ,หอกระจายเสียงและเครื่องขยายเสียงรวมทั้งครุภัณฑ์บางส่วนยังไม่มีมีการจัดสร้างหรือจัดทำให้ใหม่

-การจัดตั้งกรรมการชุมชนและชุมชนปากคลองช่องนนทรีขึ้นใหม่

ในปี พ.ศ.2540 พ.จ.อ.หลาบ คำทองสุข ผู้นำชุมชนปากคลองช่องนนทรี ได้ทำหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตยานนาวา ขอให้ทางสำนักงานเขตช่วยจัดตั้งชุมชนเป็นชุมชนถูกต้องตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร ต่อมาทางกรุงเทพมหานครได้ออกประกาศ เรื่อง กำหนดชุมชนเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 ให้แก่ชุมชนปากคลองช่องนนทรีขึ้นในปี พ.ศ.2542 มีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชนจำนวน 7 คนและได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการชุมชนฯ

ปัจจุบันชุมชนปากคลองช่องนนทรีมีคณะกรรมการชุมชนจำนวน 7 คน โดยมีนายธีรพล คำทองสุข บุตรของ พ.จ.อ.หลาบ คำทองสุข ทำหน้าที่เป็นประธานชุมชน

ภาพที่ 5-9 แสดงชุมชนปากคลองช่องนนทรีที่ขอจัดตั้งใหม่

ในปี พ.ศ. 2542

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร เขียนโดยผู้วิจัย

-การจัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวา และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2542 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ได้เข้ามาประสานและให้ความรู้กับคณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนฯ และได้ประสานงานกับชุมชนอื่นๆในเขตยานนาวา ที่จะให้มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ของแต่ละชุมชนเข้าเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อขอรับการสนับสนุนทางการเงินในโครงการ SIF-menu 5

คณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนฯ และทำการรวมกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนต่างๆในเขตยานนาวาจำนวน 6 ชุมชน ร่วมกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาขึ้น และกำหนดให้ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี เป็นที่ทำการเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาอีกด้วย

จากการที่แต่ละชุมชนร่วมกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาขึ้นแล้วนั้น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) จะเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินในโครงการ SIF-menu 5 แก่เครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวา โดยทางเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาได้เสนอขอรับความช่วยเหลือทางการเงินในโครงการ SIF-menu 5 จำนวน 2 โครงการประกอบด้วย โครงการสวัสดิการผู้สูงอายุ และโครงการเงินกู้เพื่อการศึกษา และการประกอบอาชีพ โดยเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขในการดำเนินโครงการกันเอง

ต่อมาในปีเดียวกัน คณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีจึงได้เริ่มดำเนินโครงการ มีประชาสัมพันธ์โครงการและคัดเลือกประชากรในชุมชนที่ขอเข้าร่วมโครงการ ปัจจุบันได้เริ่มดำเนินโครงการมาแล้ว 1 ปี มีสมาชิกโครงการสวัสดิการผู้สูงอายุจำนวน 143 ราย โครงการเงินกู้เพื่อการศึกษาจำนวน 76 ราย และโครงการเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพจำนวน 16 ราย

-การมีศูนย์สุขภาพชุมชนในชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2542 ศูนย์สาธารณสุข 55 ได้เข้ามาให้ความรู้ทางด้านสาธารณสุขแก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนฯ รวมทั้งได้จัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนและยาสามัญให้แก่ชุมชนปากคลองช่องนนทรี โดยใช้บ้านของประธานชุมชนเป็นสถานที่ทำการของศูนย์ฯ และคงดำเนินการในปัจจุบัน

จากการกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถนำมาแสดงให้เห็นถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน และทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการนั้นๆ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นในรูปของตารางที่ 5-3 ดังนี้

ตารางที่ 5-3 แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ปี พ.ศ.	ความต้องการ/วัตถุประสงค์การจัดการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้	ผลที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการ
2530	-การจัดตั้งชุมชน	-ผู้อาวุโสในชุมชน -นักพัฒนาชุมชน 3 เขตยานนาวา	-สมาชิกในชุมชน -ระเบียบกรุงเทพมหานคร	-จัดตั้งชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊ภักดิ์ -ตัวแทนคนในชุมชนเป็นกรรมการชุมชน	-ระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วย กรรมการชุมชน พ.ศ.2528
2531	-การจัดตั้งชุมชน	-ผู้อาวุโสในชุมชน -นักพัฒนาชุมชน 3 เขตยานนาวา	-สมาชิกในชุมชน -ระเบียบกรุงเทพมหานคร	-จัดตั้งชุมชนปากคลองช่องนนทรี -ตัวแทนคนในชุมชนเป็นกรรมการชุมชน	
2532	-การมีโทรศัพท์	-ผู้อาวุโสอาศัยในชุมชน -องค์การโทรศัพท์	-งบประมาณของแต่ละครัวเรือน	-เริ่มมีโทรศัพท์ใช้ของครัวเรือน	
2532,2533	-การช่วยเหลือชุมชนให้มีอุปกรณ์ป้องกัน อัคคีภัย, น้ำท่วมขังของชุมชน	-สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(สส.) -กรุงเทพมหานคร -สำนักงานเขตยานนาวา -กรรมการชุมชนร่วมพัฒนา -กรรมการชุมชนปากคลองฯ	-งบประมาณสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร -งบประมาณกรุงเทพมหานคร -การจัดอบรมให้ความรู้การป้องกันอัคคีภัย	-มีถังดับเพลิงเคมี, เครื่องสูบน้ำ ใช้ของชุมชน -มีถังดับเพลิงเคมี, เครื่องสูบน้ำ และเครื่องสูบน้ำ ดับเพลิง ใช้ของชุมชน	
2533	-จัดสร้างหอกระจายเสียงในชุมชน	-กรุงเทพมหานคร -ชุมชนร่วมพัฒนา -ชุมชนปากคลองช่องนนทรี	-งบประมาณกรุงเทพมหานคร	-จัดสร้างหอกระจายเสียงในชุมชนร่วมพัฒนา -จัดสร้างหอกระจายเสียงในชุมชนปากคลองฯ	
2535	-การปรับปรุงถนนซอย 1,2,3,5,6 และซอย 9	-ผู้อาวุโสอาศัย -กรรมการชุมชน -สำนักงานเขตยานนาวา -กรมการศาสนา -เจ้าอาวาสวัด -ผู้อาวุโสอาศัยในซอย 9 -สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร	-การประสานกับกรรมการชุมชน -การประสานกับสำนักงานเขตยานนาวา -สนับสนุนท่อระบายน้ำและวัสดุ -การแจ้งให้เจ้าอาวาสทราบ -การยินยอมให้มีการปรับปรุงถนน -จัดผ้าป่าเรียไร้เงินทำถนนกันเอง -แปรรูปตัดของงบประมาณจากกรุงเทพฯ	-หนังสือยินยอมให้มีการปรับปรุงถนน -มีถนนในซอย 9 เป็นแอสฟัลต์และมีท่อระบายน้ำ -จัดจ้างผู้รับเหมามาดำเนินการ -มีถนนซอย 1,2,3,5,6 เป็นคอนกรีตมีท่อระบายน้ำ	-การมีกรรมการชุมชนเพื่อเป็นตัวแทนคน ในชุมชนโดยเป็นผู้ประสานการขอรับการ สนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงาน ของรัฐ -วัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 5-3(ต่อ) แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ปี พ.ศ.	ความต้องการ/วัตถุประสงค์การจัดการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้	ผลที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการ
2534	-แก้ปัญหาการไม่มีกรรมการชุมชน	-สำนักงานเขตฯ	-ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการกรรมการชุมชน	-ยุบเลิกความเป็นชุมชนปากคลองช่องนนทรี	-การไล่ออกจากชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณปากคลองช่องนนทรีและชุมชนบางส่วนของบริเวณหน้าคั้งน้ำมันคาลเท็กซ์
2536	-แก้ปัญหาการไม่มีกรรมการชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณหน้าคั้งน้ำมันคาลเท็กซ์	-กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาฯ -สำนักงานเขตฯ	-ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการกรรมการชุมชน	-กำหนดขอบเขตของชุมชนขึ้นใหม่,สำรวจจำนวนครัวเรือนเพื่อกำหนดจำนวนกรรมการชุมชนชุดใหม่ -เปลี่ยนชื่อชุมชนจากเดิมเป็น "ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี"	
2537	-การอบรมตัวแทนคนในชุมชนเพื่อให้คำแนะนำด้านสาธารณสุข และเป็นผู้ประสานงานของชุมชนกับศูนย์สาธารณสุข	-กรรมการชุมชน -ตัวแทนคนในชุมชน -ศูนย์สาธารณสุข 7	-จัดหาตัวแทนคนในชุมชน -เข้ารับการอบรมด้านการสาธารณสุข -ประสานงานกับกรรมการชุมชน	-มีตัวแทนคนในชุมชนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข (ออส.) ของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี	
2538	-การปรับปรุงซอยทางเดินในชุมชน	-กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาฯ -สก.,สข.เขตยานนาวา	-การประสานงานกับสก.,สข.เขตยานนาวา -งบประมาณของ สก.,สข.เขตยานนาวา	-มีการปรับปรุงถนนซอย 7 และซอยทางเดินในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีบางส่วน	-งบประมาณชุมชนของ สก.,สข.
2538	-การให้มิสสัญญาเช่าที่ดินของวัดที่ถูกต้องทั้งหมด	-เจ้าอาวาส -กรมการศาสนา -ผู้อาศัยอยู่เดิม -ผู้ละเมิดสิทธิ์การอยู่อาศัย	-มอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์ -ระเบียบการจัดประโยชน์ฯ -ทำการแบ่งแยกที่ดินที่ครอบครองเดิม -ค่าเช่าที่ดินของแต่ละครัวเรือน	-ค่าเช่าที่ดินของวัด -ทำสัญญาเช่าและเก็บค่าเช่าที่ดินแทนวัด -แบ่งแยกแปลงที่ดิน -เป็นผู้เช่าและมีสัญญาเช่าที่ดินของวัดที่ถูกต้อง	-ที่ดินที่ผู้อาศัยอยู่เดิมครอบครองมีขนาดใหญ่และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน
2540	-การให้บริการโทรศัพท์สาธารณะ	-องค์การโทรศัพท์ -ผู้อาศัยในชุมชน	-ระเบียบและงบประมาณของหน่วยงาน	-ค่าบริการการใช้โทรศัพท์ -มีโทรศัพท์สาธารณะใช้ในชุมชน	
2540	-การแก้ปัญหาอุบัติเหตุที่เกิดกับผู้อาศัยบริเวณปากคลองช่องนนทรีในที่ดินวัด	-ผู้อาศัยในชุมชนปากคลองฯ -กรุงเทพมหานคร -ผู้รับเหมาโครงการฯ	-ที่อยู่อาศัยและทรัพย์สินเสียหาย -ประสานงานในการชดเชยและปรับปรุงสภาพของที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค -งบประมาณในการชดเชยและดำเนินการปรับปรุงสภาพชุมชนของผู้รับเหมา	-มีการปลูกสร้าง,ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย,ปรับปรุงทางเดินเท้าและท่อระบายน้ำในชุมชนและจัดหาสาธารณูปโภคกลับคืนให้แก่ชุมชน	-อุบัติเหตุจากการก่อสร้างโครงการโรงบำบัดน้ำเสียกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ.2540

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 5-3(ต่อ) แสดงกระบวนการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ปี พ.ศ.	ความต้องการ/วัตถุประสงค์การจัดการ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ปัจจัย/ทรัพยากรที่ใช้	ผลที่เกิดขึ้น	ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการ
2542	-การรับรองชุมชนอย่างเป็นทางการ	-ผู้นำชุมชน -สำนักงานเขตฯ	-ประสานขอความช่วยเหลือจาก สบง.เขต -ระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยการกรรมการชุมชน พ.ศ.2538	-รับการรับรองและแต่งตั้งกรรมการชุมชน ในปี พ.ศ.2542 อย่างเป็นทางการ	-การขอรับการสนับสนุน และช่วยเหลือ จากหน่วยงานรัฐ
2542	-การมีกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนร่วมพัฒนา วัดช่องนนทรี และการจัดตั้งเครือข่ายองค์กร ชุมชนยานนาวา	-สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) -กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาฯ	-ประสานงานและให้ความรู้แก่กรรมการ ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี -สนับสนุนการเงินโครงการ SIF-menu5 -วิธีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน -ประสานงานระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ ในเขตยานนาวา	-มีกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี -รวมกลุ่มออมทรัพย์ในเขตยานนาวา และร่วมกัน จัดตั้ง เครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวา	-การขอรับการสนับสนุนการเงินโครงการ SIF-menu5
2542	-การให้บริการด้านสาธารณสุขในชุมชน ปากคลองช่องนนทรี	-ผู้อยู่อาศัยในชุมชนปากคลองฯ -คณะกรรมการชุมชน -ศูนย์สาธารณสุข 55	-กำหนดจำนวนโครงการที่จะขอรับการ สนับสนุนทางการเงิน -กำหนดเงื่อนไขของสมาชิกที่จะเข้าร่วม โครงการ -ประสานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน -พิจารณาคัดเลือกสมาชิกในชุมชน	-ขอรับการสนับสนุนการเงินโครงการสวัสดิการ ผู้สูงอายุ และโครงการเงินกู้เพื่อการศึกษาหรือ การประกอบอาชีพ -เงื่อนไขทางการเงินต่อสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ -ขอรับการสนับสนุนการเงินโครงการ SIF-menu5 -สมาชิกในชุมชนได้รับการสนับสนุนทางการเงิน	-มีการจัดการด้านสาธารณสุขของแต่ละครัวเรือน -มีที่ทำการศูนย์สุขภาพชุมชน
2542	-การให้บริการด้านสาธารณสุขในชุมชน ปากคลองช่องนนทรี	-ผู้อยู่อาศัยในชุมชนปากคลองฯ -คณะกรรมการชุมชน -ศูนย์สาธารณสุข 55	-ร่วมรับการอบรม -ใช้บ้านของประธานชุมชนเป็นสถานที่ตั้ง ของศูนย์สุขภาพชุมชน -ให้ความรู้ทางด้านการสาธารณสุขและ จัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนปากคลอง ช่องนนทรี -จัดอุปกรณ์ และยาสามัญประจำชุมชน	-มีการจัดการด้านสาธารณสุขของแต่ละครัวเรือน -มีที่ทำการศูนย์สุขภาพชุมชน	

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.3.2 ปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาถึงกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้น พบปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นดังนี้

-ปัญหาและข้อจำกัดในการปรับปรุงถนนซอยครั้งแรก

จากการจัดการให้มีการปรับปรุงถนนซอยครั้งแรกในปี พ.ศ.2535 ในชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ ทำให้เกิดปัญหาของระดับถนนที่ทำการปรับปรุง อยู่สูงกว่าระดับพื้นชั้นล่างของตัวบ้าน ดังนั้นผู้อยู่อาศัยจึงต้องมีการจัดการปรับระดับ หรือยกระดับพื้นบ้านของแต่ละครัวเรือนกันเองด้วย

ส่วนข้อจำกัดในการปรับปรุงถนนดังกล่าวต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เฉพาะผู้อยู่อาศัยในซอย 9 จึงได้จัดผ้าป่าเรียไ้รเงินทุนสำหรับทำถนนกันเอง

-ข้อจำกัดในการปรับปรุงถนนซอยและทางเดินในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี

จากการจัดการให้มีการปรับปรุงถนนในปี พ.ศ.2535,2538 และซอยทางเดินบางส่วน พบข้อจำกัดทางด้านปัจจัยที่ใช้ในการจัดการปรับปรุงถนนและซอยทางเดินในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ที่ต้องอาศัยเงินงบประมาณจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สภ.)เขตยานนาวา หรือสมาชิกสภาเขตยานนาวา(สข.) มาใช้ในการดำเนินการ

5.3.3 ประมวลผลการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

การจัดการด้านสังคม

จากการกรุงเทพมหานครได้ออกระเบียบ ว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2528 เป็นปัจจัยที่ทำให้สำนักงานเขตยานนาวาซึ่งเป็นหน่วยงานดูแลชุมชนในพื้นที่ ได้ประสานกับผู้อาวุโสในชุมชนและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์ ขึ้นในปี พ.ศ.2530 เพื่อการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร และต่อมาในปี พ.ศ.2531 จึงได้มีการจัดตั้งชุมชนขึ้นอีกแห่งคือชุมชนปากคลองช่องนนทรี

แต่จากการไ้ร้อชุมชนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่บริเวณปากคลองช่องนนทรี และผู้อยู่อาศัยส่วนหนึ่งของชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์บริเวณด้านคลังน้ำมัน เพื่อการตัดถนนราวิวาสราชนครินทร์และก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียของกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ.2534 เป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้ต้องยุบเลิกกรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรีไป ส่วนชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊กซ์เมื่อไม่มีตัวแทนด้านคลังน้ำมันศาลเที๊กซ์เป็นกรรมการชุมชน จึงต้องกำหนดขอบเขตชุมชนเสียใหม่และทำการสำรวจจำนวนครัวเรือนเสียใหม่เพื่อกำหนดจำนวนกรรมการชุมชนชุดใหม่ และได้เปลี่ยนชื่อชุมชนจากเดิมเป็น ชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ดังในปัจจุบัน

กระทั่งในปี พ.ศ.2540 ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้อาวุโสของชุมชน ได้ขอให้ทางสำนักงานเขตยานนาวาช่วยเหลือในการจัดตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการ กระทั่งในปี พ.ศ.2542 จึงได้มีการจัดตั้งชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครขึ้นใหม่อีกครั้ง

การจัดการด้านที่ดิน

การจัดการด้านที่ดินในช่วงนี้ เกิดจากการที่เจ้าอาวาสเห็นควรที่จะมีการแก้ปัญหาผู้อาศัยอยู่เดิมแบ่งที่ดินกันเอง และจัดให้มีการทำสัญญาเช่าของผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัดให้ถูกต้องทั้งหมด จึงมอบให้กรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการจัดประโยชน์ในที่ดินและจัดทำสัญญาเช่าของผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัดทั้งหมด

การจัดการด้านที่อยู่อาศัย จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่นของชุมชน

จากการศึกษาตัวอย่างของที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างในช่วงนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการต่อเติมพื้นที่ชั้นล่างเพื่อใช้สอย ปรับปรุงหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัย เป็นการใช้ทรัพยากรตามความสามารถของแต่ละครัวเรือนกันเอง

จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2530 ของจำนวนที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่ามีจำนวนบ้านที่อยู่ในที่ดินของวัดที่เพิ่มขึ้น และจากการนับจำนวนที่อยู่อาศัยที่ปรากฏในการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ มีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 434 หลังคาเรือน ต่อจำนวนพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษามีจำนวน 39 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่ จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งมีการปลูกสร้างบ้านขึ้นบ้างในพื้นที่โดยทั่วไป

จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2539 มีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 461 หลังคาเรือน ต่อจำนวนพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษามีจำนวน 39 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งมีบ้านที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่จำนวนไม่มาก อันเนื่องจากการเข้ามาอยู่และมีการจับจองที่ดินจนเต็มพื้นที่

และจากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ.2542 มีจำนวนบ้านที่นับได้ประมาณ 457 หลังคาเรือน ต่อจำนวนพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษามีจำนวน 39 ไร่ จะมีความหนาแน่นของบ้านต่อพื้นที่จำนวน 11 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งการลดจำนวนที่อยู่อาศัยเกิดจากการเวนคืนที่ดินเพื่อตัดถนนและการก่อสร้างโรงพยาบาลน้ำเสียวของรัฐ

การจัดการด้านสาธารณูปโภค

ในการจัดการช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการจัดการปรับปรุงสภาพทางกายภาพของถนนซอยต่างๆ โดยเริ่มจาก ในปี พ.ศ.2535 ผู้อยู่อาศัยได้ขอให้กรรมการชุมชนช่วยเป็นตัวแทนประสานกับสำนักงานเขตยานนาวา ขอให้ช่วยเหลือในการแก้ปัญหาที่ท่วมขังตามถนนซอย 1,2,3,5,6 และซอย 9 ซึ่งสำนักงานเขตฯ เองเห็นว่าในการปรับปรุงถนนดังกล่าว เป็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะทำการพัฒนาชุมชนจึงได้ให้การสนับสนุนโดยการจัดทำท่อระบายน้ำและวัสดุปรับปรุงทางเท้า รวมทั้งการดำเนินการขออนุญาตจากกรมการศาสนาให้ และการยินยอมให้สามารถทำการปรับปรุงถนนและทางเท้าได้จากเจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดิน

แต่ในการปรับปรุงถนนซอยดังกล่าวได้เริ่มที่ซอย 9 ก่อนซึ่งคนในซอยนี้ได้จัดผ้าป่าเรียกเงินกันขึ้นเพื่อหาเงินมาทำการปรับปรุงถนนและท่อระบายน้ำไปด้วยพร้อมกัน และเริ่มดำเนินการทำถนนและท่อระบายน้ำกันเองขึ้นจนแล้วเสร็จ ซึ่งต่อมาสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สท.) เห็นว่าการปรับปรุงถนนนั้นต้องใช้เงินและแรงงานจำนวนมากจึงได้เข้ามาช่วยเหลือในการปรับปรุงถนนซอยต่างๆที่เหลือ ด้วยการแปรญัตติของบ

ประมาณจากกรุงเทพมหานครมาทำถนนและท่อระบายน้ำให้ โดยให้ผู้อยู่อาศัยเพียงแต่จัดหาท่อระบายน้ำมาที่จะมาเชื่อมต่อเท่านั้น

ซึ่งจากประสบการณ์ของกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ในการปรับปรุงถนนดังกล่าว จึงใช้การประสานกับสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร(สท.)เขตยานนาวา,สมาชิกสภาเขตยานนาวา(สข.) ขอสนับสนุนงบประมาณในการจัดจ้างผู้รับเหมามาทำการปรับปรุงถนน และซอยทางเดินต่างๆให้แก่ชุมชนอีกด้วย

การจัดการด้านสาธารณสุข

การจัดการในช่วงนี้เป็นการจัดให้มีการส่งเสริมทางด้านสาธารณสุขของชุมชนของหน่วยงานรัฐ โดยศูนย์สาธารณสุข 7 ได้สนับสนุนให้มีการจัดอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนขึ้น โดยทางศูนย์ฯ ได้ประสานกับทางกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ในการขอตัวแทนของคนในชุมชนเข้าร่วมอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชน(อสส.) เพื่อให้คำแนะนำทางด้านสาธารณสุขแก่คนในชุมชนและคอยประสานงานกับศูนย์ฯ ซึ่งกรรมการชุมชนเองก็ได้จัดตัวแทนเข้ารับการอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชน(อสส.) ด้วย ต่อมาจึงได้เข้ามาให้ความรู้ด้านสาธารณสุขแก่คนในชุมชนปากคลองช่องนนทรีและจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนขึ้นด้วย

การจัดการด้านเศรษฐกิจ

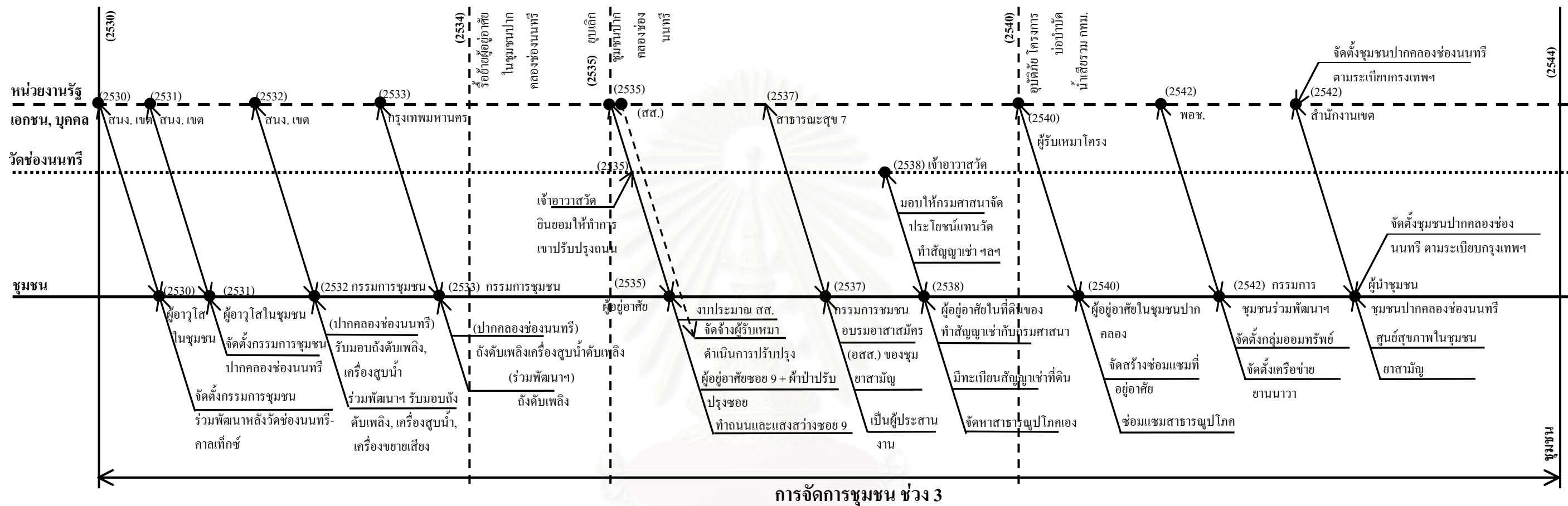
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐได้เข้ามาประสานและให้ความรู้แก่คณะกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในเขตยานนาวาขึ้น ต่อมาจึงได้จัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวา เพื่อขอรับการสนับสนุนทางการเงินของกองทุนพัฒนาเพื่อสังคม (SIF-menu 5) โดยที่เครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาจะเป็นผู้บริหารและกำหนดเงื่อนไขการเงินในโครงการเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ และโครงการเงินกู้เพื่อการการศึกษาและการประกอบอาชีพ ส่วนกลุ่มออมทรัพย์ของแต่ละชุมชนจะทำการพิจารณาคัดเลือกสมาชิกในชุมชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการกันเอง

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

จากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(สส.) และกรุงเทพมหานคร เป็นผู้สนับสนุนให้ชุมชนได้มีอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย,เครื่องสูบน้ำประจำชุมชนฯลฯ โดยใช้งบประมาณของรัฐให้ชุมชนได้มีอุปกรณ์เครื่องป้องกันอัคคีภัย และเครื่องสูบน้ำเพื่อการแก้ปัญหาหน้าท่วมขัง แก่ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเทึกซ์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ในปี พ.ศ.2540 ได้เกิดอุบัติเหตุการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียกรุงเทพมหานคร ทำให้บ้านเกือบทั้งหมดในชุมชนปากคลองช่องนนทรีเสียหาย ผู้รับเหมาโครงการฯจึงได้ปลูกสร้าง,ซ่อมแซมบ้าน,จัดหาสาธารณูปโภคที่มีอยู่เดิม พร้อมกับปรับสภาพทางเดินทั้งหมดเป็นคอนกรีตและวางท่อระบายน้ำของชุมชน

จากการประมวลผลการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ สามารถจำแนกให้เห็นบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชนโดยลำดับ และผลการจัดการที่เกิดขึ้นรวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการชุมชนในรูปของแผนภูมิที่ 5-3 ดังนี้

แผนภูมิที่ 5-3 แสดงบทบาทของผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

5.4 สรุปผลของกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี จากอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปผลของกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชนออกตามช่วงระยะ ดังนี้

การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

จากสภาพที่ตั้งแต่เดิมในอดีตที่ประชากรเป็นผู้ครอบครอง และใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำนา ทำสวนของแต่ละครัวเรือน แต่จากการที่รัฐได้ให้มีการออกโฉนดที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการแบ่งแยกกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้น โดยที่วัดช่องนนทรีได้มีการจดทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ธรณีสงฆ์ซึ่งได้มาจากการอุทิศที่ดินให้วัดของวัด เป็นผลทำให้วัดเองเป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมาย แต่การใช้ประโยชน์ที่ดินยังเป็นของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ใช้ทำสวนอยู่แต่เดิม กระทั่งมีการเชื่อมต่อถนนเข้ามาถึงที่ดินวัดและการจัดให้มีถนนในที่ดินของวัดเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิม ที่เริ่มมีการจัดแบ่งที่ดินเพื่อเก็บค่าหน้าดินหรือให้เช่าช่วงขึ้น ต่อมาทางวัดจึงให้ทางกรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์ที่ดินแทนวัด ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดประโยชน์ที่ดินของกรมการศาสนาและการเริ่มเก็บประโยชน์จากการเช่าที่ดินของวัดอีกด้วย ประกอบกับการมีไฟฟ้า และน้ำประปาของหน่วยงานรัฐที่เข้าถึงในที่ดินของวัด เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิม มีการจัดแบ่งที่ดินหรือให้เช่าช่วงที่เพิ่มขึ้น

การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

เป็นช่วงที่มีการจัดการที่สำคัญ คือการจัดให้มีการเช่าปรับปรุงและจัดสรรที่ดินของวัด และการแก้ปัญหาการให้เช่าช่วงที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมในที่ดินของวัด ซึ่งเริ่มจากการที่กรมการศาสนาได้จัดทำคำแนะนำของกรมการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติ เกี่ยวกับการดูแลรักษา และการจัดการศาสนสมบัติของวัด เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัดมีวิธีการปฏิบัติในการนำทรัพยากรที่ดินที่เป็นที่ธรณีสงฆ์มาใช้ประโยชน์ ประกอบกับความเจริญของที่ดินเมื่อมีถนน, ไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึง เจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดินเห็นควรให้มีการจัดประโยชน์ที่ดินโดยเช่าที่ดินของวัดเพื่อทำการจัดสรรขึ้น เพื่อเป็นการหารายได้มาบำรุงวัด เมื่อวัดได้ให้ผู้เช่าจัดสรรทำการปรับปรุงที่ดินและให้เช่าที่ดินแล้ว ก็จะมอบการจัดการประโยชน์ให้กรมการศาสนาดำเนินการแทนวัด

แต่จากการจัดให้มีการจัดสรรที่ดินของวัด ก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้อาศัยอยู่เดิมในที่ดินที่วัดไม่สามารถขอคืนที่ดินมาทำการให้เช่าจัดสรรได้ มีการจัดแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงขึ้นซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิ์ในการอยู่อาศัยและทำให้ไม่สามารถขอรับบริการต่างๆของรัฐ ซึ่งต่อมาเจ้าอาวาสวัดเห็นสมควรที่จะให้มีการแบ่งแยกสิทธิ์ในที่ดินให้ถูกต้อง จึงมอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินแทนวัด

อย่างไรก็ตาม จากบทบาทของวัดที่ได้ให้มีการจัดสรรที่ดินให้เช่าขึ้นเป็นการสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชาชนในที่ดินของวัดเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการที่เจ้าอาวาสได้ให้มีการแก้ปัญหาการให้เช่าช่วงที่ดินเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เช่าช่วงเปลี่ยนสถานะเป็นผู้เช่าที่ดินของวัดอย่างถูกต้อง ทำให้สามารถขอรับบริการต่างๆของรัฐได้

จากการออกคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติ เกี่ยวกับการดูแลรักษา และการจัดการศาสนสมบัติของวัด และการมอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินสวทที่ดินของวัด รวมทั้งการแก้ปัญหาการให้เช่าช่วงที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมในที่ดินของวัด จะเห็นได้ว่ากรมการศาสนาเองในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐได้มีส่วนในการช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมในกิจการของวัด

การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน(พ.ศ.2543)

เป็นช่วงที่มีการจัดการที่สำคัญคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาเป็นตัวแทนของคนในชุมชน ภายหลังจากการจัดตั้งกรมการชุมชนอย่างเป็นทางการนี้เอง ทำให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากกรุงเทพมหานครและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในการจัดหาอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย และอุปกรณ์ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขังให้แก่ชุมชน ประกอบกับการส่งเสริมทางด้านสุขอนามัยและการสาธารณสุขมูลฐานของชาวชุมชนจากศูนย์สาธารณสุข

โดยเฉพาะจากการช่วยเหลือของสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตยานนาวา และจากสมาชิกสภาเขตยานนาวา ทางด้านงบประมาณในการปรับปรุงสภาพของถนน, ทางเดินและท่อระบายน้ำในชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และการส่งเสริมของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ในการให้ความรู้แก่กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรีจึงได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนอื่นๆในเขตยานนาวาทำการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาขึ้น และการขอรับการสนับสนุนทางด้านเงินงบประมาณในการดำเนินการของเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) และที่สำคัญในการช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมการดำเนินกิจการของชุมชนจากทางสำนักงานเขตยานนาวาซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ดูแลชุมชน และประสานงานกับกรมการชุมชนในพื้นที่

จากการศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงที่ผ่านมา สามารถสรุปให้เห็นถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการชุมชน และการจัดการทางด้านต่างๆที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการในแต่ละช่วงในรูปของตารางที่ 5-4 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5-4 แสดงตารางสรุปกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

	ก่อนจัดประโยชน์ที่ดิน		จัดประโยชน์ของวัด		กิจกรรมการชุมชน		
	การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2511		การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2511-2530		การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน		
	2500	2510	2520	2530	2540	ปัจจุบัน	
ผู้มีส่วนในการจัดการชุมชน	หน่วยงานรัฐ, เอกชน, บุคคล	วัดถนน	สนง.เขต	สนง.เขต	สนง.เขต	สนง.เขต	
ส่งผลกระทบต่อสภาพทางด้าน	เจ้าของที่ดิน (วัดช่องนนทรี+กรมการศาสนา) ผู้ตั้งถิ่นฐาน	ทำโฉนดที่ดิน (2447, 2451) - ให้มีการทำโฉนดที่ดิน - อาศัยแรงงานชาวบ้าน	ให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินวัด (2510) ภาพถ่ายทางอากาศ	ให้มีการเช่าจัดสรร (2512) - ให้มีการแก้ปัญหาเช่าช่วง ภาพถ่ายทางอากาศ	ให้มีการแก้ปัญหาเช่าช่วง (2518) ภาพถ่ายทางอากาศ	ให้มีการแก้ปัญหาเช่าช่วง (2530) ภาพถ่ายทางอากาศ	ให้มีการแก้ปัญหาเช่าช่วง (2533) ภาพถ่ายทางอากาศ
ที่ดิน	ผู้ตั้งถิ่นฐาน (ทำสวน)	เป็นผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัด - มีการให้เช่าช่วงที่ดิน	เช่าอยู่ใหม่ (2512) ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด	เช่าอยู่ใหม่ (2512) ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด	เช่าอยู่ใหม่ (2512) ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด	เช่าอยู่ใหม่ (2512) ผู้เช่าที่ดินแปลงจัดสรรของวัด	
จำนวนครัวเรือนและความหนาแน่น			~30 หลังคาเรือน ความหนาแน่น 1 หลังคาเรือน/ไร่	266 หลังคา ความหนาแน่น 7 หลังคาเรือน/ไร่	~384 หลังคาเรือน ความหนาแน่น 10 หลังคาเรือน/ไร่	~434 หลังคาเรือน ความหนาแน่น 11 หลังคาเรือน/ไร่	
การมีสาธารณูปโภค		(เริ่มมีการเช่าบ้าน) ผู้เช่าช่วงฟุ้งไฟฟ้า	ผู้อยู่อาศัยเดิม น้ำประปา	ผู้เช่ามีสัญญาเช่า, ขอเลขบ้าน, ไฟฟ้า, ประปา	ขอเลขบ้าน, ไฟฟ้า, ประปาได้อย่างถูกต้อง	ผู้เช่าช่วงฟุ้งไฟฟ้า น้ำประปา	
การมีถนน	วัด และ ชาวบ้าน	ตัดถนนสายช่องนนทรี	มีถนนในแปลงจัดสรร	สนง. เขตปรับปรุงถนนเป็น คสล.	สนง. เขตปรับปรุงถนนเป็น คสล.	สนง. เขตปรับปรุงถนนเป็น คสล.	
การมีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยและการป้องกันน้ำท่วม(ถังดับเพลิงเคมี, เครื่องสูบน้ำ)						ชุมชนร่วมพัฒนาฯ (2532) มีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย เครื่องสูบน้ำ ฯลฯ (2533) ชุมชนปากคลองฯ (2532) มีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย เครื่องสูบน้ำ ฯลฯ (2533)	
การมีโรงเรียน	จัดตั้งโรงเรียนวัดแห่งแรก (2475)	ยุบรวมโรงเรียนวัด (2503)	จัดตั้งโรงเรียนเทศบาลวัดช่องนนทรี (ภายหลังใช้ชื่อ "โรงเรียนวัดช่องนนทรี")				
การมีสาธารณสุขในชุมชน						มีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสส.) ชุมชนร่วมพัฒนาฯ (2537) จัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนปากคลองฯ ชุมชนปากคลองฯ (2542)	
การมีกิจกรรมการชุมชน						จัดตั้งกรรมการชุมชนร่วมพัฒนาฯ (2530) จัดตั้งกรรมการ (ยุบเลิก) (2531) จัดตั้งใหม่ (2535) จัดตั้งใหม่ (2540)	
การมีกลุ่มออมทรัพย์						จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ร่วมพัฒนาฯ (2542) จัดตั้งเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ย่านนาวา	
การมีอุปกรณ์การประชาสัมพันธ์						หอกระจายเสียงในชุมชนร่วมพัฒนาฯ (2537) หอกระจายเสียงในชุมชนปากคลองฯ (2537)	
ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการชุมชน	(2444) มีการสำรวจและออกโฉนดที่ดิน โดยรัฐ	(2500) มีถนนเชื่อมต่อนับเขตที่ดินวัด	(2511) ตำแหน่งนำของกรมศาสนา	(2517) เวเนดีนที่ดินเพื่อตัดถนนพระราม 3	(2528) ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วย กรรมการชุมชน	(2535) เวเนดีนที่ดินเพื่อตัดถนนราชมวิภาส (2540) อนุมัติยกเลิกโครงการโรงบำบัดน้ำเสียรวม กทม.	

ที่มา : จากการรวบรวมและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี” เขตยานนาวา เกิดขึ้นเนื่องจากผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในเขตที่ดินของวัด และการใช้ที่ดินของศาสนสถานตั้งแต่ต้น เนื่องจากได้เคยอยู่อาศัยในที่ดินของวัดมาเมื่อครั้งในอดีต ประกอบกับความสนใจนโยบายของกรุงเทพมหานครที่จะพัฒนาพื้นที่บริเวณย่านพระราม 3 ให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะเขตยานนาวาที่ถูกกำหนดในแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานครปี พ.ศ.2542 ของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการพาณิชย์กรรม ตลอดจนสภาพที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนั้นเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงของเมืองและความต้องการในการใช้ที่ดินเพิ่มมากขึ้น ก็อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นปัญหาของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรีที่มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนมากที่สุด และเป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดของชุมชนเช่าที่วัดในเขตยานนาวา ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางและเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับประกอบการวางแผนพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี และของวัดอื่นๆ ในเขตยานนาวา หรือชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

โดยการศึกษาครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี

แต่จากการศึกษาพบปัญหาของความหมายหรือนิยามของ “การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด” ซึ่งจากการค้นคว้าไม่สามารถสืบค้นได้พบแต่อย่างใด มีแต่เพียงความหมายของการจัดการเท่านั้น จึงเลือกทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 ท่าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์การจัดการชุมชนต่อไป

ทั้งนี้จะทำการศึกษาเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี ซึ่งมีจำนวนที่อยู่อาศัย 220 หลังคาเรือน 310 ครอบครัว ประชากร 1,100 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย แผนที่ ภาพถ่าย และข้อมูลจากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา รวมทั้งการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ได้สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการลำดับกระบวนการจัดการต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและกรรมการวัดช่องนนทรี เจ้าหน้าที่ของกรมการศาสนา กรรมการชุมชน และผู้อยู่อาศัยในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ร่วมกับการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัยเพื่อทำการเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน

ในการศึกษาพบปัญหาที่เป็นข้อจำกัดในเรื่องของบันทึกข้อมูลชุมชนในอดีตที่มีไม่มากนัก และข้อมูลที่ได้มาจากหน่วยงานต่างๆมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของหน่วยงานทำให้การวิเคราะห์ยากลำบากมากขึ้น รวมทั้งการใช้ภาพถ่ายทางอากาศที่นำมาใช้ในการแปลงผลข้อมูล เป็นภาพที่ถูกบันทึกด้วยมาตราส่วนขนาดใหญ่ เมื่อนำมาขยายให้ได้มาตราส่วนที่ต้องการทำให้ความชัดเจนมีน้อยลงแต่ก็พยายามให้มีความถูกต้องมากที่สุด ประกอบกับการศึกษามีขอบเขตของระยะเวลา งบประมาณและกำลังของผู้วิจัย ทำให้การเก็บข้อมูลในส่วนของจำนวนชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดที่มีจำนวนมากถึง 220 หลังคาเรือน ต้องทำการเลือกสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีความน่าสนใจประกอบการศึกษาในครั้งนี้

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจึงทำการแยกประเด็นของข้อมูล เพื่อให้เห็นถึงสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนก่อนแล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์กระบวนการจัดการถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ ทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการ และผลของการจัดการที่เกิดขึ้น รวมทั้งปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการ

จากการวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษา รวมทั้งข้อเสนอแนะได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษากระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี สามารถแบ่งช่วงพัฒนาการออกเป็น 3 ระยะดังนี้

1) การจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

เริ่มจากการจัดการด้านที่ดินในระดับครัวเรือนของผู้ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้วัด และบริเวณโดยรอบวัดช่องนนทรีในอดีต เป็นเพียงการจับจองและครอบครองที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพทางการเกษตร ต่อมารัฐได้มีการสำรวจและออกโฉนดที่ดินเพื่อประโยชน์ในการเก็บค่าอากร เป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้มีการจัดแบ่งกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของที่ดินขึ้น จากการศึกษพบว่า ผู้ตั้งถิ่นฐานเดิมมีการอุทิศที่ดินให้เป็นที่ธรณีสงฆ์แก่วัดช่องนนทรีโดยสันนิษฐานถึงสาเหตุสำคัญได้ 2 ประการคือ เกิดจากจิตศรัทธาที่ต้องการทำบุญโดยการอุทิศที่ดินและการที่ไม่มีเงินในการชำระอากรให้แก่รัฐจึงได้อุทิศที่ดินให้แก่วัด และจากการออกโฉนดที่ธรณีสงฆ์ทำให้วัดช่องนนทรีมีสถานะเป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมายโดยที่วัดก็ไม่ได้จัดเก็บประโยชน์จากผู้อาศัยอยู่เดิมอื่นใด ส่วนผู้อาศัยอยู่เดิมยังคงครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินตามเดิม ทั้งนี้เพราะเป็นการพึ่งพากันระหว่างวัดและผู้อาศัยอยู่เดิม

การจัดการที่สำคัญในช่วงแรกนี้ เป็นการจัดการทางด้านกายภาพเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การจัดให้มีโรงเรียนขึ้นในเขตวัด การเชื่อมต่อถนนของเทศบาลเข้ามาถึงที่ตั้งของวัดเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของวัดและชาวบ้านโดยการสนับสนุนจากเจ้าอาวาส ส่วนการจัดการของผู้อาศัยอยู่เดิมเป็นเพียงการจัดการในระดับครัวเรือนของการอยู่อาศัย ได้แก่ การจัดทำทางเดินเข้าสู่ที่อยู่อาศัยของตน การขอเลขที่บ้าน (ซึ่งต้องให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รับรองการอยู่อาศัยในที่ดินวัดก่อนจึงจะขอเลขที่บ้านจากเทศบาลได้) ซึ่งต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียน

เทศบาลขึ้นอีกแห่งในเขตที่ดินวัด แต่จากการที่มีถนนเข้าถึงก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้อาศัยอยู่เดิมมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยจัดแบ่งที่ดินเพื่อให้เช่าหรือคิดค่าหน้าดิน เจ้าอาวาสจึงได้มอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินแทนวัด จึงเริ่มมีการทำสัญญาเช่าและการเก็บประโยชน์จากค่าเช่าที่ดินของวัดขึ้น ภายหลังเริ่มมีไฟฟ้า, น้ำประปาของรัฐเข้าถึง ผู้อาศัยอยู่เดิมที่มีการขอเลขที่บ้านแล้วเริ่มมีการขอไฟฟ้า, น้ำประปาใช้ ส่วนผู้เช่าช่วงที่ยังไม่มีสัญญาเช่าจึงไม่สามารถขอใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาได้ จะต้องซื้อไฟฟ้า, น้ำประปาโดยอาศัยการต่อพ่วงจากบ้านที่ขอใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาแล้ว

ส่วนการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม ยังไม่มีการจัดการใดๆที่เห็นได้ชัด แต่จะมีความเปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร มาเป็นการหารายได้จาก การให้เช่าที่ดินหรือเก็บค่าหน้าดิน ประกอบกับการเข้ามาอยู่อาศัยของประชากรที่เพิ่มขึ้นด้วย

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการชุมชนที่สำคัญในช่วงนี้คือ เจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่เป็นผู้สนับสนุน และมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการชุมชนเกือบทุกเรื่อง ส่วนกรมการศาสนาในฐานะที่เป็นหน่วยงานรัฐเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือในกิจการของวัด และเทศบาลซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่ส่งเสริมการให้การศึกษาแก่เด็กในชุมชน ส่วนผู้อาศัยอยู่เดิมจะเป็นเพียงการจัดการในระดับครัวเรือนของการอยู่อาศัยเท่านั้น

ทรัพยากรที่มีและถูกนำมาใช้มากที่สุดในช่วงนี้คือ ดินที่ดินโดยวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ครอบครองที่ดิน ส่วนผู้อาศัยมีการใช้ทรัพยากรทางการจัดการในทุกด้านตามความสามารถของแต่ละครัวเรือนกันเอง

จากการศึกษาพบว่า ผลของการจัดการในช่วงนี้เป็นจุดเริ่มของ การมีโรงเรียนในชุมชน การมีถนนใช้ในชุมชน ส่วนผู้อาศัยอยู่เดิมเริ่มมีการขอมเลขที่บ้าน และมีการจัดแบ่งที่ดินเพื่อให้เช่าหรือคิดค่าหน้า ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนของผู้เข้ามาอาศัยอยู่ในที่ดินของวัด จึงเป็นสาเหตุของการเริ่มจัดให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดขึ้นโดยเจ้าอาวาสได้มอบให้กรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์แทนวัด ประกอบกับความเจริญเมื่อมีการคมนาคมทางถนนที่เข้าถึงที่ดินวัด ทำให้มีไฟฟ้าและน้ำประปาที่เข้าถึง ผู้อาศัยจึงเริ่มมีการขอรับบริการการใช้ไฟฟ้า, น้ำประปากันขึ้น

2) การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511 - พ.ศ.2529

เป็นช่วงที่รัฐได้มีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด และกรมการศาสนาในฐานะหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่วัด ได้จัดทำคำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดการใช้ทรัพยากรด้านที่ดินของวัดขึ้น

การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้ เกิดจากเจ้าอาวาสได้มีการนำทรัพยากรที่ดินที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดมาจัดให้มีการเช่าที่ดินเพื่อจัดประโยชน์เป็นที่แปลงย่อย พร้อมจัดให้มีการทำถนนและจัดเตรียมไฟฟ้า, น้ำประปาในแปลงจัดสรร และการมอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินแปลงจัดสรรแล้วแทนวัดต่อไป

จากการจัดการที่ดินของวัด จึงเป็นการสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาเช่าที่ดินของวัดอย่างรวดเร็ว และเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเจ้าอาวาสได้จัดการแก้ปัญหาการจัดแบ่งที่ดินขึ้นกันเองของผู้อาศัยอยู่เดิมที่ให้เช่าช่วง และไม่สามารถขอรับบริการสาธารณูปโภคต่างๆของรัฐได้ โดยมอบให้กรมการศาสนาเป็นผู้ทำการจัด

ประโยชน์ที่ดินแทนวัด เป็นการสนับสนุนให้ผู้เช่าช่วงมีสถานะเป็นผู้เช่าที่ดินของวัดอย่างถูกต้อง และให้สามารถขอรับบริการต่างๆของรัฐ ได้แก่ การขอมีเลขที่บ้าน การขอรับบริการไฟฟ้า,น้ำประปาใช้กันเองได้ ต่อมาทางสำนักงานเขตยานนาวาเองได้ทำการพัฒนาสภาพของถนนและทางระบายน้ำ เป็นการสนับสนุนและใช้ประโยชน์ร่วมกันของถนนระหว่างสำนักงานเขต และวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน รวมทั้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ผู้ที่มีส่วนสำคัญที่สุดในการจัดการในช่วงนี้คือ เจ้าอาวาสวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่สนับสนุนให้มีการเข้ามาอาศัยอยู่ในที่ดินของวัด รวมทั้งการแก้ปัญหาและสนับสนุนให้ผู้เช่าช่วงเป็นผู้เช่าที่ถูกต้อง โดยมีการทศสนาซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่ให้การสนับสนุน และช่วยเหลือในกิจการของวัด ส่วนผู้เช่าที่ดินของวัดเป็นการจัดการในระดับครัวเรือน ได้แก่ การจับจองแปลงที่ดินและการจ่ายค่าหน้าดิน การจัดทำสัญญาเช่าที่ดิน การจัดสร้างที่อยู่อาศัย และการขอรับบริการไฟฟ้าและน้ำประปาใช้จากหน่วยงานบริการรัฐของแต่ละครัวเรือนกันเอง

ทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการของเจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดิน ประกอบด้วยที่ดินที่เป็นที่ธรณีสถิงของวัดและวิธีในการดำเนินการจัดประโยชน์ที่ดินตามที่ระบุไว้ใน คำแนะนำของกรมการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ส่วนผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัดมีการใช้ทรัพยากรทางการจัดการในทุกด้านตามความสามารถของแต่ละครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า ผลการจัดการของเจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของที่ดินในช่วงนี้ทำให้เกิดการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากร และความหนาแน่นของจำนวนที่อยู่อาศัยของครัวเรือนต่อจำนวนพื้นที่จัดประโยชน์ของวัดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเกือบเต็มพื้นที่ ส่วนที่อยู่อาศัยและการมีสาธารณูปโภคใช้เป็นการจัดการของแต่ละครัวเรือนในชุมชน ตลอดจนมีการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐและวัดในการปรับปรุงถนนช่องนนทรี เป็นผลทำให้ในชุมชนมีสภาพทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง

3) การจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530 - ปัจจุบัน

เป็นช่วงหลังจากการที่กรุงเทพมหานครได้ออกระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน

การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้ เริ่มจากที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาเป็นตัวแทนของคนในชุมชน ทำให้มีการจัดตั้งชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดและชุมชนที่อยู่ในที่ดินบางส่วนของวัดช่องนนทรีจำนวน 2 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊ภัก์ และชุมชนปากคลองช่องนนทรี ภายหลังจากการจัดตั้งกรรมการอย่างเป็นทางการนี้เอง ทำให้ได้รับการส่งเสริมจากรัฐและหน่วยงานของรัฐในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยการจัดให้มีอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย อุปกรณ์ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขัง และการจัดอบรมให้ความรู้ในการใช้อุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย และอุปกรณ์การประชาสัมพันธ์ของทั้ง 2 ชุมชน

แต่จากการไล่อื้อชุมชนส่วนใหญ่บริเวณปากคลองช่องนนทรี และชุมชนด้านคลังน้ำมันศาลเที๊ภัก์ เพื่อตัดถนนและก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย เป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้ต้องยุบเลิกชุมชนปากคลองช่องนนทรีไป ส่วนชุมชนร่วมพัฒนาหลังวัดช่องนนทรี-ศาลเที๊ภัก์ ทำให้ต้องมีกรลดขอบเขตชุมชนและจำนวนกรรมการชุมชน รวมทั้งได้เปลี่ยนชื่อชุมชนเสียใหม่เป็นชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ภายหลังจากไล่อื้อชุมชนแล้วนั้นมีการจัดการชุมชนของทั้ง 2 ชุมชนดังนี้

การจัดการของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี ในด้านกายภาพและสภาพแวดล้อมของชุมชน ได้มีการปรับปรุงสภาพของถนน,ทางเท้าและท่อระบายน้ำโดยส่วนใหญ่ในชุมชน และการจัดให้มีการจัดเก็บขยะ และถังรับขยะกระจายตามบริเวณต่างๆในชุมชน รวมทั้งการรักษาความสะอาดบริเวณถนนที่เป็นทางสาธารณะ ในชุมชน ส่วนในด้านสุขอนามัย ได้มีการจัดให้มีอาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน และในด้านเศรษฐกิจ ได้จัดให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาขึ้น

การจัดการชุมชนปากคลองช่องนนทรี จากการที่ต้องยุบเลิกความเป็นชุมชนไป และการไล่อพยพชุมชนส่วนใหญ่บริเวณปากคลองช่องนนทรี คงเหลือเพียงผู้อยู่อาศัยเดิมในที่ดินของวัด การจัดการโดยส่วนใหญ่ จึงเกิดขึ้นจากผู้อาวุโสที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดแต่เดิมที่มีส่วนในการจัดการด้านที่ดิน และได้มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในที่ดินเพิ่มขึ้น ส่วนการจัดการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นเพียงการจัดการในระดับครัวเรือนของการอยู่อาศัย ได้แก่ การจัดทำทางเดินเข้าสู่ที่อยู่อาศัยที่เป็นหมอนไม้ และการขอไฟฟ้า,น้ำประปาใช้ ในด้านสังคมที่เห็นได้ชัดคือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ต่อมาเจ้าอาวาสจึงได้มอบให้กรมการศาสนาทำการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดทั้งหมด จึงทำให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ถูกต้องด้วย

ต่อมาได้เกิดอุบัติเหตุจากการก่อสร้างโครงการโรงบำบัดน้ำเสียรวมกรุงเทพมหานคร ทำให้บ้านในชุมชนได้รับความเสียหายเกือบทั้งหมด ผู้รับเหมาโครงการจึงได้มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นใหม่ บางส่วนได้มีการซ่อมแซมสภาพที่อยู่อาศัย ทำการปรับปรุงสภาพทางเดินและท่อระบายน้ำในชุมชน ส่วนการจัดวางผังชุมชนเป็นการจัดการกันเองในชุมชน ภายหลังผู้นำชุมชนจึงได้ประสานกับทางสำนักงานเขตยานนาวาในจัดตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการขึ้นอีกครั้ง จึงทำให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆของรัฐ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์สุขภาพในชุมชน การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนจากสำนักงานเขตยานนาวา

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนในช่วงนี้มากที่สุดคือ กรรมการชุมชน ในการเป็นผู้ประสานงานของชุมชน และเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ส่วนหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะสำนักงานเขตยานนาวามีส่วนในการจัดการในช่วงนี้มากที่สุด ในการช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนกิจกรรมของกรรมการชุมชนทั้งในด้าน การให้ความรู้ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ การให้ความรู้ และช่วยประสานงานของชุมชน

แหล่งที่มาของทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการชุมชนในระยะนี้มาจากหลายฝ่าย แต่ส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานของรัฐที่ให้การสนับสนุนทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือ,เครื่องใช้ต่างๆแก่ชาวชุมชน และการช่วยเหลือด้านงบประมาณในการปรับปรุงสภาพถนน,ทางเท้า,การระบายน้ำจากฝ่ายการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนการส่งเสริมทางด้านสาธารณสุขมูลฐานของชุมชนจากหน่วยงานสาธารณสุขของรัฐ โดยเฉพาะเงินงบประมาณในการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี โดยเครือข่ายองค์กรชุมชนยานนาวาซึ่งได้มาจากสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ

จากการศึกษาพบว่า ผลของการจัดการให้มีการจัดตั้งกรรมการชุมชน ทำให้มีตัวแทนของคนในชุมชนที่เป็นผู้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผู้กำหนดแนวทาง และเป็นผู้ประสานงานในการดำเนินการต่างๆของชุมชน เกิดการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านกายภาพ สุขอนามัย ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม และการเริ่มต้นของกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี แต่จากการจัดการในช่วงนี้

ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนที่มาจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ทั้งหน่วยงานรัฐ ฝ่ายการเมือง และวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน โดยที่กรรมการชุมชนจะเป็นผู้ประสานงาน และดำเนินการในกิจการของชุมชนร่วมกับฝ่ายต่างๆ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

6.1.2 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี

ปัญหาและข้อจำกัดที่พบจากการศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการในแต่ละช่วงมีดังนี้

1) ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชน ช่วงก่อนปี พ.ศ.2511

ปัญหาที่พบในการจัดการชุมชนในช่วงนี้ คือปัญหาทางด้านกายภาพ โดยเฉพาะในเรื่องที่ธรณีสงฆ์ของวัดที่มีผู้อุทิศให้กับวัดเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางวัดเองก็ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง หากปล่อยทิ้งไว้ก็จะทำให้สกปรกรุงรังและทรุดโทรมและวัดก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อื่นใด ประกอบกับในที่ดินมีผู้อาศัยอยู่เดิมมาก่อนจึงให้ผู้อาศัยอยู่เดิมได้ใช้ประโยชน์กันต่อไป รวมทั้งเมื่อมีความเจริญเข้าถึงปัญหาที่ผู้อาศัยอยู่เดิมเริ่มมีการจัดแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงหรือมีการเก็บค่าหน้าดินขึ้นซึ่งวัดเองไม่สามารถควบคุมได้ และที่สำคัญที่เป็นปัญหาของผู้เช่าช่วงที่ไม่สามารถขอมีเลขที่บ้าน ไฟฟ้าหรือน้ำประปาเองได้ หากไม่ได้รับการรับรองเป็นผู้อาศัยในที่ดินของวัดจากเจ้าอาวาส หรือมีการจัดทำสัญญาเช่าดินวัดเสียก่อน ส่วนข้อจำกัดของวัด เป็นเพราะวัดเองก็ต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้านในการบำรุงวัด ฉะนั้นวัดจึงไม่ทำรุนแรงกับชาวบ้าน ส่วนข้อจำกัดของผู้เช่าช่วงที่ไม่สามารถขอมีเลขบ้าน ไฟฟ้าและน้ำประปา ทำให้ต้องอาศัยบ้านที่มีการขอเลขที่บ้านแล้วใช้ไปก่อน

2) ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529

ปัญหาที่พบในการจัดการชุมชนในช่วงนี้ ยังคงเป็นปัญหาทางด้านกายภาพโดยเฉพาะในเรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัด ซึ่งไม่สามารถเจรจาขอคืนที่ดินจากผู้อาศัยอยู่เดิมมาทำการจัดประโยชน์ได้ทั้งหมด ประกอบกับปัญหาที่ผู้อาศัยอยู่เดิมมีการจัดแบ่งที่ดินให้เช่าช่วงหรือมีการเก็บค่าหน้าดิน รวมทั้งปัญหาการควบคุมขนาดของสิ่งปลูกสร้าง ส่วนข้อจำกัดของวัดเองที่ไม่ต้องการให้เกิดมีการฟ้องร้องกันขึ้น

3) ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชน ช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

ปัญหาที่พบในการจัดการชุมชนในช่วงนี้ เกิดจากการจัดการที่มีการปรับปรุงสภาพของถนนที่มีการยกระดับของถนนที่สูงขึ้น ทำให้ต้องผู้อาศัยจึงต้องมีการปรับระดับของพื้นบ้านของแต่ละครัวเรือนกันเองตามด้วย ส่วนข้อจำกัดเกิดจากการที่กรรมการชุมชนต้องอาศัยปัจจัยที่เป็นเงินงบประมาณจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตยานนาวา(สก.) และสมาชิกสภาเขตยานนาวา(สข.) มาใช้ในการดำเนินการปรับปรุงทางเดินในชุมชน

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

ผลที่ได้จากการศึกษาในเรื่องพัฒนาการ และกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัด ช้องนนทรีในอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า การจัดการที่มีส่วนทำให้เกิดชุมชนในที่ดินของวัดนั้น เกิดจากเจ้าอาวาสวัด ช้องนนทรีที่สนับสนุนให้มีการเช่าเพื่อจัดประโยชน์เป็นที่จัดสรรพร้อมสาธารณูปโภค ทำให้เกิดมีการเข้ามาเช่า อยู่ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในที่ดินของวัดขึ้น ส่วนการจัดการของผู้เช่าอยู่อาศัยในที่ดินของวัดเป็นเพียงการจัดการ ในระดับครัวเรือนเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการจัดการให้มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว ทำให้ เกิดการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ นักการเมือง และวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน โดยมี กรรมการชุมชนเป็นผู้มีส่วนสำคัญ เป็นผู้ประสานงาน และดำเนินการในกิจการของชุมชนร่วมกับฝ่ายต่างๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การจัดการชุมชน ก่อนปี พ.ศ.2511 เป็นการจัดการและนำทรัพยากรที่มีอยู่มาคือที่ดิน โดยใช้ ประโยชน์ร่วมกันของวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดินและผู้อยู่อาศัยในชุมชน การจัดการโดยส่วนใหญ่ของผู้อยู่อาศัยเป็น การจัดการในระดับครัวเรือนเท่านั้น แต่จากการเริ่มมีถนน, ไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้น ปัญหาและข้อจำกัดที่พบ คือปัญหาทางกายภาพโดยเฉพาะในเรื่องของการใช้ประโยชน์ ที่ดินของวัดและผู้อยู่อาศัยอยู่เดิม

การจัดการชุมชนช่วงปี พ.ศ.2511-พ.ศ.2529 การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้เกิดขึ้นจากวัดผู้เป็นเจ้าของ ที่ดิน ที่เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดมีการจัดสรรที่ดินพร้อมสาธารณูปโภคสำหรับเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยในที่ดินของ วัด รวมทั้งการแก้ไข้ปัญหาให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดอย่างถูกต้องทางหนึ่ง โดยกรมการศาสนาเป็นผู้ ช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมในกิจการต่างๆของวัด ปัญหาและข้อจำกัดที่พบยังคงเป็นปัญหาทางด้าน การจัดการที่ดินของวัดและผู้อยู่อาศัยอยู่เดิม

การจัดการชุมชนช่วงปี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน(พ.ศ.2543) การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้ คือมีการจัด ตั้งกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการขึ้น และทำให้เกิดการนำเข้าของทรัพยากรในการจัดการ ด้านวัสดุรวมทั้ง เรื่องเงิน ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมแก่ชุมชน โดยกรรมการชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการ วาง แผน ปฏิบัติ ตัดสินใจในการบริหารชุมชน ส่วนปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชน เกิดจากการสนับสนุน งบประมาณจาก สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตยานนาวาและสมาชิกสภาเขตยานนาวา มาใช้ในการปรับปรุง ถนนและทางเดินในชุมชน

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า วัดเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเข้ามาอยู่อาศัย ส่วนผู้ อยู่อาศัยจะดำเนินการจัดการในระดับครัวเรือนของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาหลังจากที่มีการจัดตั้งกรรมการ ชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว ทำให้มีตัวแทนของชุมชนที่เป็นผู้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน กำหนดแนวทาง และ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินการต่างๆของชุมชน

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วย เจ้าของที่ ดิน(วัด) มีส่วนในการสนับสนุนการเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินของวัดโดยจัดให้มีแปลงที่ดินเช่าพร้อมสาธารณูปโภค ในที่ดินของวัด และวิธีช่วยเหลือผู้เช่าช่วงจากผู้อยู่อาศัยเดิมให้เป็นผู้เช่าที่ดินของวัดที่ถูกต้อง รวมทั้งกรมการศาสนา ที่เป็นหน่วยงานของรัฐที่คอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมในกิจการของวัด

ส่วนสำนักงานเขตยานนาวา มีส่วนในการสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือให้แก่ชุมชนในการจัดตั้ง กรรมการชุมชนและกิจการของชุมชน รวมทั้งหน่วยงานของรัฐและนักการเมือง มีส่วนในการสนับสนุน ส่งเสริม การจัดให้มี อุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยและอุปกรณ์ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ครัวภัณฑ์ประจำชุมชน อบรมเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข(ออสส.) จัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้เป็นการเสริมสร้างความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเท่านั้น ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะทำให้เป็นการจัดการที่ยั่งยืนตามนโยบายของการจัดตั้ง กรรมการชุมชน ของกรุงเทพมหานครยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการจัดการชุมชนในช่วงที่มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการจัดให้มีตัวแทนของคนในชุมชน ในการที่จะพัฒนาความเป็นอยู่และท้องถิ่นของชุมชน แต่จากการจัดการที่ผ่านมาของการมีกรรมการชุมชนยังไม่ประสบผลสำเร็จในการมีส่วนร่วมของชุมชนเท่าที่ควร ที่ผ่านมาเป็นเพียงการมีกรรมการชุมชนที่คอยแก้ไขปัญหาของชุมชน และคอยประสานงานในการดำเนินการต่างๆของชุมชนเท่านั้น ซึ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนผู้มีรายได้น้อยนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะต้องเป็นผู้ริเริ่ม หรือเป็นผู้กระทำด้วยตนเอง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งจะเป็ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน

ส่วนวัดผู้เป็นเจ้าของที่ดิน หน่วยงานรัฐ และนักการเมือง โดยเฉพาะสำนักงานเขตยานนาวาเอง จัดว่าเป็นหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือในการปฏิบัติงานของชาวชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อให้การจัดการชุมชนในด้านต่างๆสำเร็จลุล่วงตามความประสงค์ของชุมชนยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวชุมชน แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือ จะต้องให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอกกับประชาชนหรือผู้อยู่อาศัยในชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานภายนอกจะต้องมีบทบาทที่เป็นเพียงแค่การส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้ เกิดการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้อยู่อาศัยในชุมชน และเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่งในการจัดการชุมชนคือ การส่งเสริมให้ชุมชนเกิดเป็นชุมชนเรียนรู้ โดยต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เรียนรู้จากการลงมือทำ และทำด้วยกันเป็นกลุ่ม จึงจะทำให้มีการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดความรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นความรู้จริงและเป็นการสร้างปัญญาที่จะใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน หรือสามารถสร้างการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการชุมชนที่อาศัยในที่ดินของวัดโดยจัดอยู่ในประเภทชุมชนเช่าโดยมีวัดเป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมาย ซึ่งผู้อยู่อาศัยในที่ดินของวัดมีความมั่นใจถึงความมั่นคงในการอยู่อาศัยในระดับหนึ่ง และในการอยู่อาศัยในที่ดินของวัดนี้เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการ เอกชน และสังคม จึงมีความน่าสนใจที่เป็นข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป โดยทางเฉพาะการจัดการทางด้านที่อยู่อาศัยของ

ชุมชนในที่ดินของวัด หรือการศึกษาแนวทางในการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดอื่นๆ ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจใหม่ พระราม 3 ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมการสำหรับการจัดการชุมชน หรือวางแผนการจัดการชุมชนในอนาคตต่อไป

กระบวนการที่ใช้ในการศึกษา “การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี” ที่ผ่านมาของผู้วิจัยนั้น มีข้อเสนอแนะในการศึกษาคือ เมื่อกำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลในเบื้องต้นแล้ว ควรเริ่มเก็บข้อมูลที่ได้จากฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวาซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่ดูแลชุมชนก่อน เพื่อทำการเก็บและศึกษาข้อมูลที่มีทางด้านต่างๆของชุมชน และการนำไปสู่การเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆที่เกี่ยวข้องจะเป็นการร่นระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา ต่อมาจึงควรกำหนดวิธีการวิจัยเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการศึกษา ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัย พบปัญหาในการหาความหมายของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการศึกษา จึงต้องใช้การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆที่มีประสบการณ์ด้านชุมชน ซึ่งในการขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆ จะต้องทำการนัดหมายเพื่อเข้าพบและทำการสัมภาษณ์ แล้วจึงค่อยนำมาประมวลผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่ต้องใช้เวลาในการดำเนินการ ซึ่งในช่วงการรอนัดสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ควรที่จะมีการเริ่มการจัดทำรายละเอียดที่เป็นแผนที่ แผนผังหรือการเริ่มสำรวจชุมชนในเบื้องต้นทั้งหมดก่อนเพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนที่จะทำการศึกษา ต่อมาหลังจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแล้วควรจัดเตรียมเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัย และกำหนดแหล่งที่จะทำการเก็บข้อมูลทั้งจากบุคคลหรือจากหน่วยงานต่างๆแล้วจึงเริ่มทำการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนหรือมากที่สุด เป็นการประหยัดเวลาและงบประมาณที่ใช้ในการศึกษา จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ เริ่มจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์และสรุปผลการศึกษาร่วมกับการปรับปรุงเนื้อหาวิทยานิพนธ์ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรุงเทพมหานคร. สรุปภาพรวมของเขตนานนาวา เขตบางคอแหลม เขตสาทรและเขตราชบุรีณะ. เอกสาร
โรเนียวเย็บเล่ม. กองวางผังเมือง สำนักผังเมือง, 2542.

กรุงเทพมหานคร. ข้อมูลชุมชนเขตนานนาวา. สำนักงานเขตนานนาวา. เอกสารโรเนียว, 2539.

กรุงเทพมหานคร. คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน. เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, ไม่ระบุปีที่พิมพ์.

กรุงเทพมหานคร. แผนผังกำหนดการใช้ที่ดิน. สำนักผังเมือง, 2542.

กรมการศาสนา. ประวัติวัดหัวราชอาณาจักร เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.

กรมการศาสนา. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบ และคำสั่ง
มหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
2541.

กมล เกษมเกียรติสันติ. สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2543.

เกสร เทพรส. สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2544.

ใจ นุชนนทรี. สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2543.

เฉลิมศรี แดงเกิด. ประธานชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2543.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. งานวิจัย
ส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2526.

เตือนใจ จันทร์เรือง. เจ้าหน้าที่รักษาความสะอาด 5 สำนักงานเขตนานนาวา. สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2544.

ทวน เณรปัญญา. กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2543.

ชาติรี จันทร์ศรี. เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน 5 ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตนานนาวา. สัมภาษณ์,
9 สิงหาคม 2543.

ธงชัย สันติวงษ์. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2541.

ธีรวิทย์ วัฒนพงศ์. หัวหน้าฝ่ายทะเบียนและสัญญา สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ. สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2543.

เนตรนภิต นาควัชร, ปิยนารถ บุนนาค, บัณฑิต จุลาลัย. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและสภาวะแวดล้อมของ
ศาสนสถานในกรุงเทพมหานคร. สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

เนตรนิกิต์ นาควัชระ และคณะ. วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี(พ.ศ.2325-2525).

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

บุญธรรม หุยประเสริฐ. หัวหน้าฝ่ายประสานงานและพัฒนา กองการพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชน.

สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2543.

บุญเยี่ยม เหลาสอาด. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมือง ในพื้นที่เขตชั้นกลาง

กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

บุญยืน เลิศลักษณ์. สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2543.

บุญยงค์ นุชนนทรี. สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2543.

ปราณี พรรณวิเชียร. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักประกายพริก, 2530.

ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ปฐมมา หรุ่นรักวิทย์. สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญด้านชุมชน มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย(ACHR).

สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2543.

ประทีป อึ้งทรงธรรม. เลขาธิการมูลนิธิดวงประทีป. สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2543.

ประยูร อภิวัฒน์ชาลย์. ผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ. สัมภาษณ์,

8 ธันวาคม 2543.

ปรียาวรรณ บุญนาค. เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน 7 หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา.

สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2543.

ฝ่ายพัฒนาชุมชน. ข้อมูลชุมชนปากคลองช่องนนทรี. สำนักงานเขตยานนาวา. เอกสารโรเนียว, 2542.

ฝ่ายพัฒนาชุมชน. แบบประมวลข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร (พช.กท.4) ของชุมชน

ร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี. สำนักงานเขตยานนาวา. เอกสารโรเนียว, 2542.

ฝ่ายพัฒนาชุมชน. แบบประมวลข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร (พช.กท.4) ของชุมชน

ปากคลองช่องนนทรี. สำนักงานเขตยานนาวา. เอกสารโรเนียว, 2542.

ฝ่ายพัฒนาชุมชน. บัญชีครุภัณฑ์ประจำชุมชนในเขตยานนาวา. สำนักงานเขตยานนาวา. สมุดทะเบียน.

ฝ่ายทะเบียนและสัญญา. ทะเบียนต่อสัญญาเงินประกันการเช่า. สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ. สมุดทะเบียน.

ฝ่ายทะเบียนและสัญญา. แผนผังการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดช่องนนทรี. สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. สำเนาแบบพิมพ์เขียว, 2512.

ฝ่ายทะเบียนและสัญญา. หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดช่องนนทรี จำนวน 4 ฉบับ. สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. โฉนดที่ดิน, ร.ศ.123.

ฝ่ายทะเบียนและสัญญา. หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดช่องนนทรี จำนวน 1 ฉบับ. สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. โฉนดที่ดิน, ร.ศ.127.

พรณี สวัสดิ์มงคล. เจ้าพนักงานปกครอง 7 หัวหน้าฝ่ายทะเบียน สำนักงานเขตยานนาวา. สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2544.

พงศ์ธรรม ชันรูปัตย์. เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดประโยชน์ สำนักงานศาสนสมบัติ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2543.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน. สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2543.

มานพ พงศทัต. อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2543.

มานพ พงศทัต. รายงานวิจัย เรื่องรูปแบบการใช้ที่ดิน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

โรงเรียนวัดช่องนนทรี. คู่มือบริหารราชการวิชาการ. เอกสารโรเนียว, 2542.

ละออ เสมิตร. สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2543.

วีระศักดิ์ จันทราภัย. หัวหน้าฝ่ายบริการ การไฟฟ้านครหลวง เขตยานนาวา. สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2544.

วิมลศีลสุนทร. เจ้าอาวาสวัดช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2543, 6 สิงหาคม 2543.

ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐานมนุษย์. ผลกระทบของการพัฒนากับปัญหาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในเขตยานนาวา และความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา. การเคหะแห่งชาติ, 2526.

ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐานมนุษย์. วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย. ปีที่ 2 เล่มที่ 1. การเคหะแห่งชาติ, 2528.

สมพงษ์ โกศลรอด. นายตรวจ 3 การประสานนครหลวงสาขาทุ่งมหาเมฆ. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2544.

สมสุข บุญญะบัญชา. กรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2543.

สัญญา สัญญาวัฒน์. การพัฒนาชุมชนแบบการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : เอ็มเทรตติ้ง, 2541.

โสภณ พรโชคชัย. 1020. สำนักวิจัยและปฏิบัติการชุมชนเมือง, 2528.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2534.

สุเทพ เชาวลิต. เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรการบริหารโครงการเบื้องต้น.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม, ไม่ระบุปีที่พิมพ์.

สุรินทร์ ดีใจ. สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2543.

สวัสดิ์ กุญชรจันท์. กรรมการวัดช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2543, 6 สิงหาคม 2543.

สวัสดิ์ สุคนธ์รังษี. ทฤษฎีและหลักทฤษฎีวิจัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2525.

สมถวิล ทองอุทิศ. อาจารย์โรงเรียนวัดช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2543.

สำนักพัฒนาชุมชนเมือง. ข้อมูลชุมชนเขตยานนาวา. กรุงเทพมหานคร. เอกสารโรเนียว, 2541.

ทลาบ คำทองสุข. ประธานชุมชนปากคลองช่องนนทรี. สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2543.

อรทัย อาจอ่ำ. อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. สัมภาษณ์,
4 ธันวาคม 2543.

อรทัย อาจอ่ำ และโรเซ่ ซีกาล. การวิจัยและพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง
: กรณีวัดช่องลม. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.

อคิน รพีพัฒน์. ผู้อำนวยการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2543.

อภิชาติ พุทธา. ตำรวจชุมชนสัมพันธ์ สถานีตำรวจบางโพธิ์. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2544.

อภัยยุทธ์ จันทรพา. กลุ่มเพื่อนร่วมงาน(องค์กรพัฒนาเอกชน). สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2543.

อุทิศ จีงนิพนธ์สกุล. วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2528.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางข้อมูลชุมชนในเขตยานนาวา

ข้อมูลชุมชนในเขตยานนาวา													
ลำดับที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน	ครอบครัว	เจ้าของที่ดิน	ครอบครองที่ดิน	การย้ายถิ่นฐาน	ไฟฟ้า	ประปา	ระบายน้ำ	ทางเดิน	กรรมการ	สภาพชุมชน
1	หลังป้อมน้ำมันเอสโซ่	ช. หลังป้อมน้ำมันเอสโซ่	90	120	เอกชนหลายราย	บุกรุก เข้าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	ไม่ปานกลาง	มี	แออัด
2	เจ้าพระยา	ถ. พระรามที่ 3	190	224	เอกชนหลายราย	บุกรุก	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	ไม่ปานกลาง ทางเดินบางส่วน	มี	แออัด
3	จตุรมิตร	ช. จตุรมิตร	69	80	เอกชนหลายราย	บุกรุก เข้าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	ไม่ปานกลาง	ไม่มี	แออัด
4	คลองเสาทิน	ริมถ. พระรามที่ 3	79	88	เอกชนหลายราย	บุกรุก เข้าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี		ไม่ปานกลาง	ไม่มี	แออัด
5	คลองสวน	ริมถ. พระรามที่ 3	86	100	เอกชนและสาธารณะ	บุกรุก	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	ไม่ปานกลาง ทางเดิน	ไม่มี	แออัด
6	สามัคคีรวมใจ	ช. ข้างธนาคารกรุงไทย	63	71	เอกชนหลายราย	เช่ามีสัญญาและไม่มี	ดั้งเดิม	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	มี	ชุมชนเมือง
7	โรงสี	ช. โรงสี	179	191	บริษัทบุญรักษ์	เช่าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
8	ร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง 2	ร่วมพัฒนาเชื้อเพลิง	146	162	กรมธนารักษ์ การรถไฟ	บ้านพักรถไฟและบุกรุก	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบายน้ำ	ไม้ คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
9	เชื้อเพลิงพัฒนา	ช. เชื้อเพลิงพัฒนา	666	698	กรมธนารักษ์	เช่าไม่มีสัญญาและบุกรุก	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
10	เย็นอากาศ 2	ช. เย็นอากาศ 2	240	293	เอกชนหลายราย กรมธนารักษ์	ของตนเองเช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบายน้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
11	ประสาทสุข	ช. ประสาทสุข	22	26	เอกชนหลายราย	ของตนเองเช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบายน้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	ไม่มี	ชุมชนเมือง
12	ปากคลองสาน	ช. โชคชัยจงเจริญ	25	30	เอกชนหลายราย	ของตนเองเช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	คอนกรีต ปานกลาง	ไม่มี	แออัด

ที่มา : ฝ่ายพัฒนาชุมชนฯ สำนักงานเขตยานนาวา

ตารางข้อมูลชุมชนในเขตยานนาวา (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน	ครอบครัว	เจ้าของที่ดิน	ครอบครองที่ดิน	การย้ายถิ่นฐาน	ไฟฟ้า	ประปา	ระบายน้ำ	ทางเดิน	กรรมการ	สภาพ ชุมชน
13	คลองแปด	ช. ปริยานนท์	80	90	เอกชนหลายราย	ของตนเองเช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	คอนกรีต ปานกลาง	ไม่มี	ชุมชน เมือง
14	ปากคลองวัดดอกไม้	ช. วัดดอกไม้	55	89	วัดดอกไม้	เช่าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	ไม่มี	แออัด
15	หลังวัดคลองใหม่	ช. วัดคลองใหม่	115	260	วัดคลองใหม่	เช่าไม่มีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	ไม่มี	แออัด
16	ปรีชา 1	ช. ปริยานนท์	150	190	เอกชนหลายราย	ของตนเองและเช่าไม่มี สัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
17	เศตะพราหมณ์	ช. ชุมสายโทรศัพท์	82	97	เอกชนหลายราย	ของตนเองและเช่าไม่มี สัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
18	ข้างซอยพัฒนาการ1	ช. ประดู่1	80	182	เอกชนหลายราย	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	ชุมชน เมือง
19	โสธมัย-อร่ามดวง	ช. โสธมัย	244	270	กรมธนารักษ์ เอก ชน	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ดั้งเดิม	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
20	ช. สรรค์สุข	ช. สรรค์สุข	77	98	เอกชน	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	ชุมชน เมือง
21	วัดคลองภูมิ	ช. วัดคลองภูมิ	135	196	เอกชนหลายราย	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ดั้งเดิม	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
22	บัวหลวง	ช. วัดช่องนนทรี	55	78	เอกชนหลายราย	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
23	ร่วมพัฒนาช่อง นนทรี	ช. วัดช่องนนทรี	200	280	เอกชนหลายรายและ กรมศาสนา	ของตนเองและเช่ามี สัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	ชุมชน เมือง

ที่มา : ฝ่ายพัฒนาชุมชนฯ สำนักงานเขตยานนาวา

ตารางข้อมูลชุมชนในเขตยานนาวา (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อชุมชน	ที่อยู่	บ้าน	ครอบครัว	เจ้าของที่ดิน	ครอบครองที่ดิน	การย้ายถิ่นฐาน	ไฟฟ้า	ประปา	ระบายน้ำ	ทางเดิน	กรรมการ	สภาพ ชุมชน
24	วัดช่องลม	ช. วัดช่องลม	160	284	เอกชนหลายราย	เช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
25	คลองขวาง	ริมถ.พระรามที่ 3	168	200	เอกชนหลายราย	เช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	ไม้ คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
26	ศาลเที๊กซ์	ริมถ.พระรามที่ 3	70	80	เอกชนหลายราย บุกรุก	เช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ท่อระบาย น้ำ	ไม้ คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด
27	คลองด่าน	ช. ทศลิน	55	81	เอกชน	ของตนเอง ,เช่า	ดั้งเดิม	มี	มี	มีบางส่วน	คอนกรีต ปานกลาง	มี	ชุมชน เมือง
28	ปากคลองช่องนนทรี	ถ.พระรามที่ 3	26	79	กรมการศาสนา	เช่ามีสัญญา	ต่างจังหวัด	มี	มี	ธรรมชาติ	คอนกรีต ปานกลาง	มี	แออัด

ที่มา : ฝ่ายพัฒนาชุมชนฯ สำนักงานเขตยานนาวา

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำแนะนำของกรมการศาสนา

ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด
ตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๐๕

ความนำ

วัดในพระพุทธศาสนาทั่วพระราชอาณาจักร เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย อยู่ภายใต้การคุ้มครอง
แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎหมายแห่งเกี่ยวกับบุคคล กิจการและทรัพย์สินของ
นิติบุคคล ซึ่งผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการปกครองดูแลจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามข้อบทกฎหมายโดย
เคร่งครัด

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ
ของวัด ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๘๕ ตอนที่ ๘๘ หน้า ๘๘๘ วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
จึงเป็นอันว่าตั้งแต่วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นต้นไป การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด
ทั่วพระราชอาณาจักร ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทุกส่วนทุกระดับจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎกระทรวง
ฉบับนี้

โดยที่ ข้อ ๘ แห่งกฎกระทรวงดังกล่าว บัญญัติให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียน บัญชี
แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่น ๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัด เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการ
ศาสนสมบัติของวัดเพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้ กรมการศาสนาจึงออกคำแนะนำและกำหนดแบบ
ทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่น ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

คำแนะนำเป็นรายชื่อ

หน้าที่กรรมการศาสนา

๑. ตามกฎกระทรวงว่าด้วยการดูแลรักษาและการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติของวัด โปรดทราบว่า กรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ให้ความอุปถัมภ์แก่วัดวาอารามต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) กำหนดแบบพิมพ์ต่าง ๆ ให้วัดใช้ในการจัดประโยชน์
- (๒) ออกคำแนะนำให้วัดถือปฏิบัติ
- (๓) เก็บรักษาหนังสือสำคัญเกี่ยวกับที่ดินของวัด
- (๔) รับฝากหนังสือสัญญา และหรือเอกสารสำคัญให้วัด
- (๕) รับฝากเงินของวัด
- (๖) พิจารณาการกันที่ดินวัดเป็นที่จัดประโยชน์
- (๗) พิจารณานิเทศคดีที่วัดจะฝากเงินของวัด
- (๘) พิจารณาให้ความเห็นชอบการให้เช่าที่ดินของวัดเกินกว่า ๓ ปี
- (๙) ช่วยเหลือวัดในการดำเนินคดีเกี่ยวกับศาสนสมบัติ
- (๑๐) ส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจให้คำแนะนำแก่วัดในการปฏิบัติตามกฎกระทรวง

ฉะนั้น เมื่อวัดมีปัญหาสงสัยหรือขัดข้องประการใดเกี่ยวกับการจัดประโยชน์และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ให้ติดต่อไปยังกรรมการศาสนา ที่ทำการอยู่ในบริเวณกระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนิน พระนคร

๒. การจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจให้คำแนะนำแก่วัด จะมีหนังสือจากอธิบดีกรรมการศาสนา แจ้งไปยังเจ้าอาวาส หรือไวยาวัจกรเป็นหลักฐาน และเจ้าหน้าที่ของกรรมการศาสนาทุกคน มีบัตรประจำตัวพร้อมที่จะแสดงได้เสมอ

๓. ในการส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจให้คำแนะนำก็ดี ไปช่วยการจัดประโยชน์ของวัดก็ดี ทางวัดไม่ต้องออกค่าใช้จ่ายใด ๆ วันแต่จะได้มีการตกลงอย่างเป็นทางการกับกรรมการศาสนา ในกรณีที่วัดจะต้องจ่ายเงินเพื่อดำเนินการให้วัด เช่น เงินค่าดำเนินคดีเป็นต้น ให้จ่ายตรงต่อกรรมการศาสนา

หน้าที่ศึกษาธิการจังหวัด

ศึกษาธิการจังหวัดมีหน้าที่ปฏิบัติงานท่านองเดียวกับกรรมการศาสนา หรือนัยหนึ่งก็คือเป็นผู้แทนกรรมการศาสนาในส่วนภูมิภาคนั่นเอง

กฎกระทรวงข้อ ๑

“ข้อ ๑ การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัดให้ลงทะเบียนของวัดไว้เป็นหลักฐาน และเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้นโดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย

การได้มาซึ่งที่ดินหรือสิทธิอื่นเกี่ยวกับที่ดินเมื่อได้จดทะเบียนการได้มาตามกฎหมายแล้ว สำหรับวัดในเขตกรุงเทพมหานคร ให้ส่งหลักฐานการได้มาไปเก็บรักษาไว้ที่กรรมการศาสนา สำหรับวัดในเขตจังหวัดอื่นให้ส่งไปเก็บรักษาไว้ ณ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนั้น”

๔. คำว่าทรัพย์สินตามกฎหมายนี้หมายถึง ที่ดิน อาคาร เงินทอง และวัตถุสิ่งของอันมีค่าทุกสิ่งทุกอย่างที่วัดได้มาเป็นสมบัติของวัด แต่โดยที่สิ่งของบางอย่างเป็นของเบ็ดเตล็ดเล็กน้อยเกินไป การพิจารณาว่าควรจะกำหนดสิ่งใดเป็นศาสนสมบัติของวัด ควรอาศัยพระวินัยเป็นหลักด้วย ทรัพย์สินประเภทที่เป็นศาสนสมบัติของวัดดังกล่าวนี้ ก็ตรงกับที่เรียกว่า “ของสงฆ์” นั้นเอง แต่ก็มีข้อควรกำหนดลงไว้เพื่อมิให้ผิดพลาดดังนี้ คือ

- เงินต้องลงบัญชีทุกบาททุกสตางค์
- ที่ดิน ต้องลงบัญชีทุกส่วนของเนื้อที่
- อาคารถาวร ต้องลงบัญชีทุกหลัง
- สิ่งของมีค่า ต้องลงบัญชีทุกอย่าง
- สิ่งของเบ็ดเตล็ดเล็กน้อย หรือของใช้ชั่วคราว เจ้าอาวาสพิจารณาตามสมควร

๕. วัดจะต้องมีสมุดทะเบียนทรัพย์สินไว้อย่างน้อย ๒ เล่ม (ไม่รวมบัญชีเงิน) คือ

(๑) ทะเบียนสังหาริมทรัพย์ สำหรับจดของเคลื่อนที่ได้

(๒) ทะเบียนอสังหาริมทรัพย์สำหรับจดของเคลื่อนที่ไม่ได้ สมุดทะเบียนให้ใช้ตามแบบ

ของกรมการศาสนา

ทะเบียนทรัพย์สินของวัด

๖. เมื่อได้ทรัพย์สินมาเป็นของวัด ก็ให้แยกลงทะเบียน ๒ เล่มนั้น เล่มใดเล่มหนึ่งตามแต่ประเภททรัพย์สินนั้น คือสิ่งใดเป็นสังหาริมทรัพย์ก็นำลงทะเบียนสังหาริมทรัพย์ สิ่งใดเป็นอสังหาริมทรัพย์ก็นำลงทะเบียนอสังหาริมทรัพย์โดยใช้แบบสว.๑ เช่นเดียวกัน

การได้ที่ดินมาเป็นของวัด

๑. เฉพาะการได้มาซึ่งที่ดิน มีวิธีปฏิบัติพิเศษกว่าทรัพย์สินอย่างอื่น ที่ดินดังกล่าวนี้หมายถึง

- ที่ดินตรงที่ตั้งวัดนั่นเอง
- ที่ดินของวัดแต่อยู่นอกเขตวัดออกไป ที่เรียกว่า ที่ธรณีสงฆ์
- ที่ดินอันงอกต่อเดิม จากที่ดินเดิมของวัด
- ที่ดินที่ผู้บริจาคยกให้แก่ผลประโยชน์ ที่เรียกว่า ที่กัลปนา

เมื่อวัดได้มาซึ่งที่ดินจากผู้ใด ให้ขอรับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินมาจากผู้นั้นด้วย

๘. เมื่อได้หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินมาแล้ว

การปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด

- ถ้าเป็นโฉนด ให้นำไปขอจดทะเบียน ณ สำนักงานที่ดินจังหวัด
- ถ้าเป็น น.ส.๓ (หนังสือ...รับรองการทำประโยชน์) ให้นำไปขอจดทะเบียน ณ ที่ว่าการ

อำเภอ

- ถ้าเป็นเอกสารอย่างอื่น เช่น ส.ค.๑ (แบบแจ้งครอบครองที่ดิน) ทางวัดไม่แน่ใจว่าจะใช้เป็นหลักฐานได้หรือไม่และจะทำอย่างไรต่อไป ให้หารือทางอำเภอหรือจังหวัด หรือกรมการศาสนา

ดูก่อน

๘. โฉนดที่ดินกิติ น.ศ.๓ กิติ เอกสารสำคัญเกี่ยวกับที่ดินกิติ เมื่อจดทะเบียนตามข้อ ๘ แล้ว ให้วัดจดทะเบียนทรัพย์สินของวัดในประเภทอสังหาริมทรัพย์ แล้วนำหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินเหล่านั้น ไปฝากไว้กับหน่วยราชการ คือ

- วัดในเขตกรุงเทพมหานคร ให้นำไปฝากไว้ ณ กรมการศาสนา
- วัดในเขตจังหวัดอื่นให้นำไปฝากไว้ ณ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนั้น

การนำหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินไปฝากตามข้อนี้ หน่วยราชการที่รับฝากจะต้องออกหนังสือรับฝากมอบให้แก่วัดเก็บไว้เป็นหลักฐาน ถ้าวัดยังไม่ได้รับก็ให้ทวงถาม แล้วนำหนังสือครอบงำนั้นไปเก็บไว้ที่วัดต่อไป

การจำหน่ายทรัพย์สินของวัดออกจากทะเบียน

๑๐. คำว่า “จำหน่าย” ในกฎกระทรวงข้อนี้ มิได้หมายความว่าขายไป แต่หมายความว่าจำหน่ายทรัพย์สินที่หมดสภาพเป็นศาสนสมบัติของวัดแล้วออกจากทะเบียน ยกตัวอย่าง เช่น

- เสนาสนะ ที่ถูกรื้อถอนหมดสภาพเดิม
- เสนาสนะที่ถูกไฟไหม้
- รถ เรือ ที่เสียหายใช้การไม่ได้
- ที่ดินที่ถูกโอนไปจากวัดโดยพระราชบัญญัติ
- ที่ดินที่ถูกกระแสน้ำเซาะขาดหายไป
- ทรัพย์สินถูกโจรผู้ร้ายลักไป

ฯลฯ

การจำหน่ายจ่ายโอนที่ดินของวัด

๑๑. เมื่อจำหน่ายทรัพย์สินของวัดก็ให้ลงรายการในทะเบียนโดยลงในช่องรายการการจำหน่าย แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินอันมีค่ามาก นอกจากจะแจ้งจำหน่ายในทะเบียนแล้ว หากมีเอกสาร การเจรจาตกลงใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจำหน่ายนั้น ก็ให้เก็บรักษาไว้จึงดีเพราะอาจมีการตรวจสอบขึ้นภายหลังว่า ผู้จำหน่ายได้จำหน่ายไปโดยชอบด้วยพระวินัย กฎหมาย และคำสั่งของคณะสงฆ์หรือไม่

๑๒. การจำหน่ายที่ดินของวัด โดยเฉพาะการโอนกรรมสิทธิ์วัดจะต้องรายงานขึ้นไปตามลำดับชั้น จนถึงมหาเถรสมาคม กรมการศาสนาเสนอกระทรวง กระทรวงเสนอคณะรัฐมนตรี เมื่อออกเป็นพระราชบัญญัติให้ออนแล้ว จึงจะจำหน่ายจากทะเบียนได้

๑๓. ข้อควรระวังสำหรับกฎกระทรวงข้อนี้ ทรัพย์สินมีค่าของวัดทุกอย่าง จะต้องมีการขายในทะเบียนทั้งสิ้น การละเว้นไม่จดทะเบียนย่อมเป็นความผิด นอกจากนี้การละเลยไม่จำหน่ายทรัพย์สินที่สิ้นสภาพแล้วออกจากทะเบียน ถ้ามีการตรวจสอบขึ้นความผิดย่อมตกอยู่กับเจ้าอาวาส

กฎกระทรวงข้อ ๒

“ข้อ ๒ การกั้นที่ดินซึ่งเป็นที่วัด ให้เป็นที่จัดประโยชน์ จะกระทำได้อีกคือเมื่อกรมการศาสนา เห็นชอบและได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม”

๑๔. เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติตามกฎกระทรวงข้อนี้ ให้วัดทำแผนผังวัดของตนขึ้นไว้ก่อน โดยเมื่อกะดาษเขียนแผนผังวัดไปจากกรมการศาสนา (กรมการศาสนา จะส่งไปฝากจ่ายทางศึกษาธิการอำเภอ และจังหวัด) กระดาษเขียนแผนผังนี้เป็นแบบพิมพ์เฉพาะ ได้มาตรฐานเดียวกัน มหาเถรสมาคมอนุมัติให้ใช้ในราชการคณะสงฆ์แล้ว

การทำแผนผังวัด

ในการทำแผนผังวัดเป็นหน้าที่ของวัดจะปรึกษาหารือเจ้าคณะของตน เมื่อทำแผนผังเสร็จแล้ว รายงานไปยังกรมการศาสนา วัดในส่วนภูมิภาคให้เสนอผ่านศึกษาธิการจังหวัดที่วัดนั้นตั้งอยู่ กรมการศาสนาตรวจสอบถูกต้องแล้ว จะเสนอคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาวัดซึ่งแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรีพิจารณา แล้วเสนอมหาเถรสมาคมรับทราบไว้

เมื่อผ่านมหาเถรสมาคมแล้ว กรมการศาสนาจะส่งแผนผังที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วคืนไปให้วัด โดยผ่านเจ้าคณะตามลำดับชั้น สำหรับส่วนภูมิภาคจะส่งผ่านจังหวัด แผนผังฉบับนี้เรียกว่า “แผนผังวัดฉบับตัวจริง” มีลายเซ็นอธิบดีกรมการศาสนารับรองเป็นหลักฐาน

เมื่อมีการถ่ายภาพหรือคัดลอกแผนผังฉบับตัวจริงออกไปใช้การอื่น แผนผังนั้นให้เรียกว่า “แผนผังวัดฉบับสำเนา”

วัดต่าง ๆ ควรรีบทำแผนผังวัด ให้ได้มีแผนผังวัดฉบับตัวจริงไว้เสียแต่บัดนี้ เมื่อเวลามีธุระจะได้นำไปแสดงในโอกาสต่าง ๆ จะได้สำเนาไปใช้ได้ทันที เพราะการที่จะให้ได้มาซึ่งแผนผังวัดฉบับตัวจริงจะต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๓ เดือน

๑๕. หากวัดต้องการกันที่วัดเป็นที่จัดประโยชน์ ถ้าในแผนผังฉบับตัวจริงที่อธิบดีกรมการศาสนาลงนามรับรองไว้แล้ว ระบุไว้แล้วว่าพื้นที่ใดเป็นเขตจัดประโยชน์ และวัดจะจัดประโยชน์บนพื้นที่นั้นก็ให้ถือว่ากรมการศาสนาเห็นชอบและได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคมแล้ว

แต่ถ้าภายหลังจะจัดประโยชน์บนพื้นที่ซึ่งมิได้ระบุไว้ในแผนผังว่า เป็นเขตจัดประโยชน์ ก็ให้ดำเนินการขอรับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา และขอรับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม ตามกฎกระทรวงข้อนี้

การกันที่วัดเป็นที่จัดประโยชน์

๑๖. วิธีขอรับความเห็นชอบให้ปฏิบัติดังนี้

ใช้กระดาษเขียนแผนผังของกรมการศาสนา ลอกแผนผังวัดฉบับตัวจริงออกมา เป็นแผนผังวัดฉบับสำเนา แล้วขีดเส้นวงรอบพื้นที่ ตรงที่ทางวัดขอกันเป็นที่จัดประโยชน์ โดยใช้ดินสอสีหรือหมึกที่เห็นได้ชัด ทำแผนผังวัดฉบับสำเนาอย่างนี้ขึ้น ๓ แผ่น

ส่งแผนผังวัดฉบับสำเนาทั้งสามแผ่นไปยังกรมการศาสนา ผ่านเจ้าคณะตามลำดับชั้น ในส่วนภูมิภาคให้ผ่านศึกษาธิการจังหวัดด้วย โดยมีหนังสือนำเสนอเหตุผลในการที่จะกันที่วัดเป็นที่จัดประโยชน์ให้ชัดเจน

เมื่อกรมการศาสนาพิจารณาเห็นชอบแล้วก็จะเสนอขออนุมัติมหาเถรสมาคมต่อไป ในการพิจารณาของกรมการศาสนาและของมหาเถรสมาคม อาจมีการตรวจสอบพื้นที่และแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อความ

เหมาะสม แล้วส่งคืนไปยังวัด โดยผ่านจังหวัดและเจ้าคณะคามลำดับชั้น เว้นแต่วัดในเขตกรุงเทพมหานคร จะส่งไปยังวัดโดยตรง

๑๗. ข้อควรระวังเป็นพิเศษในการปฏิบัติตามกฎกระทรวงข้อนี้ คือ เมื่อยังไม่ได้รับอนุมัติจาก กรรมการศาสนาอย่างเป็นทางการ ทางวัดอย่าเพิ่งทำสัญญาหรือสร้างข้อผูกพันใด ๆ เกี่ยวกับที่ดินแปลงนั้น กับบุคคลอื่น เพราะจะเกิดเป็นปัญหายุ่งยากในภายหลัง และนิติกรรมสัญญาที่วัดที่ล้าหน้าไปก่อนได้รับ อนุมัติย่อมไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย

กฎกระทรวงข้อที่ ๓

“ข้อ ๓ การให้เช่าที่ดินหรืออาคารให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวชาวัจนหรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่า หรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้องและให้ เก็บรักษาทะเบียนและหนังสือสัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัดหรือจะฝากกรรมการศาสนาให้เก็บรักษาไว้ก็ได้”

๑๘. โดยที่การจัดประโยชน์หารายได้จากศาสนสมบัติของวัด ผู้จัดประโยชน์จะต้องลงชื่อ ทำสัญญากับบุคคลภายนอกแทนวัด ถ้าเกิดเหตุพิพาทขึ้น คู่สัญญาอาจถูกฟ้องร้องในศาล เมื่อแพคดี ก็อาจต้องได้รับโทษทางแพ่งหรือทางอาญา การจัดประโยชน์บางกรณีผู้จัดประโยชน์จะต้องชิงไหวชิงพริบ ชิงกันและกัน อันเป็นวิสัยของคฤหัสถ์ ฉะนั้น เจ้าอาวาสวัดที่มีการจัดประโยชน์พึงปฏิบัติตามกฎกระทรวง ข้อนี้คือ แต่งตั้งให้ไวชาวัจนหรือผู้อื่นเป็นผู้จัดประโยชน์แทนวัด การแต่งตั้งนั้นให้กระทำเป็นหนังสือ ดังตัวอย่างท้ายคำแนะนำนี้

๑๙. นับว่าเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่งของเจ้าอาวาส ในการที่จะเลือกแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้จัด ประโยชน์ให้วัด เพราะเป็นการมอบทรัพย์สินของวัด หรือสมบัติของสงฆ์ส่วนที่จัดประโยชน์ไว้ในมือ ของบุคคลอื่นแทนตน

การตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัด

การพิจารณาเลือกตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัด จึงพึงพิจารณาดำเนินการ ดังนี้.—

(๑) แต่งตั้งไวชาวัจนของวัดเป็นผู้จัดประโยชน์ วิธีนี้เหมาะสำหรับวัดที่มีรายได้น้อย และเป็นรายได้คงตัว ไม่มีเรื่องเปลี่ยนแปลงบ่อย

(๒) แต่งตั้งกรรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์ วิธีนี้เหมาะสำหรับวัดวาอารามทั่วไป เฉพาะ อย่างยิ่งวัดในกรุงเทพมหานคร

เมื่อกรรมการศาสนาได้รับมอบให้จัดประโยชน์แทนวัดแล้ว ถ้าศาสนสมบัติที่จะจัดประโยชน์ นั้นตั้งอยู่ต่างจังหวัด ก็จะได้มอบให้จังหวัดหรืออำเภอเป็นผู้จัดประโยชน์แทน

(๓) แต่งตั้งมูลนิธิเป็นผู้จัดประโยชน์ในเมื่อมูลนิธินั้นมีวัตถุประสงค์ตามตราสารให้จัดประโยชน์ ได้

(๔) ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง แล้วแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นผู้จัดประโยชน์วิธีนี้เหมาะ สำหรับการจัดประโยชน์เฉพาะเรื่อง และเห็นว่า การที่จะปฏิบัติตามข้อ (๑) (๒) (๓) นั้น ทำไม่เป็นผลดี แก้ววัด

๒๐. การแต่งตั้งผู้จัดประโยชน์นั้นให้ระบุไว้ในหนังสือแต่งตั้งว่าให้จัดประโยชน์ในที่ใด หรือ

ให้จัดประโชชน์ตั้งแต่เมื่อใด ถึงเมื่อใด หรือให้จัดประโชชน์เฉพาะกรณีใดและมีเหตุประการใดบ้างที่ให้
ผู้จัดประโชชน์ขออนุมัติเจ้าอาวาสก่อนจึงจะกระทำลงไป

ในกรณีที่วัดตั้งกรรมการจัดประโชชน์ เมื่อแต่งตั้งแล้วให้แจ้งกรรมการศาสนาทราบตามแบบ
ท้ายคำแนะนำนี้

การถอนคืนการจัดประโชชน์

๒๑. เมื่อวัดมอบให้ทางราชการจัดประโชชน์แทนแล้ว ภายหลังประสงค์จะถอนคืน ให้แจ้ง
กรรมการศาสนาทราบล่วงหน้าอย่างน้อย ๓๐ วัน พร้อมทั้งชี้แจงเหตุแห่งการถอนคืน และระบุด้วยว่าเมื่อ
วัดถอนคืนไปแล้ววัดจะแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นผู้จัดประโชชน์ เพราะเหตุใด เมื่อกรรมการศาสนาได้รับแจ้งแล้ว
จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาแล้วแจ้งให้ทางวัดทราบ

ในระหว่างที่วัดยังมีได้รับทราบมติมหาเถรสมาคมจากกรรมการศาสนา ทางวัดจะต้องไม่ดำเนินการ
การอย่างใดอย่างหนึ่งในการจัดประโชชน์ เพราะจะเป็นการทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาทาง
กฎหมายตามมาได้

ในกรณีที่วัดแต่งตั้งบุคคลอื่นเป็นผู้จัดประโชชน์ ถ้าประสงค์จะถอนคืนการจัดประโชชน์จาก
ผู้นั้น ให้แจ้งการถอนคืนแก่ผู้นั้นเป็นหนังสือไว้เป็นหลักฐาน แล้วแจ้งการถอนคืนนั้นให้กรรมการศาสนา
ทราบโดยด่วน

ทะเบียนทรัพย์สินจัดประโชชน์ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย

๒๒. ผู้จัดประโชชน์แทนวัด ย่อมมีหน้าที่ในการจัดทำและเก็บรักษาเอกสารสำคัญในการจัด
ประโชชน์ คือ.-

(๑) ทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโชชน์เพื่อจดทรัพย์สินที่จัดประโชชน์ไว้ทั้งหมดมิให้
ตกหล่น

(๒) ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย เพื่อจดยาการ ชื่อผู้เช่า ลักษณะการเช่า ผลประโชชน์
ที่ได้จากผู้เช่า และเงื่อนไขอื่น ๆ

การลงรายการในทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย จะต้องอ้างอิงไปถึงสัญญาและใบสำคัญรับเงินจาก
ผู้เช่าด้วย

การเก็บรักษาทะเบียน การเก็บรักษาสัญญาเช่า

๒๓. ทะเบียนทรัพย์สินจัดประโชชน์ก็ดี ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัยก็ดี หนังสือสัญญาเช่าก็ดี
ผู้จัดประโชชน์จะต้องเก็บรักษาไว้ให้ปลอดภัยและพร้อมที่จะให้เจ้าหน้าที่ตรวจดูได้เสมอ

สถานที่ที่จะเก็บรักษาทะเบียนและสัญญาเช่านั้น กฎกระทรวงกำหนดไว้ให้สองแห่งคือ.-

(๑) เก็บไว้ที่วัด ซึ่งหมายความว่าเก็บไว้ในสำนักงานของเจ้าอาวาสวัดนั้น

(๒) เก็บไว้ที่กรรมการศาสนา ซึ่งหมายถึงเก็บไว้ ณ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด หรือสำนักงาน
ศึกษาธิการอำเภอด้วยสำหรับวัดในต่างจังหวัด

๒๔. ข้อควรระวังในการปฏิบัติตามกฎกระทรวงข้อนี้คือ วัดใดถ้าเจ้าอาวาสไม่แน่ใจว่าตนจะ
ดำรงตำแหน่งไปได้นานและไม่แน่ใจว่า เมื่อมีการเปลี่ยนเจ้าอาวาสจะได้มีการมอบหมายหน้าที่การงานกัน

หรือสถานที่ที่จะเก็บเอกสารสำคัญไว้ที่วัดไม่มั่นคงหรือวัดมักจะว่างเว้นจากการดูแลรักษาเป็นครั้งคราวควรรักษาฝากไว้กับกรมการศาสนา

กฎกระทรวงข้อ ๔

“ข้อ ๔ การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนาหรือที่วัดที่กันไว้เป็นที่จัดประโยชน์ ที่กำหนดระยะเวลาการเช่าเกินสามปี จะกระทำได้อีกก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา” วิธีทำสัญญาสองแบบ

๒๕. วิธีการให้คนเช่าที่ดินของวัดไม่ว่าจะเป็นที่ธรณีสงฆ์หรือที่กัลปนา (คือที่ดินที่เจ้าของเขาอุทิศให้แก่ผลประโยชน์) หรือที่ดินที่วัดกันไว้เป็นที่จัดประโยชน์ดังกล่าวมาแล้วในกฎกระทรวงข้อ ๒ ก็ตาม ทางวัดจะต้องทำสัญญาไว้ด้วยกันอย่างมั่นคงทุกราย

การทำสัญญานั้นควรให้ผู้มีความรู้ทางกฎหมายได้ตรวจร่างก่อน เมื่อเห็นว่าไม่มีทางที่วัดจะเสียเปรียบแล้วจึงลงนาม

๒๖. การทำสัญญาดังกล่าวในข้อ ๒๕ นั้น มีสองอย่าง คือ

ก. สัญญานานปี หมายถึงสัญญาที่เป็นข้อผูกพันต่อกันนานเกินสามปี และ

ข. สัญญาธรรมดา หมายถึงสัญญาที่เป็นข้อผูกพันต่อกันเพียงชั่วปีเดียวหรือไม่เกินสามปี

ในการทำสัญญาสองอย่างนี้ ถ้าเป็นสัญญาธรรมดา วัดจัดทำได้เอง แต่ถ้าเป็นสัญญานานปีตามข้อ ก. วัดจะต้องส่งร่างสัญญานั้นไปให้กรมการศาสนาตรวจพร้อมด้วยเอกสารเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง เมื่อกรมการศาสนาตอบให้ความเห็นชอบแล้วจึงลงนามในสัญญาได้

วิธีรับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา

๒๗. การขอรับความเห็นชอบจากกรมการศาสนาตามข้อนี้ ให้จัดส่งเอกสารต่าง ๆ ไปพร้อมกันคือ

(๑) หนังสือแสดงเหตุผลในการที่ทางวัดจะให้เช่าที่ดิน

(๒) แผนผังวัดฉบับสำเนา ๒ แผ่น แสดงที่ดินที่วัดจะให้เช่า

(๓) ร่างสัญญาเช่าพร้อมด้วยเอกสารแนบท้ายสัญญา (ถ้ามี)

ร่างสัญญาที่กรมให้ความเห็นชอบแล้วจะมีตราและลายเซ็นของอธิบดีกรมการศาสนาประจำทุกแผ่น

การจดทะเบียนสัญญา

๒๘. เมื่อวัดดำเนินการทำสัญญานานปีเรียบร้อยแล้ว ถ้าที่ดินให้เช่านั้นเป็นที่มิโอนคดีให้นำสัญญาเช่าไปจดทะเบียน ณ สำนักงานที่ดินจังหวัด ถ้าเป็นที่ไม่มีโฉนดให้นำไปจดทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอโดยไม่มีค่าเช่า พร้อมกับนำหลักฐานการให้ความเห็นชอบของกรมการศาสนาไปแสดงแก่เจ้าหน้าที่ทะเบียนด้วย

ห้ามสร้างข้อผูกพันก่อนได้รับความเห็นชอบ

๒๙. ข้อควรระวังในการปฏิบัติตามกฎกระทรวงข้อนี้ คือ ในระหว่างที่รอรับคำตอบให้ความเห็นชอบจากกรมการศาสนาอยู่นั้น ห้ามมิให้วัดรับเงิน หรือสิ่งตอบแทนใด ๆ จากผู้เช่าที่ดิน อันจะทำให้เกิดภาระผูกพันขึ้นแก่วัด ทั้งต้องห้ามมิให้ฝ่ายผู้เช่าเข้าไปปลูกสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงในที่ดินนั้นด้วย

กฎกระทรวงข้อ ๕

“ข้อ ๕ การเก็บรักษาเงินของวัด ในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนาจังหวัดอำเภอ หรือธนาคารหรือนิติบุคคล ที่กรมการศาสนา ให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ ให้ฝากในนามของวัด

การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค”

๓๐. การปฏิบัติตามกฎกระทรวง ข้อนี้ให้วัดแยกเงินของวัดออกเป็น ๒ ประเภทคือ

ก. เงินผลประโยชน์ ได้แก่เงินที่ได้มาจากการจัดประโยชน์ของวัด เช่น เงินค่าเช่า ค่าผาคิธรรม ดอกเบี้ย ส่วนลด เงินบำรุง เงินค่าขายสิ่งของ เงินค่าชดเชย เงินค่าปรับ และเงินใด ๆ ที่เป็นส่วนที่ออกเงยขึ้นจากศาสนสมบัติของวัดนั้น

ข. เงินการกุศล ได้แก่เงินที่มีผู้บริจาคเจาะจงการกุศล อย่างใดอย่างหนึ่งเช่น บริจาคเป็นค่าภัตตาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าก่อสร้างถาวรวัตถุของเจ้าภาพ เงินบำรุง พระอาหาร และเงินอื่น ๆ ในลักษณะเช่นนี้

ส่วนเงินบโคที่มีผู้บริจาคให้แก่วัดเพื่อให้คนได้มาซึ่งสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากวัด จะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ต้องนับว่าเป็นเงินผลประโยชน์ของวัดทั้งสิ้น และผู้ใดจะอ้างเอาจำนวนเงินที่คนบริจาคทำบุญกับวัดมาเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนหรือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแลกเปลี่ยน เพื่อให้คนได้มาซึ่งสิทธิ ในการแสวงหาผลประโยชน์จากวัดหาได้ไม่ (ยกตัวอย่างเช่นการขอลดค่าเช่า หรือค่าบำรุง เพราะอ้างว่าผู้้นั้นเคยทำบุญกับวัดมามากอย่างนี้ เป็นต้น)

ประเภทของเงิน การรับเงิน

๓๑. การรับเงินผลประโยชน์ (ประเภท ก.) วัดจะต้องออกใบเสร็จรับเงินทุกครั้ง ทุกรายการ เมื่อออกใบเสร็จรับเงินให้แก่ผู้ชำระเงินแล้ว วัดจะออกใบอนุโมทนาอีกต่างหาก หรือไม่ก็แล้วแต่ทางวัด จะเห็นสมควร

ใบเสร็จรับเงินให้ใช้แบบของกรมการศาสนา

การเก็บเงินฝากเงิน

๓๒. เมื่อออกใบเสร็จรับเงินแล้ว ให้ลงบัญชีรายรับ และอ้างเลขที่ใบเสร็จรับเงินไว้กับรายการนั้น ๆ ด้วย

๓๓. เงินผลประโยชน์ของวัด ให้วัดเก็บไว้ได้ ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน) เป็นอย่างมาก ส่วนที่เกินจาก ๓,๐๐๐ บาท ไปเท่าไร ให้นำฝากไว้กับหน่วยราชการดังต่อไปนี้ คือ

๑. กรมการศาสนา
๒. อำเภอ ที่วัดนั้นตั้งอยู่
๓. จังหวัดที่วัดนั้นตั้งอยู่

หากการนำฝากหน่วยงานดังกล่าว ไม่เป็นความสะดวก จะนำฝากไว้กับธนาคารหรือนิติบุคคล ในนามของวัดก็ได้ แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา ก่อนจึงนำฝาก

๓๔. วิธีเสนอขอรับความเห็นชอบในกรณีนี้ ให้วัดทำเป็นหนังสือระบุชื่อธนาการหรือนิติบุคคลที่วัดประสงค์จะนำเงินฝาก ระบุจำนวนเงินที่จะนำฝาก ระบุจำนวนดอกเบี้ยที่วัดจะพึงได้จากการนำฝาก และโดยเฉพาะการนำเงินฝากนิติบุคคลให้ส่งตราสารของนิติบุคคลนั้นไปด้วย

อนึ่ง การขอรับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา ในการนำเงินฝากธนาการหรือนิติบุคคลดังกล่าวในกฎข้อนี้ หมายถึงการเปิดบัญชีครั้งแรกเท่านั้นเมื่อวัดจะนำเงินฝากเพิ่มเติมไม่ต้องขอความเห็นชอบอีก

การเปิดบัญชีฝากเงิน

๓๕. ในการเปิดบัญชีฝากเงินก็ดี ในการทำใบนำส่งเงินฝากแต่ละคราวก็ดี ให้ระบุชื่อบัญชีว่า “เงินของวัด.....” ห้ามฝากในนามบุคคล หรือระบุชื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของเงิน

การถอนเงินฝาก

ในกรณีที่ฝากเงินไว้กับธนาการ ให้ระบุชื่อผู้มีอำนาจถอนเงินไว้อย่างน้อย ๓ คนคือ เจ้าอาวาส ๑ ไวยาวัจกรหรือผู้จัดการประโชชน์ที่เจ้าอาวาสแต่งตั้ง ๑ ผู้ที่เจ้าอาวาสเห็นสมควร ๑ แต่การส่งจ่ายให้ลงนามในเช็คส่งจ่ายพร้อมกัน ๒ คน โดยมีเจ้าอาวาสลงนามด้วยทุกครั้ง จึงถอนเงินได้

๓๖. สำหรับเงินการกุศล การดูแลรักษาตลอดจน การใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค ถ้าผู้บริจาคมิได้แจ้งความประสงค์ไว้อย่างชัดเจนว่า จะให้เก็บรักษาที่ไหนอย่างไร วัดก็อาจปฏิบัติเช่นเดียวกับการเก็บรักษาเงินผลประโยชน์โดยอนุโลม

กฎกระทรวงข้อ ๖

“ข้อ ๖ ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดการประโชชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีแสดงเงินรับ จ่ายและเงินคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาส ตรวจตราดูแล ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง”

๓๗. เจ้าอาวาสจะต้องจัดให้วัดมีบัญชีเงินไว้ อย่างน้อย ๒ เล่ม คือ.-

(๑) บัญชีรายวัน สำหรับลงรายการรับจ่ายเงินรายวัน

(๒) บัญชีงบปีสำหรับทำงบบัญชีเงินเมื่อสิ้นปี

แล้วสั่งให้บุคคลผู้หนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ทำบัญชี และบุคคลที่เจ้าอาวาสจะสั่งให้เป็นผู้ทำบัญชานั้น จะต้องเป็นไวยาวัจกรของวัดหรือผู้จัดการประโชชน์ของวัดที่เจ้าอาวาสแต่งตั้งไว้ คนใดคนหนึ่งในสองคนนี้

๓๘. การทำบัญชีงบปี ให้แสดงรายการสำคัญคือ รายรับทั้งปี รายจ่ายทั้งปี และจำนวนเงินคงเหลือในวันสิ้นปีปฏิทิน

งบปีให้ตัดยอดวันที่ ๓๑ ธันวาคม

สมุดบัญชีให้ใช้แบบของกรมการศาสนา

๓๙. เมื่อได้มอบหมายให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดการประโชชน์ของวัดทำบัญชีแล้ว ความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสก็ยังไม่สิ้นสุด เจ้าอาวาส จะต้องตรวจตราดูแลการปฏิบัติงานของผู้ทำบัญชีด้วยว่าได้ปฏิบัติโดยเรียบร้อยและถูกต้องหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องก็สั่งให้แก้ไขให้ถูกต้อง

ระยะเวลาที่เจ้าอาวาสจะตรวจ ควรตรวจทุกเดือน ไม่ควรทิ้งระยะนานเกินไป นอกจากนี้ ยังตรวจได้เสมอ ในเมื่อมีความประสงค์จะตรวจ

เมื่อเจ้าอาวาสได้ตรวจบัญชีถึงหน้าใคแล้วให้ลงบันทึกไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของหน้าบัญชีนั้นว่า “ตรวจแล้ว” พร้อมกับลงนามและวันที่ตรวจกำกับไว้ด้วย

ในการตรวจตราดูแลบัญชี ดังกล่าวนี้อาวาสอาจมอบหมายให้ภิกษุรูปอื่น ที่มีความรู้ทางบัญชีทำการตรวจแทนก็ได้

๔๐. เมื่อเห็นเป็นการสมควร กรรมการศาสนาจะส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจ ให้คำแนะนำเป็นครั้งคราวด้วย

กฎกระทรวงข้อ ๗

“ข้อ ๗ ในกรณีที่วัดเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้อง หรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วม หรือจำเลยร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรรมการศาสนา หรือศึกษาธิการจังหวัด ที่วัดตั้งอยู่ทราบ ไม่ช้ากว่าห้าวัน นับแต่วันรับหมาย”

๔๑. ในการจัดประโยชน์ของวัด ถ้าบุคคลต่อไปนี้ถูกฟ้องยังโรงศาล คือ.-

- วัด
- เจ้าอาวาส
- ไวยาวัจกร
- ผู้จัดประโยชน์ของวัด

ให้รีบแจ้งให้กรรมการศาสนา หรือศึกษาธิการจังหวัดทราบภายในห้าวัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับหมาย ยังสามารถแจ้งได้เร็วเท่าไรก็ยิ่งจะเป็นผลดีแก่วัด การแจ้งนั้นอาจแจ้งโดยทางโทรเลข หรือโทรศัพท์ ให้ทราบไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วรีบแจ้งตามไปโดยทางหนังสือภายในห้าวัน

เฉพาะกรณีไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้อง เมื่อเจ้าอาวาสแจ้งไปยังกรรมการศาสนาหรือศึกษาธิการจังหวัด ให้ส่งสำเนาหนังสือแต่งตั้ง ให้ผู้นั้นเป็นไวยาวัจกรหรือเป็นผู้จัดประโยชน์ไปด้วย

การหาทนาย

๔๒. การแจ้งให้กรรมการศาสนาหรือศึกษาธิการจังหวัดทราบนั้น ความมุ่งหมายก็เพื่อให้ทางราชการ หาทางช่วยเหลือวัดเท่านั้น แต่แม้จะได้แจ้งไปแล้วทางวัดก็จะต้องชวนชวายในการแก้คดีอยู่ทุกประการ

ถ้าเป็นคดีอาญา กรรมการศาสนาหรือศึกษาธิการจังหวัด จะคิดค่าขอให้พนักงานอัยการว่าคดีแทน

ถ้าเป็นคดีแพ่งวัดจะต้องว่าจ้างทนายว่าคดีเอง และออกค่าใช้จ่ายเองทั้งสิ้น

กฎกระทรวง ข้อ ๘

“ข้อ ๘ ให้กรรมการศาสนา กำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่น ๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้”

๔๓. โดยกฎกระทรวงข้อนี้ กรมการศาสนาได้กำหนดแบบพิมพ์ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้วัดใช้ ดังต่อไปนี้

๑. ทะเบียนทรัพย์สินของวัด
๒. ทะเบียนทรัพย์สินจัดประโยชน์
๓. ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย
๔. แบบสัญญาต่าง ๆ
๕. บัญชีรับจ่ายเงิน
๖. บัญชีงบประมาณ
๗. ใบเสร็จรับเงิน
๘. กระดาษเขียนแผนผังวัด
๙. แบบพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดประโยชน์อันจะได้กำหนดภายหลัง

แบบพิมพ์ที่จะใช้ในการจัดประโยชน์

๔๔. ในการดูแลรักษา และการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติของวัดต่าง ๆ จักต้องใช้แบบพิมพ์ตามข้อ ๔๓ ที่กรมการศาสนากำหนดขึ้น

การให้คำแนะนำของกรมการศาสนา

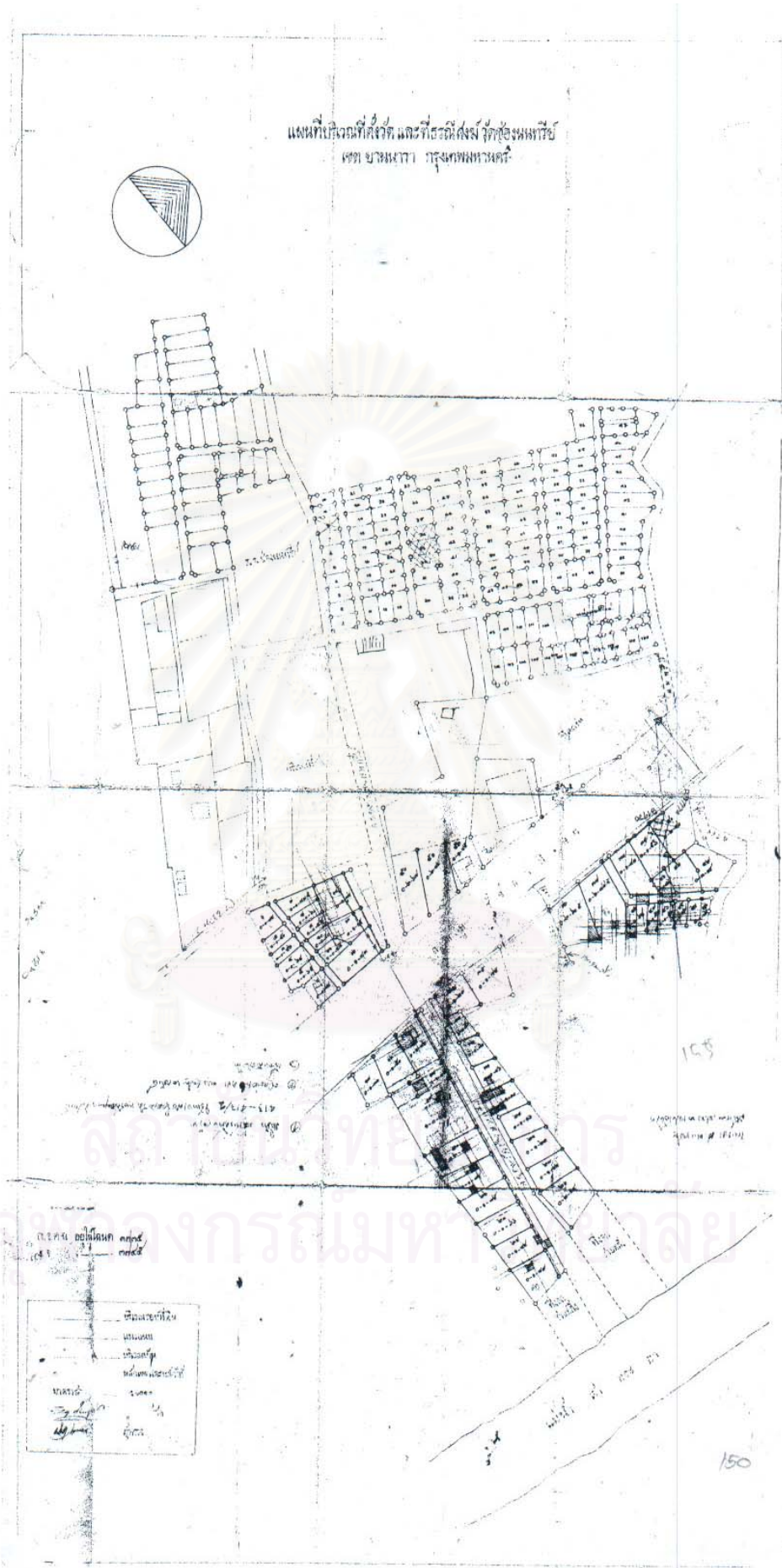
๔๕. การให้คำแนะนำแก่วัด กรมการศาสนาจะกระทำโดยวิธีดังต่อไปนี้
- (๑) เรียบเรียงคำแนะนำส่งไปให้วัด
  - (๒) ส่งผู้ตรวจการศาสนสมบัติ (ผศส.) หรือเจ้าหน้าที่อื่นของกรมไปตรวจให้คำแนะนำเป็นครั้งคราว
  - (๓) จัดให้มีการประชุมเจ้าอาวาส สิกขาธิการ ไวยาวัจกร ผู้จัดประโยชน์เป็นครั้งคราว
  - (๔) โดยวิธีอื่น ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

446 / 36 หมู่ 4 ม.ทิมเรืองเวช ซอย 6
พหลโยธิน 52 คลองถนน สายไหม
กรุงเทพฯ 10220 โทร.972-7720
โทรสาร. 972-6653

18 ธันวาคม พ.ศ.2543

เรื่อง ขอมอบอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

เรียน .....(ตำแหน่ง).....

กระผมนายสภาวี รอดเรือง นิสิตปริญญาโท ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง“การจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัดช่องนนทรี” มีความจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามกระบวนการเรียนรู้ ในหลักสูตร เคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต มีความต้องการที่จะขอเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ ใช้เวลาประมาณ 15-30 นาที ช่วงระหว่างวันที่ .....ธันวาคมนี้ ตามที่ท่านเห็นสมควรและสะดวกที่สุด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. โปรดให้คำนิยาม “การจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด”
2. ใครบ้างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด
3. ข้อเสนอแนะหรือข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด

จึงใคร่ขอมอบกราณาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากความรอบรู้และประสบการณ์ของท่านอันสำคัญยิ่ง หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์และสนับสนุนการศึกษาของนิสิตในครั้ง นี้ ขอแสดงความขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นายสภาวี รอดเรือง)

นิสิตภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ เจ้าอาวาส (ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน) และ กรรมการวัดช่องนนทรี

ผู้ให้สัมภาษณ์ ..... ตำแหน่ง .....

วันที่ทำการสัมภาษณ์ ..... เวลา ..... น. ถึง ..... น.

สถานที่ทำการสัมภาษณ์ .....

1. ความเป็นมา สาเหตุของการอุทิศที่ดิน (ที่ธรณีสงฆ์) ให้วัดช่องนนทรี .....

.....

2. ความเป็นมาของการเริ่มจัดประโยชน์ที่ดิน .....

.....

3. การดำเนินการในการจัดประโยชน์ที่ดินของวัด (โดยแบ่งลำดับขั้นตอน) .....

.....

4. สาเหตุของการมอบให้กรมการศาสนาจัดประโยชน์แทนวัด .....

.....

5. สาเหตุของที่ดินส่วนหนึ่ง (บริเวณหน้าวัด) ที่วัดเองไม่ได้ทำการจัดประโยชน์ .....

.....

6. การแก้ปัญหาการเช่าช่วงที่ดิน (บริเวณหน้าวัด) ของผู้อยู่อาศัยเดิม .....

.....

7. ความเป็นมาของการมีสาธารณูปโภค และ สาธารณูปการ (ถนน, เลขที่บ้าน, ไฟฟ้า, ประปา) ในชุมชน .....

.....

8. นโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของวัด .....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ กรรมการชุมชนร่วมพัฒนาวัดช่องนนทรี และ กรรมการชุมชนปากคลองช่องนนทรี

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1. .... ตำแหน่ง.....
 2. .... ตำแหน่ง.....
 3. .... ตำแหน่ง.....

วันที่ทำการสัมภาษณ์ ..... เวลา ..... น. ถึง ..... น.

สถานที่ทำการสัมภาษณ์ .....

1. ความเป็นมาของการจัดตั้งกรรมการชุมชน .....

2. การดำเนินการที่ผ่านมาของกรรมการชุมชน(ทางกายภาพ)

1) ด้านสาธารณูปโภค

- ถนน, ทางเดิน .....

- แสงสว่างทางเดิน .....

- การระบายน้ำ, การป้องกันน้ำท่วม (การแก้ปัญหา น้ำท่วมขัง) .....

- อื่นๆ (ถ้ามี) .....

2) ด้านสาธารณูปการ, การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ

- สาธารณสุขในชุมชน .....

- อื่นๆ (ถ้ามี) โรงเรียน, วัด .....

3. การดำเนินการที่ผ่านมาของกรรมการชุมชน(ด้านสังคม)

1) การจัดกิจกรรมวันสำคัญๆ (วันขึ้นปีใหม่, วันเด็ก, วันสำคัญทางศาสนา, อื่นๆ) .....

2) การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ ที่ผ่านมามีอะไรบ้าง .....

4. การดำเนินการที่ผ่านมาของกรรมการชุมชน(ด้านเศรษฐกิจ)

1) กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน (รายละเอียด) .....

2) การจัดการอบรม, สัมมนา, การฝึกอาชีพ หรือการจัดกลุ่มอาชีพในชุมชน .....

5. การดำเนินการที่ผ่านมาของกรรมการชุมชน(ด้านสิ่งแวดล้อม)
- 1) การป้องกันอัคคีภัย .....
  - .....
  - .....
  - 2) การป้องกัน และ แก้ไขปัญหาน้ำท่วมขังในชุมชน .....
  - .....
  - .....
  - 3) การกำจัดขยะในชุมชน (การมีถังขยะ, การทำความสะอาด) .....
  - .....
  - .....
  - 4) การรณรงค์รักษาความสะอาด .....
  - .....
  - .....
6. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมร่วมกับกรรมการชุมชน
- .....
- .....
- .....
7. ที่ผ่านมามีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการของคณะกรรมการชุมชน หรือไม่ อย่างไร
- .....
- .....
- .....
8. ที่ผ่านมามีใครให้การสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือ ในการดำเนินการของกรรมการชุมชนในเรื่องใดบ้าง (รายละเอียด) .....
- .....
- .....
- .....
9. ที่ผ่านมามีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของกรรมการชุมชน อย่างไร
- .....
- .....
- .....
- .....
10. ความต้องการ หรือ จุดมุ่งหมายที่คาดหวังของกรรมการชุมชนที่จะดำเนินการในอนาคต
- .....
- .....
- .....

แบบสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ .....

วันที่สัมภาษณ์ ..... เวลา ..... น. ถึง ..... น.

สถานที่สัมภาษณ์ .....

1. ก่อนย้ายมาอยู่ในชุมชนพักอยู่ที่ไหนมาก่อน .....
  2. ย้ายหรือเข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อปี พ.ศ. ....
  3. สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเพราะ.....
- มีจำนวนสมาชิกที่ย้ายเข้ามาอยู่พร้อมกันจำนวน.....คน ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก.....คนประกอบด้วย

ลำดับที่	สถานะ	เพศ	อายุ	ปัจจุบัน		ก่อนเข้ามาอยู่		หมายเหตุ (การย้าย)
				อาชีพ	สถานที่ประกอบอาชีพ	อาชีพ	สถานที่ประกอบอาชีพ	
1.								
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								

4. ตอนเริ่มเข้ามาอยู่ มีที่ดินในครอบครองมีขนาดเท่าไร ปัจจุบันเท่าเดิมหรือไม่
รายละเอียด.....
5. ตอนเริ่มเข้ามาอยู่ มีการเก็บค่าหน้าดินที่ดินหรือไม่
รายละเอียด.....
6. ตอนเริ่มเข้ามาอยู่ มีการทำสัญญาเช่าที่ดินหรือไม่
 มี เช่าจาก .....
 ไม่มี เนื่องจาก.....
7. หลังจากที่ได้เข้ามาอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงสัญญาเช่าที่ดินหรือไม่
 มี เนื่องจาก.....
 ไม่มี
8. ตอนเริ่มเข้ามาอยู่ มีการเก็บค่าเช่าที่ดินหรือไม่
 มี โดยจ่ายค่าเช่ากับ.....
 ไม่มี เนื่องจาก.....
9. หลังจากที่ได้เข้ามาอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงค่าเช่าที่ดินหรือไม่
 มี เนื่องจาก.....
 ไม่มี

10. ที่ผ่านมา สมาชิกในบ้านเคยมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่จัดในชุมชนบ้างหรือไม่
(งานปีใหม่,งานวันเด็ก,งานทำบุญ,งานประจำปี,วันสำคัญต่างๆ,อื่นๆ)
- ร่วมทุกครั้งหรือเกือบทุกครั้ง
- มีส่วนร่วมเฉพาะบางงาน เช่น.....
- ไม่เคย เนื่องจาก.....
11. ที่ผ่านมา สมาชิกในบ้านเคยมีส่วนร่วมกิจกรรมของกรรมการชุมชนบ้างหรือไม่
- เคยมีส่วนร่วมทุกครั้งหรือเกือบทุกครั้ง
- เคยมีส่วนร่วมเฉพาะบางงาน เช่น.....
- ไม่เคย เนื่องจาก.....
12. ที่ผ่านมา ได้รับข่าวสารหรือการประชาสัมพันธ์ของกรรมการชุมชนบ้างหรือไม่
- ทราบทุกครั้งหรือเกือบทุกครั้ง
- เคยรับทราบเฉพาะบางเรื่อง เช่น.....
- ไม่เคย เนื่องจาก.....
13. ตั้งแต่เริ่มเข้ามาปลูกบ้าน/หรือเข้ามาอยู่อาศัย มีรายจ่ายในการผ่อนชำระที่อยู่อาศัย/เดือน
- มี รายละเอียด.....
- ไม่มี เนื่องจาก.....
14. ปัจจุบันความสมดุลย์ของรายได้ และรายจ่ายในครอบครัว
- เพียงพอ มีเงินเหลือเป็นเงินเก็บประมาณ.....บาท/เดือน สำหรับใช้.....
- พอดี
- ไม่เพียงพอ ทำอย่างไร.....
- ไม่แน่นอน เนื่องจาก.....
15. รายละเอียดการมีสาธารณูปโภคใช้ในปัจจุบันของท่าน

รายละเอียด	สาธารณูปโภค		ความเป็นมาหรือสาเหตุ
	มี	ไม่มี	
1. เลขที่บ้าน			
2. ไฟฟ้า			
3. ประปา			
4. โทรศัพท์			
5. การระบายน้ำทิ้ง			
6. ถังดับเพลิงเคมี			

16. ลักษณะของบ้านที่ปลูกตอเริ่มเข้ามาอยู่เป็นอย่างไร (จำนวนชั้น,ขนาดกว้าง x ยาว,จำนวนห้อง)

ภาพแสดงลักษณะที่อยู่อาศัย

วัสดุที่ใช้ -โครงสร้าง..... -ประตู.....
 -พื้น..... -หน้าต่าง.....
 -ผนัง..... -หลังคา.....

17. ที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มเข้ามาอยู่จนถึงปัจจุบัน มีการต่อเติม,ปรับปรุง หรือปลูกสร้างบ้านใหม่ จำนวน.....ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่	รายละเอียด			ปี พ.ศ.	งบประมาณที่ใช้ (เงินออม,เงินกู้,อื่นๆ)	เนื่องจาก	การดำเนินการ	ผลที่ได้
	ปรับปรุง	ต่อเติม	สร้างใหม่					

18. ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาที่อยู่อาศัยในชุมชนท่านประสบปัญหาทางด้านใด

เรื่อง	สภาพปัญหา		หมายเหตุ (ทำอย่างไรในการแก้ปัญหา)
	มี	ไม่มี	

การหาคำจำกัดความของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อย หรือชุมชนแออัด

ผู้เชี่ยวชาญ	ผู้ที่ทำ	สิ่งที่ทำ	ผลที่ได้รับ
1. คุณประยูร อภิวัฒน์ชาลย์	-ชาวชุมชนแออัดเอง -เจ้าของที่ดิน -หน่วยงานใดๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชน	-ดำเนินการแก้ไขปัญหา ช่วยเหลือชุมชนแออัด ในเรื่อง ที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การพัฒนาสังคม	-เพื่อให้มีสภาพที่ดีเทียบกับคนทั่วไป มีสิทธิในการใช้บริการของรัฐต่างๆ ตลอดจน การป้องกันไม่ให้เกิดหรือลุกลาม ของชุมชน แออัด
2. คุณประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ	-ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หน่วยงานของรัฐ	-กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การให้ข้อมูลข่าว สารและข้อมูลวิชาการ	-ทำให้ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด มีที่พัก ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม
3. คุณสมสุข บุญญะบัญชา	-สมาชิกในชุมชนไม่ว่าในระดับใด (กลุ่ม ชุมชน สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน) -หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ -หน่วยงานที่ดูแลสาธารณูปโภค -หน่วยงานที่ช่วยเหลือทางด้านการพัฒนา	-มีการดำเนินการตามโครงสร้างต่างๆ ด้านที่เป็นองค์ ประกอบ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิต ในหลายระบบรวมกันแต่ระบบ อาจมีองค์ประกอบและปัจจัยที่เหมือนกัน หรือ ต่างกันไป โดยอาจแบ่งเป็นสิทธิการครอบครองที่ดิน ด้านที่อยู่อาศัย ด้านสาธารณูปโภค การเงิน ด้านการ รวมกลุ่มและโครงสร้างอำนาจหรือผู้นำชุมชน ด้านการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก	
4. รศ. ดร. ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์	-ชาวชุมชนแออัดเอง -ผู้เกี่ยวข้องทั้งส่วนที่สนับสนุน รวมทั้งผู้ที่ขัดขวาง	-การสร้างองค์กรเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา	-การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาที่อยู่ อาศัย ปัญหาเรื่องหนี้สิน เรื่องความมั่นคง ในที่อยู่อาศัยและความมั่นคงในอาชีพ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสาธารณูปโภค เรื่องการศึกษา

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน

การหาคำจำกัดความของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อย หรือชุมชนแออัด (ต่อ)

5. คุณปัฐมา หุ่นรักวิทย์	<ul style="list-style-type: none"> -ชาวชุมชนแออัดเอง -หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนต่างๆ 	-จัดการกับปัญหาตามแต่ภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น	-ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนต่างๆ โดยเป็นตัวเสริม เป็นผู้ประสานงานให้ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ช่วยในเรื่องที่ชาวชุมชนขาดทักษะ
6. คุณบุญธรรม หุยประเสริฐ	<ul style="list-style-type: none"> -ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเอง -ภาครัฐ ได้แก่การเคหะแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร, ส่วนราชการท้องถิ่นอื่นๆ, หน่วยงานสาธารณสุขภาคต่างๆ, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน -ภาคเอกชน ได้แก่ มูลนิธิ, สมาคม, ชมรมต่างๆ 	-การบริหารงานชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน	-เสริมสร้างความมั่นคงของที่อยู่อาศัยในชุมชนของตน ในการปรับปรุงสภาพที่ตั้งอยู่ของชุมชน หรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่
7. คุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มตัวแทนชุมชน -หน่วยงานราชการ เช่น การเคหะแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร, สำนักงานเขต, ส่วนราชการท้องถิ่น หรือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, องค์กรเอกชน, มูลนิธิต่างๆ 	-การดำเนินการในทุกๆด้าน เช่น ด้านที่อยู่อาศัย สังคม เศรษฐกิจ สาธารณะสุข และสิ่งแวดล้อม โดยมีกิจกรรม มาตรการ การดำเนินการ และการดูแล	-เพื่อให้บรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชนเอง เพื่อสมาชิกของชุมชน และชุมชนดีขึ้น
8. คุณอภัยยุทธ์ จันทรพา	<ul style="list-style-type: none"> -ชุมชนเอง -ผู้สนับสนุน : หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง -ผู้สนับสนุน : องค์กรเอกชนต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -เป็นผู้ควบคุม กำหนดแนวทาง รวมทั้งการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ -ผู้สนับสนุนด้านทรัพยากร -ผู้สนับสนุนด้านเทคนิค 	-เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน

การหาคำจำกัดความของการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อย หรือชุมชนแออัด (ต่อ)

<p>9. อาจารย์มานพ พงศทัต</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ชุมชน กลุ่มตัวแทนชุมชน -หน่วยงานภาครัฐ -องค์กรเอกชนต่างๆ รวมทั้งเจ้าของที่ดิน 	<ul style="list-style-type: none"> -การวางแผน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติหรือวิธีการ เพื่อความต้องการของผู้อาศัยในชุมชนในเรื่องปัจจัยสี่ เป็นเบื้องต้นตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน -ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริม ทางด้าน สาธารณูปโภค,ด้านสาธารณูปการ,ด้านการเงิน และการจัดตั้งองค์กรชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> -เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
<p>10. รศ. อรทัย อาจอ่ำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> -ประชาชน,ครัวเรือน,สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ -เจ้าของที่ดิน -นักวิชาการทั่วไป และ/หรือนักวิชาการ ด้านองค์กรพัฒนาเอกชน -ประชาชนหรือคนทั่วไปที่เป็นอาสาสมัคร -เจ้าหน้าที่ของรัฐ และ/หรือบุคลากร/หน่วยงานของ รัฐบาลท้องถิ่นที่มีอำนาจ หน้าที่ และบทบาทที่เกี่ยวข้องโดยตรง -เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้อง -สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาเขต, สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร -นักการเมือง หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเขต -ภาคธุรกิจเอกชน,บริษัทห้างร้านต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -การร่วมกันคิด การร่วมกันทำ การร่วมกัน วางแผน เพื่อก่อให้เกิดการจัดการเกี่ยวกับสภาพหรือสภาวะ ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ร่วมกันของชุมชน ในทุกด้าน -การสนับสนุน,ส่งเสริมการพัฒนารายได้ ของครัวเรือน หรือการพัฒนาระบบ เศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม 	<ul style="list-style-type: none"> -ก่อให้เกิดการกำหนด และ/หรือเพื่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือสภาวะ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของ สมาชิกในชุมชนให้เป็นที่พึงปรารถนา ตอบสนองต่อการมีคุณภาพชีวิต ที่ดีของสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ -การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน

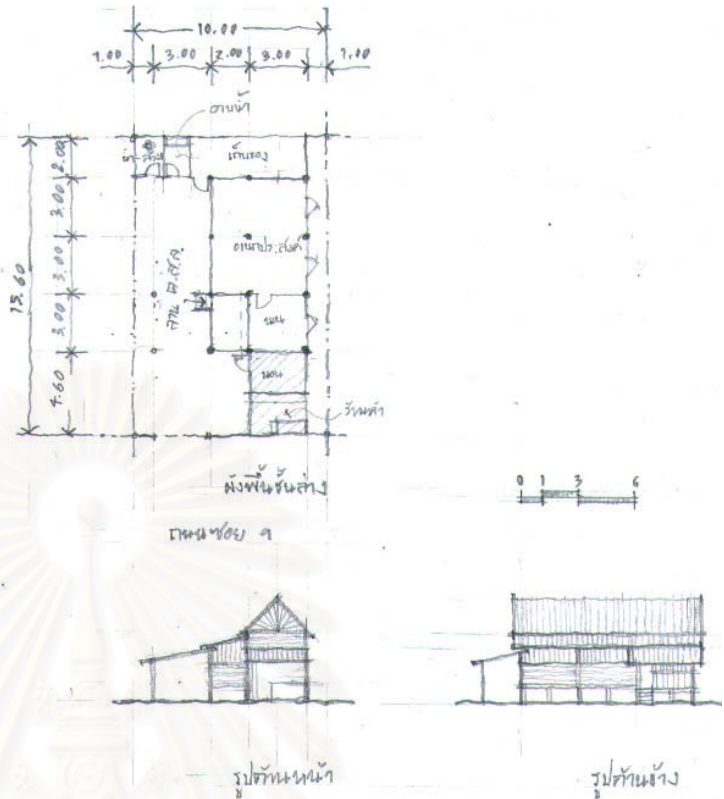
ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน

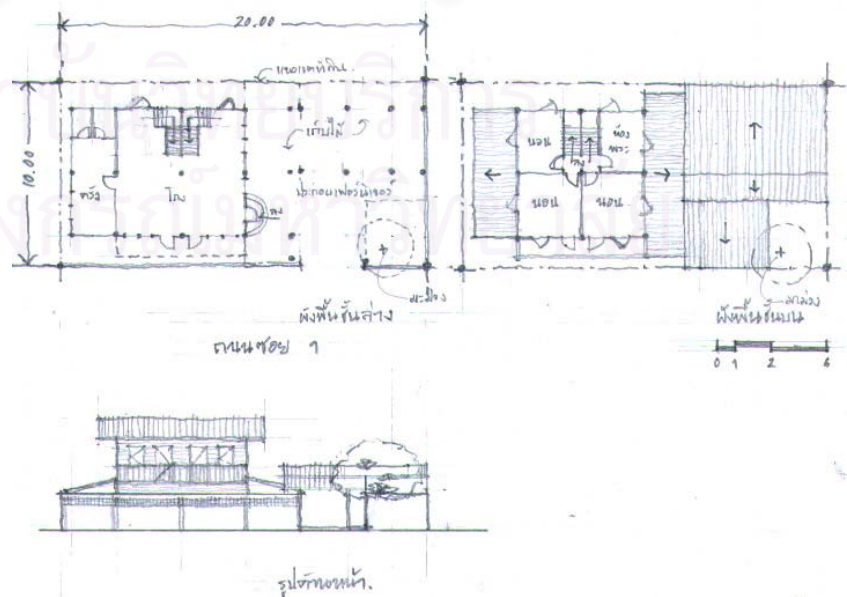
ภาคผนวก จ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

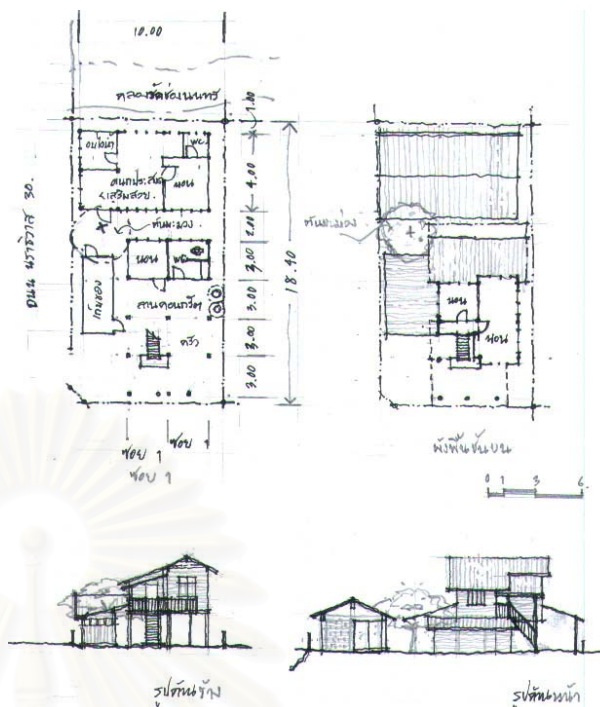
เลขที่บ้าน 451
 เจ้าของ : คุณบุญยงค์ นุชนนทริย์
 ประวัติ : อยู่มาแต่เดิมตั้งแต่เกิด
 กระทั่งวัดมีการจัดสรรที่ดิน ผู้เช่าจัดสรรจึงได้
 แบ่งที่ดินโดยรอบบ้านให้
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ชั้นเดียว

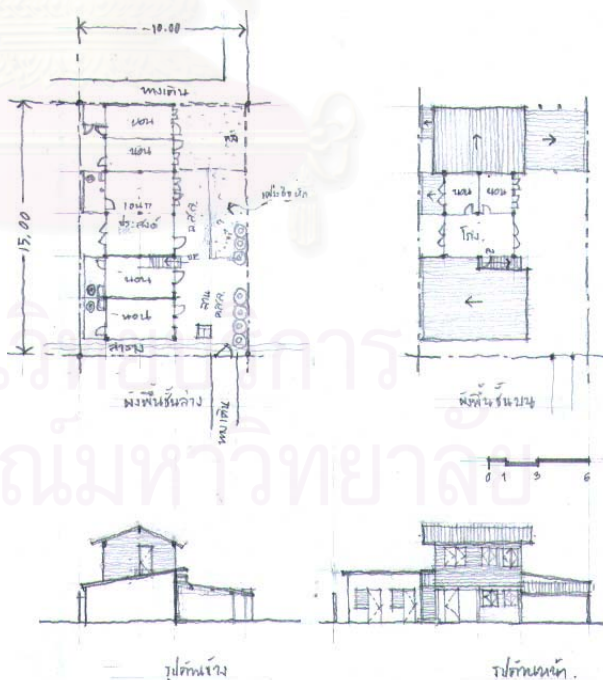
เลขที่บ้าน 445/1
 เจ้าของ : คุณกมล เกษมเกียรติสันติ
 ประวัติ : เคยอยู่แถวศูนย์การค้าวรรัตน์ ทราบว่าทางวัด
 มีการจัดสรรที่ดิน จึงมาขอเช่าที่ดินและมาปลูกบ้านขึ้น
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ 2 ชั้น

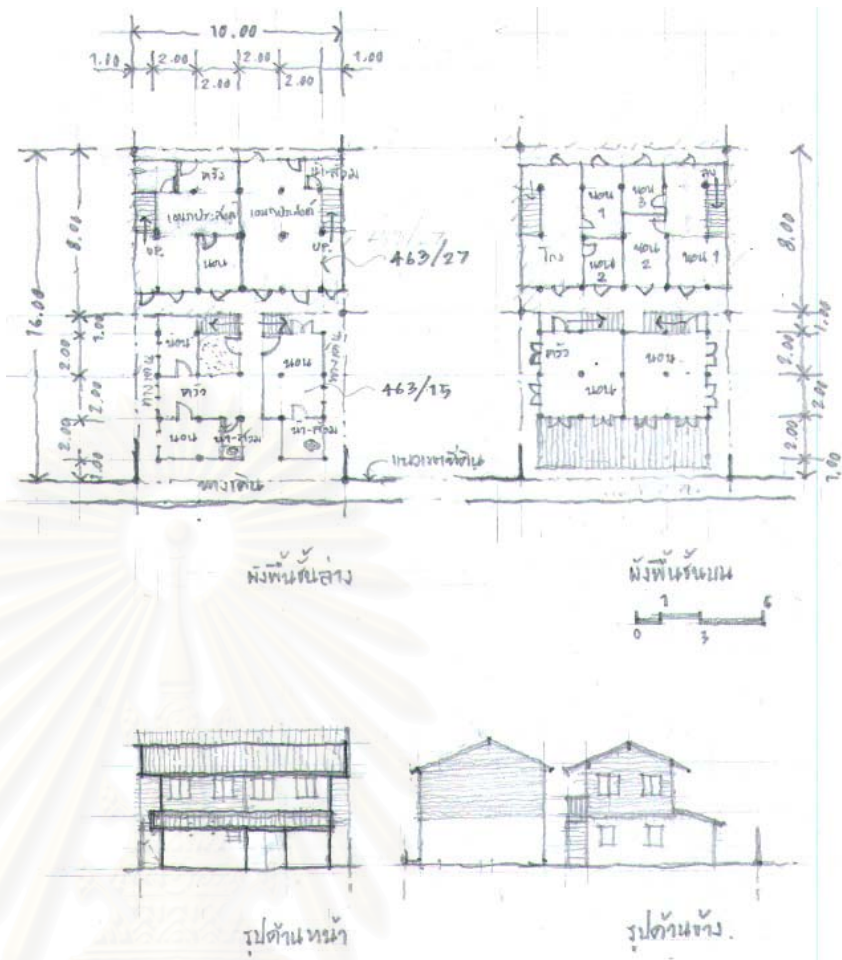
เลขที่บ้าน 461/8
 เจ้าของ : คุณสุรินทร์ ดีใจ
 ประวัติ : แต่งงานและมาอยู่กับสามีซึ่งทำสวน
 อยู่ในที่ดินของวัดแต่เดิม ต่อมาวัดได้ให้มีการจัด
 สรร ทางวัดจึงได้ขอที่ดินและได้ให้เข้ามา ปลุก
 บ้านและอยู่อาศัยในแปลงจัดสรรของวัดแทน
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ 2 ชั้น

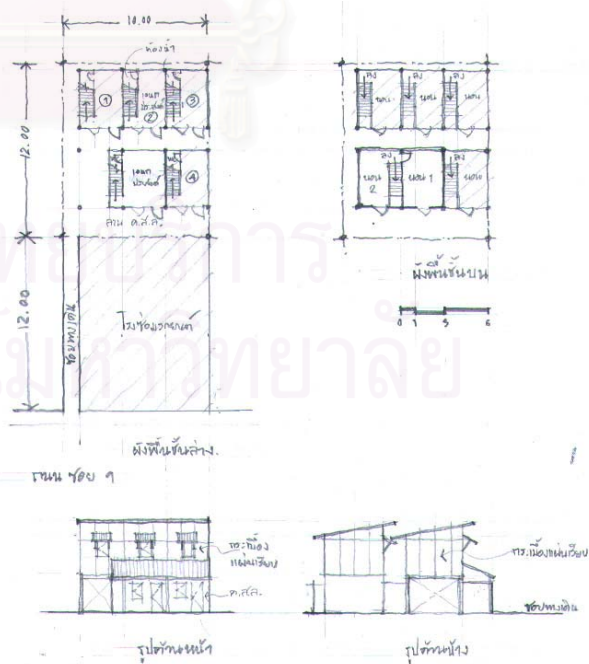
เลขที่บ้าน 463/5
 เจ้าของ : คุณสุภาพ กล่อมเจริญ
 ประวัติ : อยู่มาตั้งแต่เกิด กับ
 มารดาที่เข้ามาเช่าที่ทำงาน ของนาง
 บุญปลอด ต่อมานางบุญปลอดได้จัด
 แบ่งที่ดินและขายที่ให้ จึงได้อยู่อาศัย
 มาจนปัจจุบัน
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : ครึ่งตึกครึ่งไม้

เลขที่บ้าน 463/15
 เจ้าของ : คุณลลอส เสมีตร
 ประวัติ : เข้ามาอยู่กับมารดาที่มาเช่าที่ทำสวนของนางบุญปลอด
 ประมาณปี พ.ศ.2500 นางบุญปลอดจึงขายที่ให้และอยู่อาศัยมาจนปัจจุบัน
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : ครึ่งตึกครึ่งไม้

เลขที่บ้าน 451/7
 เจ้าของ : คุณสุวรรณพร เกษมเกียรติสันติ
 ประวัติ : แต่เดิมเคยอยู่กับพี่ชายที่เข้ามาเช่าอยู่ในที่ดินจัดสรรของวัดต่อมาจึงแยกครอบครัวและจ่ายค่าหน้าดินให้กับผู้เช่าเดิม แล้วพี่ชายปลูกบ้านให้
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้

เลขที่บ้าน 447/3

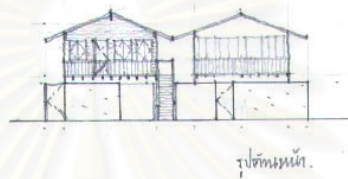
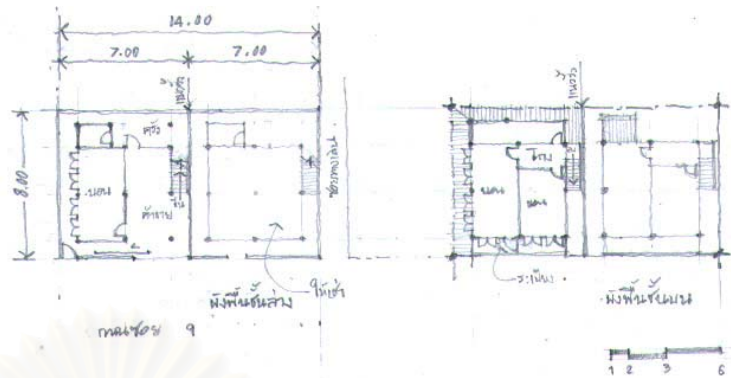
เจ้าของ : คุณวรรณิ์ มั่นมือเสื่อ

ประวัติ : เคยเช่าอยู่บริเวณ

ละแวกใกล้เคียง ต่อมาเจ้าของขอ

บ้านคืน จึงหาที่อยู่ใหม่โดยมาขอเช่า
ที่จัดสรรของวัด

ลักษณะที่อยู่อาศัย : ครึ่งตึกครึ่งไม้

เลขที่บ้าน 511/4

เจ้าของ : คุณจันดี อาทิตใจ

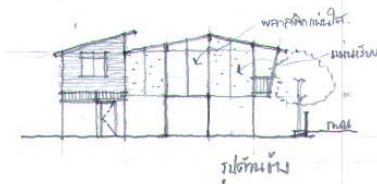
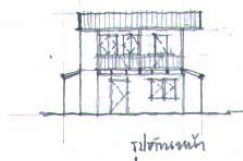
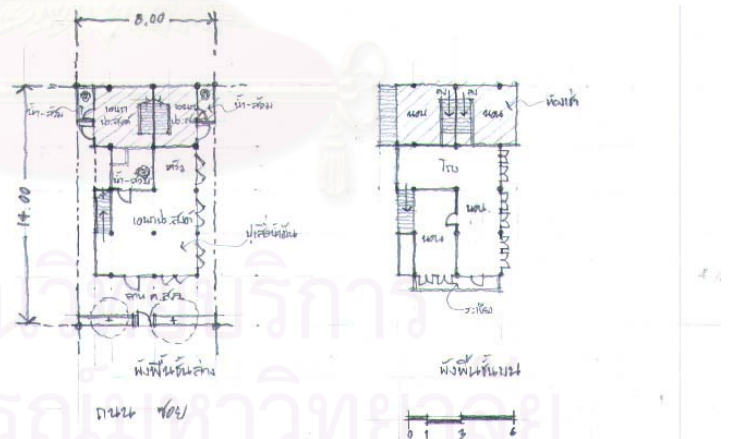
ประวัติ : เคยอยู่บ้านพักบริษัท

เซลล์ ต่อมาถูกไล่อรื้อเนื่องจากทำ

สะพาน และเพื่อนบ้านแนะนำจึงเข้ามา

ซื้อบ้านเก่าที่ปลูกไว้แต่เดิม

ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ 2 ชั้น

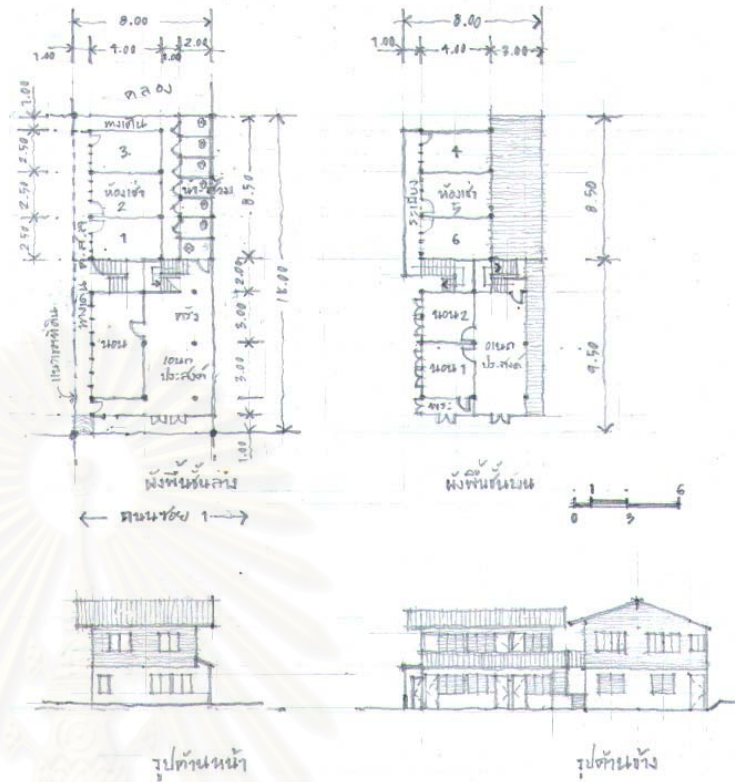

เลขที่บ้าน 511/2

เจ้าของ : คุณถ้อย นุชนนตรี

ประวัติ : อยู่มาตั้งแต่เกิด ต่อมาทางวัดได้มีการจัดสรรที่ดิน ผู้เช่าจัดสรรจัดแบ่งที่ดินไว้ให้ประมาณ 20 ตร.ว.

ลักษณะที่อยู่อาศัย : ครึ่งตึกครึ่งไม้

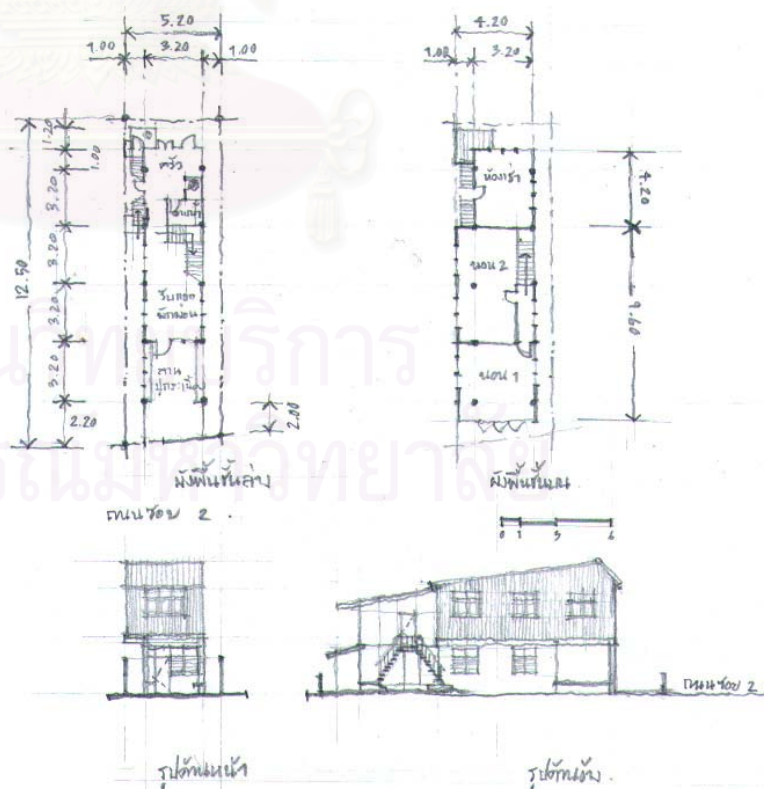

เลขที่บ้าน 461/12

เจ้าของ : คุณชอนกลีน สายเสนาะ

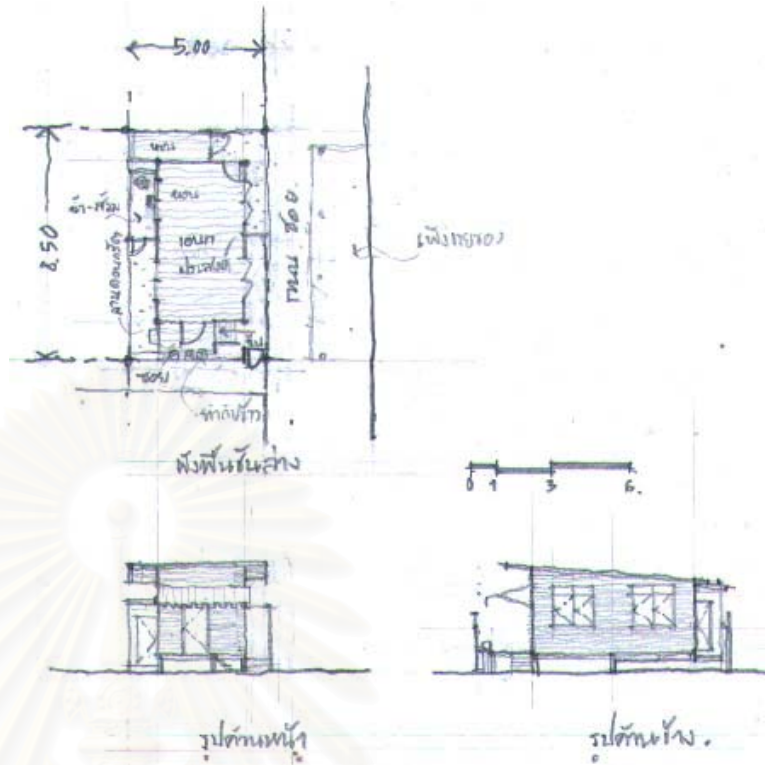
ประวัติ : เคยเช่าบ้านอยู่หน้าโรงเรียนวัดช่องนนทรี ต่อมาเจ้าของขอบ้านคืน จึงหาซื้อที่ดินจากผู้เช่าที่ดินวัดอยู่เดิม ประมาณ 16 ตร.ว. และปลูกบ้านขึ้นใหม่

ลักษณะที่อยู่อาศัย : ครึ่งตึกครึ่งไม้

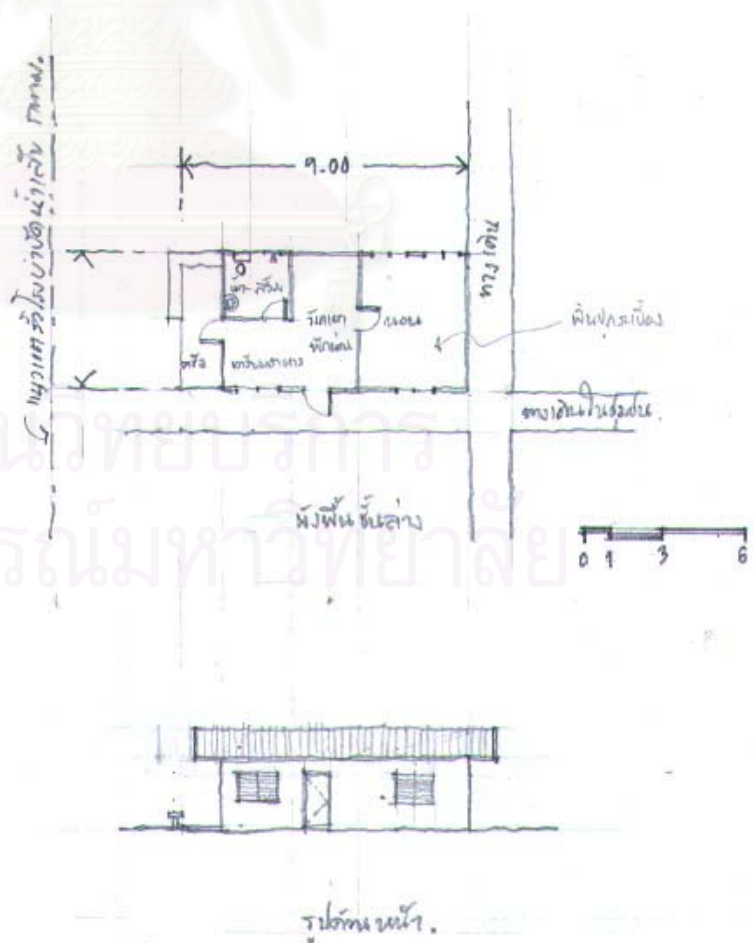

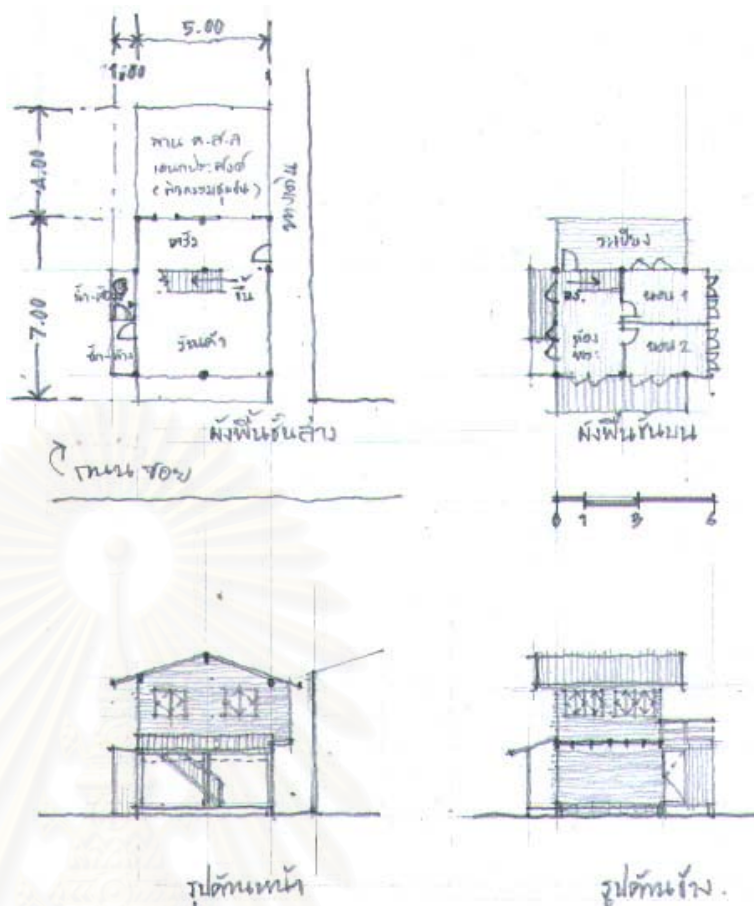
เลขที่บ้าน 148/39
 เจ้าของ : คุณสมบูรณ์ จันทร์สวน
 ประวัติ : อยู่กับภรรยากว่า 20 ปีที่
 ผ่านมา เดิมปลูกบ้านอยู่บริเวณคลองซ่อง
 นนทรี ต่อมาถูกไล่อกรรยาซึ่งรู้จักกับตา
 หลาบผู้อยู่เดิม จึงมาขออยู่อาศัยด้วย
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ชั้นเดียว

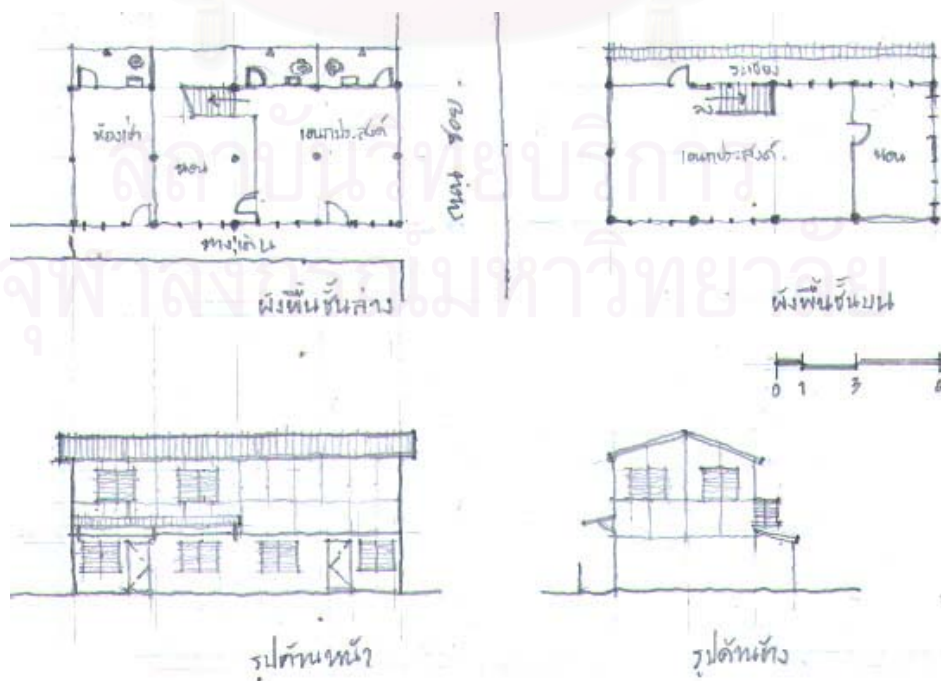
เลขที่บ้าน 148/219
 เจ้าของ : คุณวรรณวิภา เพ็ชรสันหัด
 ประวัติ : อยู่มาแต่เดิมตั้งแต่เกิด ต่อ
 มาแต่งงานจึงแยกครอบครัว มาปลูกบ้าน
 อีกหลังในที่ดินที่ตา(คุณหลาบ ต่ำทองสุข)
 เช่าจากวัดอยู่เดิม
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : อาคาร คสล.ชั้นเดียว

เลขที่บ้าน 148/220
 เจ้าของ : คุณลำราญ คำทองสุข
 ประวัติ : เป็นลูกของคุณตาหลาย
 อยู่มาตั้งแต่เกิด ภายหลังแต่งงาน
 จึงแยกครอบครัวมาปลูกบ้านอีกหลัง
 ที่ดินที่ตาเช่าจากวัดอยู่
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : บ้านไม้ 2 ชั้น

เลขที่บ้าน 148 ส.
 เจ้าของ : คุณหลาย คำทองสุข
 ประวัติ : เข้ามาอยู่กับภรรยา ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2500
 จนกระทั่งปัจจุบัน
 ลักษณะที่อยู่อาศัย : อาคาร คสล.ทั้งหลัง สูง 2 ชั้น

เลขที่บ้าน 148/21

เจ้าของ : คุณปราณี คูทอง

ประวัติ : อยู่มาตั้งแต่เกิดเพราะมารดา

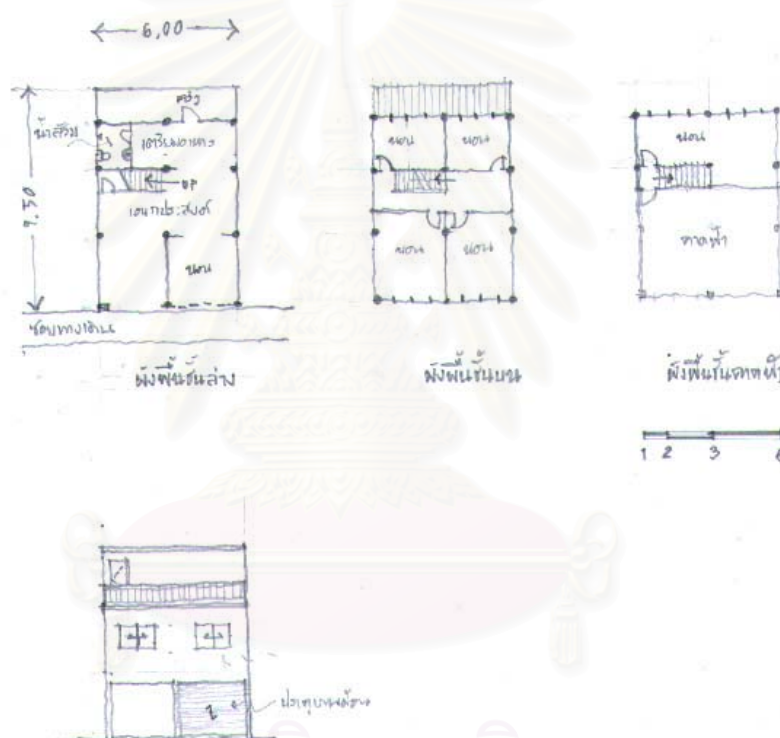
ของตนเป็นลูกสาวของคุณตาหลาย ที่ตั้งถิ่น

ฐานอยู่ในที่ดินมานานแล้ว แต่จากอุบัติเหตุ

ทำให้ต้องมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นใหม่

ลักษณะที่อยู่อาศัย : อาคารคสล.ทั้งหลัง

สูง 3 ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสภาวี รอดเรือง เกิดวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2512 ที่อำเภอบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปีการศึกษา พ.ศ.2535 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย